

Heerlijk- Heden

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek
26e jaargang No. 103 Februari 2000

Bestuur:

Mr. F.Th.J. Harm, voorzitter
Adriaan Pauwlaan 7,
2101 AH HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 07 40

J.L.P.M.Krol, archivaris
Johannes Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 29 77

Ir. P.L. van Daalen, secretaris
Valkenburgerlaan 11,
2103 AK HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 32 91

Mevr. drs. A. Meddens-
van Borselen
Jan van Galenlaan 1
2121 XG BENNEBROEK
tel. 023 - 584 50 44

Mevr. M. A. van der Eem-
Wildschut, ledenadministratie
Eemlaan 18
2105 XA HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 96 09

Ing. J.M.M. Balink
De Ruyterlaan 49,
2121 VH BENNEBROEK
tel. 023 - 584 80 23

A.Koopman, penningmeester
Meijerslaan 14,
2105 PC HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 05 30

Mevr. A.J.M. Kroon-van Helden
Crayensterlaan 126,
2012 TL HAARLEM
tel. 023 - 528 10 08

Redactie:
H. Krol
C. Peper (eindredactie)

Redactie-adres: Meerweg 6
2103 VC Heemstede
023 - 528 75 93

Het lidmaatschap wordt jaarlijks automatisch verlengd, behoudens schriftelijke opzegging via de ledenadministratie **vóór 1 november**

Contributie minimaal *f.* 20,-

Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester v.d. Vereniging Oud-Heemstede Bennebroek te Heemstede.

ISSN: 0297-8451

Foto voorzijde: vroegere vervuiling van de Blekersvaart. Foto uit 1963.

INHOUD	pag.
Jaarprogramma 2000	2
Redactioneel	4
Ingezonden mededeling	7
Stichting Historisch Museum Zuid-Kennemerland 1975-2000	9
De Premieavond	10
De Rijnlandse mysticus Gerhard Tersteegen (1697-1769) als zielzorger van jonkheer Adriaan Pauw (1672-1745)	15
In gesprek met...J.J. Boot: aannemer en H.B.C.'er.	24
Met de tram naar Heemstede	29
Van kwaad tot erger; toenemende watervervuiling door droogmaking van het Haarlemmermeer	35
Bijweg. Van Hofstede tot Villawijk II	40
Toen en Nu (Binnenweg)	52
Nieuwe leden november en december	55

Jaarprogramma 2000

Het jaarthema voor het jaar 2000 is 'WATER'. Water in zijn vele facetten is onverbreekelijk met ons verbonden. Wij willen u in de loop van het jaar door middel van lezingen, excursies en artikelen in de Heerlijkheden deze verschillende facetten van WATER tonen.

Wat hebben we voor u in petto:

22 februari:	lezing
1 april:	gecombineerde lezing/excursie
10 mei	jaarvergadering en lezing
24 juni	grote excursie
9 september	open monumentendag
november	premie-avond

22 februari: *'Veel geweest en tandengeknars. Het weer en zijn vaak rampzalige gevolgen in vroeger eeuwen'*. Dit is de titel van de lezing die de heer **Jan Buisman** voor ons zal houden. De heer Buisman is historisch geograaf en een bekend auteur over het weer en de historie. Enkele titels van zijn boeken zijn : 'Weer of geen weer?; Nederland zoals het was, zoals het is'; Bar en boos, zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen'.

Schitterende kritieken kreeg hij over 'Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen'.

In de lezing met lichtbeelden van 22 februari maakt de heer Buisman een historische 'wandeling' door het jaar waarbij allerlei zaken aan de orde komen als : Juliaanse kalender, Paasjaar, bronnenkritiek en natuurlijk ook stormvloed en overstromingen, de schaarste, de pest, de branden e.d.

De Lage Landen staan centraal en daarbij de late Middeleeuwen en de 16^e en 17^e eeuw.

Dit belooft een heel bijzondere avond te worden, een avond die u niet mag missen.

De lezing begint om **20.00 uur** (zaal open vanaf 19.30 uur) bij de **Doopsgezinde Gemeente, Postlaan 16 te Heemstede**.

1 april bieden wij u een gecombineerde **lezing/excursie** aan. Deze wordt gehouden in **het Stoomgemaal te Halfweg** van **11.00 tot 13.00 uur**.

De heer **H. Bouwman**, momenteel adviseur van de Nederlandse Gemalenstichting en voorheen waarnemend secretaris-rentmeester van het Hoogheemraadschap van Rijnland, vertelt ons in deze bijzondere omgeving over *'Het geheim van Holland'*.

'Het geheim van Holland ligt besloten in de paradox van de strijd tegen het water als onze natuurlijke ervijand enerzijds en het beheer van het water als onze onmisbare, maar onberekenbare vriend anderzijds. Dat gold al voor de schaarse, vroegste nederzettingen; dat geldt nog voor het huidige, dicht bevolkte land'.

In de met dia's geïllustreerde lezing wordt verteld hoe Holland van ongecontroleerd houtland tot gecontroleerd waterland is geworden. De lezing is toegespitst op het beheersgebied van het hoogheemraadschap van Rijnland.

En, indien mogelijk, draait na afloop het gemaal even voor ons.

Voor deze bijzondere ochtend betaalt u f.6,- p.p. voor de entree, lezing en een kopje koffie.

Er is plaats voor ongeveer 35 personen. **Aanmelden** tot 27 maart bij Anja Kroon (5281008) of Marisca van der Eem (5289609)

Diegenen die geen vervoer hebben kunnen contact opnemen met Anja Kroon of Marisca van der Eem.

Over de volgende activiteiten verschijnen meer gegevens in de komende Heerlijkheden .

De data kunt u alvast in uw agenda noteren.

De evenementencommissie.

Redactioneel

Voor u ligt het eerste nummer van het nieuwe millennium, maar we tellen rustig door, vandaar ditmaal aflevering 103. Ook in de voorbije periode is in onze dynamische tijd veel gebeurd.

Op 28 december 1999 ontving de V.O.H.B.-voorzitter bericht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg dat de onroerende zaak op het adres Glipperweg 96, beter bekend als de molen van Höcker, is aangewezen als beschermd monument. Monumentnummer: 507409. Intussen heeft dezelfde monumentenorganisatie aan de gemeente een verzoek/voorstel gedaan tot aanwijzing van het orgel van de St. Bavo-kerk tot beschermd monument. Over dit instrument publiceerde de heer Louk Neelissen een artikel in 'Heerlijkheden', nummer 99, van februari 1999.

Naar aanleiding van een artikel in de voorlaatste aflevering van 'Heerlijkheden' over schoorsteenpijpen die uit het straatbeeld van Heemstede zijn verdwenen, deelde ons lid de heer Cor Visser mede dat voor de oorlog ook in de Lombokstraat een schoorsteen heeft gestaan van een bedrijfje dat enkele malen van functie is veranderd.

Wijlen mevrouw T.A. Oosterhoorn woonde op het adres **Raadhuisplein 4**. Van haar nicht mevrouw Tineke Scheffer-Oosterhoorn ontving het archief een ets alsmede een 'eerste steen' met daarin gegraveerd: " A F W O 21-10-1926" = Albertine Frederika Willemina Oosterhoorn (geboren 26 mei 1926. Het betrof een eerste steen voor de uitbreiding van de dameskapsalon van de familie Oosterhoorn aan de achterzijde van **Raadhuisstraat 6**.

De heer Rekourt schonk de VOHB een ingelijste ets van de Heemstedse kunstenaar Herman Heuff (1873-1945). Deze stelt een gezicht op de toren van Zierikzee voor en is gedateerd 1913.

Bedoeld als millenniumgeschenk van de gemeente Heemstede verscheen eind november 1999 het fraaie fotoboek "Een eeuw Heemstede, verrassend veranderd" met teksten van voorlichter Cees Raateland, oude foto's uit het gemeentearchief en hedendaagse foto's van beheerder Pierre Bussen. Het is voor f 29,95 te koop bij Boekhandel 'De Pijp' in de Raadhuistraat of bij de receptie van het raadhuis. Het boek telt 128 pagina's en bevat ruim 350 foto's vooral van straatbeelden. Belangstellenden die elders wonen kunnen het boek bestellen waarbij verzendkosten in rekening worden gebracht.

De Engelsman Mike Dask publiceerde het afgelopen jaar een interessant boek: 'Tulpengekte: over de speculatiegolf die de tulp in 17-eeuws Nederland veroorzaakte' (Utrecht, Het Spectrum). Boeiend beschreven en met een zevende hoofdstuk ten dele gewijd aan de merkwaardige bloementuin met spiegels van Adraan Pauw nabij het Huis te Heemstede. Ook in het standaardwerk 'The tulip' door Anna Pavord, dat kortgeleden in een Nederlandse vertaling verscheen, wordt aan de speculatiedrift van Pauw aandacht besteed.

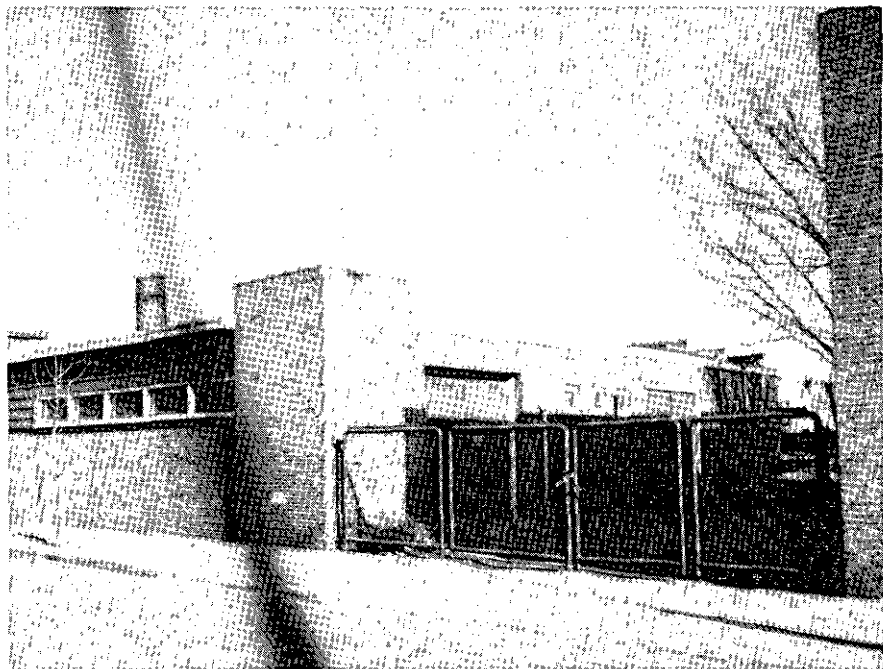
In 1999 verscheen een nieuw en uitgebreid boek betreffende vegetatie en landschap van de Amsterdamse Waterleidingduinen: 'Hiëroglfen van het zand' door Mark van Til en Joop Mourik. ISBN 90-71570-95-9. Op de valreep van het nieuwe millennium kwam het drietalige boekwerk uit: 'Kees Verkade: beeldhouwer – sculptor – sculpteur'. De tegenwoordig in Monaco gevestigde kunstenaar groeide (tot 1964) op in het ouderlijk huis aan de Vondelkade. In 1966 kreeg hij van de gemeente Heemstede opdracht een beeld te ontwerpen dat voor het nieuwe politiebureau aan de Cruquiusweg zou worden geplaatst. Het werd 'Haasje over'. Burgemeester Ridder Van Rappard was destijds niet te spreken over de artistieke kwaliteiten. Toch ging de gemeenteraad akkoord, weliswaar met een andere plaats: het Julianaplein tegenover de Dreefschool. De burgemeester weigerde het beeld te onthullen, hetgeen op 30 augustus 1968 plaatsvond door gemeente-

De grote "Hogevel", Heemstede

De grote Recreatiezaal

raadslid mevrouw drs.H.Cohen-Koster en niet door wethouder Corver zoals in het boek staat vermeld. In het monumentale boekwerk zijn afbeeldingen van het beeld en in het atelier als kleimodel opgenomen. Onlangs is het tweede jaarboek 1999 uit van de Stichting Reünisten Hageveld verspreid. Deze uitgave bevat een aantal boeiende bijdragen, zoals over architect Jan Stuyt van Hageveld. Sinds 1997 is het gebouw tot monument verklaard. Het bisdom Haarlem heeft te kennen gegeven Hageveld te willen verkopen. In 2004 verloopt het huurcontract met de thans nog resterende (60) bewoners. De rector van het atheneum schetst mogelijke toekomstige ontwikkelingen onder het motto 'Hageveld in 2000 en verder...'. Naast de tegenwoordige functie van school gaan de gedachten uit naar een nieuwe bestemming van het voorhuis als congrescentrum eventueel met enige hotelaccommodatie. Lezenswaard is een vraaggesprek van em.pastoor IJs Tuin en Trouw-journalist Joost Divendal met kardinaal dr.A.Simonis, tussen 1945 en 1951 leerling van Hageveld. Tevens is een selectieve bibliografie opgenomen van publicaties over Hageveld (in respectieve-

Metaalwarenfabriek in de Lombokstraat

lijk Driehuis, Voorhout en Heemstede gelegen)

Nieuw is het fotoboek van Ad van Kamp: 'De Bollenlijn; een rit met de blauwe tram van Haarlem naar Leiden met veel foto's van Heemstede en Bennebroek en als bijlage een kaart die aangeeft langs welke wegen de tram liep. In dit nummer is een hoofdstuk over de tram in Heemstede met toestemming overgenomen uit het tijdschrift 'Tussen de rails'.

De heer Maarten Verkaik schrijft het slotdeel over de vroegere buitenplaats Huis te Bijweg. In de serie gesprekken vindt u een interview met oud-aannemer Boot. Daarop geattendeerd door een Duitser blijkt dat de kleinzoon van de bekende staatsman-ambachtsheer Adriaan Pauw, zelf naar zijn grootvader vernoemd, ondanks alle rijkdom een zorgelijk leven heeft geleid, die vertroosting vond in de woorden van de Duitse Piëtist Gerhard Tersteegen. Het jaar 2000 staat in het teken van 'water'. Daarop sluit een artikel aan van Anja Kroon over de vroegere watervervuiling van de Blekersvaart. Dit jaar zal ook de Commissie Karakterbehoud van zich doen spreken. De leden zijn al fietsend druk doende Heemstede te verkennen met als te verwachten resultaat een plaatselijke monumentenkaart. We houden u op de hoogte!

Hans Krol

INGEZONDEN MEDEDELING

Geachte lezer,

Sinds 1995 ben ik ook lid van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek, en met veel genoegen lees ik het blad 'Heerlijkheden'. Ook ik ben bezig met de historie van Heemstede, maar dan wel in een andere vorm.

Laat ik zeggen dat ik alle inwoners van Heemstede, tussen 1812 en heden bij mij in huis heb gehad. Hoe kan dat zult u zich afvragen? Heel simpel, ik bewerk de burgerlijke stand van Heemstede tot boeken die zeer graag gebruikt worden door genealogen, zoals mijzelf.

Op dit moment bewerk ik de geboorteakten en ben daarmee gevorderd tot het jaar 1846. Onlangs heb ik dus Nicolaas Beets nog voorbij zien komen, die in 1846 de geboorte van zijn dochter Jacoba Elisa aangaf.

Ook de families Dolleman en Van Wickevoort Crommelin zijn bij mij kind aan huis geweest, vanwege huwelijken en aangiften van geboorten.

De Heemstedse huwelijken zijn bijna allemaal klaar in boekvorm vanaf het jaar 1812 tot en met 1902.

Over deze boeken wil ik u graag iets vertellen. Ik heb ze genoemd de 'Kennemer Feiten', omdat het niet enkel gegevens van bewoners uit Heemstede, maar ook van Bennebroek en omliggende gemeenten bevat.

Mijn streven is van al deze plaatsen de burgerlijke stand in kaart te brengen, dus ik ben nog wel even bezig. Voor genealogen is het heel handig zo'n boek in huis te hebben, om bijvoorbeeld snel even een huwelijk op te zoeken of een geboorte, waarvoor je anders naar het raadhuis moet om de boeken in te zien.

Voor mij is het een uitkomst omdat ik een echte Heemstedse ben met Heemstedse voorouders, zoals bijvoorbeeld Beelen, Lammerse etc. Maar ook voor personen uit Brabant of Limburg kan het handig zijn, omdat veel voorouders als blekersknechten of blekersmeiden hier kwamen werken.

Ik hoop dat ik u een idee heb gegeven waar ik mee bezig ben, en u nieuwsgierig heb gemaakt. Voor informatie kunt u mij schrijven:

Mevrouw J.Schenkel-van der Klashorst
Lombokstraat 16
2103 TL Heemstede

STICHTING HISTORISCH MUSEUM ZUID-KENNEMERLAND 1975-2000

De Historische Verenigingen in Zuid-Kennemerland hebben vijftwintig jaar geleden het initiatief genomen tot de oprichting van deze Stichting. Pas in 1990 was de tijd rijp om gestalte te geven aan een museum in het pand Groot Heiligland 47. In de ruimtes waar nu wisselende tentoonstellingen plaats vinden kreeg het Historisch Informatie Centrum Zuid-Kennemerland (kortweg HIC geheten) de mogelijkheid om de geschiedenis van het gebied met de hulp van vele vrijwilligers vorm te geven.

Enkele jaren later groeide het besef om te spreken van Historisch Museum Zuid-Kennemerland. De ruimten in het gebouw werden gerenoveerd en er vond een herverdeling plaats door de gemeente Haarlem om vier instellingen in het gebouw een plaats te geven. De provincie Noord-Holland steunde met geld de nieuwe plannen om een andere opzet te realiseren.

In augustus 2000 zal ter gelegenheid van het vijftwintig jubileum een expositie worden geopend. Als onderwerp is gekozen voor het thema "Wonen, Werken en Vrije Tijd rond 1900" om zoveel mogelijk erfgoed uit de verzameling van het Historisch Museum tentoon te stellen, dat in de afgelopen jaren door schenking en aankoop is ontvangen.

Graag willen twee vrijwilligers, die ook lid zijn van de VOHB, uw aandacht vragen voor dit jubileum. Misschien wilt u ook uw steun verlenen in de vorm van tijd door u aan te melden als vrijwilliger.

Er blijft altijd vraag naar mensen, die willen meewerken op het gebied van historische documentatie en op het gebied van technische zaken als voorbereiding en inrichting van tentoonstellingen, waarvoor verschillende werkgroepen zijn opgericht.

Vanwege renovatie zal de tentoonstellingszaal aan de straatzijde voorlopig gesloten zijn. In juni zal de opening van de jubileumexpositie Wonen, Werken en Vrije Tijd plaats vinden. Wij hopen veel belangstellenden en vrijwilligers te mogen verwelkomen.

Gerard Schuitemaker (telefoon 023 528 89 16)
en Riet Clement-van Alkemade

De Premieavond 1999

De laatste bijeenkomst van de leden van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek in deze eeuw vond op 18 november jl. plaats in de prachtig vernieuwde aula van De Hartekamp.

Misschien wordt U nu door nieuwsgierigheid bevangen. Dan hebt U deze avond waarschijnlijk niet meegemaakt en is dit verslag voor U. Misschien denkt U: "Ja, dat was een boeiende avond" (wat ik ook denk) dan is dit verslag toch ook voor U, als samenvatting en herinnering.

1. Opening en mededelingen.

Na de opening bedankt de voorzitter, de heer Harm, allereerst De Hartekamp voor de geboden gastvrijheid in deze splinternieuwe Grote Zaal. Hij herinnert aan eerdere contacten: in 1982 bij de uitgave van het eerste boek van de VOHB en in 1997 bij de Jubileum-avond. Verder natuurlijk enkele keren tijdens de Open Monumentendagen, waarvan de laatste weer zeer geslaagd was.

Tenslotte memoreert de Voorzitter dat deze avond het monumentenjaar afsluit. De lezingen, de uitstapjes en de keuze voor de Jaarpremie stonden alle in het teken van "Groen". Één ander hebt U in de Heerlijkheden kunnen lezen.

2. Hierna begint een korte ingelaste formele ledenvergadering. Er zijn nieuwe kandidaten voor een hoognodige aanvulling van de bestuursge-

lederen. Vanuit de Vereniging zijn verder geen namen aangedragen, dus stelt het Bestuur voor dat de twee kandidaat-bestuursleden zich presenteren.

Mevrouw Anja Kroon-Van Helden is de eerste. Ze meldt dat zij altijd al interesse voor de historie heeft gehad. Na haar onderwijs-loopbaan heeft ze dan ook aan verscheidene boeken meegewerkt. Ze zegt dat ze erg van organiseren houdt (zoals het Bestuur tijdens de kennismakingsperiode al gemerkt heeft - Secr.) en dat ze niet in Heemstede woont. Kennelijk heeft de vergadering daar geen probleem mee. Haar huis staat immers in een deel van Haarlem dat vroeger ook Heemstede heette.

De heer Hans Balink woont in Bennebroek en graag ook, wegens het kleinschalige en rustige karakter van dit dorp. Zijn vak is Bouwen en Restaureren en dat geeft hem veel voldoening. Na een aantal jaren in het kerkbestuur wil hij graag in deze Vereniging zijn steentje bijdragen. De vergadering is voldoende overtuigd van de capaciteiten van de nieuw voorgestelde bestuursleden. De aanwezige leden klappen en er volgt, zoals dat heet, een algehele acclamatie.

De voorzitter geeft aan dat mw. Kroon met name de evenementen zal organiseren, gesteund door een vrijwilligerscommissie. De heer Balink zal, naast de behartiging van typische Bennebroek-zaken (net als mw. Meddens) namens het Bestuur in de Commissie Karakterbehoud optreden als waarnemer. Hiermee is de formele ledenvergadering gesloten.

3. Dan komt de Premie voor 1999 aan de orde. De heer H. Krol vertelt dat de tuin van De Hartekamp in het begin van de 18e eeuw grote bekendheid in en buiten Nederland genoot als wellicht de mooiste van het land. De Premie is een her-uitgave geworden van de oudst bekende (1708) en gelukkig behouden gebleven kaart van dit Landgoed. Het origineel van beëdigd landmeter Maurits Walraven, waarvoor destijds niemand belangstelling had, is nu een ton waard en hangt bij de Archiefdienst van Noord-Holland.

Een kleurendruk op A3-formaat is ontstaan die een sierraad bij U aan de muur kan worden. Er wordt een boekje bij geleverd dat de herkomst en de legenda van de kaart toelicht. Wat de heer Krol op de Premieavond vertelt kunt U hierin grotendeels terugvinden.

Als eerste ontvangt nu directeur De Bruine van De Hartekamp een exemplaar van de Premie.

De heer Krol overhandigt de jaarpremie aan directeur de Bruine van De Hartekamp

4. Deze vertelt het gehoor vervolgens uitvoerig hoe de directie van het landgoed als het ware moet simultaan-schaken op verschillende bordes tegelijk. Het instituut voor gehandicapte jongens, dat in 1952 hier is opgericht (koken in de kelder, motor-onderhoud op zolder), herbergt nu enkele honderden inwoners. Hun behuizing is aan modernisering toe. Eigenlijk moeten alle paviljoens worden afgebroken en vervangen. Ondertussen moet de directie het karakter van het landgoed zien te behouden en ook het Hoofgebouw als Monument tot haar recht laten komen. Bij deze verschillende "schaakpartijen" gelden weer allerlei voorschriften, wetten en budgetten. Hier huisvader zijn is dan ook geen sinecure.

Tegenwoordig wordt het beleid er op gericht, ook de Maatschappij naar binnen te halen. Het landgoed is openbaar en er is bijvoorbeeld regelmatig peuterzwebben in het zwembad van de Hartekamp. De directeur deelde nog mede dat de door ouderdom gekapte beuk minder oud bleek dan verwacht en dus niet uit de tijd van Linneaus stamde.

5. Na de Pauze is dan de lezing over Linnaeus, door drs. L.C. Palm, verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis en Grondslagen der Natuurwetenschappen van de Universiteit van Utrecht.

Het is voor de aanwezigen een verbijsterende ervaring hoeveel kennis men in ruim een half uur opdoet over deze geleerde, zijn tijd, de ontwikkeling van het wetenschappelijk onderzoeken, denken en registreren. Dit verslag, dat slechts enkele minuten leestijd mag vergen, moet het kort samenvatten.

De heer Palm vertelt dat de liefde voor de natuur er bij Linnaeus, naast zijn studie van de Geneeskunde, er al vroeg inzat. Tijdens zijn verblijf in Heemstede van 1735 tot 1738 heeft hij 12 boeken gepubliceerd, het Landgoed van George Clifford beheerd als "hortulanus" en ook nog allerlei reizen gemaakt en contacten onderhouden met Nederlandse geleerden als de beroemde Boerhaave.

Dit vloeide in die jaren allemaal uit Linnaeus' (Latijnse) pen:

1. Systema Natura. Over planten, dieren en mineralen. (De 1e editie had 7 bladzijden, de 10e 1384!)
2. Fundamenta Botanica; later Fylosofia Botanica.
3. Bibliotheca Botanica.
4. Critica Botanica.
5. Genera Plantarum, met 935 soorten beschreven.
6. Flora Lapponica, na een bezoek aan Lapland.
7. Hortus Cliffortianus (inderdaad, over De Hartekamp).
8. Classes Plantarum.
9. Classes Plantarum.
10. Viridarium Cliffortianum (handleiding van de tuin van de Hartekamp)
11. Hortus Cliffortianus
12. Musa Cliffortiana (over de op de Hartekamp gekweekte bananenboom).

Linnaeus leefde in een tijd waarin de beoefening van de wetenschap overging van een empirische naar een rationalistische aanpak. Dit kwam onder meer ten goede aan de landbouwtechnieken.

Linnaeus deelde het plantenrijk in aan de hand van de vorm van de voortplantingsdelen en kon daarmee een vrij logische ordening tot stand brengen, met verbanden, families en korte namen.

Uiteindelijk kwam hij tot een 30.000 plantensoorten. Ook onderwerpen als de harmonie in de natuur, de samenwerking van planten,

vogels en insecten en de nuttigheid voor de mens komen in zijn publicaties naar voren.

Het beeld van Linnaeus als mens was volgens Drs. Palm: een harde werker, niet vrij van eigendunk en dictatoriale trekken, maar ook met humor en goede aandacht voor zijn studenten. Zijn latere loopbaan mondde uit in een Botanie-professoraat te Uppsala en het oprichten van de Zweedse Academie voor Wetenschappen.

Een enorme kennis heeft Linnaeus verzameld, van grote betekenis voor de ontwikkeling van de natuurwetenschappen. Aandacht voor hem past opperbest in een Monumentenjaar omtrent "Groen".

Op deze avond was het geboden overzicht van zijn werk uitermate leerzaam voor de aanwezigen.

De boeken van Linnaeus zijn later allemaal ook in het Nederlands verschenen. Om die allemaal te lezen moet U wel veel meer dan een half uur uittrekken!

Drs. Palm wordt zeer hartelijk bedankt door de VOHB Voorzitter, die daarna de avond afsluit.

Tenslotte kon men buiten de zaal overgaan tot het aanschaffen van de herdrukte kaart van De Hartekamp, alwaar we een bijzondere en genoeglijke Premie-avond hadden.

Deze waardevolle jaarpremie is thans nog met bon verkrijgbaar bij de openbare bibliotheek Heemstede.

Paul van Daalen

DE RIJNLANDSE MYSTICUS GERHARD TER- STEEGEN (1697-1769) ALS ZIELZORGER VAN JONKHEER ADRIAAN PAUW (1672-1745) (1)

“Uit de correspondentie die bewaard is gebleven, blijkt hoezeer Tersteegen zich met Pauw verwant voelde en hoeveel hij aan hem (ook materieel) te danken had”. (C.P.van Andel)

Nadat de ambachtsheerlijkheid Heemstede door aankoop in het bezit was gekomen van ridder Adriaan Pauw (1585-1653) is Heemstede via zijn zoon Gerard, weduwe Agatha Hartighsvelt en kleinzoon (Adriaan) tot 1704 in het bezit van de familie gebleven. Vervolgens in de vrouwelijke lijn nog tot 1793.

Gerard Pauw is na de dood van zijn vader met Heemstede beleend, terwijl zijn jongste broer Bennebroek erfde. Hij vervulde in Den Haag vanaf 1652 een belangrijke openbare functie als raad en rekenmeester der Domeinen van Holland. Ook was hij in het voetspoor van zijn vader hoofdingeland van Delfland. Na zijn overlijden in 1676 is Heemstede beleend aan zijn echtgenote. Uit het huwelijk waren 4 dochters en 1 zoon geboren. Deze zoon Adriaan is vernoemd naar zijn illustere grootvader. Over hem is weinig gepubliceerd. Hij was enkele jaren ambachtsheer maar heeft verder nimmer een publiek ambt vervuld. Uit recente gegevens blijkt dat hij een zorgelijk leven heeft geleid en zelf eenvoudig leefde van het geërfde familiekapitaal. Aan het hoofd van een Amsterdamse vriendenkring onderhield hij contacten met de Rijnlandse mysticus en piëtist Gerhard Tersteegen.

Levensloop

Adriaan Pauw is in 1672 geboren in het ouderlijk huis te 's-Gravenhage. In de zomermaanden verbleef hij met zijn familie op het slot. Zijn vader verloor hij op 4-jarige leeftijd. Aangenomen wordt dat hij les kreeg van een tutor en rechten studeerde in Leiden.

Op 23-jarige leeftijd is op 14 januari 1696 zijn enige kind, ook Adriaan genoemd, in Den Haag geboren. Buitenechtelijk uit een verhouding met Antonia van Divoort, die niet van adellijke herkomst was. Zijn moeder Agatha Hartighsvelt (weduwe van Gerard Pauw) was

duidelijk ongelukkig met de situatie. In een codicillaire beschikking bepaalde zij dat Heemstede, Rietwijk en Rietwijkeroord na haar overlijden zouden worden beleend aan zoon Adriaan, doch bij meerderjarigheid aan de oudste zoon van haar dochter Agatha. Voorwaarde was dat deze kleinzoon en al zijn wettelijke afstammelingen de naam en het wapen van Pauw aannamen. Adriaan Pauw mocht overigens wèl levenslang het vruchtgebruik van Heemstede behouden. Evenals van het ambacht Rietwijk/Rietwijkeroord en de leenrente van het afgehouden hout in Schakenbos (nabij Voorschoten). Agatha Pauw was gehuwd met Johan Diderik Hoeufft, heer van Buttingen (in Zeeland) en Zandvoort.

Pas vijf jaar na de geboorte van hun enige zoon is Adriaan Pauw na een langdurig proces overeenkomstig een veroordeling van het Hof van Holland (2) alsnog in het huwelijk getreden met Antonia (Antoinette) van Divoort. In deze periode was hij na het overlijden van zijn moeder gedurende vijf jaar ambachtsheer van Heemstede. Al op 28 juni 1706 is zijn echtgenote overleden. Nog in hetzelfde jaar, op 1 december, hertrouwde Adriaan met Ignatia Paets, dochter van een brander uit een Rotterdams geslacht van kooplieden. Weliswaar ontbrekend op een lijst van begraven personen in de familiegrafkelder van de Hervormde Kerk is zij blijkens een begraafboek op 11 december 1706 in Heemstede ter aarde besteld.

Op 16 februari 1716 is hij voor de derde maal gehuwd, toen met Sara Fries in de Walenkerk te Amsterdam. Ook deze derde echtgenote zou hij overleven. Zij stierf na een ziekbed van lijden op 6 november 1737 en het stoffelijk overschot is vijf dagen later bijgezet in de voorvaderlijke grafkelder der familie Pauw. Op 12 november schreef Tersteegen een uitgebreide condoleancebrief. Zijn enige zoon was toen reeds lang overleden. Deze Adriaan is in 1714 als student in de rechten te Leiden ingeschreven en overleed ongetrouwd op 26-jarige leeftijd in 's-Gravenhage.

Ambachtsheer

Na de dood in Den Haag van Agatha Hartighsveld is zij op 19 oktober 1697 in het familiegraf van de Hervormde Kerk te Heemstede bijgezet. Op 14 januari van het jaar daarop beschikte de Hoge Raad dat in overeenstemming met het testament van zijn moeder Heemstede (tijdelijk) aan Adriaan Pauw kwam. De officiële belening door de Staten

van Holland en WestFriesland vond plaats op 6 mei 1698. Recht op bewoning van het kasteel had hij reeds aan zijn zuster Agatha (gehuwd met Jan Diderik Hoeufft) geschonken en het slot is na haar vroege overlijden op 16 oktober 1698 op haar zoon Gerard Hoeufft overgedragen. Het dagelijks beheer van de heerlijkheid liet Adriaan Pauw graag over aan schout en schepenen. Op 27 december 1698 bereikte hij een akkoord met de stad Haarlem over het opnieuw oprichten van grensstenen alsmede de aanstelling van twee bierkruiers in de Hout. Toen Gerard Hoeufft (3) de 19-jarige leeftijd had bereikt deed Adriaan afstand van zijn rechten en is Heemstede in 1704 overgedragen aan zijn neef, die zich vervolgens Pauw, geboren Hoeufft noemde. Het akkoord werd mede ondertekend door vader en voogd J.D.Hoeufft. In deze overdrachtsakte van 28 juni 1704 is vermeld dat jonkheer Adriaan Pauw zijn leven lang een bedrag zou ontvangen gelijk aan de inkomsten van de goederen, ook van Rietwijk en Schakenbos. In 1729 stond hij de allodiale bezittingen in Heemstede af voor een bedrag van 7.500 gulden en in de heerlijkheid Rietwijk/Rietwijkeroord voor 1.000 gulden.

Toen Adriaan Pauw kinderloos in Amsterdam overleed op 29 juni 1745 liet hij een vermogen na van omstreeks 100.000 gulden (4). Hij is op 3 juli in aanwezigheid van vrienden uit de Haarlemse en Amsterdamse kring rond Tersteegen in Heemstede begraven.

Piëtisme

Ondanks depressies en een zwakke gezondheid heeft Adriaan Pauw de voor die tijd redelijk hoge leeftijd bereikt van 73 jaar. Hierop geattendeerd door de heer Horst Neeb uit Haan in Duitsland blijkt dat Adriaan Pauw de religieuze stroming binnen het Protestantisme aanhing die we aanduiden met het (quëtistisch) piëtisme.

In Duitsland is het piëtisme ontstaan als een reactie op de starre protestantse orthodoxie. In zijn studie over de Hervormde kerkgemeente (5) constateerde de auteur dat de Heemsteedse predikanten in de 18^e eeuw piëtistische trekken niet vreemd waren. Daarbij werd nadruk gelegd op de menselijke liefde voor God. Tegenover de Verlichting en belijdenisdwang stelde men dat het geloof alleen echt was als in praktische vroomheid een verdieping van het godsdienstig leven werd bereikt. In deze theologie van geestelijke ervaring, van wedergeboorte en bekering liet men zich o.a. inspireren tot religieuze liederen. Quëtisme is de leer, die voor het bereiken van de volmaaktheid uitgaat

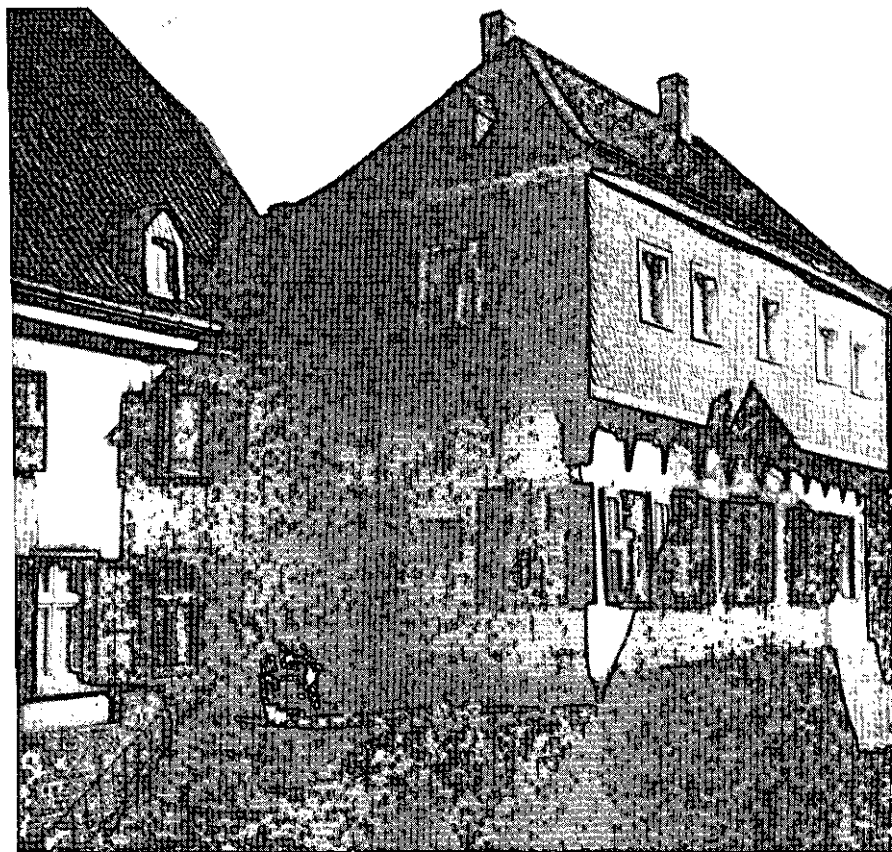
van de onvoorwaardelijke overgave aan Gods wil. Adriaan Pauw zag in 1704 definitief af van een openbare loopbaan, van stand en rijkdom. Hij woonde in een eenvoudig huis in de hoofdstad. Vermoedelijk is hij door middel van de geschriften van Hoffmann met Tersteegen in aanraking gekomen. Diverse malen kondigde hij aan naar deze mysticus in Muehlheim te willen reizen, doch Tersteegen kwam, zelf naar Amsterdam en via Pauw ontwikkelde zich een Hollandse vriendenkring van aanhangers. Daartoe behoorden laag opgeleide en arme mensen, maar ook de welgestelde Catharina van Vollenhoven uit Rotterdam en de rijke Maria d'Orville in Amsterdam, wier familie het buiten Groenendaal in Heemstede bezat, waar zij in de zomermaanden graag vertoefde

Gerhard Tersteegen

Gerhard Tersteegen, geboren in 1697 te Moers in de Nederrijn-provincie, groeide op in armoede. Voorbestemd om koopman te worden, verhuisde hij op 16-jarige leeftijd aan Muehlheim aan de Roer, en is hij in zijn zestiende levensjaar "door de genade aange-raakt". In een schriftelijke verklaring schreef hij in 1724 in een met zijn eigen bloed gedoopte pen zijn leven in dienst te stellen van Jezus Christus. Aanvankelijk leefde hij teruggetrokken. Op het landgoed Otterbeck is een pelgrimshuis gesticht. Vanaf 1728 heeft Tersteegen zich ontwikkeld als een prediker van de protestantse 'Erwekkingsbe-wegung'. Tersteegen was autodidact en las behalve de bijbel vooral boeken van vroomheid, in het bijzonder de geschriften der Christelijke mystieken van alle eeuwen. Hij publiceerde een reeks van geschriften: gedichten/liederen, epigrammen, traktaten, preken, vertalingen en levensbeschrijvingen van katholieken (6). Hij is hierbij beïnvloed door zijn vaderlijke vriend en leidsman Wilhelm Hoffmann (zelf een leerling van de Frans-Nederlandse mysticus Peter Poiret).

Tersteegen correspondeerde met gelijkgestemden in Duitsland, Hol-land, Zwitserland en de Scandinavische landen. Hij heeft blijvend faam verworven als dichter van stichtelijke liederen, van welke een aantal tot op de dag van vandaag in Duitse Evangelische zangbundels is te vinden. Meest bekend is het lied gebleven "Ich bete an die Macht der Liebe". In 1938 is het lied 'God is tegenwoordig' opgenomen in het gezangboek van de Nederlands Hervormde Kerk

In 1997 heeft de Duitse Posterijen een postzegel aan Tersteegen gewijd bij gelegenheid van zijn 300ste geboortjaar. Ondanks zijn

Het Tersteegenhuis, thans museum, in Muelheim

zwakke gestel bereikte hij de leeftijd van 71 jaar. In Muehlheim fungeert het 'Tersteegenhuis' tegenwoordig als 'Heimatmuseum', waarin het leven van de dichter-mysticus - die bewust ongehuwd is gebleven - onder de loep wordt genomen. De Zwitserse geleerde dr. Walter Nigg, auteur van het boek 'Grosse Heilige', dat ook in het Nederlands is vertaald, nam in dit standaardwerk met levensbeschrijvingen van Franciscus van Assisië, Theresia van Avila, Franciscus van Sales en anderen, één "Protestantse Heilige" op, namelijk Gerhard Tersteegen.

Briefwisseling met Adriaan Pauw

In de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Utrecht bevindt zich een boek dat 114 handgeschreven kopieën (7) bevat van Nederlandstalige brieven door Gerhard Tersteegen. Van de 87 brieven waarvan de geadresseerden bekend zijn, zijn er liefst 42 gericht aan Adriaan Pauw in Amsterdam. Toen Tersteegen geboren werd behoorde het graafschap Moers tot het bezit van de Oranjes, in 1702 viel het aan Pruisen toe. Als grensbewoner heeft hij in woord en geschrift de Nederlandse taal beheerst. Helaas zijn de brieven van Pauw waarschijnlijk niet bewaard gebleven. We krijgen niettemin een aardige indruk van diens geestesleven. Pauw ging niet zelden gedrukt onder een gevoel van diepe neerslachtigheid en was bekommerd over de armoede van zijn zielenleven. Tersteegen moet zeer veel voor hem betekend hebben, omdat hij op zijn vragen inging, woorden van vertroosting zond en een goede beoordeling gaf van Pauws' geestesleven. De theoloog dr. C.P. van Andel die 203 aan Nederlanders verzonden brieven met een toelichting heeft uitgegeven noteerde: "Op deze wijze is Tersteegen voortdurend met zijn Amsterdamse vriend bezig geweest en dood hij hem vanuit de verte zijn steun op de weg die zo menigmaal door het duister leidde". Als geen ander was Tersteegen in staat de zich kwetsbaar voelende Pauw te troosten. De brieven moeten als een verzachtende balsem hebben gewerkt. Meermaals is bij Pauw sprake van "swakheit in hoofd en oogen" zich uitende in kwalen als hoofdpijn, koorts, staar en reumatische aandoeningen. Na zijn voortschrijdende oogziekte, waarvoor Pauw uiteindelijk tevergeefs werd geopereerd, schreef vanaf eind 1739 Maria d'Orville de brieven voor Adriaan Pauw.

Bij zijn haast jaarlijkse reizen sinds 1731 naar Holland logeerde Tersteegen tot de dood van Pauw meestal in diens Amsterdamse woning. Tijdens zijn tweede reis in 1732 (van 4 mei tot 8 juli) was hij in gezelschap van zijn vriend Johann Henrich Otterbeck en logeerden zij ongeveer drie weken bij Pauw. Gereisd werd per postkoets en soms ook, bijvoorbeeld van Utrecht naar Amsterdam, met de trekschuit.

Uit de correspondentie blijkt dat Pauw aan Tersteegen geneesmiddelen zond, die op zijn beurt publicaties deed toekomen. Wanneer Pauw schrijft over diens neiging tot stilte en afzondering wordt deze door Tersteegen als de wil van God beschreven. "De vergenoegste gemeenzaamheit is de eenzaamheit". De Duitse mysticus schrijft ook dat de toestand van innerlijk lijden waarin Pauw zich bevindt door de Heer is

gegeven. Veelvuldig citeert hij uit het Oude en Nieuwe Testament en vooral de Psalmen. Het staat wel vast dat de briefwisseling voor beiden als verkwikkend is ervaren. Het was de laatste wil van Pauw dat na zijn begrafenis geen wapenbord in de kerk te Heemstede zou worden gebracht. Het is ook niet verwonderlijk dat in tegenstelling tot andere telgen uit zijn roemrijke geslacht geen portret, noch 'geconterfeit', noch in prent is verschenen. Ook Tersteegen wilde niet afgebeeld worden. Uit dagboekantekeningen kan worden opgemerkt dat Pauw zijn Duitse vriend en geestelijk leidsman financieel heeft ondersteund..

Herdenkingspostzegel uit 1997.

In de oudste biografie "Alte Lebensbeschreibung", kort na zijn dood verschenen en ten dele gebaseerd op door Tersteegen aan Maria d'Orville geschreven brieven staat dat een Heer in Holland hem f 10.000,- aanbood, waarmee zonder enige twijfel Pauw is bedoeld. De gulle gever zou onder tranen aan zijn Duitse vriend hebben verzocht dit geld aan te nemen. Deze weigerde echter (8). In 1755 ontving Tersteegen uit de erfenis van Maria d'Orville een leegat van 4.000 gulden .

Toen Adriaan Pauw ernstig ziek was, feitelijk één week voor zijn overlij-

den, schreef Tersteegen een brief aan een "zuster", Maria d'Orville' in Amsterdam, welke als volgt aanvangt: "Ik blijve van herten deel nemen aan den staat van onzen waarden zieken Broeder N. (=Adriaan Pauw. H.K.), en drage hem de Heere Jesus op, zoo als het door Zyne genade is, en my gegeven wordt. Ik wete voor hem niets te verkiezen of in 't byzonder te bidden, dan maar, dat de Heere met Zynen geest, in den tijd en in de eeuwigheid! Groet hem zeer hertelijk van my, en van de andere Vrienden, indien hy nog in den tijd, en in staat is, zulks te kunnen hooren, hem betuigende, dat ik met hem voor eeuwig vereë-nigd blyve in den Heere, in wien ik hem ook met alle ruimte en vrede overgeven kan, indien dezelve hem van der aarde weg neemt! Hy is naar lichaam en ziele in de hand des Heeren, in die goede en getrouwe hand, waarin wy hem ook levende en stervelyk gerustelyk kunnen liggen laten (...)"

Noten

- (1) De nakomelingen van zijn overgrootvader Reinier Pauw (burgemeester van Amsterdam) hebben merendeels voor zover zij niet vanuit Engeland of Frankrijk met de titel van Ridder begiftigd waren – zoals zoon Adriaan en kleinzoon Gerard – het predikaat van Jonkheer gevoerd.
- (2) Aldus processtukken in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag.
- (3) Zowel mr. Gerard Pauw geboren Hoeufft, in 1705 gepromoveerd, als diens broer mr. Johan Diederik Hoeufft, in 1707, hebben hun proefschrift in Leiden opgedragen aan hun oom van moederszijde mr. Adriaan Pauw.
- (4) Collectie Successie, Register 28, folio 441 (Gemeentearchief-Amsterdam)
- (5) E.Snell. Eiland in de stroom; Hervormd Heemstede in de achttiende eeuw. Haarlem, 1988, blz.7-9.
- (6) Hierover schreef hij dat het niet in zijn bedoeling lag “iemand te beïnvloeden om tot de rooms-katholieke godsdienst over te gaan, aangezien ikzelf protestant ben en blijf. Ik wil de heiligheid dezer zielen prijzen en niet de naam van hun religie”.
- (7) Dertig daarvan komen voor in een uitgave van 107 brieven, in 1772 te Amsterdam uitgegeven onder de titel:
‘Godvrugtige en stigtelijke Brieven, over verscheidene Materien, die het inwendige leven, of de gedurige oeffening des Christendoms betreffen’. In 1836 verscheen in Essen een Duitse publicatie van deze Nederlandstalige brieven.
- (8) Toen zijn vriend Pauw in 1745 overleed schreef Tersteegen aan G.H.Fischer o.a.: “Die Armen verlieren an ihm einen treuen Almosen-Pfleger, und wir einen werthen Bruder (...)
Was fuer eine Stuetze ich insbesondere daran verliere, ist dir zum Theil bekannt”.

Literatuur

W.J.Aalders. Groote Mystieken. Tersteegen. Baarn, 1914.
Adelsarchief. Jaarboek van den Nederlandschen adel. 1^e jaargang. 1900. Bevat genealogie Pauw.
C.P.van Andel (hrsg.). Gerhard Tersteegen. Briefe in Niederländischen Sprache. Göttingen, 1982.
C.P.van Andel. G.Tersteegen en zijn Nederlandse vrienden. In: Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis. Jrg. 50 (1969), p.67-86.
Horst Neeb die verscheidene uitgaven over Gerhard Tersteegen publiceerde verzamelt in Nederlandse archieven gegevens over de Hollandse adressanten van Tersteegen (zie ook bijlage 1).
Op het Internet zijn in het project Gutenberg DE.gedichten van Tersteegen te vinden.

Bijlage: Nederlandse vrienden van Tersteegen.

Van de Nederlandse correspondenten zijn er ongeveer 25 met naam bekend. Daaronder ook verscheidene vrouwen, zowel uit de kring der patriciërs als uit eenvoudige milieus. Enkele namen: in Hoorn de Doopsgezinde predikant Jan Beets, uit Leeuwarden dominee J.H.Schrader, uit Groningen: Aldert Sierts van Dijk, uit Rotterdam: Anna Oudaen en Catharina van Vollenhoven. (die Tersteegen voor het eerst bij Pauw thuis heeft ontmoet). In Amsterdam, behalve Pauw, Maria d'Orville, de uit Duitsland afkomstige bankier C.F.Clefs, koopman Jacob Schellinger (die graaf Von Zinsendorf en zijn Broedergemeente in Zeist financieel ondersteunde). Uit Haarlem: de heer en mevrouw Duits (Duitz), Marijtje ofwel Sijtje Jacobs (die ook in de Heemstedse archieven voorkomt in 1719 en 1740). Verder de uit de omgeving van Krefeld afkomstige Elisabeth Stetius (= Betje van Kampen), Gertrud Stetius, Josina van Kampen en Maria Stetius (getrouwd met de bloemist Willem van Kampen). Uit dit laatste huwelijk is de geleerde professor en publicist Nicolaas van Kampen (1776-1839) gesproten. Deze werd in 1785 naar een oom in Krefeld gezonden, om vervolgens gedurende vier jaar een kostschool in Muehlheim te bezoeken. Uit een brief van Anthony de Lanoy uit 1769 blijkt dat Adriaan Pauw ook hechte contacten onderhield met de Haarlemse vriendenkring van Tersteegen. Wanneer Tersteegen Haarlem bezocht op zijn jaarlijkse rondreis door Nederland logeerde hij menigmaal bij de familie De Lanoy.

Hans Krol

In gesprek met...J.J. Boot: aannemer en H.B.C.er

Bent u geboren Heemstedenaar?

Ik stam uit een 'oud' Heemsteeds geslacht. Mijn grootvader kwam oorspronkelijk uit Haarlem. Hij verhuisde naar Heemstede. Mijn vader werd daar geboren aan de Blekersvaartweg. Ikzelf zag het levenslicht aan de Kastanjelaan. In 1904. Mijn schooltijd viel dus ongeveer in W.O. I (1914-1918).

Toen ik begon te werken verdiende ik in die tijd als 11-jarige f.1,- per week.

Destijds kon je vanaf de Binnenweg uitkijken over de bollenvelden. Er stonden daar nog weinig huizen, bijvoorbeeld alleen het huis van dr. Colenbrander en de andere notabelen.

In de St.Bavokerk aan de Herenweg, waar wij kerkten, zaten de rijke mensen vooraan, in de 'rijkenbanken'. Arme mensen konden gratis achterin de kerk zitten, in de 'armenbanken', geschonken door de rijke parochianen. Hoe meer vooraan, hoe meer je moest betalen. Ik

9 woningwetwoningen Vijfherenstraat (1947). Architect J.Th.Peper

herinner me ook nog dat er gele bankjes waren. Die stonden aan de zijkanten van de kerk. Die kwamen uit de oude St.Bavo die aan de overkant van de Herenweg heeft gestaan.

Een grotere kerk want Heemstede groeide.

Ja, als kind zag ik het Res Novaplein gebouwd worden. Het zand kwam van het binnenduingebied achter de Burgemeester van Lennepweg (de 'Wildernis'). Met een kiepkar op rails ging het zand eerst door de poort van Visser, dan over de brug van de Blekersvaart en zo naar het Res Novaplein.

Aan de Blekersvaart had je toen blekers en bollenboeren. Dat was toen de elite van Heemstede. De blekers werden altijd met hun voornaam genoemd. Je had Frans Visser, Jan v.d.Weiden, Adam van Houten, Co en Piet Peeperkorn, Jan Beelen, Adam, Dammes en Jan van der Horst. Die blekers hadden elk een stukje Blekervaart in beheer. Sintels uit de stookhuizen (van de wasserijen) werden tegen de wallekant van de Blekersvaart aangebracht. Daar hadden arme mensen soms een aardig kooltje vuur aan!

Loosden de blekers op de Blekersvaart?

Toen wel. De Blekersvaart was een open riool voor het stinkende en vuile afvalwater van de blekerijen. Hij werd niet voor niets de 'stinkerd' genoemd! Later legde de gemeente Heemstede daar een rioolbuizensysteem aan en daardoor kwam tegelijkertijd de Blekersvaart in gemeentehanden. Behalve Van Houten zijn nu alle blekers verdwenen. En de oude meerpaaltjes voor de vletten van de beurtschippers staan nog steeds langs het water...

Hoe ging het in Heemstede na W.O.I?

Er werd veel gebouwd en ik werd timmerman door en in de praktijk. Vooges was mijn eerste baas. Later Smit. Met een 48-urige werkweek verdiende ik toen als timmermansknecht f.33,60 per week. Ik volgde een 5-jarige avondcursus bouwkundig tekenen en kon op die manier uitvoerder worden; dat betekende f.5,- per week meer. In 1945 werd ik eigen baas.

*Glip 1 met 60 woningwetwoningen en 54 middenstandswoningen.
Architect B.J.J.M.Stevens. Op deze foto de Goeman Borgesiusstraat*

Woonde u toen aan de Blekersvaartweg ?

Nee, ik had er alleen mijn werkplaats; dat was nog in het huis waar mijn vader geboren was. Dat kon ik toen huren. Daar ben ik toen voor mezelf begonnen. Later kocht ik de stallen en het achtergelegen pand van Jan van der Horst.

Het woonhuis en de stal staan er nu nog. Boven woont mijn zoon Jan, onder zijn nu kantoren. De oude wasserij is verdwenen; dat is nu een appartementencomplex.

Na de oorlog kwam de wederopbouw en kon u mooi aan de slag.

Ja, en niet te vergeten, de bevolking van Heemstede groeide. Van 6000 in mijn jeugd naar 26.000 nu. En dan zijn er heel wat huizen nodig. In 1947 bouwde ik voor de woningbouwvereniging 'Op eigen wieken' tussen de Lindenlaan en het Wiekenplein. Daarna, in 1954, in de omgeving van de Indische wijk: Ir. Lelylaan, Leeghwaterlaan, Slotlaan. Toen zette ik als eerste in Heemstede flats neer, aan de Sportparklaan. Ik heb ook nog gebouwd aan de Dr.Schaepmanlaan en Goeman Borgesiusstraat (Glip I).

Ik heb voor arm en rijk gebouwd, hoog- en laagbouw. Algemene bebouwing noemde ik dat.

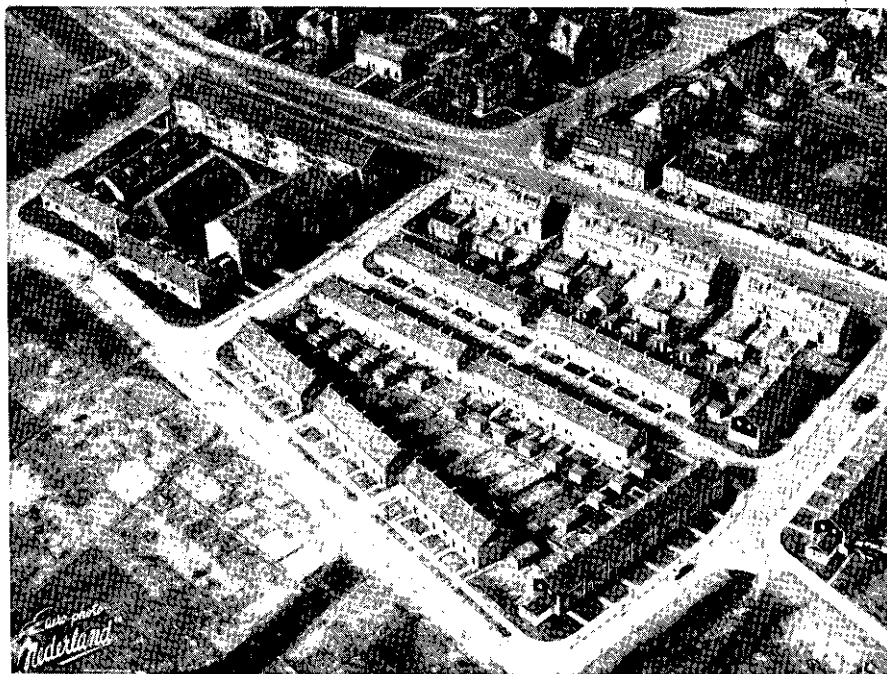
Ik zie hier op tafel de H.B.C.krant liggen.

H.B.C. is een deel van mijn leven. H.B.C. Heemstede Berkenrode Combinatie, komt voort uit twee voetbalverenigingen: Heemstede en Berkenrode. Het is een grote club met veel leden. In 1940 speelde en trainde Kick Smit nog bij H.B.C.!

Ik deed veel voor de jeugd van H.B.C. en ik was 35 jaar bestuurslid. Daar heb ik nog de gouden H.B.C.-speld voor gekregen. En ik ben erelid van de K.N.V.B.

Was u ook nog op een ander terrein actief ?

In het bestuur van de spaarkasvereniging St. Antonius. Zo'n spaarkas

Door J.J. Boot gebouwde huizen in het gebied tussen de Sportparklaan (boven links), ir.Lelylaan, Slotlaan en Javalaan

was om de mensen gelegenheid te geven in de winter kolen te kopen. Je kon dan het hele jaar ervoor sparen, van f.0,25 tot f.1,- per week en dan had je het warm in de winter.

Al met al heeft u een stempel op Heemstede gedrukt. Wat wilt u de gemeente Heemstede nog toewensen ?

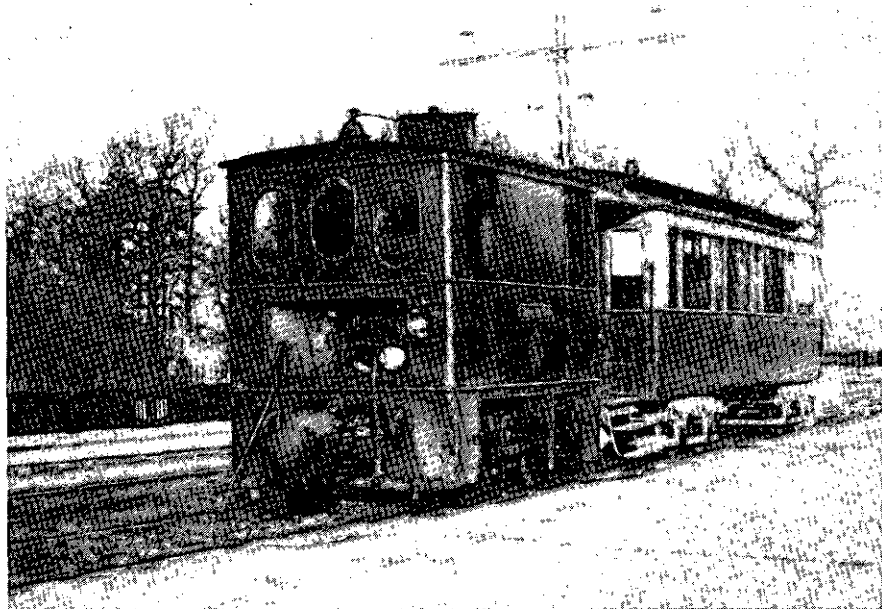
Dat het een groene gemeente mag blijven; ik heb nog meegemaakt dat Groenendaal door de gemeente aangekocht werd (1913). Daar moeten we zuinig mee omgaan!

Gerard Schuitemaker

Met speciale dank aan mevrouw Lies Visser en aan mevrouw W.G.de Groot-Boot.

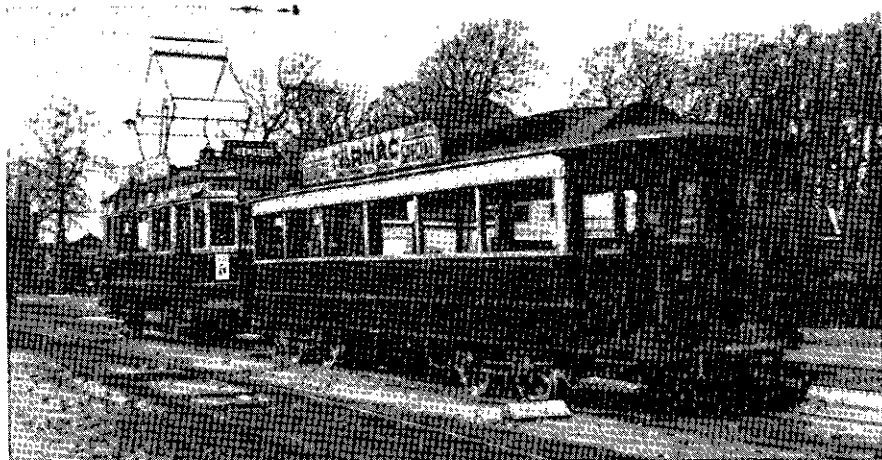
MET DE TRAM NAAR HEEMSTED E

Op 17 juni 1916 werd vergunning verleend voor de verlenging van Den Hout naar Heemstede. Doortrekking via het stoomtramtracé vanaf de Mr.Lottelaan naar Blaubruggetje door de Haarlemmerhout bleek niet mogelijk; dit lag politiek gevoelig. Naar de huidige begrippen bestonden er eind vorige en begin deze eeuw merkwaardige situaties. Haarlem was grondeigenaar van de Haarlemmerhout, maar Heemstede had het beheer. Dikwijls waren de buurtwegen binnen gemeentegrenzen ontstaan door particulier initiatief en waren privé-eigendom. Soms moest een gemeente voor het gebruik zelfs retributie aan de eigenaar betalen. Zo was Haarlem eigenaar van de binnen de gemeentegrenzen van Heemstede liggende Zuiderhoutlaan, het Blaubruggetje en de Bronsteeweg tot aan de Koediefslaan. Heemstede had geen gezag over deze wegen. De Fonteinlaan, de verbindingsweg tussen de Dreef en de Zuiderhoutlaan in Den Hout, was Heemsteeds eigendom. Heemstede stond geen tramweg toe langs de Fonteinlaan en zo lag het tracé van de stoomtramlijn in een boog door het bos tot

NZH A3 + rijtuig Heemstede 10-12-1932

aan de Zuiderhoutlaan. Reeds in 1878 had de HITM concessie verkregen voor een stoomtramlijn Den Hout-Bronsteeweg/Koediefslaan. Toen de stoomtramlijn Haarlem-Leiden ter sprake kwam, maakte de HITM geen gebruik van haar recht, maar verhuurde de concessie aan de NZHSTM-HL voor f.25,- per jaar. Deze situatie bleef de daarop volgende jaren ongewijzigd. Op 23 oktober 1913 werd echter de verhuur door de liquidatiecommissie van de HITM opgezegd en kwam dit stuk stoomtramlijn ter discussie. De gemeente Heemstede liet zich eerst over het totale project terdege voorlichten door een onafhankelijk bureau alvorens tot een besluit te komen. In 1915 leidden de besprekingen met zowel Heemstede als Haarlem uiteindelijk tot overeenstemming waarbij werd gekozen voor een alternatieve route, gebaseerd op een oud plan uit 1906. Haarlem stak daarop toch nog een spaak in het tramwiel door een doorgaande dienst Schoten-Heemstede te verbieden. Men beschouwde Den Hout -Heemstede als een interlokale en Schoten-Den Hout als een lokale lijn en deze dienden gescheiden geëxploiteerd te worden. Alsof Schoten-Den Hout

Motorrijtuig A313 + aanhangrijtuig 1343. April 1940 op Eindpunt Sportpark Heemstede.

geen interlokale tramlijn was ! Pas in 1927 werd een grenswijziging doorgevoerd waarbij de Haarlemmerhout en het Haarlemmerhoutpark binnen de gemeente Haarlem kwamen te liggen. Er ontstond nu een merkwaardige situatie, voor de tramhobbyist hoogst interessant. Het oorspronkelijke eindpunt werd verlaten; de lijn

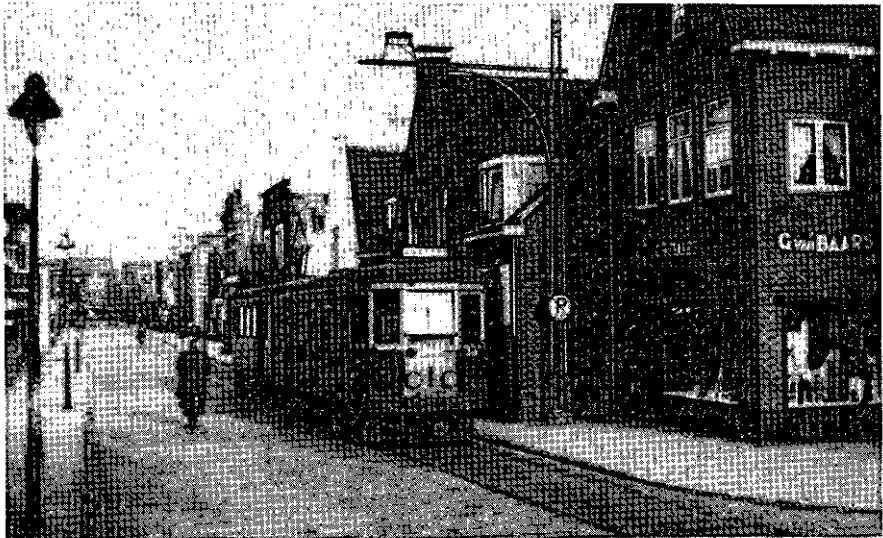
boog iets voorbij de ENET/ESM-kruising negentig graden naar links om loodrecht op de Kleine Houtweg bij de Hertenkamp te eindigen in dubbelspoor met één stel overloopwissels. Het eindpunt van de verlenging naar Heemstede kwam te liggen langs de Kleine Houtweg tot aan de Paviljoenslaan met drie stellen overloopwissels. Beide eindpunten werden door een dubbelsporige verbindingsboog op elkaar aangesloten. Hier moest overgestapt worden om de reis voort te zetten. De route volgde de Kleine Houtweg door het bos en na een boog naar links werd de Vijverlaan bereikt. Hier werden overloopwissels gelegd en, naast het spoor in de richting Heemstede, een kopspoor met stalen stootjuk. Dit emplacement, op Heemsteeds grondgebied, was bedoeld als laad- en losplaats voor de doorgevoerde goederenwagens van de stoomtram. Van hieruit liep het dubbelspoor via de Middenlaan door een nieuwe woonwijk, het Zuiderhoutpark, in de richting Blaubruggetje. Het stoomtramtraject Den Hout-Blaubruggetje (later Blauwe Brug) door het prachtige wandelbos kon hierdoor vervallen tot grote opluchting van vele Haarlemmers.

Voorbij de Blauwe Brug werd de-later drukke- uitvalsweg Zuiderhoutlaan/ Heemsteedsche Dreef overgestoken en draaide de lijn de Bronsteeweg in, waar een kort stukje strengelspoor lag, dat echter later verviel en een merkwaardige bocht opleverde. De Binnenweg was de volgende straat, waar tussen de Kastanjelaan en de IJzeren Brug met seinlampen beveiligd enkelspoor lag. Een kort stukje dubbelspoor tegenover het postkantoor (later Politiebureau) mondde uit in een kort gedeelte strengelspoor in de Raadhuisstraat. De tram uit Heemstede had hier voorrang; echter, bevond zich voorbij dit strengelspoor een voorgaande tram, wachtend voor rood seinlicht, dan had de tegemoetkomende tram voorrang en mocht het strengelspoor niet worden opgereden. Aan het einde van de Raadhuisstraat ging de lijn linksaf de Camplaan in langs de zuidzijde van de rijweg waar het eindpunt, met een aantal wissels, was gelegen nabij het Wilhelminaplein. De totale verlenging bedroeg 3,5 kilometer. De enkelsporige stoomtramlijn Haarlem-Leiden werd ingekort tot het Wilhelminaplein, waar een omloopspoor lag met een uitloop de Camplaan in. Beide lijnen werden met elkaar verbonden, waardoor het nu mogelijk was materieel over te brengen naar de werkplaats in Rijsburg. Op 6 juli 1917 werd de nieuwe lijn, uiteraard feestelijk, geopend.

Het hele project werd gerealiseerd in een moeilijke tijd met grote schaarste aan materialen. Dit bleek vooral in de Camplaan. Masten

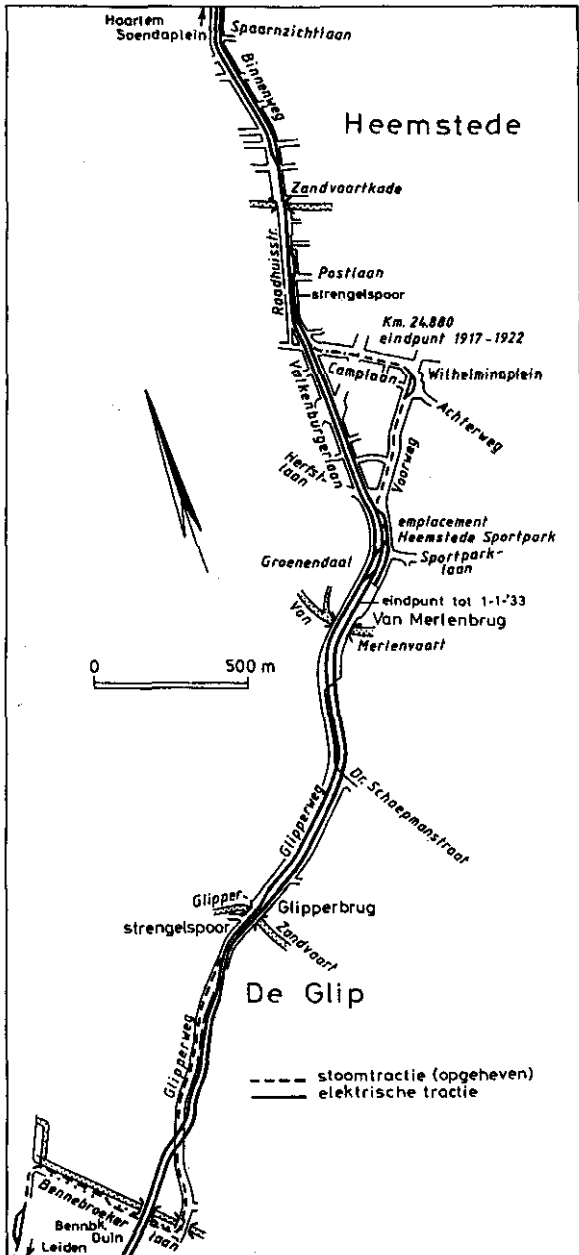
waren niet meer voorradig en men behielp zich met houten telefoonpalen, waarop als juk stoomtramrails geplaatst werden. Door de korte spoorstaven kon de rijweg niet in zijn geheel overspannen worden; daar waar deze te breed was, plaatste men de palen in de rijweg en verbreedde men het trottoir om de paal heen. Op één plek bleek het onontkoombaar een paal zelfs midden in de rijweg te plaatsen; bij duisternis werd deze paal verlicht om ongelukken te voorkomen. In 1918 kwam aan deze gebrekkige situatie een einde en werden vakwerkmasten geplaatst.

Op de lijn Schoten-Den Hout werd nu een zesminutendienst ingevoerd, op de lijn Den Hout-Camplaan een twaalfminutendienst, op

NZH A607-608 Binnenweg Heemstede, 2 januari 1949 (één dag voor het definitieve einde.

elkaar aansluitend bij Den Hout. Om tegemoet te komen aan de reizigers vanuit Leiden werd een doorgaand rijtuig van de stoomtram na aankomst door een motorwagen overgenomen en onberemd doorgevoerd naar Den Hout. Een enkele keer was het een L-rijtuig, maar overwegend waren het vierassige stoomtramrijtuigen serie G 1-19 (ex-RSTM of -HSM). De stoomtram reed toen een starre uurdienst, die op 22 oktober 1918 werd ingekrompen tot een tweeuursdienst we-

gens kolengebrek. Dit gebrek werd zo nijpend dat met ingang van de dienstregeling per 2 januari 1919 zelfs nog maar om de vier uur werd gereden. Wel een verschil in service in vergelijking met de elektrische tractie! Incidenteel werden ook goederenwagens doorgevoerd naar het emplacement Vijverlaan . Voornamelijk ging het om een wagen beladen met manden bloembollen die bestemd waren voor de firma Krelage, een internationaal befaamde kwekerij gelegen tussen de bebouwing aan de Kleine Houtweg en het Houtplein.

De nieuwe lijn had de volgende halteplaatsen: Den Hout, Vijverlaan, Willem de Zwijgerlaan, Blauwe Brug, Adriaan Pauwlaan, Koediefslaan, Julianalaan, IJzeren Brug, Postlaan, Raadhuis en Camplaan.

Deel van een artikel 'Het normaalsporige tramnet in en om Haarlem'door Peter Kranenburg en Dick van der Spek. De 3 geplaatste foto's zijn afkomstig van de heer D.v.d.Spek.

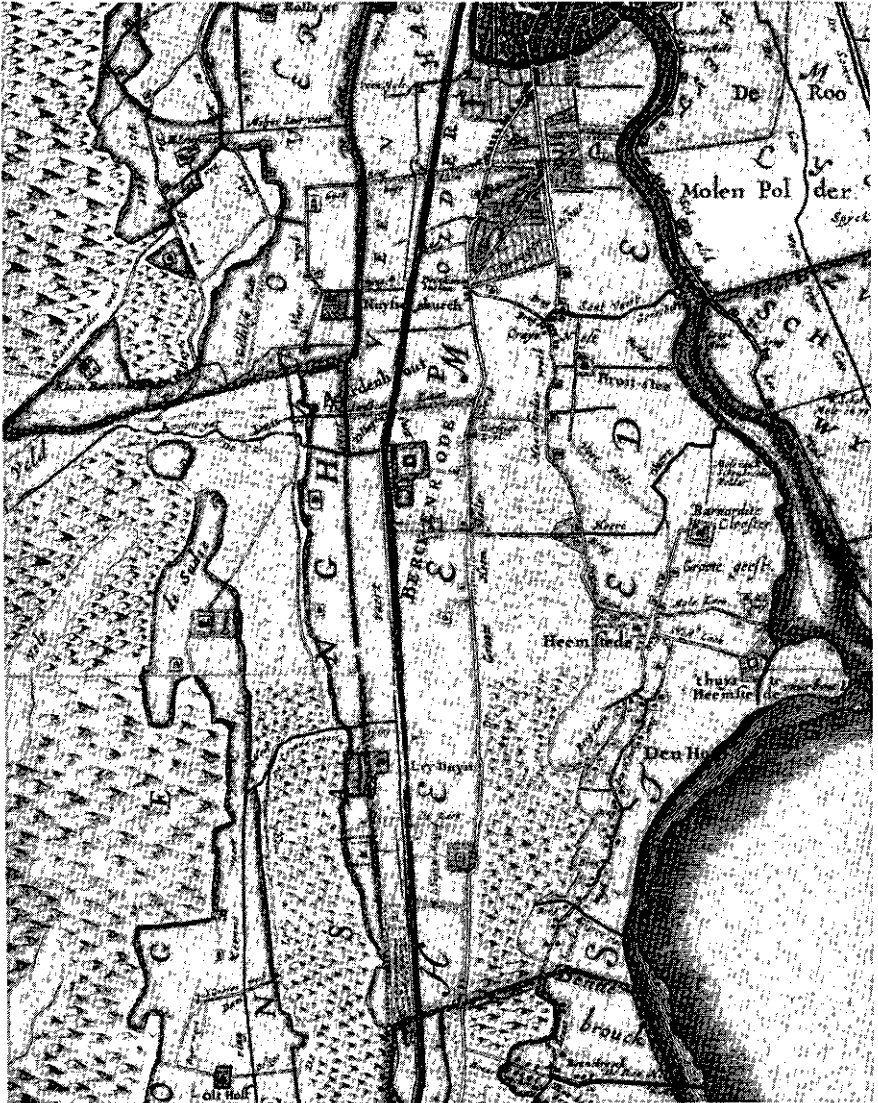
Met toestemming overgenomen uit het tijdschrift 'Óp de rails'(maandblad van de NVBS), 1999, nummer 10. Een vervolgartikel verscheen in aflevering 1999-11, blz. 404-415, dat aanvullende informatie levert over de tramlijn Haarlem-Leiden.

VAN KWAAD TOT ERGER

Toenemende watervervuiling door droogmaking van het Haarlemmermeer

“...dat het schilderwerk van de aan en in de nabijheid der Heerenzandvaart gelegene woningen met een bruin zwart aanslag wordt bedekt,(...) dat diezelfde kwaal zich ook openbaart in het linnen-goed, dat in hunne droog inrigtingen bij het droog worden eene vuile geele tint krijgt en dat daarenboven de lucht vooral in de nabijheid der Heerenzandvaart dikwijls eene hoogst onaangename reuk verspreidt”. Dit schreven eenentwintig blekers, die langs de Heerenzandvaart woonden, in november 1854 aan de Provinciale Staten van Noord Holland. Als er niet snel iets veranderde, zouden er 500 mensen zonder werk komen. Wat was er aan de hand, dat de blekers gezamenlijk in actie kwamen?

Tot 1851, toen de Haarlemmermeer droogviel, werd het water in de Heerenzandvaart voortdurend ververst. Als gevolg van de wisselende waterstanden in het meer, verdwenen de afvalstoffen van de blekerijen die op de Heerenzandvaart loosden, naar het Haarlemmermeer. Nu dit natuurlijke middel was weggefallen onstonden er *kwalijke uitwasmingen* die ervoor zorgden dat het schilderwerk van de huizen langs de Heerenzandvaart met een zwarte aanslag werd bedekt en het wasgoed bij het drogen geel werd. Het gemeentebestuur, dat het belang inzag van schoon wasgoed voor de goede naam van de blekers én van de gemeente, hield in augustus 1854 een schouw van de Heerenzandvaart. Het eerste deel, in bezit van de Heer van Heemstede M.A. Beels, was niet volgens de regels schoongemaakt. Het gemeentebestuur maande de rentmeester van Beels, maatregelen te nemen, waarop deze antwoordde, dat hij zonder de medewerking van de vervuilers niets kon uitvoeren. Zo moest broodbakker Jurriëns de *boomen en het getimmerte* uit de vaart halen. H. van den Aardweg en andere omwonenden moesten hun kippen *ophouden* om het invallen van zand in de vaart te voorkomen. Het vuilnis, dat bij de vuilnisbak langs de vaart in het water gevallen was, moest er uitgehaald worden. Tot slot moesten verschillende riolen en open goten worden *weggenomen* of van roosters worden voorzien. Een aantal blekers had namelijk riolen gemaakt naar de vaart waardoor alle *vuiligheden*

Kaart van Heemstede door M. Bolstra, 1687/1746.

niet in de aangelegde verzamelplaatsen terecht kwam, maar in de vaart.

Beels ging er van uit, dat niet hij, maar de gemeente verantwoordelijk

was voor het onderhoud van de vaart. Dit meningsverschil stond een snelle oplossing in de weg.

De blekers langs het laatste stuk van de Heerenzandvaart, de tegenwoordige Bleekersvaart, namen hun eigen maatregelen. Zij schreven aan Provinciale Staten en vroegen E.H. von Baumhauer, een Amsterdamse hoogleraar in de scheikunde, om advies. Deze nam diverse watermonsters, onder andere bij de Cruquius, in het Spaarne en de Heerenzandvaart om de waterkwaliteit te vergelijken. Hij concludeerde dat de Heerenzandvaart teveel keukenzout, chloormagnesium en zwavelzure zouten bevatte, waardoor zwavelwaterstofgas onstond. Dit gas zorgde voor de aanslag. De oplossing lag voor de hand: het stilstaande, stinkende water moest weer stromend water worden. Von Baumhauer stelde voor, om een doorgang in de Koediefslaan te maken én een aansluiting op de Crayenestervaart, waardoor het vervuilde water in de richting van de Crayenestervaart kon wegstromen. Het gemeentebestuur ondersteunde het verzoekschrift van de blekers, maar stond niet achter deze oplossing. Het zag liever een doorgang naar de Leidsevaart, net zoals in Bennebroek was gebeurd. Toen in juli 1855 het antwoord van Provinciale Staten kwam, was dat een grote teleurstelling voor de blekers. Hoewel de provincie concludeerde dat het water vuil was, misschien wel vuiler dan in Bennebroek, Bloemendaal en Velsen waar ook blekerijen gevestigd waren, achtte zij niet bewezen dat de oorzaak van de problemen in de drooglegging lag. En zelfs als de drooglegging de oorzaak was, dan was het toch een zaak van plaatselijk belang. Met andere woorden: de provincie wilde geen geld bijdragen. De provincie suggereerde in haar schrijven, de vaart over de gehele lengte uit te diepen.

Dit gebeurde: in 1855 werden 150 schuiten bagger afgevoerd en in 1856 nog eens 150 schuiten. In 1857 werd weer gebaggerd. Ook de Heer van Heemstede liet in de zomer van 1858, zijn deel van de vaart uitdiepen. Toch bood het uitdiepen onvoldoende oplossing. Het Gemeenteverslag meldde in 1857, dat de uitwasemingen en de aanslag van jaar tot jaar toenamen.

Ondertussen stelde Von Baumhauer samen met Ir. van Diesen een nieuwe nota op. Terwijl Von Baumhauer in 1854 nog van mening was, dat doorgraving van de Koediefslaan een oplossing zou zijn,

Kaart van het gebied rond de Bleekersvaart/ Koediefslaan. Waarschijnlijk tussen 1880 en 1900. (GAH)

kwam hij vier jaar later in 1858 samen met Ir. van Diesen met een ander plan. De stroming van het water in het Spaarne zou namelijk niet sterk genoeg zijn, om een goede doorstroming van de Zandvaart te bewerkstelligen. De nodige verversing kon alleen komen door een *waterwerktuig* te plaatsen bij de Koediefslaan: een rosmolen aangedreven door twee paarden. Een stoommachine was volgens hen weinig zinvol, omdat daardoor ook nog roet op de blekerijen neer zou slaan. Het water uit de Crayenestervaart moest via sloten worden overgestort in de Zandvaart om zo de vuile stoffen naar het Spaarne *weg te dringen*. Dat deze dure oplossing niet gerealiseerd werd, kwam behalve door de hoge kosten ook door de onmogelijkheid om de benodigde grond te kopen.

Een andere oplossing, al in 1857 door de gemeente voorgesteld, was om de riolen af te sluiten. Von Baumhauer en Van Diesen voelden hier weinig voor: het plaatsen van fijne filters zou niet voldoende zijn, omdat plantengroei in stilstaand water voor problemen bleef zorgen. De mogelijkheid om het water in zinkputten op te vangen, raadden zij sterk af, omdat deze te dicht bij de woningen gebouwd zouden moeten worden, waardoor ook nog de grond bij de huizen vervuild zou worden. Daarnaast zouden de blekers in hun werk belemmerd worden als het water niet meteen afgevoerd kon worden. Toch kwam er een proef om het vuile water in zinkputten op te vangen. De proef mislukte, want het gemeenteverslag van 1858 meldde dat de putten het instromende water niet snel genoeg konden *verzweigen*.

Uiteindelijk zou het water van de Bleekersvaart via een duiker verbonden worden met de Crayenestervaart. Een gemaaltje pompt tegenwoordig het water naar de laatstgenoemde vaart. Toch voldoet ook deze situatie niet. Na bijna 150 jaar, is de waterhuishouding in het centrum van Heemstede nog steeds een bron van zorg voor het gemeentebestuur. Het Haarlems Dagblad berichtte op 11 december 1999: *Uit onderzoek van waterbeheerder Rijnland (...) blijkt dat bij piekbuien grote waterkwaliteitsproblemen kunnen ontstaan in het centrum van Heemstede. Een vuilvracht aan bezinksel komt dan via de overstort bij de Bleekersvaart terecht in de Crayenestervaart. Rijnland vindt dit geen frisse zaak en heeft aangedrongen op een snelle oplossing.* Bijvoorbeeld door de duikers onder de Lanckhorstlaan en de Koediefslaan te vergroten én de stroomrichting van het gemaal bij de Koediefslaan om te keren, net zoals in het plan van 1858!

Anja Kroon- van Helden

BIJWEG

van Hofstede tot Villawijk II ¹⁾

Met het overlijden van Mr. Johan Valckenaer in 1821 en van zijn vrouw Marie-Francoise Gervais, 24 jaar later, werd een periode afgesloten waarin de buitenplaats Huis te Bijweg vooral als zomerverblijf werd gebruikt. Veelal was het zo, dat de eigenaar ook in de stad (Amsterdam of Haarlem) een huis had waar men de wintermaanden doorbracht. Valckenaer had in zijn testament van 1816 laten vastleggen op welke wijze gehandeld moest worden indien hij in zijn huis in Amsterdam zou overlijden. Zijn vrouw, die van Franse oorsprong was, koos het Huis te Bijweg in later jaren als haar permanente domicilie. Zowel Valckenaer zelf als zijn vrouw overleden op het Huis.

Renovatie en verbouwing

De laatste grote opknappbeurt en verbouwing van het Huis had plaats gevonden eind 17e eeuw. Geen wonder dus, dat de nieuwe eigenaar, het echtpaar Mr. Christiaan Diemont en Catharina Margaretha Kemper, zowel het Huis als tuin en park rondom (toen bijna tien bunder groot) flink onder handen moest laten nemen om het geschikt te laten zijn voor permanente bewoning door hun gezin met zes kinderen. Eerst eind jaren veertig was het zover, dat de verhuizing van het gezin Diemont vanuit Amsterdam naar Bennebroek kon plaats vinden.

Diemont - Kemper

Als beroep van de jurist Christiaan Diemont vinden we aangetekend: Grondeigenaar. Uit later opgemaakte boedelstukken blijkt, dat hij en zijn vrouw inderdaad veel onroerend goed in het land in eigendom hadden. Onder andere in verband hiermee werd Diemont aangeduid als Heer van Zuid Schalkwijk, Vijfhuizen en Nieuwerkerk. Van hem is voorts bekend, dat hij een jaar lid was van de Gemeenteraad van Amsterdam en lid van Gedeputeerde Staten van Noord Holland. In 1849-1850 was hij korte tijd lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal. Met de plaatselijke politiek van Bennebroek heeft hij echter geen bemoeienis gehad. Wel was hij actief in onroerende zaken in Bennebroek. Zo liet hij in 1855 op de grens van zijn gebied de villa Bagatelle aan de Rijksstraatweg (thans no 27) bouwen. De brug over

de Bennebroeker(zand)vaart aldaar is later naar deze villa genoemd, Bagatelle-brug dus.

De familie Diemont leefde op het Huis een royale staat. Zoals in die tijd gebruikelijk was er op de buitenplaats veel personeel, sommigen inwonend of wonend in of boven het Koetshuis. In 1861 gaf het Bevolkingsregister van Bennebroek aan, dat er op het Huis werkzaam zijn: dienstboden, een naaister, een gouvernante, een huisknecht, een koetsier en een palfrenier. Er zullen voorts ook nog wel tuinlieden werkzaam geweest zijn. In dat jaar waren alleen nog de twee jongste dochters inwonend. Een zoon en een andere dochter waren op jeugdige leeftijd overleden. De twee andere zoons waren inmiddels getrouwd en woonden elders. De bekende Ds. Craandijk noemde het Huis in zijn "Wandelingen door Nederland" een deftig en aanzienlijk buitengoed. De heer Diemont heeft de laatste ruim elf jaar van zijn leven wegens langdurige ziekte niet op het Huis kunnen wonen. Hij werd elders verpleegd; overleed op 21 oktober 1869 te Bloemendaal. Hij is 72 jaar geworden.

Inmiddels waren ook de twee nog inwonende dochters Diemont vanuit het Huis te Bijweg getrouwd. Pauline Cornelia Henrietta in 1866 met R.A.L.J. baron Gansneb, genaamd Tengnagel, en de jongste, Catharina Margaretha, in 1867 met A.J.E. baron van Ittersum. Het echtpaar van Ittersum - Diemont ging op het Huis te Bijweg wonen. Later, bij de boedelverdeling, werden zij eigenaar van het Huis en van alles wat daartoe behoorde. Mevrouw C.M. Diemont - Kemper overleed op 27 april 1873 en werd, evenals haar echtgenoot ruim drie jaar tevoren, op de algemene begraafplaats te Heemstede begraven. Zij is 70 jaar geworden.

Van Ittersum - Diemont

In tegenstelling tot de vorige eigenaars/bewoners van het Huis te Bijweg voelde baron van Ittersum zich erg betrokken bij het gebeuren in Bennebroek ²). Hij was vele jaren gemeenteraadslid en wethouder (1886-1897). Voorts Hoogheemraad van Rijnland van 1899 tot 1919. Bijzondere belangstelling had hij voor de bloembollencultuur, die toen sterk in ontwikkeling was. Op grote velden over de Leidse vaart, onder andere op het afgezande gebied dat als Croesbeek werd

aangeduid ³⁾, werden bloembollen geteeld en toen al in grote hoeveelheden naar het buitenland geexporteerd. Baron van Ittersum was niet de enige buitenplaats eigenaar, die in de bollenteelt en de bollenhandel actief was. Ook Jhr. Barnaart van het Huis te Vogelenzang en Jhr. Mr. van Lennep deden daarin mee. Ook zij hadden landerijen in Vogelenzang en Heemstede waar bloembollen geteeld werden. In 1855 richtte baron van Ittersum de Maatschappij voor Bloembollencultuur (The General Bulb Company) op. Hij was daarvan een aantal jaren directeur. Jhr. E.A. Barnaart sloot zich met zijn Cultuur-maatschappij Barnaart & Co daarbij aan en werd mede-directeur. Via die maatschappij werden veel van de producten van de bollenvelden in de omgeving naar het buitenland geexporteerd. The General Bulb Company (de Nederlandse naam was inmiddels gewijzigd in N.V. Hollandsche Cultuur-maatschappij te Bennebroek) gaf in 1924 de opdracht tot de bouw van het prestigieuze bloembollengebouw aan de Leidse vaart te Heemstede op de grens met Bennebroek ⁴⁾. In de volksmond werd dit gebouw "de bulb" of gewoon "bollenschuur" genoemd.

De familie van Ittersum woonde bijna zestig jaar op het Huis te Bijweg. Er werden acht kinderen geboren, vijf dochters en drie zoons. Voor de

Ansichtkaart van Huis te Bijweg met koetshuis. Op de achtergrond de koepel van de Hartekamp.

oudste (volwassen geworden) zoon Jan Rudolph, geboren 5-12-1877, vroeg en verkreeg zijn vader naamswijziging (aanvulling)⁵). De naam van grootmoeder Kemper werd toegevoegd. Jan Rudolph heette daarna dus: J.R. Kemper baron van Ittersum. Hij zou de laatste van Ittersum zijn, die op het Huis te Bijweg woonde. Na het overlijden van zijn ouders kreeg hij tot taak het Huis en de bijbehorende gronden te verkopen (daarover straks meer). De van Ittersums waren in Bennebroek ook kerkelijk meelevend. De Hervormde dominee Dr.J.H. Gunning J.Hz. schrijft daarover in zijn "Herinneringen uit mijn leven" in warme bewoordingen. Vanzelfsprekend had de familie in de Hervormde kerk, evenals de andere opgezetenen in het dorp, een herenbank in eigendom.

Tuin en park

In en rond het Huis werden in de tientallen jaren dat de familie van Ittersum daar woonde, diverse voorzieningen getroffen en was er allerlei activiteit op het gebied van het kweken van planten, bloemen en vruchten. De kweekkassen en de groentetuinen van De Hartekamp en Huis te Bijweg grensden aan elkaar. De grens tussen de beide buitenplaatsen liep zig-zaggend van de Leidse vaart naar de Herenweg. De gemeentegrens Heemstede/Bennebroek liep in een rechte lijn daar doorheen. Het grondgebied van de buitenplaatsen lag daarvoor ten dele in Heemstede en ten dele in Bennebroek. De tuinkoepel van De Hartekamp bijvoorbeeld lag geheel op Bennebroeks gebied. In een artikel in Eigen Haard van 1903 schrijft S. Kalff over het Huis te Bijweg. Hij noemt het een kloek ouderwets landhuis, dat door zware oude lindebomen overschaduwde wordt. Hij vindt dat "het ietwat oud-modisch type van het gebouw enigszins schreeuwt met een nieuwerwetsch lawn tennis in de nabijheid, met een koele en sierlijke veranda ter zijde aan het gebouw gehecht, met hier een modern tuinkoepel en daar een modern verlichtingsapparaat". Terwijl hij op de Zwarte weg in de richting van de Centenbrug liep zag hij "op de zoom van het landgoed. . .Hollandsch melkvee en verheft zich tegen de achtergrond een eibernest op een hoogen paal". Alles wat er over tuin en park rondom het Huis geschreven is en door overlevering bekend is, wijst er op, dat daaraan rond de eeuwwisseling vele jaren achtereen weinig bijzondere zorg is besteed. Kalff schrijft over het zware geboomte rondom het Huis en "het dichtgewassen park daar-

achter, dat door loopt tot de Leidse vaart zulke plantenvormen had geen recente aanleg uit de kluiten doen wassen". In de bibliotheek van de Landbouw-universiteit te Wageningen bevindt zich een ontwerp-tekening van de bekende tuinarchitect L.A. Springer voor algehele vernieuwing van het gehele gebied van het Huis te Bijweg. Baron van Ittersum zal de architect tot het maken van dit ontwerp opdracht gegeven hebben. Tot uitvoering van dit vernieuwingsplan van omstreeks de eeuwwisseling is het echter nooit gekomen.

De Herenweg

Tot begin deze eeuw was de Herenweg, naar de huidige tijd gemeten, een smalle weg. In vroeger tijden waren het, behalve voetgangers en fietsers, vooral koetsen en andere wagens met paardentraction, die er gebruik van maakten. Nadat de auto aan het verkeer ging deelnemen realiseerden de overheden zich, dat een belangrijke weg als de Herenweg zou moeten worden verbreed en van een beter wegdek zou moeten worden voorzien. In die tijd deed een incident op de Herenweg veel stof opwaaien. Het was in 1906, dat de oudste zoon van Ittersum, Jan Rudolph Kemper, met een automobiel op de Herenweg rijdend, twee veldwachters, die hem wilden vragen waarom hij geen signaalhoorn voerde, bijna heeft "plat gereden". Grote consternatie natuurlijk. Het kwam tot een rechtzaak en daardoor haalde het gebeurde royaal de kranten. De Residentiebode in Den Haag bracht de gebeurtenissen in een uitgebreid hoofdartikel ⁶⁾. Daarin werd onder meer geschreven over "woestelingen die in hun automobielen de wegen onveilig maken". Daarbij werd nadrukkelijk verwezen naar het incident op de Herenweg in Heemstede/Bennebroek. De jonge baron van Ittersum voelde zich door dit zwaar overdreven artikel in zijn eer aangetast en riep de schrijver ervan tot verantwoording. Toen bleek dat de schrijver een adellijk heer uit Den Haag was, die niet van plan was van hetgeen hij geschreven had een woord terug te nemen, kwam het bijna tot een duel. Omdat de schrijver niet in staat bleek de wapens te hanteren werd de zaak, na bemiddeling, in der minne geschikt.

In de daarop volgende jaren ontwikkelde men plannen tot verbetering van de Herenweg. Uitvoering van die plannen betekende, dat de eigenaren van huizen en buitenplaatsen langs de weg stroken grond van enkele meters moesten afstaan. Ook enkele koepels of speelhui-

A.J.E. baron van Ittersum, vele jaren eigenaar/bewoner van Huis te Bijweg.

zen van de buitenplaatsen, die dicht aan de weg gebouwd waren om een goed uitzicht naar noord en zuid over de weg te geven, moesten verdwijnen. De koepel van De Hartekamp bijvoorbeeld die grensde

aan het Huis te Bijweg (zie foto) bleek in de weg te staan. In die jaren was mevrouw Catalina F.G. von Pannwitz eigenares van De Hartekamp. Met verwijdering van die koepel was zij allerminst ingenomen. Blijkbaar woonde toen haar chauffeur in de koepel. Zij stemde uiteindelijk in met de afbraak van de koepel nadat zij daarachter, iets verder van de weg verwijderd dus, een nieuwe chauffeurswoning had laten bouwen. Zij gaf haar toestemming tot de afbraak in een brief van 12-12-1928 aan het gemeentebestuur van Bennebroek. Bij het Huis te Bijweg gaf de wegverbreding niet veel problemen. De weg kwam wat dichterbij het Huis en het Koetshuis, maar de gebouwen bleven toch nog op ruime afstand daarvan. Een ontwerp-tekening betreffende de wegverbreding gaf bij Huis te Bijweg geen andere obstakels te zien. De tuinkoepel aan de wegzijde bleek dus al eerder te zijn verdwenen.

Het gezin van Ittersum

Jarenlang is het op Huis te Bijweg een drukte van belang geweest. Het grote gezin van Ittersum en de vele personeelsleden in en rond het Huis betekenden bijna een wereld op zichzelf. Een van de kinderen, de eerstgeboren zoon Rudolph A.J. overleed op jeugdige leeftijd. Van de andere kinderen bleven er twee (meisjes) ongehuwd. Toen A.J.E. baron van Ittersum op 15 november 1922 overleed woonden, behalve zijn vrouw, hun dochter Johanna S.D.C. en hun (toen nog ongehuwde) zoon Jan Rudolph Kemper nog op het Huis. J.R. Kemper was kort tevoren vanuit het buitenland op Huis te Bijweg teruggekeerd. In zekere zin trad deze zoon in Bennebroek in de voetsporen van zijn vader. In 1923 werd hij namelijk gemeenteraadslid en enkele maanden later wethouder in het dorp. Toen er grote problemen ontstonden rond burgemeester N.L.M. Tilman benoemde de gemeenteraad hem nog in datzelfde jaar tot waarnemend burgemeester van Bennebroek. Mevrouw Catharina C.M. van Ittersum - Diemont overleefde haar man maar korte tijd. Op 19-9-1924 overleed ook zij op het Huis te Bijweg. Evenals haar man twee jaar tevoren werd zij in Heemstede begraven.

In die twintiger jaren was er op het Huis veel verloop van personeel. Een (Duitse) huishoudster verhuisde naar Huize "Decima" in Brummen. Ook de huisknecht Johan ⁷⁾ werd daarheen "overgeplaatst". Deze twee bedienden vergezelden de (ongehuwd gebleven) vierde

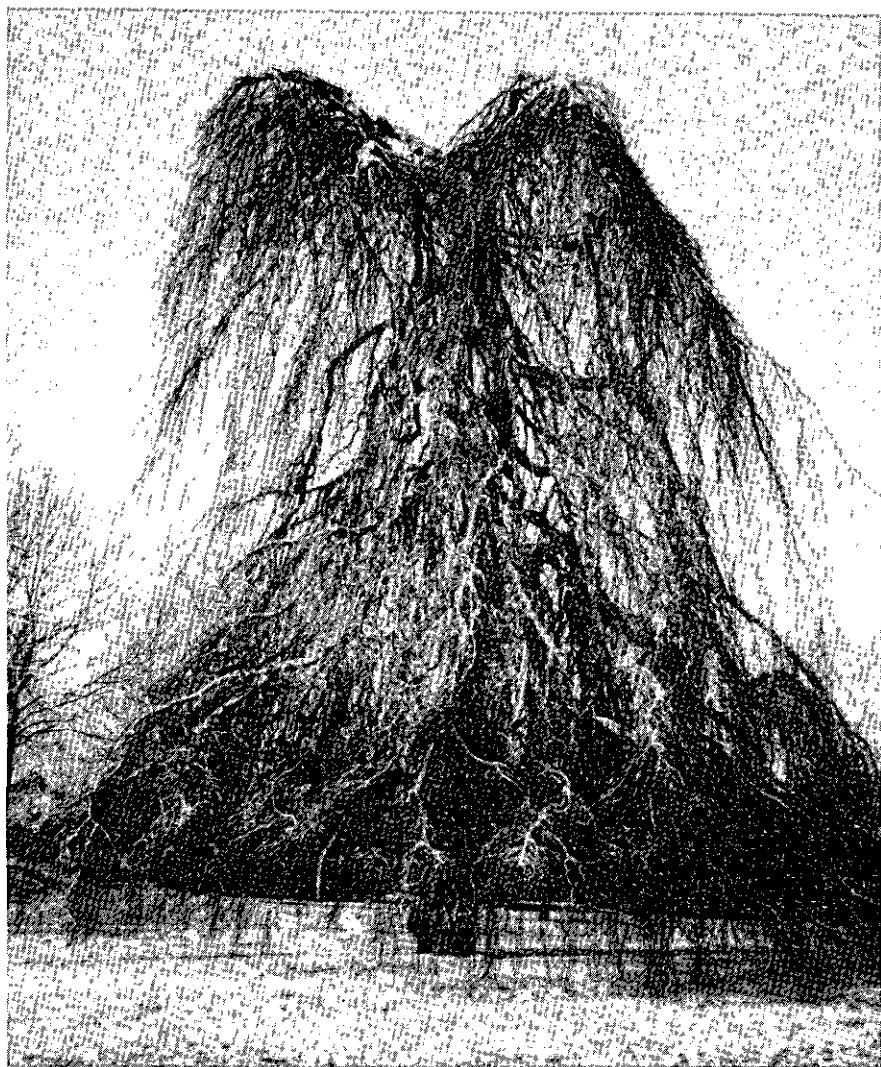
dochter uit het gezin, Johanna S.D.C. barones van Ittersum. Zij is tot haar dood in 1952 in Brummen, de geboorteplaats van haar vader, blijven wonen. Begin jaren twintig waren er twee verpleegsters tijdelijk op het Huis werkzaam geweest. Een ervan kwam uit Duitsland ⁸⁾. Na het overlijden van mevrouw van Ittersum verlieten zij, en ook een gezelschapsdame, het Huis. Als laatste vertrok ook (in 1925) Jan Rudolph Kemper. Hij verhuisde naar Den Haag waar hij in 1928 trouwde met Wilhelmina H.A. Zegwaart.

Afbraak van het Huis

Waarom deze informatie over het gezin van Ittersum op het Huis te Bijweg? Om te verklaren hoe het in die twintiger jaren zover kwam, dat het Huis onbewoond werd. Het zou ook niet meer bewoond worden. De gemeente Bennebroek was in die jaren ijverig bezig met uitbreidingsplannen. Men had daarbij voor de toekomst ook het gebied van Huis te Bijweg op het oog. En omdat het grote huis en tuin en park er omheen niet meer in zo'n goede conditie waren rees het plan om het Huis af te breken en het gehele grondgebied te gaan bestemmen voor woningbouw. Met Jan Rudolph Kemper, die de afwikkeling van de zaken namens de familie verzorgde, werd overleg gepleegd. Dit leidde in 1928 ten eerste tot de afbraak van het Huis en later ook van het Koetshuis en de andere bijgebouwen.

Uitbreidingsplannen

Na langdurige voorbereidingen en het overwinnen van veel moeilijkheden was er in 1929 in Bennebroek een uitbreidingsplan tot stand gekomen. Dit plan, de nadere uitwerking van een eerder door Pierre Cuypers ontworpen plan, betrof de aanleg van straten, pleinen en waterwegen en de bouw van woningen, in het bijzonder aan de Bennebroekerlaan, de Schoollaan en de Dageraad. De verkaveling en de bebouwing van het Bijweggebied (toen 11 hectare groot) kwam eerst later aan de orde. Daarover is in verschillende fasen langdurig gepraat en zijn diverse plannen gemaakt en later ook weer aangepast. Begin jaren dertig kwam het gebied in handen van de Exploitatiemaatschappij van onroerende goederen te Heemstede. Als eerste kwam er woningbouw tot stand in de zogenaamde bomenvijk, het gebied tussen de Zwarte weg en de Bennebroeker vaart. Daarna kwamen er grote huizen aan de Herenweg, een deel van de Bijweg-

De oude treurbeuk in de Krakeling.

laan en de van Ittersumlaan. Dit deel van het grondgebied werd Klein Bijweg genoemd. De directeur van de Expl. mij., de heer H. van de Pol ⁹⁾ heeft zich voorts bijzonder ingespannen voor de ontwikkeling van de rest van het gebied, dat de naam Groot Bijweg had gekregen.

Hij dacht daarbij aan een luxe villawijk. Over de betreffende plannen is in de Haarlemse kranten toen uitgebreid geschreven. Op een tekening van het gebied zien we een beperkt aantal grote villa's met veel grond er omheen. Uit een fraaie beschrijving¹⁰⁾ van de glorie van het buitengoed lichten we enkele passage's:

"Het is een buitengewoon mooi en gunstig gelegen buitengoed. Wie nu langs de Herenweg wandelt zal eenige puinhopen zien liggen (van het afgebroken huis) te midden van eeuwen oude trotse bomen, die fier neerzien op alle aardse vergankelijkheid".

Na een uiteenzetting over de verkavelingsplannen gaat de schrijver over "het enorme park" als volgt verder:

"Het is een uniek stuk natuurschoon, met z'n eeuwenoude grote bomen, zijn collectie ceders en dennen van allerlei soort, zijn miljoenen narcissen en sneeuwkllokjes, zijn vijvers en treuressen, zijn boomgaarden met vruchtbomen en zijn serres met reusachtige perzik- en vijgebomen".

Van de Pol schrijft in zijn toelichting op het plan nog, dat de ontwerper getracht heeft bij de verkaveling het rosarium, de bosschage, de moestuinen en cumulaverissen (eeuwenoude lanen) in ongerepte staat te houden, zodat het mogelijk zou zijn een villaterrein te bekomen waarop bijvoorbeeld een perzikenkas aanwezig is.

Het bleek allemaal te mooi. In de ogen van de Gemeente en van Gedeputeerde Staten niet goed uitvoerbaar. Weliswaar was men het er over eens, dat het een villawijk moest zijn, maar dan met een groter aantal woningen. Nadat de bouw in de bomenwijk en in Klein Bijweg gereed was gebeurde er met de rest van het terrein (Groot Bijweg) ogenschijnlijk jarenlang niets. Voor een betere ontsluiting werd in 1934 wel een (betonnen) brug over de Bennebroeker vaart (in de Bijweglaan) gebouwd. Eerst in 1937 kreeg Ir. J.A. Kuijper te Den Haag de opdracht het oorspronkelijke plan uit 1930 aan te passen. Groot Bijweg moest niet worden een villawijk voor de "zeer gegoeden", maar voor gegoede middenstanders, voor rustende ambtenaren, forensen e.d. Zo luidde de opdracht aan de architect. Van het handhaven van het "unieke stuk natuurschoon" kwam zodoende minder terecht. Een van de weinige bomen uit het (verouderde) park van Huis te Bijweg, die zijn overgebleven, zal wel zijn de grote treurbeuk op het plein in de huidige wijk Bijweg/Krakeling.

Na langdurige besprekingen, waaruit vanzelfsprekend weer enkele aanpassingen voortvloeiden, kwam het door Ir. Kuijper ingediende verkavelings- en bouwplan Groot Bijweg begin 1940 gereed. Het uitbreken van de tweede wereldoorlog veroorzaakte echter opnieuw vertraging. Het Groot Bijweg gebied bleef tot na de oorlog bijna geheel onbebouwd. Het inmiddels nogal verwilderde park was in die jaren voor de Bennebroekse jeugd een fijne speelplaats en voor volwassenen een wandelgebied. Voor de lanen in het park waren namen bedacht, rozenlaantje e.a. Na de oorlog, toen de woningbouw goed op gang kwam, werden de namen van de slechts drie lanen in het park definitief vastgesteld. Twee daarvan herinneren aan het Huis te Bijweg, te weten Bijweglaan en van Ittersumlaan. In verband met de bijzondere vorm van de derde laan kreeg deze de naam Krakeling. Zo is nu al ruim vijftig jaar het gebied van de vroegere Hofstede Huis te Bijweg een fijne woonwijk.

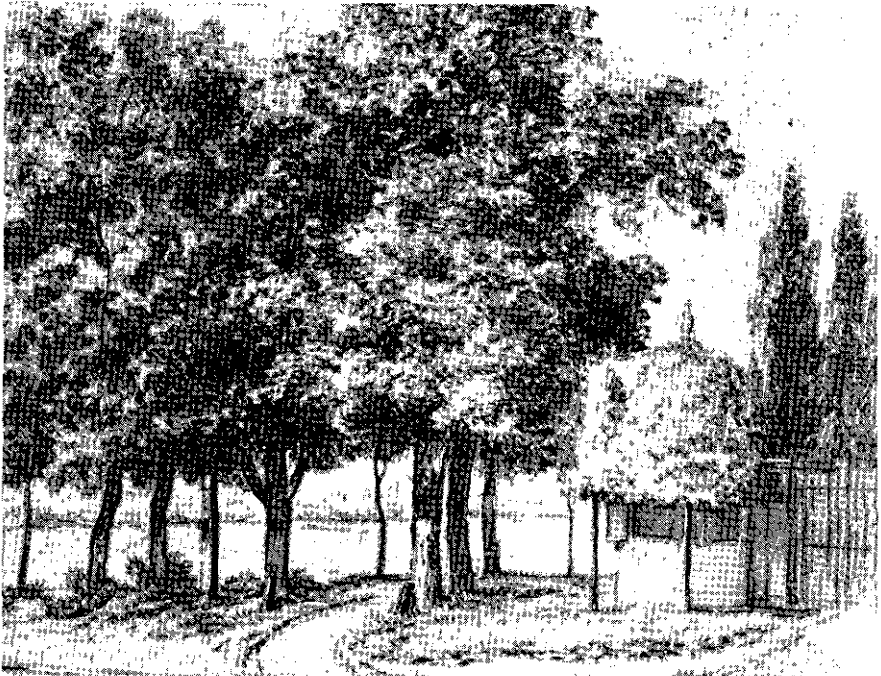
M. Verkaik

Noten:

- (1) Het eerste deel van dit artikel verscheen in "Heerlijkheden" no 102 van november 1999.
- (2) Valckenaer werd op 9 september 1817 uit de categorie opgezetenen gekozen in een gemeentelijke commissie, die de personele omslag ter bestrijding van de gemeentekosten moest vaststellen. Hij liet aan het gemeentebestuur weten, dat hij zich in die materie incompetent achtte en weigerde zitting te nemen.
- (3) Dit gebied was blijkbaar vanuit de tijd van Valckenaer tot Huis te Bijweg blijven behoren.
- (4) Het gebouw is aangemerkt als "beschermd monument van bedrijfstech-niek".
- (5) Bij Koninklijk Besluit no 22 van 10 april 1879.
- (6) De Residentiebode van 29 september 1906.
- (7) De huisknecht/butler Johan is enkele leden van de familie van Ittersum in Brummen nog vele jaren ten dienste geweest.
- (8) In die jaren, kort na de eerste wereldoorlog, waren duizenden vrouwen en meisjes uit Duitsland in Nederland werkzaam.
- (9) De heer van de Pol werd in die tijd wel "Heer van Bijweg" genoemd.
- (10) Van de hand van TP. Niet duidelijk is van wie deze initialen zijn.

De voornaamste bronnen van dit tweedelige artikel zijn:

- Algemeen Rijksarchief Den Haag
- Rijksarchief Noord Holland en Gelderland
- Het Utrechts archief
- Gemeentearchief van Amsterdam, Bennebroek, Den Haag en Leiden
- Archiefdienst voor Kennemerland
- Archief Alg. vereniging voor Bloembollencultuur, Hillegom
- A. van Damme, "De buitenplaatsen van Heemstede, Brederode en Bennebroek" (1903)
- Marca Bultink, "Willem Bilderdijk en zijn weldoener (Doctoraal-scriptie 1988)
- Mr. J.A. Sillem, "Het leven van Mr. Johan Valckenaer 1759-1821" (1883)

TOEN EN NU

De Binnenweg-Zuid

Dit keer een oud stukje Heemstede aan de Binnenweg waar destijds het wasserijbedrijf van Van der Weiden was gevestigd. Oorspronkelijk begonnen als blekerij en onder invloed van de mechanisatie uitgegroeid tot wasserij. Waar tegenwoordig de parkeerplaats van de Dekamarkt is, lagen vroeger de bleekvelden van de blekerij. Het woonhuis van Van der Weiden, met daarachter de gebouwen en schuren die voor de wasserij gebruikt werden, zijn in 1956 in bezit gekomen van A.W. Schutter, destijds bekend van 't Timmerwinkeltje. Zeker rondom de kersttijd als daar een grote verlichte kerstboom opgesteld stond. Bij de opstallen van de wasserij behoorde een schoorsteen, die in de loop der jaren afgebroken is.

De houthandel, annex timmerbedrijf van de heer Schutter bestond al voor de oorlog. Het bedrijfspand was toen ondergebracht onder het winkelpand van de familie Jongbloed (zie foto). Het erf van de houthandel was bereikbaar via een trap die naast de IJzeren Brug was gelegen aan de Zandvaart.

Op het pand van de houthandel was een bord aangebracht: W. Schutter, Timmerwerken, telefoon: 29256

Het woonhuis en bedrijfspand van de houthandel A.W. Schutter uit de jaren zestig.

Het woonhuis van Van der Weiden was een karakteristiek pand uit de 17de eeuw met twee witte puntgevels dat in 1985 werd afgebroken en waarvoor een combinatiecomplex gebouwd werd bestaande uit be-

De huidige situatie in een combinatie van appartementengebouw en bedrijfspand met de naam Schuttershof .

Het bedrijfspand van de fa. Schutter voor de oorlog gevestigd op de hoek Binnenweg/Kerklaan en gelegen aan de Zandvaart.

drijfspand en appartementengebouw genaamd Schuttershof, uiteraard met betrekking tot de familie Schutter. Dit doet best recht aan de familieleden die aan dit gedeelte van de Binnenweg wonen en of gewoond hebben, zoals jarenlang de horlogerie Schutter en de tandarts die er nog gevestigd is.

Het oorspronkelijk oude witte pand stond welbewust uit het lood om regeninslag te voorkomen.

Het dubbele pand met twee gevels was in de tijd van Schutter ook als zodanig ingericht. Een kant bestond uit de woonkamer; aan de andere kant voorzijde was de keuken gevestigd.

In de bedrijfspanen van de wasserij was onder andere een strijkkamer, die later als opslagplaats voor de houthandel werd gebruikt.

Aan de overzijde van de houthandel was destijds de bloemenzaak van Van Empelen gevestigd, die plaats maakte voor een supermarkt.

Cees Peper

NIEUWE LEDEN NOVEMBER EN DECEMBER

Alphen aan den Rijn

Dhr.C.H.van der Eem

Heemstede

P.A.Knip

P.F.van der Hulst

E.W.Heeremans

M.E.Overberg-Geesink

Fam.M.Bonkenburg

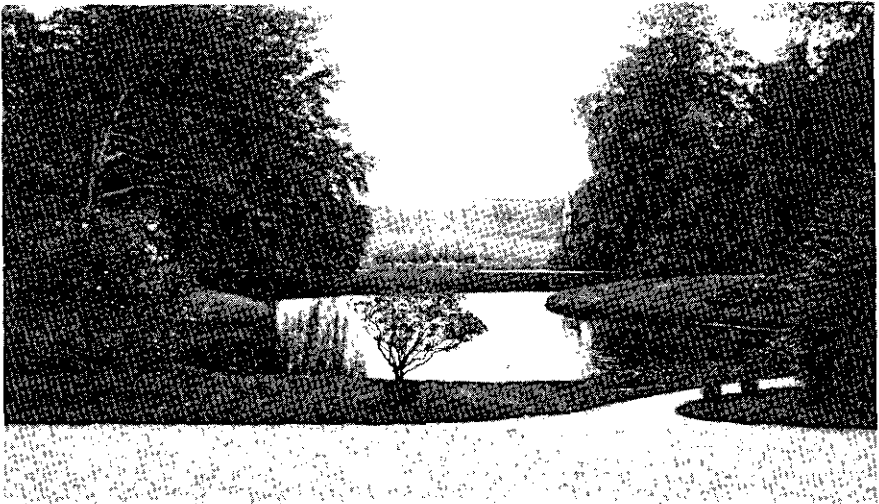
Dhr.R.Konijn

Mevr.J.E.Boshouwers

Mevr.P.Abeln

Zwaanshoek

F.M.Haringa

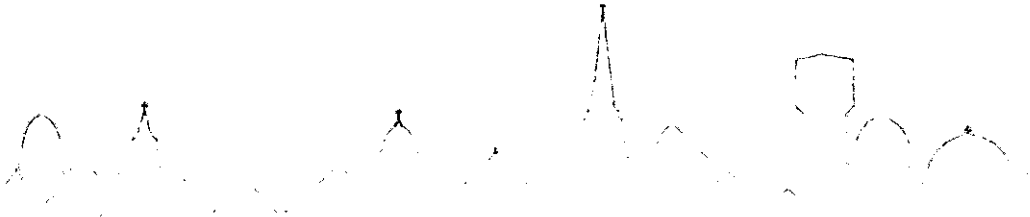
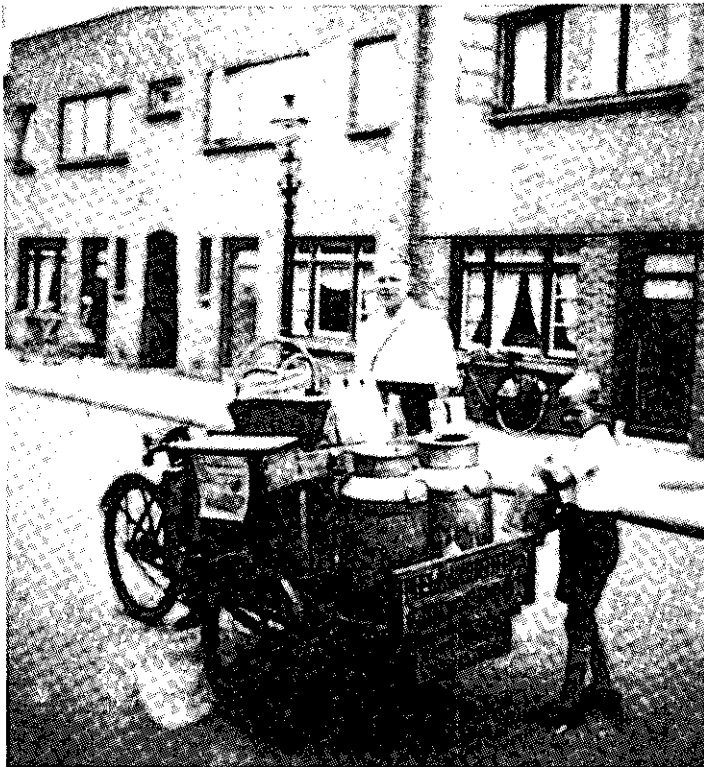

Uitg. Nauta, Velsen. 4128.

Gezicht vanaf huize Boekenroede
op het Kerkje van Heemstede.

Heerlijk- eden

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek

26e jaargang No. 104 April 2000

Bestuur:

Mr. F.Th.J. Harm, voorzitter
Adriaan Pauwlaan 7,
2101 AH HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 07 40

J.L.P.M.Krol, archivaris
Johannes Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 29 77

Ir. P.L. van Daalen, secretaris
Valkenburgerlaan 11,
2103 AK HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 32 91

Mevr. drs. A. Meddens-
van Borselen
Jan van Galenlaan 1
2121 XG BENNEBROEK
tel. 023 - 584 50 44

Mevr. M. A. van der Eem-
Wildschut, ledenadministratie
Eemlaan 18
2105 XA HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 96 09

Ing. J.M.M. Balink
De Ruyterlaan 49,
2121 VH BENNEBROEK
tel. 023 - 584 80 23

A.Koopman, penningmeester
Meijerslaan 14,
2105 PC HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 05 30

Mevr. A.J.M. Kroon-van Helden
Crayenesterlaan 126,
2012 TL HAARLEM
tel. 023 - 528 10 08

Redactie:
H. Krol
C. Peper (eindredactie)

Redactie-adres: Meerweg 6
2103 VC Heemstede
023 - 528 75 93

Het lidmaatschap wordt jaarlijks automatisch verlengd, behoudens schriftelijke opzegging via de ledenadministratie **vóór 1 november**

Contributie minimaal *f.* 20,-

Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester v.d. Vereniging Oud-Heemstede
Bennebroek te Heemstede.

ISSN: 0297-8451

Foto voorzijde: Melkboer De Groot in de Lombokstraat (1952).

INHOUD	pagina
Jaarvergadering	58
Redactioneel en informatie	60
In memoriam J.L.Veen	66
Rectificatie	67
Excursie	68
“Veel gewezen en gekneden der tanden”	70
1 april	71
Jaarverslag 1999	73
Jaarverslag van de commissie Karakterbehoud	78
Financieel jaarverslag en begroting	80
Een vergeten bouwer: Hendrik Brouwer (1894-1940)	84
Toen en nu: de Herenweg	95
Chr. Frederik Franck (1755-1816); een veelzijdig kunstenaar, verdrongen in de Bennebroekervaart	97
De toekomst van het Meer en Bosch terrein	106
Naschrift van de commissie Karakterbehoud	111
De Heemsteders en hun laatste rustplaats tot 1829 Deel I	112

JAARVERGADERING

Woensdag 10 mei 2000 om 20.00 uur

De jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek (VOHB) wordt gehouden in de ontmoetingsruimte van het Trefpunt (Gereformeerde Kerk) aan de Rijksstraatweg 85 in Bennebroek. U kunt uw auto parkeren aan de achterkant van de Akonietenlaan. De buslijnen 50 en 51 hebben vlakbij de kerk op de Rijksstraatweg een halte.

De zaal is open vanaf 19.30 uur.

AGENDA

1. Opening en eventuele mededelingen.
2. Verslag van de algemene ledenvergadering van 20 mei 1999 (zie 'Heerlijkheden' nr. 101 (augustus 1999, pag. 158 e.v.).
Eventuele vragen en opmerkingen n.a.v. dit verslag graag **vooraf** bij de secretaris indienen.
3. Jaarverslag VOHB 1999 (in dit nummer).
4. Jaarverslag 1999 van de commissie Karakterbehoud (in dit nummer).
5. Jaarcijfers 1999 en begroting 1999-2000 met toelichting (in dit nummer).
6. Verslag van de kascontrolecommissie.
7. Verkiezing van een lid van de kascontrolecommissie.
8. Voorstel contributieverhoging (toelichting ter vergadering).
9. Voorstel voor opheffing van het Restauratiefonds (toelichting ter vergadering).
10. Rondvraag.
11. Sluiting.

Na de pauze:

Omstreeks 21.00 uur: lezing over het onderwerp 'Watervoorziening in verleden en heden in Heemstede en Bennebroek' door ir. A.J. Roebert uit Bennebroek. De heer Roebert was tot voor enkele jaren directielid van het Amsterdamse Waterleidingbedrijf en is dus bij uitstek deskundig op dit terrein. Hij is bovendien voor een aantal leden

een goede bekende vanwege de rondleiding in het voorjaar van 1996 over het bedrijfsterrein aan de Leidsevaart/Vogelenzangseweg. Het onderwerp van de lezing past helemaal in ons jaarthema 'Water'. U kunt zich voorbereiden op een interessant exposé over de historie van de winning en de distributie van het water dat wij allen dagelijks gebruiken. Hoe kwam je in onze omgeving aan je water en hoe gaat dat tegenwoordig? En wat is de plaats van de volksgezondheid hierbij?

Wij verwachten een grote opkomst.

Het bestuur van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek.

REDACTIONEEL

Voor u ligt aflevering 104 van "Heerlijkheden". Het eerste deel is gewijd aan de ledenvergadering en bevat verenigingsnieuws. Daarna volgen redactionele bijdragen met historische onderwerpen van uiteenlopende aard. Van een kunstschilder die zich in de Glip vestigde en in de Bennebroekervaart verdronk. Verder over een exploitant met aanvankelijk veel succes maar ook met een tragisch einde, verdronken in de Leidse Vaart. Het begraven van Heemsteders in vroeger eeuwen is aan een studie onderworpen. Daaruit blijkt dat van de middeleeuwers van zegge en schrijve één persoon het graf bewaard is gebleven.....in monumentenstad Maastricht. Ook verleden, heden en vooral toekomst van Meer en Bosch komen in een gesprek met de voorzitter van de georganiseerde omwonenden aan de orde. De instellingen "Bethesda Sarepta" in Haarlem en 'Meer en Bosch' te Heemstede zijn begrippen in de geschiedenis van de epilepsieverzorging. Eerstgenoemd complex, tussen 1883 en 1966 gelegen tussen de Hazepaterslaan en de Meesterlottelaan heeft na de ingebruikname van de 'Cruquiushoeve' plaats gemaakt voor twee kantoor- en drie woongebouwen. Ook het einde van instituut Meer en Bosch, opgericht in 1885, is in zicht. De voormalige buitenplaats tussen de Voorweg en de Achterweg heette van 1643 tot omstreeks 1800 het 'Paradijs'. Op het ongeveer 8,5 hectare grote terrein is op verzoek van de directie

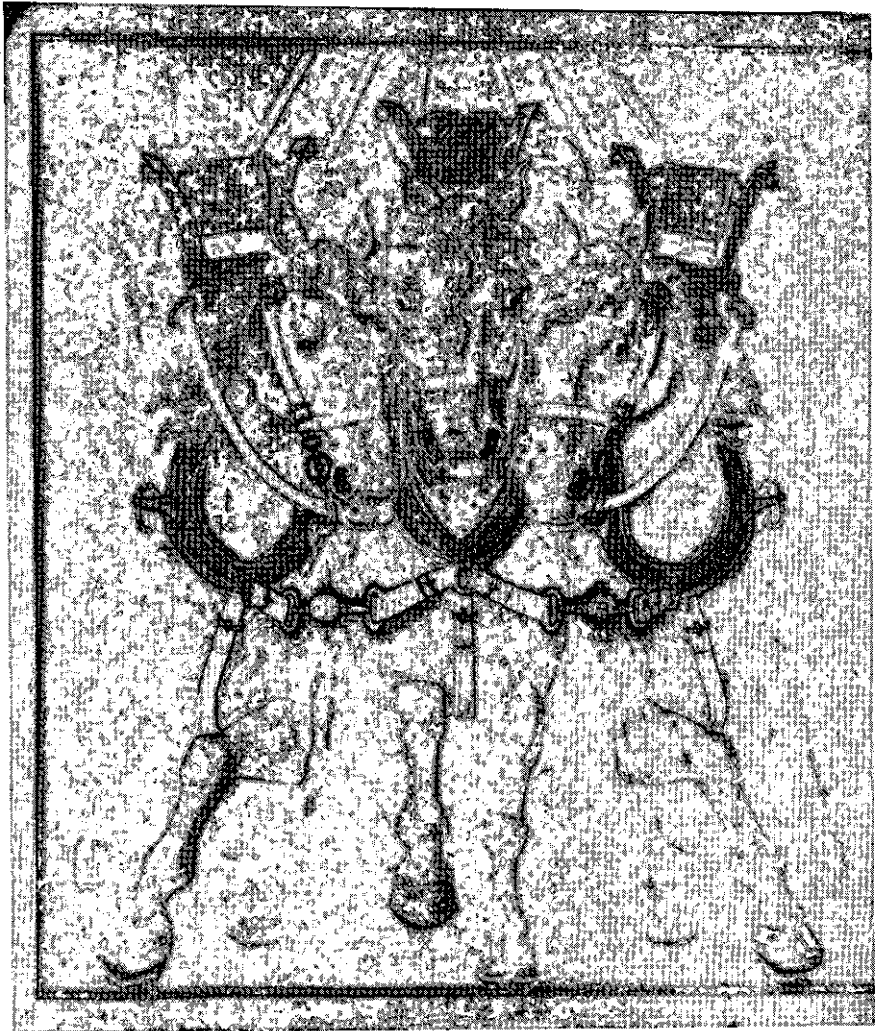

Monument ter nagedachtenis van J.L. Zegers, van 1890 tot 1913 directeur der stichting van toevallijders te Haarlem en Heemstede (foto V.C.Klep)

van de Stichting Epilepsie Instellingen Nederland door een projectbureau een woonwijk van 300 huizen/appartementen gepland. Enkel het Herenhuis heeft de status van beschermd rijksmonument. De Bond Heemschut schrijft in het decembernummer 1999 onder meer: *“De wat jongere gebouwen uit het begin van deze eeuw en het poortgebouw vertonen naar de mening van Heemschut een dermate grote samenhang met het hoofdgebouw en het bosgebied zelf, dat van onze kant gepleit wordt voor behoud van die ‘monumenten’.*

Op het laatste nummer van ‘Heerlijkheden’ zijn verscheidene **reacties** ontvangen. De heer Horst Neeb uit Haan (Duitsland) berichtte dat jonkheer Adriaan Pauw (1672-1745) in Amsterdam op het adres Keizersgracht 20 woonde. Hij huurde het laatste vierde deel van dit grachtenpand voor fl. 450,-. Pauw stond als rentenier geregistreerd, had 1 dienstbode in dienst en voor de belasting bedroeg zijn geschat inkomen fl. 2.500,- per jaar. De heer W.M.ten Hacken weet te melden dat hij tijdens een bezoek aan de Kloosterkerk op de Lange Voorhout in Den Haag een grafsteen ontdekte met inschrift: *“Vrouwe Margaretha Rijckkaart weduwe van den heer Adriaan Pauw Heere van Nieuwerkerk etc.”.* Deze Adriaan Pauw was echter een zoon van de broer van ambachtsheer/staatsman Adriaan Pauw. Hij was een losbol die met achterlating van zijn gezin plotsklaps naar Oost-Indië vertrok, waar hij spoedig in 1664 overleed. Men noemde hem “die gek van Nieuwerkerk”. Zijn echtgenote Margaretha Rijckkaart overleefde hem, evenals hun enige zoon Reinier die ook al een verkwistend leven leidde, met vele jaren, gelet op de sterfdatum 22-12-1722. Verwijzend naar het vraaggesprek met oud-aannemer J.Boot sr. stelde de heer Peter Nan de volgende anekdote op papier. *“Om twee redenen schrijf ik deze brief. Ten eerste het interview met Jan Boot senior in uw kwartaalblad februari 2000 en ten tweede de publicatie van het fotoboek “Een eeuw Heemstede verrassend veranderd”. Op bladzijde 34 van dit boek staat een foto van het Oude Posthuis. In de brede, witte voorgevel zit boven de twee ramen van de eerste verdieping duidelijk zichtbaar een vierkant. Meteen schoot mij een gesprek van jaren geleden te binnen met meneer Boot. Het betrof de afbraak van de rommelige bebouwing van het Houtplein en het kolossale glas-en-beton-gebouw wat er in de plaats is gekomen. Ik vertelde dat ik over de binnenplaats van die nieuwbouw had gelopen en tot mijn verrassing de oude, grijskleurige gevelsteen met de afbeelding van paarden, die toentertijd in de gevel van een autover-*

koophandel aan het Houtplein had gezeten, gelukkig bewaard is gebleven en daar op de binnenplaats weer opgehangen was. Waarop meneer Boot mij het merkwaardige verhaal vertelde dat die paarden-gevelsteen ooit in de voorgevel van het Oude Posthuis had gezeten, maar op een gegeven moment door de toenmalige eigenaar c.q. bewoner min of meer verpatst is aan een ander voor geld

en dat jarenlang nog de plek in de gevel zichtbaar was waar die steen gezeten had (...)".

Even leek het dat de gevelsteen met de voorstelling van drie bespannen paarden gemaakt zou zijn door de Haarlemse beeldhouwer Gerrit van Heerstal (1684-1746) die o.a. een standbeeld van Laurens Janszoon Coster vervaardigde en (verdwenen) sculpturen van zeegoden voor het park van de Heemsteedse buitenplaats 'Westermeer', en een reliëf voor zijn huis/winkel aan het Houtplein (opgesteld aan een binnenplein van het Frans Halsmuseum). Uit de signering blijkt echter dat de bedoelde steen stamt van de Haarlemse beeldhouwer Louis J.Vreugde (1868-1936) en afkomstig is van een aan het Houtplein afgebroken pand.

In de voorbije maanden is wederom de nodige **regionaal-historische literatuur** gepubliceerd. Bij gelegenheid van het gouden jubileum van een bedrijf dat beschadigde auto's herstelt verscheen een boekje "50 jaar Autoschade Kok 1950-2000".

De firma Federmann bestaat al anderhalve eeuw en wordt daarmee beschouwd als het oudste optiekbedrijf van Nederland. Opgericht door August Federmann (1821-1868) die komende uit het Duitse Brandenburg in 1850 een brillenwinkel begon op het adres Grote Houtstraat 31. Thans beschikt men over 5 winkels in de regio, o.a. in Heemstede waarin 1981 opticiens Vogel aan de Binnenweg is overgenomen. Reden voor een boekje met een beknopte geschiedenis en veel foto's.

Van ons VOHB-lid drs.Michel Bakker verscheen een bijdrage over bruggen van hout in het boekwerk: "Bruggen in Nederland 1800-1940" (Utrecht, Matrijs, 1999). In 1847 ontwierp F.W.Conrad een houten traliebrug over de Leidse Trekvaart bij Vogelenzang die tot 1858 fungeerde toen deze is vervangen door een ijzeren spoorwegbrug.

Van 1766 tot 1783 was de vermogende mr.Lieve Geelvinck eigenaar van Bosbeek in Heemstede. Van daaruit was hij met enkele (dronken) vrienden in 1782 betrokken bij de kaping van een Friese turfschipper op het Haarlemmermeer. Die wandaad was aanleiding voor diverse pamfletten, een anoniem gedicht en zelfs een kamerspel. Omdat zijn grootvader Hasselaer behalve burgemeester van Amsterdam VOC-bewindhebber was is een schip vernoemd naar diens kleinzoon onder de naam "Jonge Lieve". Hierover publiceerde Hans Bonke een bio-

grafie, "De zeven reizen van Jonge Lieve (1760-1781)" bij uitgeverij SUN.

Van de inmiddels 96-jarige publicist Wouter Slob is een artikel over Baron Van Verschuer in relatie tot de Meer opgenomen in het tijdschrift 'Meer-historie', december 1999, pp. 3-7. Wat deze bewoner van de Hartekamp, een groot liefhebber van paarden, als landjonker presteerde is daarmee vastgelegd.

Mevrouw Miriam Roozen, dochter van de destijds bekende huisarts Han Roozen (Heemsteedse Dreef 59), woont tegenwoordig in Waalre nabij Eindhoven. Zij publiceerde een fraai fotoboek met portretten onder de titel: 'Den innemende uitlaat'. ISBN 90-804362-2-4.

Van Hageveld-docent Max Verbeek is door Malmberg het prachtig verzorgde boek 'Literaire Wereld' uitgegeven, een literatuurmethode voor de tweede fase havo. In februari kwam de debuutroman van Lucienne Thomesen uit, getiteld 'Het Nest'. Haar grootste inspratiebron vormde Hageveld, een rusthuis voor religieuzen.

Als 'provincie-voetwijzer 2' kwam het boekje '14 dagwandelingen in de provincie Noord-Holland' uit (Amsterdam, Op Lemen Voeten, 1999). Wandeling 12 beschrijft Haarlem – Vogelenzang, een afstand van 16 kilometer. Vanaf het station Haarlem o.a. langs het Spaarne, Hageveld, Raadhuisstraat, landgoed Groenendaal, Huis te Manpad, de Leidse Vaart, Woestduin, Huis te Vogelenzang en ten slotte de kerk en het kerkhof. Als aanvulling op de "Literaire verkenningstocht door Heemstede en Bennebroek" van Hans van der Prijt (Boekhandel Blokker, 1997) zijn wij door Ad van Unnik geattendeerd op het feit dat in de succesvolle psychologische roman – in de 18e eeuw gesitueerd – "Gewassen vlees" van Thomas Rosenboom op pagina 502 Clifford en de Hartekamp zijdelings vermeld worden. De auteur bracht onlangs een bezoek aan de instelling voor verstandelijk gehandicapten om over zijn werk te spreken.

Het **VOHB-archief** is verrijkt met 2 stukken oud Mosa-serviesgoed, afkomstig van restaurant de Oude Geleerde Man, geschonken door de heer E.Heukels uit Bennebroek. Verder met 175 foto's van de heer J.van Schie, die allemaal betrekking hebben op de Indische Buurt. Mevrouw A.Oldewelt schonk enkele zeldzame blekersloodjes, vermoedelijk als keurmerk gebruikt voor tafellinnen. 'Bleeklust' was oorspronkelijk een linnen- ofwel lijnwaadblekerij. De vondsten zijn een aantal jaren geleden opgegraven door 2 personen die met een metaaldetector het vroegere bleekveld bewerkten. Een vergelijkbaar 'merk-

loodje' is afgebeeld op het vooromslag van de publicatie 'Haarlem gaat op wollen zolen' (1995).

Dankzij de heer Cees Schenkel is de VOHB thans ook op het **Internet** te vinden, vooralsnog op een *site* van de Nederlandse Genealogische Vergadering, afdeling Kennemerland (ourworld.compuserve.com/homepages/ngvkn1/histver.htm).

Op het wereldwijde net komt Heemstede, inclusief veel storende herhalingen, voor met enige duizenden vermeldingen. In geschiedkundig opzicht overigens met heel wat verouderde en onbetrouwbare informatie. We kwamen de scoutingclub "Allart van Heemstede" in Vlaardingen tegen met een reactie van de heer Willem Kulk uit Denemarken die opmerkt ruim 35 jaar geleden vanuit Heemstede naar Frederikshavn in Denemarken te zijn verhuisd en het leuk vindt wat van Heemstede (!) te vernemen en iedereen in onze gemeente de hartelijke groeten doet (bij deze!). Informatief en een voorbeeld voor anderen is de *site* van de Voorwegschool. We lazen ook over een "Heemstede in Almere", een gepland villapark Meerveld ten zuiden van Almere-Haven aan het Gooimeer. Voorts laat Waipuna de wereld weten via Heemstede Europa te willen veroveren. Internationaal - in de categorie 'digitale afbeeldingen' van zoekstelsel Altavista - is de "*Pearl of Heemstede*", een befaamde dahliakweek, goed vertegenwoordigd.

Tot eind april hangen in de **expositieruimte** van het Heemsteedse raadhuis 11 charmante schilderijtjes van de heer G.de Vries uit de Meer en Boslaan. Deze zijn gemaakt naar oude foto's en stellen taferelen op de Glip voor, alsmede het Wilhelminaplein met kerk, school en café-restaurant omstreeks 1890. Op één doek met de molen van Höcker en omgeving zijn vier energiebronnen 'waarneembaar", namelijk wind (de molenwieken), stoom (schoorsteenpijp en rails van stoomtram), gas (straatverlichting) en electra (paal met verlichting voor huizen). Vanaf ongeveer dezelfde plaats is omstreeks 1860 een schilderij vervaardigd door Willem Vester (1824-1895). Op 17 april jongstleden is bij Sotheby's in Amsterdam diens werk 'Heemstede' geveild: een vergezicht met koeien langs de monnikenvaart van 't Clooster en met de Hervormde Kerk op de achtergrond. De doeken van deze romantische schilder van landschappen - voornamelijk de weilanden rond Hageveld - brengen vandaag de dag tussen de f 10.000,- en f 50.000,- op.

Op 15 maart namen we in Driehuis afscheid van de heer Art Nierhoff,

die als echtgenoot van ex-bestuurslid Henny Nierhoff-Bax uit Bennebroek, de VOHB menigmaal van dienst was.

Ten slotte: op zaterdag 29 april zal in verband met de viering van Koninginnedag de VOHB van 10.00 tot 15.00 uur evenals vorig jaar aanwezig zijn in de tentoonstellingsruimte van Van Schagen van 1890 bv op het Wilhelminaplein. Voorts op zondag 28 mei tijdens de voorjaarsmarkt aan de Binnenweg.

Hans Krol

N.B. Uit de papieren van Bennebroeker P.Zieren komt deze afbeelding, aan de VOHB gegeven door de heer J.Koopmans uit Velsbroek. De foto is genomen op de Reek, helaas zonder vermelding van de gelegenheid of reden waarom de hele jeugd hier samengekomen is.

IN MEMORIAM J.L.VEEN (1906-2000)

Op 20 januari 2000 overleed in Haarlem de heer Johannes Lambertus (Jan) Veen op 93-jarige leeftijd. Toen op 12 maart 1947 onze vereniging werd opgericht nam hij de taak op zich als secretaris te fungeren. Omdat de heer Veen chef was van het gemeentearchief voor de VOHB en de gemeente een gelukkige combinatie. Bijna een kwart eeuw later nam hij in 1971 afscheid van zijn baan en bestuursfunctie.

Aan hem is bij die gelegenheid als eerste het VOHB-erelidmaatschap verleend. De heer Veen heeft zich vooral ingezet bij de redactie van publicaties, waarvan er tot zijn vertrek 11 waren verschenen. Het ledental was intussen gestegen van 20 in 1947 tot ongeveer 150 bij zijn vertrek. Na zijn pensionering trad de heer Veen nog eenmaal voor de VOHB in de openbaarheid. Op 21 november 1997 ontving hij tijdens de jubileumavond in de Hartekamp het eerste exemplaar van 'Vijftig jaar van oud naar nieuw'. Hij nam het boek met zichtbaar genoegen in ontvangst en zei dankbaar te zijn voor het feit dat hem als mede-oprichter deze eer te beurt viel. De heer Veen is begraven op het parochiekerkhof van de R.K.kerk St.Bavo te Heemstede. Wij gedenken hem in respect.

Bestuur VOHB

RECTIFICATIE

Een technische storing is er de oorzaak van geweest, dat in het (eerste) artikel over Huis te Bijweg (in 'Heerlijkheden' van november 1999) enkele gegevens, vooral jaartallen, foutief zijn afgedrukt, te weten.

pagina 225: "Het" (9e regel v.b.) moet zijn "Er"

1553 (6e regel v.o.) moet zijn 1653

pagina 228: 1840 (8e regel v.b.) moet zijn 1810

pagina 232: 1846 (14e regel v.b.) moet zijn 1845

pagina 233: "A.J.A." (10e regel v.b.) moet zijn "A.J.E".

OTTO KAUTA, VELSEN.

3184.

bij BENNEBROEK.

Excursie 24 juni

lees alle bijzonderheden en geef u op

Op zaterdag 24 juni vindt de grote excursie weer plaats. Aansluitend op ons jaarthema 'Water' hebben we gekozen voor plaatsen die een historische band met het water hebben.

In verband met vakanties heeft het bestuur besloten de excursiedatum te verplaatsen van het najaar naar juni. Wij hopen dat zo meer leden in de gelegenheid zijn om met ons mee te gaan. Wat hebben we voor u in petto:

9.00 uur: Vertrek per bus vanaf het Raadhuisplein te Heemstede.

9.45 uur: Rondvaart met de busboot vanuit Wormer door 'het Jisperveld', waarbij de schipper ons allerlei bijzonderheden vertelt over dit natuurgebied en zijn ontstaansgeschiedenis.

12.00 uur: lunch in Edam. In het schilderachtige en historische Edam hebben wij voor u een lunch gereserveerd in het sfeervolle Damhotel, midden in het centrum.

13.30-14.30 uur: Stadswandeling o.l.v. twee stadsgidsen

waar Maurits mee te maken had. Het één verhinderde hem naar Duinkerken door te varen, het ander hielp hem de Spaanse overmacht te verslaan.

Verder kwamen de inpolderingen en de waterbeheersing aan bod en daarmee werd het een avond waarop de toehoorders zich voelden als door een grote hoeveelheid nieuwe wetenswaardigheden overstromd.

P.L. van Daalen

1 april

Op 1 april waren rond elf uur 24 belangstellenden van onze vereniging bijeen in het stoomgemaal in Halfweg, het oudste nog werkende stoomgemaal ter wereld! (1852). We werden met een hartelijk welkom en koffie ontvangen.

De heer Bouman, onze gastspreker, vertelde over het belang van **water**. Water dat in het Oude Testament, de Koran en bij de oude Grieken al voorkwam in de geschriften. In Spaarndam, omgeven door water, staan op veel huizen spreuken over het water.

Een tekening toonde het ontstaan van Nederland en liet zien dat het eens 'Amersfoort aan zee' was en dat er in het midden van het land nog steeds oude duinen liggen.

Het grote belang van de Rijn door de eeuwen heen werd geschetst aan de hand van de historie. Frederik Barbarossa kwam zelfs naar Holland om een twist over dammen in de Rijn (bij Zwammerdam) op te lossen. Vanaf deze tijd is eigenlijk de door de overheid geleide waterhuishouding begonnen. Vanuit de Rijn werd de wildernis ontgonnen en nog is dat te zien aan de 'opstreckende erven', kavels van 100 m. breed en 2 ½ km diep.

De boerderijen kwamen steeds verder van de Rijn af te liggen; boeren bouwden hun eigen dijkjes, hoosden met de hand het water eruit. Er ontstonden steeds meer boerderijen met dijkjes: de eerste polders waren ontstaan.

In 1255 stichtte de graaf van Holland het eerste Waterschap. In 1285 stichtte Floris V per decreet het latere Hoogheemraadschap:

(hoog= het hoge water/ de zee heem=thuisland raad= raadsheer schap=functie)

Dia's toonden het typische Nederlandse landschap van droogmake-rijen en polders. Eerst door molens, eind 17^e eeuw met stoommachines (ook Groenendaal met de eerste in ons land gebouwde stoomma- chine werd nog even genoemd).

Terwijl de heer Bouman hierover vertelde zijn om ons heen de geluiden die daarbij horen: het scheppen van kolen, het sissen van de stoom uit pijpen boven ons. Het gemaal kwam langzaam op stoom. Na de zeer boeiende lezing van de heer Bouman heette de conservator, de heer Molijn, ons welkom en nam ons mee naar de machinekamer. Daar zagen we voor onze ogen hoe die enorme raderen in gang worden gezet. Eerst was er bijna geen beweging in te zien, maar al snel was de snelheid gigantisch: 25.000 liter water per seconde werd er vermalen. Aan alle kanten hebben we de grote schepraderen bekeken en de kracht van het water gehoord.

Rond half twee namen we afscheid van elkaar: het was een heel geslaagde excursie/lezing geweest.

Anja Kroon en
Marisca van der Eem

JAARVERSLAG van de VOHB over 1999 :

Doe wel en zie niet om, zegt het spreekwoord. Maar daarin wordt met "niet omzien" bedoeld: niet twijfelen aan wat je gedaan hebt. We gaan nu dus toch maar omzien naar 1999 want er is genoeg dat de Vereniging wel gedaan heeft. En daarbij gaat het niet alleen over het Bestuur, want de Vereniging, dat bent U.

1999 was het Groene Monumentenjaar en dat heeft U gemerkt ook. Het is prettig wanneer er zo'n nationaal thema wordt aangereikt. Dan komt de inspiratie meestal vanzelf. Het VOHB kwartaalblad met de nieuwe naam Heerlijk-heden en het verbeterde frontblad sprak merkwaardigerwijs over "Groen als een rode draad door het Jaarprogramma".

Voor een gebied als Heemstede-Bennebroek met zijn 18 landgoederen was de eerste activiteit direct al op maat: Mw. Lucia Alberts vertelde begin maart in de Bibliotheek over haar onderzoek en ontdekkingen in drie eeuwen van tuinontwerpen en haar aanbevelingen omtrent het behoud van de buitenplaatsen en landgoederen in onze omgeving, waarbij een lange reeks van zowel bekende als onbekende kaarten en afbeeldingen over het projectiescherm gleed.

Ruim een maand later, op 18 april, zien we een twintigtal verenigingsleden rondlopen in de tentoonstelling "Aardse Paradijzen" in de Haarlemse Vleeshal. Daar werden schilderijen en prenten bewonderd van allereerst de landgoederen van de welgestelden, later gevolgd door de parken en tuinen die vanaf eind vorige eeuw voor bredere lagen van de bevolking beschikbaar kwamen.

Maar geen nood als je zelf geen tuin had, dan kon je altijd nog aan de kunstschilder of de fotograaf vragen, je familieportret met een tuindecor te verfraaien.

Dan vond op 20 mei de Algemene Ledenvergadering, de ALV, plaats in het Trefpunt te Bennebroek. Naast het verplichte deel van de vergadering, overigens verlevendigd door allerlei vragen van de Leden, luisterden we met z'n 50-en naar de lezing van Mw. Dominicus over: "Kunst en tuinen in de 19^e en 20^e eeuw". Dit sloot perfect aan

op wat er in de Vleeshal te zien was. Niet toevallig, want de spreekster zelf had daaraan meegewerkt. Zelfs de buitenplaats "Heemstede" bij Houten kwam aan de beurt, naast vele andere.

Na de zomervakantie beginnen sommige schoolklassen met de Stelling van Pythagoras. De VOHB bekeek op 4 september echter de Stelling van Amsterdam, van veel recentere datum. Daarbij was te zien hoe men eind 19^e eeuw dacht over de verdedigbaarheid van onze Hoofdstad, als laatste bolwerk van de regering wanneer ons land onder de voet zou worden gelopen.

Een autobus vol leden werkte een uitvoerig programma af dat begon in de bastions van Weesp (wat is de historische vereniging daar mooi gehuisvest, jalouzie alom!) en eindigde in Fort Kudelstaart bij Aalsmeer. Het was wel wat vermoeiend voor sommigen, ook door het warme weer; niettemin vertoonden de foto's allemaal tevreden gezichten.

Op 11 september was het Open Monumentendag. Deze keer waren de Hartekamp in Heemstede en de Hervormde Kerk in Bennebroek opengesteld voor nieuwsgierigen.

Rond het fraaie hoofdgebouw van de Hartekamp kon een wandelroute gevolgd worden, waar opvallend veel aan werd deelgenomen. De aandacht voor Groen kwam hier ook weer naar voren.

In de Hervormde Kerk, die vanaf de weg wellicht klein lijkt, werden de bezoekers verbaasd door de rijke vormgeving van de wanden en de preekstoel, die getuigen van een welgestelde beschermheer (de zoon van Adriaen Pauw) maar nergens te overdadig is.

Dat de Vereniging tegenwoordig bij alle activiteiten steeds haar boekenkraam opstelt wordt kennelijk gewaardeerd en goed benut door de leden.

Toen was er, op 18 november, een grootse Premieavond in de nieuwe zaal van de Hartekamp met als thema het landgoed en Linnaeus. De heer De Bruine, directeur van de Hartekamp, maakte al snel duidelijk dat het mogen gebruiken van een monument als de Hartekamp weliswaar een voorrecht is, maar ook veel verantwoordelijkheid met zich meebrengt. Er zijn plannen om alle paviljoens te vervangen. Men hoopt op meer betrokkenheid van de maatschappij, onder meer door te wijzen op de vrije toegang van het landgoed. Verder overstelpte Drs. Palm uit Utrecht ons in korte tijd met een lange lijst van biogra-

fische- en natuurhistorische gegevens en publicaties van Linnaeus, die drie jaar onze plaatsgenoot is geweest. In die tijd schreef hij de eerste editie van 8 boeken en ontwikkelde zijn baanbrekende inventarisatie van de natuur.

De directeur kreeg als eerste de Jaarpremie uitgereikt: een herdruk van de oudste Hartekampkaart, die vanaf dat moment voor leden en belangstellenden te koop is. Een bijgeleverd boekje legt de details en de bijschriften precies uit. Een passende afsluiting van een jaar met zoveel aandacht voor de natuur en de landgoederen.

Tot zover de activiteiten van het Jaarprogramma met de Groene rode draad.

Daarnaast produceren onze verenigingsleden elk jaar een groot aantal studies en publicaties die in "Heerlijkheden" belanden. In 1999 verschenen via de zorgzame handen van de redactie de nummers 99 - 102, samen goed voor 266 bladzijden. Talloze onderwerpen kwamen aan de orde, uiteenlopend van schoorstenen, tuinvazen, orgels, dienstmeisjes en vermiste militairen tot armenzorg en oorlogsslachtoffers.

Dan in het kort enkele Bestuursactiviteiten:

Het Bestuur vergaderde 11 maal in dit jaar. Omdat de Pauwehof door een explosieve huurverhoging voor ons nu te duur is, wordt bij de leden thuis vergaderd. De sfeer heeft er niet onder geleden!

Er is in november voorzien in de opvolging van Lenie 't Hooft door Anja Kroon-van Helden en er kwam versterking door een nieuw lid uit Bennebroek, de heer Hans Balink. Beiden werden voorgesteld op de Premieavond en door de leden geaccepteerd.

In Januari 2000 is door uw Bestuur terugkijkend een evaluatie gehouden van de kwaliteit en de omvang van de verenigingsactiviteiten en publicaties. We steken daarin niet ongunstig af bij onze zuster-verenigingen. Gelukkig kon worden vastgesteld dat de Vereniging brede uitvoering geeft aan alles wat in de Statuten als doelstelling wordt genoemd.

Het kan altijd nog beter. Tegenwoordig overleef je als onderneming of instelling immers alleen door voortdurend aan vernieuwing te werken. Het Bestuur heeft enkele ideeën verzameld om dat gestalte te geven. Daarbij horen plannen om wat meer mensen in te schakelen in tijdelijke en vaste commissies of werkgroepen en natuurlijk om ons te

gaan manifesteren op het Internet. Adriaen Pauw zou, als het in zijn tijd mogelijk was geweest, ook vast zijn eigen Internetpagina hebben laten maken om zich voor een groot publiek te presenteren!

Er was positief gestemd overleg met de beide gemeentebesturen, met het Historisch Museum Kennemerland en met zusterverenigingen in de regio. Er is aandacht gegeven aan sloop- en bouwplannen, aan de monumentenstatus van de oude molen, aan de Bollenschuur, aan het Peeperkoorn-tableau (komt weer te prijken aan de Blekersvaartweg), aan Meer en Bosch, Het Oude Slot en Hageveld.

Met de Commissie Karakterbehoud is er regelmatig contact; er is een Bestuurslid in vertegenwoordigd. Het Bestuur begeleidt de grote cultuur-historische inventarisatie van de Commissie, die een lijst van opmerkelijke en wellicht waardevolle objecten en aanzichten in Heemstede moet opleveren.

Tijdens de Voorjaarsmarkt stond de Vereniging weer met een kraam op de Binnenweg met een flink aantal boeken als verkoopresultaat en een winst van 6 nieuwe leden voor de VOHB. De zichtbaarheid is verbeterd doordat de Voorzitter twee borden en een groot spandoek met onze naam erop heeft laten maken. Aandacht wordt steeds meer besteed aan een zorgvuldig beheer van de archieven van Heemstede en Bennebroek alsook aan dat van de VOHB zelf. Er zijn moderne eisen hiervoor die nogal wat verbeteringen vergen. Regelmatig komen er bijdragen aan het Archief binnen, waarvoor de Vereniging zeer dankbaar is. De brochure van de VOHB is vernieuwd en wordt binnenkort gedrukt om voor de komende jaren nieuwe leden te werven.

Het ledental schommelt rond de 1.040 personen. De natuurlijke afname wordt kennelijk steeds aangevuld met nieuwe leden, die vaak op tamelijk jonge leeftijd al aantreden.

De Vereniging heeft dus wel gedaan en omzien met twijfels is gelukkig niet aan de orde. Wel terugkijken met voldoening en heel veel erkentelijkheid voor de inspanningen van de mensen die de VOHB ook in 1999 inhoud gaven.

P.L. van Daalen

Beknopt jaarverslag 1999 van de Commissie Karakterbehoud

Gedurende het jaar 1999 bestond de Commissie Karakterbehoud uit de volgende leden, te weten de dames Van der Klooster en Visser en de heren Bakker, Balink, Huijser, Koopman, Meijer, Olthaar, Siderius en Van Tongeren (voorzitter). De heren Huijser en Olthaar namen na vele jaren zitting te hebben gehad begin van het jaar afscheid van de Commissie. De heer Olthaar werd opgevolgd door de heer Koopman die op zijn beurt werd opgevolgd door de heer Balink.

De Commissie vergaderde in 1999 tien maal in wisselende samenstellingen.

Belangrijkste werkzaamheid was het inventariseren van panden/objekten in de gemeente Heemstede, die naast de Rijks- en Provinciale monumenten kunnen worden aangemerkt als karakteristiek, van plaatselijk belang en het beschermen waard.

De Commissie heeft de werkzaamheden verdeeld over drie groepjes

Grenspaal Hillegom-Bennebroek aan de Kennemerbeekweg (foto V.C.Klep)

die ieder een deel van de gemeente hebben bekeken en daarna een selectie hebben toegepast. Na de voorlopige keuze zal in het jaar 2000 na archief- en literatuuronderzoek een meer definitieve selectie worden gemaakt. Deze lijst zal in de toekomst gebruikt kunnen worden door de VOH-B als referentiepunt van toekomstige beoordelingen. Naast de drukke werkzaamheden van de inventarisatie die vertraging opliep door werk van twee leden in Aruba en door de wisselingen in de samenstelling, hebben de volgende onderwerpen de nodige aandacht gekregen: sloop huisjes Binnenweg (tegenover Binnendoor), ijskelder Kennemeroord, bebouwing tegenover het gemeentehuis van Bennebroek.

Commissie Karakterbehoud, 31 maart 2000

FINANCIËEL JAARVERSLAG 1999 EN BEGROTING 2000

BALANS PER 31 DECEMBER

ACTIVA	1999	1998
Voorraad boekwerken	3.000,00	p.m
Voorschotten	0,00	450,00
Verkopen	1.615,00	0,00
Rente	145,60	229,55
Vooruit betaald	218,00	0,00
ABN AMRO	184,36	1.182,87
ING	464,14	464,14
Leeuwrekening	6.874,87	2.144,76
Postbank	1.801,52	1.828,32
Kas	497,45	376,15
TOTAAL ACTIVA	14.800,94	6.675,79

PASSIVA	1999	1998
Vermogen	-11.725,27	-19.314,44
Restauratiefonds	18.655,26	18.655,26
Bestemmingsreserve	0,00	5.000,00
Nog te betalen	7.450,95	2.334,97
Vooruitontvangen	420,00	0,00
TOTAAL PASSIVA	14.800,94	6.675,79

EXPLOITATIEREKENING

Opbrengsten 1999	RESULTAAT 1999	BEGROTING 1999	BEGROTING 2000	BEGROTING 2001
CONTRIBUTIE	21.494,20	25.000,00	22.000,00	22.000,00
VERKOPEN	4.506,25	3.500,00	4.000,00	4.000,00
RENTEOPBRENGSTEN	168,97	500,00	200,00	200,00
SUBSIDIES	3.244,00	2.600,00	2.600,00	2.700,00
BYDR. UIT ACTIVITEITEN	2.390,00			3.000,00
DIVERSEN		-		
TOTAAL	31.803,42	31.600,00	28.800,00	31.900,00

Kosten 1999	RESULTAAT 1999	BEGROTING 1999	BEGROTING 2000	BEGROTING 2001
VERENIGING	4.229,55	4000,00	5000,00	4000,00
NIEUWSBRIEF	18.629,08	14500,00	15000,00	18000,00
VERZENDKOSTEN	671,46	2500,00	2500,00	750,00
BIJDR. PUBL.	2.500,00	-	-	-
ARCHIEF	664,25	1000,00	750,00	750,00
JAARPREMIE	5.244,71	5000,00	2000,00	4000,00
EVENEMENTEN	3.301,40	1000,00	2000,00	3000,00
WERKGROEPEN	631,35	500,00	750,00	500,00
DIVERSEN	1.092,45		800,00	800,00
TOTAAL	36.964,25	28500,00	28800,00	31800,00

SALDO	-5.160,83	3.100,00	0,00	100,00
--------------	------------------	-----------------	-------------	---------------

Kostendekking vanuit best.
reserve 2.500,00

EXPLOITATIE 1999 -2.660.83

BIJZONDERE LASTEN

Afboeking voorschot -250,00
-250.00

BIJZONDERE BATEN

Legaat 5.000,00
Vrijval bestemmingsreserve 2.500,00
7.500.00

**RESULTAAT NA BIJZ.
BATEN/LASTEN 4.589.17**

TOELICHTING

Balans

Vermogen

<u>Vermogen per 1 januari 1999:</u>	-	<u>f 19.314,44</u>
af: nadelig saldo 1999:	-	f 2.660,83
afboeking voorschot	-	f 250,00
bij: legaat	+	f 5.000,00
vrijval bestemmingsreserve	+	f 2.500,00
waardering voorraad	+	f 3.000,00
		<hr/>
<u>Vermogen per 31 december 1998:</u>	-	<u>f 11.725,27</u>

Een toelichting op enkele balansposten:

Voorraad boekwerken

In 1999 heeft er een telling van de voorraden plaatsgevonden (boeken, publicaties e.d.). Deze voorraad is gewaardeerd tegen de verwachte verkoopwaarde.

Verkopen

Deze balanspost bestaat uit in 2000 ontvangen verkoopopbrengsten van het premiegeschenk 1999. Omdat de kosten die voor deze premie gemaakt zijn, volledig in 1999 zijn opgenomen, worden ook de verkopen volledig aan 1999 toegerekend. Derhalve staat dit als een 'nog te ontvangen' bedrag op de balans.

Restauratiefonds

Tijdens de jaarvergadering zal het bestuur een voorstel doen om, ter verbetering van het vermogen van de vereniging, in het jaar 2000 een gedeelte van het restauratiefonds te laten vrijvallen ten gunste van dat vermogen.

Vrijval bestemmingsreserve

In 1999 heeft de VOHB f 2.500,— bijgedragen aan de kosten van publicatie van het boek 'De tijden veranderen, burgemeesters van

Heemstede en Bennebroek 1811-1997' (zie exploitatieoverzicht). Volgens afspraak met de subsidiënt is het restant van deze reserve van oorspronkelijk f 5.000,— toegevoegd aan het vermogen.

Exploitatierkening 1999

Ook 1999 heeft de vereniging niet kunnen afsluiten met een batig exploitatiesaldo. Dankzij de ontvangst van een legaat van f 5.000,— en de vrijval van het restant van de bestemmings-reserve heeft de vereniging iets van het negatieve vermogen ingelopen. Aan de lastenkant is er een voorschot van f 250,— afgeboekt. Dat was in boekjaar 1997 reeds verrekend in kosten en opbrengsten, maar desondanks op de balans van 1997 en 1998 terechtgekomen. In 1999 is dit dus gecorrigeerd ten laste van het resultaat.

Toelichting post diversen jaarrekening 1998

In de jaarvergadering van 20 mei 1999 is beloofd een toelichting te geven op de kostenpost 'Diversen' uit de jaarrekening 1998. Deze post bedroeg in totaal f 3.107,20. Daarvan had f 2.034,50 betrekking op zogenaamde 'vooruitbetaalde kosten', dwz. kosten die in 1997 gemaakt waren, maar op 1998 betrekking hadden. Helaas heeft het lang geduurd voor de benodigde gegevens beschikbaar kwamen, maar het bedrag is als volgt opgebouwd: f 1.000,— aankoop van exemplaren van het boek 'De tijden veranderen, burgemeesters van Heemstede en Bennebroek 1811-1997'. De rest van het bedrag (1.034,50) heeft betrekking op aankoop van artikelen/publicaties die door de VOHB zijn verkocht. Om de kosten te spreiden (1997 was het Jubileumjaar) en de verkoop ook gedeeltelijk ten bate van 1998 is geweest, is een gedeelte van deze kosten ook ten laste gebracht van 1998.

Begroting 2001

In verband met gemeentelijke subsidiebepalingen is tevens de begroting voor het jaar 2000 opgenomen.

Het verhaal van de man die het aanzicht van Heemstede mede veranderde

EEN VERGETEN BOUWER: HENDRIK BROUWER (1894-1940)

De typische forenzenwijken in Heemstede zijn grotendeels in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw tot stand gekomen. Daartoe kunnen o.a. gerekend worden de Heemsteedse Dreef en ten oosten hiervan de Schilderswijk en de Componistenbuurt; ten westen: de Lanckhorstlaan, Crayenestersingel, Zandvoorter Allee, Bloemen-, Staatslieden- en Letterkundigenwijk. Voorts in het zuiden Valkenburg, Sportparklaan e.o. en de bouwkundigenbuurt.

De over het algemeen zeer degelijke huizen die veelal een langere levensduur (zullen) hebben dan later gebouwde huizen zijn vaak van rood-bruine handvorm gebakken ('Hilversumse') baksteen opgetrokken. Karakteristiek zijn ook de erkers, balkons en dakkapellen. Ook is in veel gevallen gewerkt met gekleurd glas in lood, in de loop der tijd in steeds meer huizen verdwenen. Talrijke panden zijn ontworpen in een mengvorm van stijlen ('Amsterdamse School', 'De Stijl' en 'Het Nieuwe Bouwen').

Het zijn panden die in grote mate het aanzicht van Heemstede bepalen.

In 1844 telde Heemstede 262 huizen (bewoond door 427 huisgezinnen), omstreeks 1900: ongeveer 500. Dat laatste aantal is vertienvoudigd tot 5.200 in 1940; de huizen in het per 1 mei 1927 bij Haarlem geannexeerde gebied niet meegerekend. In 1926 zijn vergunningen verleend voor 450 nieuwbouwwoningen; in 1934: 350; 1938: 250, een aantal dat terugliep tot niet meer dan 26 gedurende het eerste oorlogsjaar 1940.

Waren voordien voornamelijk particuliere exploitanten, aannemers en architecten in de vrije sector actief, na W.O.II zijn bouwprojecten door de gemeente zelf ter hand genomen. Het in 1989 opgeheven gemeentelijk grondbedrijf was in 1916 opgericht om grondspeculatie tegen te gaan en zoveel mogelijk onteigeningsprocessen te vermijden. Men kocht gronden op – als eerste Leeuw en Hooft – om wegen aan te leggen en voor bebouwing in beheer en exploitatie te geven aan woningbouwverenigingen of particuliere exploitanten. Op bebouwingsplannen werd ongunstig beschikt indien deze in strijd bleken met de

bestaande voorschriften van het uitbreidingsplan. Niet enkel als ontwerper van het Uitbreidingsplan voor de gehele gemeente (1912; met Jan Stuyt), evenzeer als architect van het Raadhuis, Res Novaplein etc. en in het bijzonder als deskundig lid en permanent adviseur van de gemeentelijke schoonheidscommissie is de naam van ir. Joseph Th.J. Cuypers onverbrekkelijk aan het architectonisch beeld van Heemstede verbonden. Een vernieuwd uitbeidingsplan (met kleinere tuinen) is door hem in 1924 in detail uitgewerkt. Laatstgenoemde, woonachtig in Amsterdam, was ook de bouwer van de St. Bavo Kathedraal te Haarlem.

De vijf woningbouwverenigingen Berkenrode (1909, Sint Joseph (1918), Heemstede's Belang (1919), de Haemstede (1919) en het Oude Posthuis (1921) hebben zich met volkswoningbouw voor arbeiders en middenstanders bezig gehouden. De panden in de bij het begin van deze bijdrage vermelde wijken zijn ontworpen door enige tientallen architecten, van wie hier worden genoemd: Cornelis van Gelder (Haarlem, opzichter bij de dienst openbare werken in Heemstede), L.A. van Essen (Bennebroek), A.J. Westerman (Amsterdam), C. van der Leek (Heemstede), T. de Bruin (Heemstede) en zijn compagnon K. Jonkheid (Heemstede), J. van den Ban (Haarlem), N.J. Nijman (Heemstede), Joh. H. Groenewegen (Amsterdam/Haarlem), H. Korringa (Heemstede) en J.W. Hoenders (Heemstede). Eerst waren er de bouwers, aannemers en exploitanten, later kwamen de makelaars en woningbureaus van wie zich voor de oorlog vooral Honderdos, Kwak en Smit manifesteerden. Laatstgenoemde gaf een tweemaandelijks woninggids uit in 1000 exemplaren "Heemstede Vooruit".

Behalve door individuele personen en architecten zijn in deze periode ook woningen gerealiseerd door exploitatiemaatschappijen. Onder meer door de NV Expl. Mij. voor Onroerende Goederen 'Heemstede' (gebr. V.d. Pol) op diverse plaatsen, NV Bouwterreinen 'Leeuw en Hoofd en Bronstee' was rond Crayenest en in de Schilderswijk actief. De Noord Hollandsche Exploitatie Maatschappij bouwde veel in de jaren twintig, o.a. in de Laan van Rozenburg, het begin van de Zandvoortselaan en de Herenweg. Eind jaren dertig was de Bouwmaatschappij 'Raamgracht' werkzaam in de Letterkundigenbuurt en n.v. Bouwmaatschappij 'Duin en Weide' te Heemstede in de Rivierenbuurt.

Volgens de heer A.M. Smit, die van 1943 tot 1985 als makelaar en verhuurder heeft gewerkt (Woningbureau G.J. Smit Zoon, opgericht in

1923) hebben in Heemstede verscheidene aannemers gewerkt die eerste klas vakwerk afleverden. Hij noemt in dit verband de Gebr. Van den Putten, A.J.W. van Sambeek, S.L. Blom, C.A.M. Jonckbloedt, G. Eysker, H. van Beem, Kreuger en Dijkmans, en bouwondernemers J. Bosma & H. Bovenkamp.

In de periode die we aanduiden met het Interbellum zijn de drie belangrijkste exploitanten geweest: 1) Cornelis L. Kwak, 2) bouw bureau Baalbergen en Volkers en 3) bouwer en huizenexploitant H. Brouwer. Voornoemde personen en bedrijven hebben in hoge mate bijgedragen dat Heemstede anno 2000 een van de meest aantrekkelijke en welvarende woongemeenten in de Randstad is, aangeduid als 'toplocatie'".

Heemstede's Woningbureau Corn's L. Kwak was gevestigd in Huize Karoly, Heemstedse Dreef 274/276 nabij de Blauwe Brug, omschreven "als een poort van het veel gezochte Heemstede". Het huis/kantoorpand was vernoemd naar zijn geadopteerde zoon Karoly Forintos. Begonnen in 1924 zijn tussen 1927 en december 1940 in totaal 154 nummers uitgekomen van de fraaie woninggids 'Bloem- en Duinland'. In het colofon stond vermeld: "Dit tijdschrift wordt elke maand bij honderdtallen naar Insulinde gestuurd; aan boord van de passagiersbooten der Maatschappij "Nederland" en van de "Rotterdamsche Lloyd" ter lezing gelegd en gratis toegezonden aan telkens een ander deel van het koopkrachtigste publiek in Nederland". De heer C.L. Kwak was afkomstig uit de Achterhoek en had op een gegeven moment bijkantoren in Heemstede, Aerdenhout,

Bennebroek en Haarlem. Ook was hij enige tijd directeur van de Twentsche Bouwmij. Later werkte hij samen met De Ridder onder de naam "De Ridder en Kwak" (tegenwoordig "Koopman De Ridder en Strijbis"). Ook als gemeenteraadslid voor de Anti Revolutionaire Partij heeft hij zich verdienstelijk gemaakt. Na zijn overlijden is C.L.Kwak op 14 maart 1947 begraven op de Algemene Begraafplaats in Heemstede. Het is betreuenswaardig dat zijn voor de bouwgeschiedenis van Heemstede belangwekkend archief niet bewaard is gebleven.

De activiteiten van **Bouwbedrijf J.E. Baalbergen en A.Volkers** in Heemstede vielen in de periode 1923-1941 en zijn beschreven in een boek uit 1993. Hun motto was "*Slegt ghebouwt, Lanck berouwt, Goed ghebouwt, D'eeuwen houdt*".

Terzijde: de grondprijzen voor percelen bouwterreinen bedroegen in de jaren dertig circa fl. 10,- per vierkante meter. In 1939 is 1.200 vierkante meter in het prachtige Grotstuk verkocht voor slechts fl. 6.000,-. Een herenhuis in de Lieven de Keylaan met 6 kamers kostte fl. 7.500,-. Als geldbelegging werden 10 woonhuizen aangeboden voor fl. 52.000,- en voor acht herenhuizen met centrale verwarming in de Schildersbuurt bedroeg de koopprijs fl. 85.000,-. Extreem hoog in prijs was een luxe landhuis aan de Van Merlenlaan met 11 kamers, grote tuin en een tennisbaan: fl. 50.000,- te koop aangeboden via woningbureau G.J.Smit in 1937. Van een herenhuis aan de Heemstedse Dreef varieerde in 1930 de verkoopprijs van fl. 11.000,- tot maximaal 21.000,- en tien jaar later in 1940 gemiddeld fl. 15.000,- tot fl. 16.000,-. Van 178 door 'Baalbergen en Volkers' gebouwde herenhuizen bedroeg de verkoopprijs gemiddeld ongeveer fl. 14.000,-. Hun duurste pand betrof het al genoemde 'Huize Karoly' ten behoeve van collega C.L.Kwak met het voor die tijd bijna astronomische bedrag van fl. 30.000,-. De huurprijs van een huis varieerde van fl. 250,- tot fl. 850,- per jaar.

De huizenprijzen bleven lang stabiel. Pas in de jaren zestig – en wederom recent – zijn ze explosief gestegen.

De derde bouwer van belang was **Hendrik Brouwer**, die in de lokale literatuur tot op heden totaal veronachtzaamd is.

Tussen de 500 en 600 huizen – ruim 10% van de woningvoorraad in 1940 - zijn door deze *selfmade* projectontwikkelaar in Heemstede tot stand gebracht, o.a. in de Indische Buurt, rond het Valkenburgerplein,

de Bloemenbuurt, de Zandvoorter Allee en het voormalige Boekenrodeterrein /Houtvaart. De gronden van het villapark Rozenburg (Bloemenbuurt) is in 1926/1927 voornamelijk in exploitatie gegeven aan H.Brouwer en de firma Gebroeders J.en H.van der Pol. De verkoopprijs van huizen bedroeg tussen de 7 en 8 duizend gulden. Evenals andere opdrachtgevers kocht hij met geleend geld terreinen (weilanden en bollenvelden) om daar voor eigen risico huizen neer te zetten. Ten dele bestemd voor verkoop aan particulieren. Voor het grootste deel echter ten behoeve van verhuur. Hendrik Brouwer is op 5 januari 1894 in de Haarlemmermeer geboren als zoon van werkman Jan Brouwer en Johanna van Straaten. Na jeugd jaren in Haarlem heeft hij zich in 1917 te Heemstede gevestigd waar hij tot zijn overlijden op 10 verschillende adressen heeft gewoond. Uit het huwelijk met zijn eerste vrouw Hendrina Planting uit Heemstede zijn drie dochters geboren. Zij overleed 15 februari 1926. Brouwer begon in 1922 in de Camplaan en Indische Buurt en had zes jaar later al 300 huizen gebouwd. De huizen in de beginperiode zijn door Brouwer zelf als bouwkundige ontworpen en in de regel van minder esthetische en technische kwaliteit dan van na circa 1927 toen hij gekwalificeerde architecten aantrok. In tegenstelling tot Baalbergen en Volkers die enkel vakmensen van niveau aantrokken, nam Brouwer genoeg met aannemers en leveranciers die zo goedkoop mogelijk werkten. De gevolgen zijn

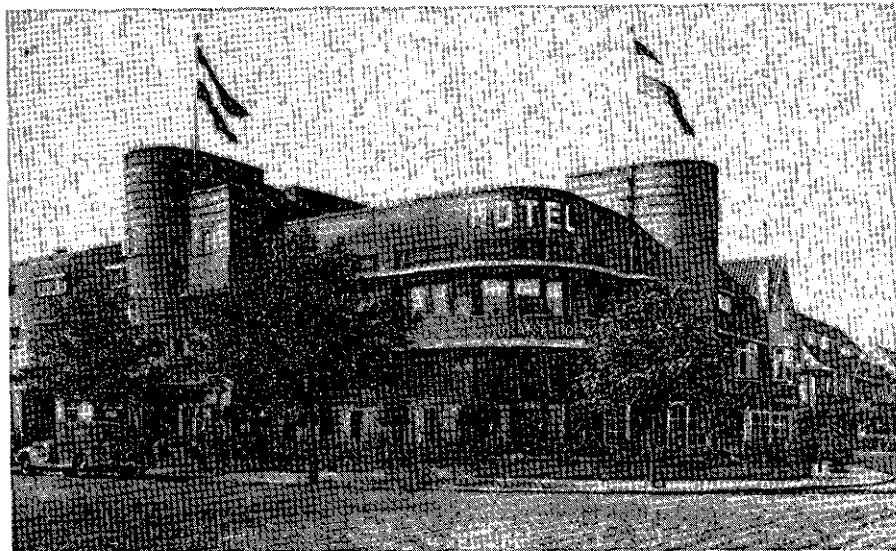
HEEMSTED E Zandvoortsche laan

geweest dat de bouw niet altijd even deugdelijk geschiedde en bijvoorbeeld bij afwezigheid van degelijke fundamenteën zich hier en daar verzakkingen voordoen. Een hedendaagse bewoner van een herenhuis in de omgeving van het station spreekt in dit verband van 'ramsrbouw'. Na de opening van het station Heemstede-Aerdenhout in 1927 hadden vooral de gronden aan de beide zijden van de spoorweghalte Brouwer's belangstelling. Zelf woonde hij verscheidene jaren op het adres Zandvoortselaan 70 waar later een fotograaf en tegenwoordig een dierenarts is gehuisvest. (zie het hoekhuis op de foto Zandvoortsche laan/Zandvoorter Allee). Zijn 'productie' heeft tot 1935 gemiddeld meer dan 40 per jaar bedragen. Dat is een hoog aantal wanneer men in aanmerking neemt dat hij als eenling werkte en dat het, afgezien van de Indische Buurt, merendeels niet om rijtjeshuizen doch om herenhuisen (2,3 of 4 onder één kap) en villa's ging. Ter vergelijking: J.E.Baalbergen en A.Volkers leverden gemiddeld 10 panden per jaar op. Zij besteedden nochtans meer dan Brouwer aandacht aan esthetische eisen evenals aan kwaliteit en duurzaamheid van gebruikte materialen. Alle woningen van Baalbergen en Volkers staan er na zo'n 70 jaar nog – aan de buitenkant niet of weinig gewijzigd – en kunnen met goed onderhoud nog generaties mee.

Eén van Brouwer's betere projecten betreft het hotel-café-restaurant Boekenrode met woningen en garage aan het Roemer Visscherplein. Expert op het gebied van de historische architectuur drs.Michel Bakker zegt hierover: *"Het gebouw is zeer beeldbepalend gelegen en heeft een unieke situering. Hoewel het geheel enigszins is aange-tast bevat het nog altijd vele elementen van een Amsterdamse-School-architectuur. Het herinnert aan de tijd dat bij vrijwel alle spoorwegstations hotelaccommodatie te vinden was"*.

Met de tijden veranderen ook de namen. Restaurant 'Boekenrode' heet nu 'Asian Delights'. Edoch, de BMW-garage die hier lange tijd gevestigd was verhuisde naar een bedrijvencomplex op de Cruquiusweg, maar behield de historische naam 'Boekenroode'. De heer P.Leuven vertelde mij eens dat Brouwer een keer met een vliegtuigje boven Heemstede cirkelde om het resultaat van zijn noeste arbeid in vogelvlucht te overzien. De heer Rekoert herinnert zich voorts dat zijn dochter in een limousine door een particulier chauffeur naar de Bosch en Hovenschool werd gebracht, hetgeen (ook) voor die tijd zeer uitzonderlijk was. Voor Heemstede van essentieel belang was de doortrekking van de Heemstedse Dreef van de Pieter Aertszlaan tot

het Wipperplein in de jaren 1930-1932. Ook omdat hierdoor de ontsluiting en bebouwing aan beide zijden van “De Geruischlooze Weg” en van daaraan aangrenzende terreinen (Componistenbuurt) tot stand kwamen. Ook H. Brouwer kocht enkele percelen van de gemeente om aan de nieuwe Dreef te bouwen. De crisisjaren troffen echter ook deze exploitant. Vanaf 1933 stonden veel huizen leeg of werden panden via onderverhuur door twee families bewoond teneinde de kosten te drukken. Dubbelbewoning achtte de gemeente toen overigens ongewenst. De huur van een herenhuis in bijvoorbeeld de letterkundigenwijk bedroeg in deze periode hooguit 50 gulden per maand. Voornoemde ex-makelaar A.M. Smit zei over deze tijd in een vraaggesprek met de Koerier van 18 mei 1983: “Er werden huizen gebouwd zonder dat er voldoende afnemers waren. En om de huizen maar kwijt te raken werd de huur kunstmatig laag gehouden. Ze gingen dikwijls weg tegen de helft van de bedongen huurprijs en werden dan nog gratis behangen op de koop toe”. Het waren jaren van tegenspoed. Het huwelijk van Brouwer met zijn tweede echtgenote Tona van der Ham is in 1935 ontbonden. Financieel kon hij op een gegeven moment niet meer aan zijn verplichtingen voldoen, hetgeen uiteindelijk tot een faillissement leidde. Nog in aanbouw zijnde huizen zouden volgens een zegsman dientengevolge minder aandacht gekregen hebben dan onder normale omstandigheden. Brouwer woonde

vanaf eind augustus 1934 ongeveer 8 maanden in de villa Camp-huyzenlaan 1, en daarna op het adres Heemsteedse Dreef 133. Hij noemde zich nu koopman. We komen zijn naam nog een enkele maal tegen. Onder meer in 1938 toen hij terreinen ten zuiden van de Cruquiusweg ten oosten van de Javalaan in exploitatie bracht en grond aan de gemeente verkocht voor de aanleg van wegen in dit deel van de Indische Buurt. In die tijd is de bebouwing van deze wijk voltooid met het doortrekken van de Timorstraat en de bebouwing van de Soendastraat. Hendrik Brouwer overleed op 46-jarige leeftijd 's middags om 4 uur "dood gevonden" op 7 oktober 1940. Hij bleek door verdrinking in de Leidsevaart om het leven te zijn gekomen. De Heemsteedse begrafenisondernemer Kornelis de Vries deed hiervan aangifte bij de burgerlijke stand van Haarlem. Er verscheen geen overlijdensadvertentie noch een redactioneel doodsbericht in de Oprechte Haarlemsche Courant, van welke krant in die periode de kolommen vol stonden over oorlogshandelingen, maar ook over de voorgenomen fusie van Heemstede en Bennebroek, die zoals bekend uiteindelijk niet doorging.. .

Met slechts enkele jaren lagere school had hij zich in nauwelijks tien jaar naar Amerikaans voorbeeld letterlijk opgewerkt van krantenjongen tot gefortuneerd zakenman. Wie hoog stijgt kan diep vallen. De economische depressie bracht een vroegtijdig einde aan zijn succes en ambities. Gebouwd voor globaal geraamd 6 tot 7 miljoen gulden, is de totale verkoopwaarde zo'n 70 jaar later wellicht opgelopen tot globaal geraamd ongeveer 450 miljoen gulden.

Op het hoogtepunt van zijn succes stond in de 'Oprechte Haarlemsche Courant' van dinsdag 15 mei 1928 een verhaal dat we hieronder integraal opnemen.

Hans Krol

"Het Monumentaal Concertgebouw te Heemstede. Van werkmans tot makelaar en bouwer; wat de heer Brouwer voor Heemstede beteekent

In Heemstede woont een man....Net het begin van een der mysterieuze verhalen uit den romantischen tijd. Wat hier volgt is geen romantiek, maar realiteit van den dag van heden. De man waarover we het hebben, is te Heemstede 'n wel algemeen gekende persoonlijkheid: het is de heer H.Brouwer, makelaar-taxateur, agent in hypotheeken. Enfin, alles kunt ge lezen op verkoopborden op terreinen aldaar. Vele

lezers die dit verhaal lezen, zullen niet vermoeden dat de man waarover we het hier hebben, hen misschien, 'n aantal jaren geleden, dag aan dag trouw hun Stads-Editie heeft gebracht. Want "Brouwer" was inderdaad, toen hij nog in de Camplaan woonde, kranten-bezorger van de Oprechte Haarlemsche Courant.

Of hij zich dus kranig opgewerkt heeft!... Verleden jaar verbaasde hij het groote publiek door van de gemeente Heemstede voor de som van f 250.000, - en zeer groot bouwterrein te koopen aan de Zandvoortschelaan, in de omgeving van de aan te leggen spoorweghalte. Hij zal dus op die plaats aan Heemstede een waardige omgeving verschaffen. Daarna kocht hij van de gemeente Heemstede voor fl. 280.000,- een enorm stuk grond aan het Valkenburgerplein, onder voorwaarde dat daar een monumentaal gebouw zal verrijzen. Wij hebben daar destijds reeds de aandacht van onze lezers op gevestigd. In totaal heeft de heer Brouwer in de laatste jaren van de gemeente en van anderen voor ongeveer fl. 1 miljoen grond gekocht. Hij heeft een driehonderd woningen en villa's gebouwd en binnenkort zal dat getal met nog wel driehonderd vermeerderd zijn. De heer Brouwer heeft zich flink opgewerkt: inderdaad, een jaar of vier geleden liep hij nog achter den groentewagen om zijn waar langs de huizen aan te bieden. En het typische is, dat hij zaken drijft, niet als representant van een consortium, maar totaal voor eigen rekening.

De heer H. Brouwer, een flinke, jonge man van 34 jaar, woont in een keurig villa'tje aan de Zandvoortschelaan 70, hoek Zandvoortsche Allee, dicht bij de brug over de Leidschevaart.

"Hier aan de laan heb ik een vijftiental villa's gebouwd en ook dit huis, waarin ik woon, en de wijk, die zich hier in de omgeving ontwikkelt – hij wees naar de Zandvoortsche Allee – is ook bijna geheel door mij neergezet" zeide hij. Hij vertelde ons, dat hij in de Haarlemmermeer geboren is, maar reeds jong in Haarlem kwam. Zijn ouders waren behoeftig en reeds op tienjarigen leeftijd moest hij van school af. Door de vele verhuizingen van zijn ouders bezocht hij vier verschillende scholen. Laatstelijk die aan de Gortesteeg in Haarlem – hij denkt nog met genoegen aan den heer Nan – en zodoende kwam er van zijn onderwijs niet veel terecht.

Na zijn schooltijd kwam hij op den tuin van meneer Eldering aan den Zijlweg. Daarna bij andere bloemisten, maar zijn werkzaamheden zijn van velerlei aard geweest. Hij voer o.a. verschillende malen op een trawler, de laatste maal in 1921. Ik ben, wat men noemt los-werkman

geweest en ten slotte heb ik een groentenwinkel gehad in de Camplaan, waarbij ik tevens krantenlooper van de Oprechte Haarlemsche Courant was. Daar in de Camplaan kreeg Brouwer de lust om te bouwen te pakken. Met behulp van een tweede hypotheek en na het doorstaan van slapelooze nachten om de geldzorgen, slaagde hij er in het huis, waarin hij zijn groentenzaak had, te kopen. Al geruimen tijd trok een stukje gemeentegrond, schuin tegenover zijn woning, aan de Camplaan hoek Wilhelminaplein, zijn aandacht. Hij kocht het en liet er een viertal winkels op zetten. Dit werk werd uitbesteed, maar nadien voerde hij alle bouwwerken in eigen beheer uit. Met die winkels lukte het. Hij verkocht er twee van en verhuurde de twee anderen. Op 1 mei 1924 verhuurde hij zijn eerste huis. Ook de woning, waarin hij handel dreef, verhuurde hij en ging zelf aan de bouwerij. Toen ging het in vrij vlug tempo vooruit. Eerst bouwde hij acht huizen aan het Rozenburgerplein, toen nog eens acht. Tot nu toe heeft hij driehonderd huizen laten zetten, waarvan hij er een honderd verkocht en twee honderd in eigen exploitatie heeft. Er staat nog heel wat werk te wachten op het Valkenburgerplein (1). Het monumentaal gebouw, dat hier zal verrijzen, wordt een restaurant, met garage en vergaderzalen, tevens geschikt voor bioscoop-en schouwburgvoorstellingen. De tekening daarvan is uit den aard der zaak nog niet klaar, want bouwde de heer

Brouwer aanvankelijk naar eigen teekeningen, wat nu uitgevoerd wordt, zijn ontwerpen van architecten. De ontworpen villa's zullen een sieraad van Heemstede worden. De architecten zijn de heeren Mesker en Groenewegen, beiden te Amsterdam. Het fraaie gebouw waarvan wij in dit nummer een tekening geven, is een villa aan het Roemer Visscherplein (ontworpen door den heer Lammers) met een terras aan den Houtvaartkant.

Het geheim van dit succes?

Niet te vertellen, omdat het van zoovele kleinigheden afhangt. Maar het groote geheim is niets dan flair, het aanpakken bij juiste gelegenheid om een transactie te doen. Maar, zei de heer Brouwer, het kost wel eens slaapeloze nachten. Toch is het een mooi succes waarmee we onzen krantenbezorger, onze jongen makelaar, van harte geluk wenschen. Behalve de vele mooie huizen en villa's, zal hij aanstonds aan het zich ontwikkelende Heemstede de feestzaal geven die deze gemeente zoo dringend noodig heeft."

(1) Op het Valkenburgerplein is na de bouw van de R.K.kerk in 1927 pas enige jaren later het café-restaurant Valkenburg (H.van Meurs) tussen de Molenlaan en Torenlaan gerealiseerd; later omgezet in een dubbel woonhuis. In dit artikel wordt feitelijk bedoeld op het monumentale gebouw met restaurant, een kleine zaal voor vergaderingen en een grote zaal voor feesten, woningen en afzonderlijk een garage. Dit complex kwam omstreeks 1928 tot stand op het Roemer Visscherplein. (H.K.)

N.B. Foto's prentbriefkaarten uit collectie H.J.van Assema.

Toen en Nu, de Herenweg

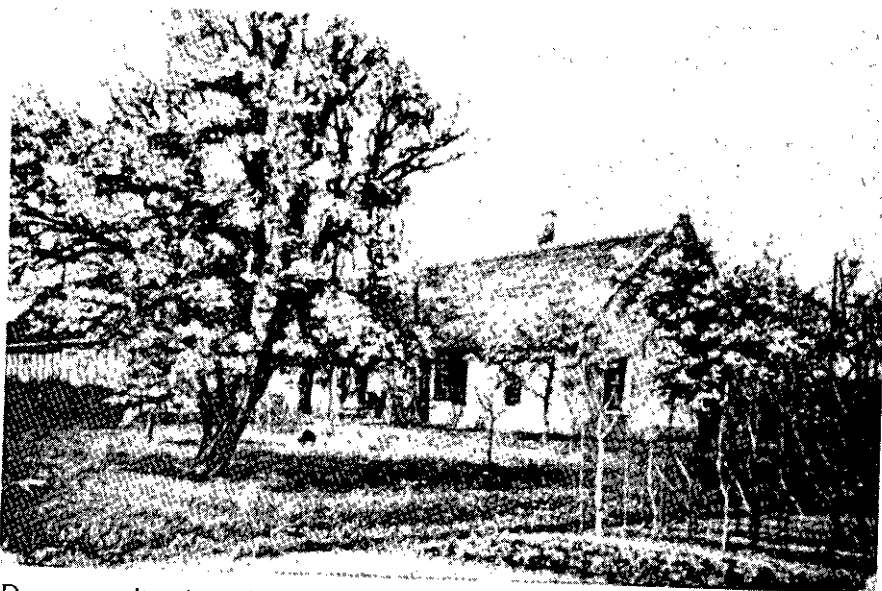
Aan de Herenweg liggen en lagen van oudsher de buitenplaatsen. Als contrast hiermee de ligging van een aantal boerderijen die wel of niet tot de buitenplaatsen behoorden. Eén ligt er nog steeds, de boerderij 'Dinkelhoeve' bewoond door de familie Milatz. Deze familie is uitvoerig beschreven in nummer 98 van de vereniging.

De boerderij van Milatz, vijftiger jaren

Verschillende boerderijen verdwenen in Heemstede, door de uitbreiding van nieuwe woonwijken. De bekende boerderij van Van Schie aan de Glijp verdween en aan de Herenweg de boerderij van Van Beusekom. De boerderij van Milatz is ternauwernood aan de sloop ontkomen. Door bestuurlijke en particuliere inspanningen bleef deze boerderij behouden en is tot heden nog in bedrijf.

Cees Peper

De voormalige boerderij van Van Beusekom

Huidige situatie boerderij van Milatz

Christoffel Frederik Franck (1755-1816)

Een veelzijdig kunstschilder, verdronken in de Bennebroekervaart.

Inleiding

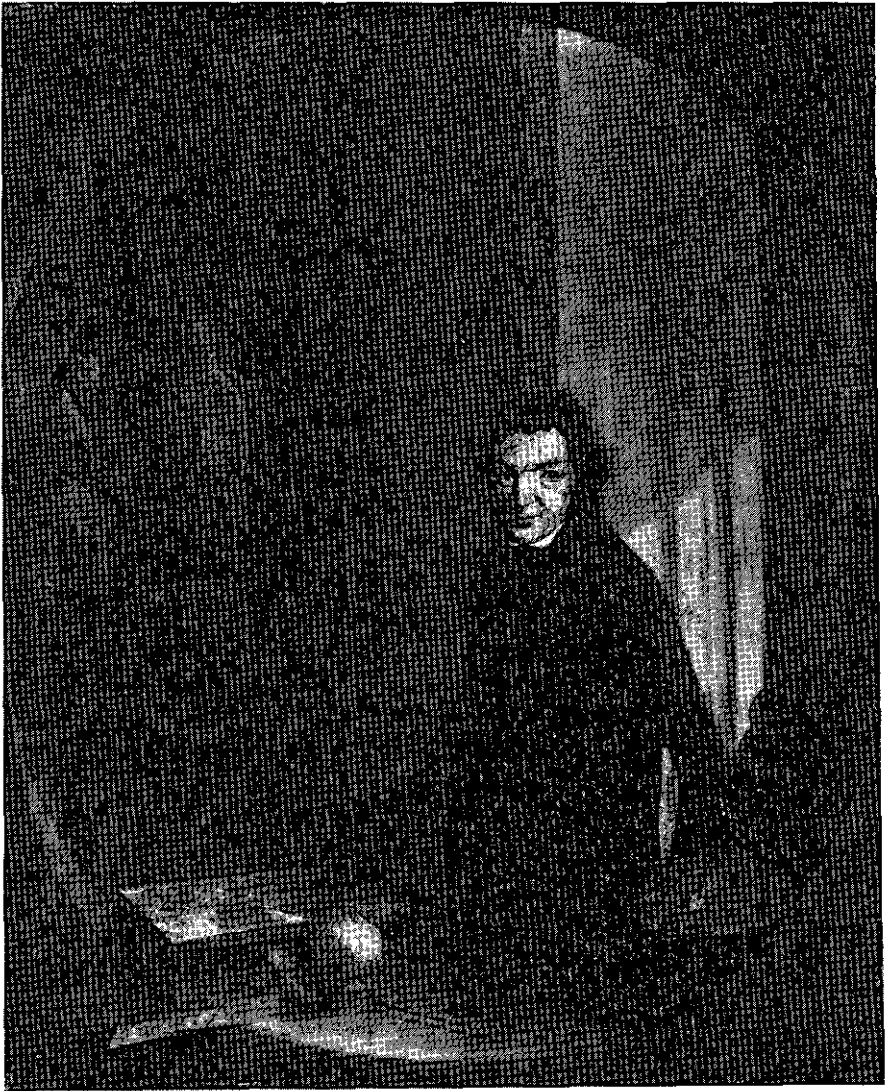
Op 30 september 1816 gaven Cornelis van de Weiden, winkelier en Hendrik Moorhoff, veldwachter in Heemstede het overlijden aan van een man, die ze dood in de Rooheller Zandvaart (Bennebroekervaart) te Bennebroek hadden aangetroffen. Hij was een kunstschilder die zij kenden onder de naam Christiaan Frederik Franck. Wie was deze man?

Chr. F. Franck woonde voor zijn overlijden op de Glijp in Heemstede. Hij was op 4 mei 1755 in de Lutherse kerk te Zwolle gedoopt als Christoffel (Christoffer). Hij was de zoon van Christiaan Vrancke en Hendrika van Doesburg. Later noemde hij zich zelf Christiaan Frederik Franck. Zijn moeder hertrouwde in 1772 als weduwe met de weduwnaar en timmerman Lambertus Hulsbergen. Lambertus had een zoon, Adriaan geheten, die even oud was als Christoffel. Chr. Franck en zijn stiefbroer Adrianus Hulsbergen kozen allebei voor het beroep van fijnschilder (kunstschilder). Van Adriaan Hulsbergen is bekend, dat hij enige tijd in de leer is geweest van de meester-schilder B.van Megen. Het is goed mogelijk dat Christoffel bij dezelfde schilder het vak heeft geleerd.

Adriaan Hulsbergen (1755-1827) bleef zijn hele leven in Zwolle wonen en trouwde daar drie maal. Hij schilderde evenals zijn stiefbroer kamerbehangsels en schilderijen.

Verblijf in Leeuwarden

Kamerbehangsels waren zeer populair bij de inrichting van pronkkamers in de 17^e en 18^e eeuw. Behangselschilderijen zijn met ei, lijm of olieverf geschilderde grote stukken linnen doek, die ofwel loshangend aan de wand werden bevestigd of als onderdeel van een kamerdecoratie werden ingepast in de betimmering van een vertrek. Deze behangselschilderingen stelden figuur-, landschap- of bloemenstukken voor. Veel kunstenaars in de 18^e eeuw kregen hun opleiding in ateliers waar geschilderd behangsel werd gemaakt. Behangselschilderijen werden in

Zelfportret C.F. Franck. Rijksmuseum Amsterdam

de laatste periode van deze vorm van schilderkunst 1750-1830 vaak in zogenaamde behangselfabrieken vervaardigd. Dat waren grote ateliers waar vele schilders aan het werk waren. Wanneer het doek droog was, rolde men het op en plaatste het in het vertrek van het woonhuis of gebouw van een instelling.

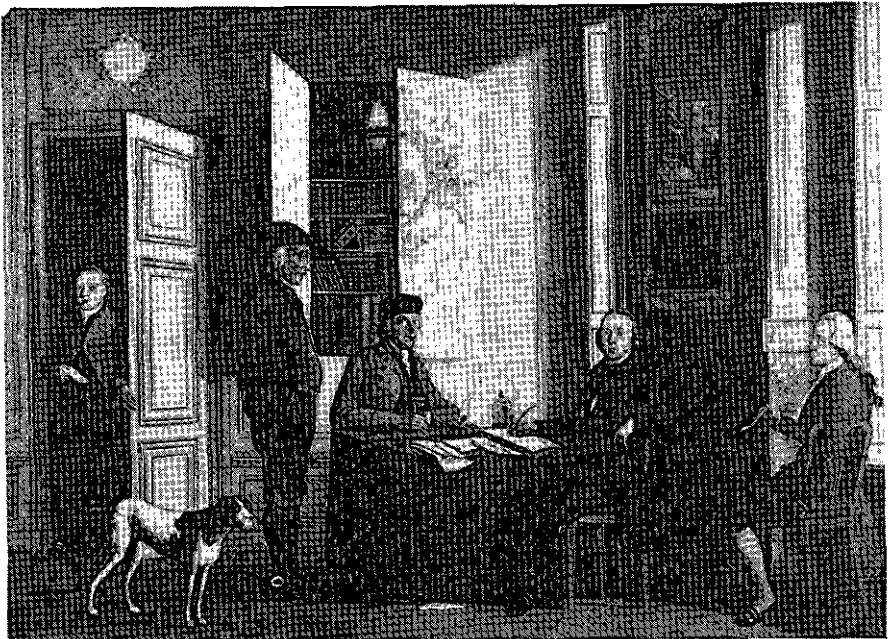
Chr.F. Franck decoreerde de voogdenkamer van het St. Anthonygasthuis te Dokkum op deze manier.

Christoffel was aan het begin van zijn loopbaan naar Friesland vertrokken. In 1785 werd hij tot poorter van de stad Leeuwarden geregistreerd als Christoffel Frederik Franck. Hij woonde aan de Hoekse poort in Leeuwarden. In Leeuwarden was rond die tijd een beroemd atelier van de behangsel schilder Frans Swart (1752-1839) die een aantal mensen in dienst had. Het is niet bekend of Chr. Franck bij hem of bij een andere schilder in dienst is geweest. Vermoedelijk vestigde hij zich na enige tijd zelfstandig als kunstschilder. Hij plaatste advertenties in de Leeuwarder courant in 1784 en 1788. De advertentie van 13 december 1788 luidde: *De konst schilder C. Franck te Leeuwarden presenteert voor den prijs van 16, 18, 20, 22 tot 24 stuivers de el te maken allerlei soorten van kamer-behangsels in welken smaak men dezelve zoude mogen verkiezen; het zij bloemwerk, veldgesichten, historien of iets anders tegens ieders idee en naar den smaak in welke kamers betimmerd zijn (alles in vakwerk en baanwerk) zo dat de liefhebbers niet alleen het voorrecht hebben van eene vrije keuze te doen maar daar te boven bevinden zullen, dat het doek veel beter en duurzamer is, dan dat op 't .. de gemeene kamerbehangsels gedrukt zijn. Bovengemelde recommandeert zich ook tot het maken van schoorsteenstukken en andere soorten schilderijen, alles uitvoerig naar de prys is; mede tot het opverven van binnenvtrekken en wat tot sieraad van een kamer gedaan kan met het penceel uitgevoerd worden.*

Met de schilder D.J. Struiving maakte Franck eind 1787 plannen en tekeningen voor de decoratie van de Vertrekkamer op het stadhuis te Leeuwarden. De plannen werden niet goedgekeurd, maar de schilders zijn wel voor hun ontwerpen betaald. Een van deze plannen is nog in het gemeentearchief van Leeuwarden bewaard gebleven. Het is een kleurige schets met in het midden een allegorische voorstelling en aan weerszijden vlakken met bovenin landschappen en beneden emblemen geschilderd.

Naast behangsel schilderijen, waarvoor hij onder meer reclame maakte

in zijn advertentie, schilderde hij ook een aantal zogenaamde schoorsteenstukken in Leeuwarden. Van Chr.F.Franck is een prachtig familieportret bekend van de Friese familie Sloterdijk uit 1785. Een foto hiervan staat afgebeeld in het Nederlands Patriciaat nummer 77, blz. 502. Voor koopman Reinier Buysing maakte hij in 1790 een schoorsteenstuk. Het is een schilderij van het Lodewijk XVI-interieur van het koopmanskantoor Buysing te Leeuwarden. Op het schilderij zijn totaal vijf personen afgebeeld, waarvan enkele namen bekend zijn, en een hond. Van links naar rechts zijn afgebeeld: Gerard Buysing (1768-1820), een boerenknecht, een boer, koopman Reinier Buysing (1743-1821) en een landeigenaar. Reinier Buysing vervulde naast zijn koopmanschap ook talrijke maatschappelijke functies. Hij was lid van de vroedschap (gemeentebestuur) van Leeuwarden, was diaken, ouderling en regent van de diaconie. Op het schilderij zit Reinier Buysing voor de tafel en is half naar de toeschouwer toegedraaid. Hij houdt in zijn rechterhand een veren pen. Achter de tafel zit de boer met een glas in zijn rechterhand. Zijn linkerhand heeft hij in zijn vest gestoken. Behalve karaf, glas en boek liggen een aantal munten, een inktstel en

Notariskantoor Reinier Buysing. Fries Museum Leeuwarden.

paperassen op tafel. Voor de korte zijde van de tafel staat de boerenkecht met handen op zijn rug. Gerard Buysing, die zojuist door de deur naar binnenkomt, heeft een document in zijn rechterhand. Met zijn linkerhand houdt hij de deur vast. Helemaal rechts naast de schoorsteen zit de landeigenaar, die een lange stenen pijp rookt. Links op voorgrond staat een wit met bruin gevlekte hond. Voor de tafel op de grond ligt een velletje papier waarop staat 'CF Pinx'. Het schilderij is een beetje vlak en decoratief, maar ademt een aparte sfeer uit. Dit schilderij hangt in het Friesmuseum te Leeuwarden.

Verblijf in Heemstede

Na zo'n twintig jaar verliet Chr. Franck in 1806 Friesland en vertrok naar Holland. Hij vestigde zich aan de Glip te Heemstede. Hij huurde een kamer bij Hannes Wilkamp, een werkman en zijn vrouw Jaapje van Maris. De negentiende-eeuwse auteur van een standaardwerk over kunstschilders, Adriaan van der Willigen, moet hem persoonlijk gekend hebben. Hij schrijft over hem : *"Hij schilderde daar schier alles wat hem voorkwam en vervaardigde een aantal schilderijen, veelal dorps- en landgezigten ... Franck had verdiensten in onderscheidene delen der kunst en zou het daarin zeker verder gebragt hebben, indien hij zich gewend had, om de natuur meer te bestuderen; doch dit werd door hem veeltijd verzuimd, zelfs in de schilderachtige streken, die hij gedurende de laatste jaren zijns levens bewoonde"*. In 1810 zond Franck een schilderij in naar de tentoonstelling van Levende Meesters (=hedendaagse kunstschilders) te Amsterdam. De tentoonstellingen van Levende Meesters waren verkooptentoonstellingen, waar het publiek kennis kon maken met eigentijdse kunst. De tentoonstellingen woren gehouden in het gebouw van het Koninklijk Instituut op de Trippenburgwal (Trippenhuys). Van Franck hing er in 1810 een landschap met boerenwoningen. In 1813 stuurde hij een duingezicht in en een jaar later een schilderij van een binnenuis met een stervende man, omringd door zijn huisgezin. In de Algemene Konst- en letterbode staat dit werk als volgt omschreven: *Het binnenuisje van Franck was ook niet onverdienstelijk, zijnde vooral rijk in stoffaadje en de beeldjes vol uitdrukking; althans het deed mij beter dan de Binnenuisjes van Horstoke en van Reekers te Haarlem, waarin ik meerdere losheid zou wenschen, hoewel zij op hun beurt in andere opzigten boven dat van den hr. Franck weder op*

hunne beurt welligt iets vooruit hadden". In 1814 zond hij dit werk ook naar de tentoonstelling in Den Haag. Dit werk was getiteld: een armhuisgezin. Het werk is waarschijnlijk niet verkocht, aangezien een schilderij met deze omschrijving in zijn boedelinventaris voorkomt, die na zijn overlijden is opgesteld.

Toen hij naar Noord-Holland verhuisde veranderde hij zijn voornaam. In de stukken noemde hij zich voortaan Christiaan, de voornaam van zijn vader. In de notariële stukken vanaf 1811 staat hij vermeld als Christiaan Frederik Franck. In deze tijd kreeg hij de opdracht een familieportret te schilderen in huiselijke kring van de Amsterdamse familie De Hertog. Op het schilderij staat de koopman met zijn echtgenote en twee jonge dochtertjes afgebeeld in de huiskamer. De koopman heeft een brief in zijn hand met daarop: brief aan meneer de Hertog. In de kamer staat ook de wieg, een kinderstoel en wat speelgoed van de kinderen. Door dit soort schilderijen weten wij hoe een begin negentiende-eeuws welgesteld gezin woonde en leefde. Ook weten wij hoe Chr. F. Franck er zelf uit heeft gezien: een zelfportret van hem is aanwezig in het Rijksmuseum Amsterdam.

Chr. F. Franck overleed te Bennebroek. Hij is 's nachts verdronken in de Rooheller Zandvaart bij de Bennebroekerlaan in Bennebroek. Hoe kan iemand verdrinken in zo'n ondiep water? Was hij misschien dronken uit de herberg de Zwart Hond gekomen, die op de hoek van de Schoollaan en de Bennebroekerlaan was gelegen? Volgens Van der Willigen was hij op weg van een herberg naar zijn woning verdronken in een sloot, "*waarin hij naar huis kerende en de weg miskende, schijnt gevallen te zijn.*" Na zijn overlijden maakte notaris Gerlings een boedelbeschrijving op van zijn nagelaten goederen. De nalatenschap was niet groot. Hij bestond uit schilderijen, tekeningen, prenten, een schildersezal, een lessenaar, teken- en schildermateriaal, een tabaksdoos, een dwarsfluit, een paar zilveren broeksgespen en wat kleding. De notaris vroeg de Bennebroekse kunstschilder Jacobus Johannes van der Werf om de schilderijen te beschrijven en te taxeren. De korte beschrijving van de schilderijen is interessant. Het betrof negen landschappen, waaronder een Zwitsers landschap, tien portretten en een miniatuurportret op ivoor, schilderijen met onderwerpen als een boerenkermis, een heremiet, de verrijzenis van Christus, een Mariabeeld en het schilderij met een armoedig huisgezin. Dit schilderij

Winterlandschap. Amsterdams Historisch Museum

had hij in 1814 naar de tentoonstelling van levende meesters ingezonden. Zijn enige erfgenaam was zijn stiefbroer Adriaan Hulsbergen te Zwolle, aan wie de goederen zijn overgedragen.

Werk en waardering

In het Fries museum hangen naast de reeds beschreven schilderijen van het kantoor van Reinier Buysing, en die van het gezin van de heer Den Hertog, een Amsterdamse koopman, twee landschappen van Franck. Het is een zomerlandschap met bos, een herder en schapen en winterlandschap met een bevroren rivier met schaatsers. Het zijn romantische landschappen die volgens kunsthistorici beter van kwaliteit zijn dan zijn grote behangselstukken. De voorstellingen zijn in tegenstelling tot andere werken niet vlak maar ruimtelijk. De landschappen zijn niet naar de werkelijkheid geschilderd: ze zijn vermoedelijk samengesteld uit elementen. De voorstellingen passen geheel in het romantisch-idealisme van de decoratieschilderkunst uit het einde van de achttiende eeuw.

Van Franck is in het gemeentearchief te Leeuwarden ook een stuk bewaard waar de kaashandel op de Stadsboterwaag te Leeuwarden in 1796 is afgebeeld. Uit dit schilderij blijkt, dat hij niet goed met het perspectief overweg kon. Het is tamelijk vlak. Net als in de landschappen staan hier veel personen op afgebeeld. Het Amsterdams Historisch museum heeft ook twee doeken van hem. Het betreft een niet gedateerd Hollands winterlandschap met schaatsende personen, boerderijen, enkele huizen en een kerk. Het tweede schilderij in dit museum is een bergachtig Italiaans landschap met waterval en een Romeins monument. Uit de veilingcatalogus van Arnoldine Willink van Bennebroek blijkt, dat zij ook werk van hem had. Het was een schilderij met een landschap in de omgeving van Heemstede en Bennebroek met een boerderij aan een bosweg met hoge bomen gestoffeerd met vele dames en heren in negentiende-eeuws kostuum. Links steekt de toren van een kerk boven het geboomte uit. Op de voorgrond links een toegangshek met een koe en twee schapen. Het Rijksmuseum in Amsterdam beschikt over een zelfportret van Chr.F.Franck. Op dit paneel heeft de schilder een palet in zijn hand en is op de achtergrond een grafmonument afgebeeld.

Of Ch.F. Franck tijdens zijn leven veel waardering voor zijn werk kreeg, is niet bekend. J. Immerzeel schreef in 1855; *'Had Franck de schone natuur, die hem omringde, oplettender waargenomen en gemoedelijker geschilderd, zijn kunstwerk dat anders niet van verdienste ontbloot was, zou er veel bij gewonnen hebben'*.

Uit de nalatenschap van Chr. F. Franck blijkt in ieder geval, dat hij een veelzijdig kunstschilder was. Hij schilderde landschappen, bijbelse taferelen, stadsgezichten, portretten en interieurs. Vooral de laatste categorie is interessant: ze geven een kijkje in het dagelijkse leven aan het einde van de 18^e en het begin van de 19^e eeuw.

Annabella Meddens-van Borselen

NOTEN

- 1 Rijksarchief in Noord-Holland (RANH) Burgerlijke stand (BS) Bennebroek overledenen 1816.
- 2 Hans Krol schreef in zijn serie kunstschilders in Heemstede en Bennebroek een artikel over Chr. F. Franck, gepubliceerd in Heemstede Centraal van 23 november 1988; Recent archiefonderzoek in het rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem heeft nieuwe gegevens over deze kunstschilder opgeleverd.
- 3 Volgens de doopboeken te Zwolle is hij op 4 mei 1755 gedoopt. (Gemeente archief Zwolle (GAZ) RBSO nr 56, blz 131) Met dank aan Jeanine Otten van het gemeentearchief Zwolle voor de informatie.
- 4 GAZ ondertrouwboek RBSO 733, blz 260
- 5 E.A. van Dijk, Adrianus van Hulsbergen (1755-1827) kunstschilder: in Overijsselse biografieën deel 2, 1992.
- 6 Hendriekje Bosma, Behangselchilderkunst in Noord-Holland.
- 7 De Leeuwarder couranten zijn aanwezig op het gemeentearchief van Leeuwarden. Met dank aan Klaas Zandstra van het gemeentearchief Leeuwarden voor de informatie.
- 8 Gemeentearchief Leeuwarden bouwmeesterboeken 21 december 1787;
- 9 De informatie over het schilderij is afkomstig van het Fries museum. Met dank aan conservator Gert Elzinga van het Fries museum voor de informatie.
- 10 Volgens de medewerkers van het Fries museum was Reinier Buysing notaris en is dit schilderij een afbeelding van een notariskantoor. Nader onderzoek in het Rijksarchief in Friesland heeft uitgewezen, dat deze Reinier Buysing (1743-1821) geen notaris was, maar koopman. Zijn kleinzoon Reinder Buysing was wel notaris van 1823-1845 in Friesland. (met dank voor de informatie van Otto Kuipers Ryksarchief Friesland)
- 11 Roeland van Eijnden en Adriaan van der Willigen, geschiedenis der vaderlandsche schilderkunst sedert de helft der XVIII eeuw.
- 12 Algemene Kunst- en Letterbode 1814, deel II blz 348.
- 13 Informatie over inzendingen naar tentoonstellingen van levende meesters is ook op internet te raadplegen op een site van Cuypers van de universiteit van Nijmegen het adres is: <http://baserv.uci.kun.nl/~ccuypers/cadens/HTM>
- 14 In de registre civique van Heemstede in 1811 noemt hij zich Christiaan Frederik Frank. (RANH arrondissementsbesturen inv.nr. 321 volg.nr.28). Hij geeft op dat hij op 1 mei 1756 te Zwolle is geboren.
- 15 De boedelinventaris bevindt zich in: RANH, Notarieel archief Heemstede inv.nr. 1759, akte 54 van het jaar 1816.
- 16 De kwitantie van de overdracht van goederen bevindt zich eveneens in het notarieel archief van Heemstede (Rijksarchief in Noord-Holland inv.nr. 1759, akte nummer 72 van het jaar 1816).

DE TOEKOMST VAN HET MEER & BOSCH TERREIN

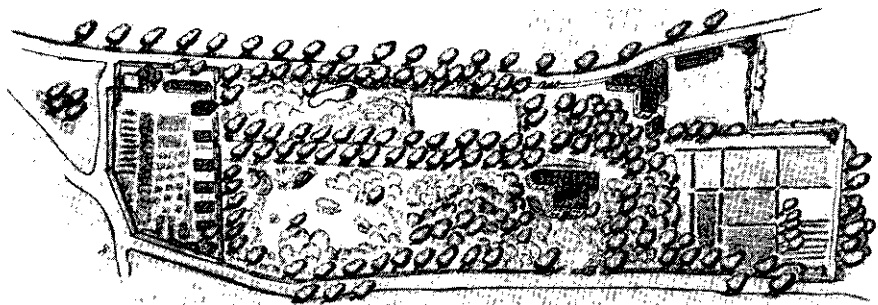
Ter inleiding

De buitenplaats Meer & Bosch wordt voor het eerst genoemd in 1643 in een Heemsteeds transportregister. Eigenaar wordt Artes De Cordes, een Zuid-Nederlandse familie. Het buitenplaatsterrein werd begrensd door Voor- en Achterweg. Daar stond het vierkante buitenhuis en op de plaats zijn opstallingen voor tuinman en koetsier. Bebossing en moestuinen completeren het geheel. Vanaf de weg die nu het terrein van Meer & Bosch doorkruist, de Achterweg, strekten zich landerijen uit tot aan de Haarlemmermeester. Later zijn deze stukken grond weer verkocht en strekte het terrein zich uit tot de huidige Meer en Boslaan.

Tallose eigenaren hebben de buitenplaats bewoond waaronder Amsterdammers die het buiten als luthofje gebruikten in de zomermaanden maar ook de burgemeester van Heemstede Pabst in 1853. De eigenaar die de buitenplaats het langst in haar bezit heeft is de Stichting Epilepsie Instellingen Nederland die zich bezig houdt met epilepsiebehandeling. Zoals bekend zijn er allerlei nieuwe plannen rondom dit oude terrein.

Een interview

Reeds een aantal jaren worden er plannen gemaakt om het terrein van Meer & Bosch een andere bestemming te geven. Het ene plan volgt het andere op en geen plan lijkt aantrekkelijk en uitvoerbaar. Toen er rigoureuze bouwplannen ontwikkeld werden is in 1997 de Omwonen-

Situatieschets Meer & Bosch 1871

dengroep opgericht. Er is een overlegstructuur ontstaan met de gemeente Heemstede en met de directie van Meer & Bosch. Kort geleden vond een gedachtenwisseling plaats tussen de Omwonendengroep en de Commissie Karakterbehoud van de VOHB. Een reden voor de redactie van het kwartaalblad *De Heerlijkheden* om met de voorzitter van de Omwonendengroep, Marc de Bruijn, een gesprek te hebben.

Wat zijn de kernpunten van de Omwonendengroep ten opzichte van het terrein van Meer & Bosch?

Het aanzien van het terrein zo weinig mogelijk aan te tasten waar het om originele stukken grondgebied van de buitenplaats gaat, inclusief de gebouwen die naar onze mening karakteristiek zijn voor een bepaald tijdsbeeld, plus de leefbaarheid van de woonbuurt te garanderen.

Heemstede heeft een aantal redelijk intacte buitenplaatsen zoals De Hartekamp, Het Manpad, Ipenrode, Oud Berkenrode en Berkenrode. Is het in vergelijking met de genoemde buitenplaatsen de moeite waard om daar zoveel in energie in te steken?

Het unieke van dit terrein is dat dit het enige stuk grond in Heemstede is dat direct grenst aan een omvangrijke woonbuurt. Bovendien maakt het deel uit van het historisch centrum en grenst het direct aan de oude kern van het dorp omringd door de eeuwenoude Voor- en Achterweg en het dorpsplein met de oude kerk en de voormalige pastorie. Het 'verbouwen' van zo'n uniek terrein tot een gelikte woonbuurt druist in tegen het historisch besef van de Omwonendengroep.

Bestaat niet het gevaar dat de Omwonendengroep het eigen belang laat overheersen voor het algemeen belang van meer huisvestingsmogelijkheden?

Niet helemaal. Wij voelen ons in ons streven tot behoud van het oorspronkelijk terrein gesteund door het overheidsbeleid dat het behoud van buitenplaatsen stimuleert. De inmiddels verschenen nota's over deze materie pleiten er voor dat buitenplaatsen gekoesterd moeten worden. Plus dat er gepleit wordt voor de aanleg van nieuwe buitenplaatsen. Wat ons stoort is dat er, gezien de strekking van die nota's, op een vrij laconieke wijze omgegaan wordt met de bestemming van het terrein van Meer & Bosch. In de nota 2015 die het

Voorzijde Salem

voor een deel aan het groene terrein van Meer & Bosch. (zie afbeelding van de kaart Indische buurt.) Het uitgespaarde gedeelte op de kaart, het Meer & Bosch terrein fungeert als een 'groene long' in deze buurt. Mede om die reden bepleit de Omwonendengroep voor zoveel mogelijk behoud van het groen van de voormalige buitenplaats en het sportveld voor recreatiemogelijkheid voor de omvangrijke woonbuurt.

Nog even terug naar het eigen belang versus algemeen belang

De Omwonendengroep is wel zo reëel dat zij inziet dat bebouwing van het terrein tot algemeen belang van huisvesting een plaats mag hebben. Het ligt alleen in de mate van de omvang van deze nieuwbouw. De Omwonendengroep pleit voor een gevarieerde aanpak met gebruikmaking van bestaande bebouwing.

Welke bebouwing vindt de Omwonendengroep van belang om te behouden?

Uiteraard het voormalige landhuis, het zogenaamde Herenhuis dat valt onder de Monumentenwet. Het gebouw Salem, dat karakteristiek

Buitenhuis het Herenhuis. Lithogravure van P. Lutgers anno 1840

genoemd mag worden als verpleegpaviljoen van omstreeks 1900. De voorzijde met de open serre's en het balkon typeren het tijdsbeeld. Dit gebouw zou bijvoorbeeld bestemd kunnen worden als appartementengebouw.

Verder het Dr. Lorentz de Haas laboratorium, een gebouw uit de jaren dertig, dat een bouwstijl heeft die sterk doet denken aan de Amsterdamse School. Dit gebouw zou ook geschikt kunnen zijn voor appartementengebouw voor jongeren huisvesting. Verder de kapel Irene, nu toneelzaal, die bijvoorbeeld als buurtcentrum gebruikt kan worden.

De overige gebouwen als de personeelsflat aan de Meerweg, de dienstgebouwen 'De Schakel' aan de Voorweg en de huidige Koningin Emma Kliniek met enkele opstallingen lijken niet interessant. Voor het gebouw van Paswerk aan de Glipperdreef is inmiddels een sloopvergunning gegeven.

Blijft over de kern van het terrein, in wezen de oude buitenplaats. Zie hiervoor de afbeelding van de situatieschets uit 1871. Met deze kern moet naar het oordeel van de Omwonendengroep behoedzaam omge-

gaan worden. De groenbeplanting op de oude duinwal is uniek vanwege de daar voorkomende bomen. Dit heeft de Omwonendengroep niet zelf bedacht maar is ontleend uit het rapport van het bureau Zandvoort, Ordening & Advies uit 1998. 'Op Meer en Bosch heeft het bomenbestand nog enkele specifieke, plaatsgebonden kwaliteiten. De grote afwisseling in omvang, ouderdom en aard van de bebouwing zou het complex tot een rommelig geheel maken, als niet het bladerdak van de bomen alles aanéén smeedt. De bomen markeren de specifieke landschappelijke ligging van dit gebied. (...) Het kleine bosgebied op de strandwal vormt samen met het monument het hart van Meer en Bosch.'

De kern van ons streven blijft om het karakter van het oorspronkelijke buitenplaatsterrein, gelegen tussen Voor- en Achterweg, Glipperdreef en Wilhelminaplein zoveel mogelijk te bewaren, zowel wat betreft groenbeplanting als oorspronkelijk bebouwing.

Cees Peper

Naschrift van de Commissie Karakterbehoud.

De omwonendengroep heeft onlangs in de persoon van Dhr. M. de Bruijn een gesprek gehad met leden van de Commissie Karakterbehoud omtrent de herbestemming van het Meer & Bosch-terrein.

De commissie is momenteel druk doende met de inventarisatie van behoudenswaardige elementen binnen de gemeente Heemstede. Ook het terrein van Meer en Bosch zal in de deze inventarisatiewerkzaamheden worden betrokken. De commissie wil in bovengenoemde kwestie niet op de zaken voor uit lopen en zal te zijner tijd als de inventarisatie voltooid is met een reactie komen.

DE HEEMSTEDERS EN HUN LAATSTE

RUSTPLAATS TOT 1829

DEEL 1

“Onder den grond zijn verscheidene graven, van welken ook door de Roomschen gebruik gemaakt wordt. Rondom de kerk, is naar de gewoonte op de Nederlandsche dorpen plaats hebbende een kerkhof, dat met een zwaaren muur omringd is”

L.van Ollefen, 1796

Sinds 1829 beschikt Heemstede over een fraai gelegen begraafplaats nabij de Glipper Dreef en Herfstlaan op de plaats van de voormalige buitenplaats ‘Westermeer’. In datzelfde jaar is het verboden de doden op het kerkhof rond de Hervormde Kerk te begraven. Zuidelijk van de Algemene Begraafplaats bevindt zich een Katholieke rustplaats. In 1829 was pastoor J.J.Tielen van de St.Bavoparochie in Berkenrode met de gemeente Heemstede overeengekomen dat een deel aan de katholieken werd toegewezen, sinds 1927 in gebruik voor parochianen van de kerk O.L.Vrouw Hemelvaart aan het Valkenburgerplein. Midden jaren vijftig van de vorige eeuw is bovendien een katholiek kerkhof ingericht bij de (voormalige) Sint Bavokerk. Achter de (nieuwe) St.Bavokerk aan de Herenweg ligt voorts sedert 1889 het tegenwoordige kerkhof Berkenrode. In 1923 zijn de resterende zerken van de oude begraafplaats aan de overzijde vanwege de bouw van het Broederhuis (waar nu het appartementencomplex ‘Berkenhof’ staat) opgeruimd en heeft men de opgegraven beenderen overgebracht naar het nieuwe kerkhof van Berkenrode (1).

Van september 1601 tot september 1829 zijn overleden Heemsteders, protestanten én katholieken, begraven in de Oude Kerk, doch vooral op het kerkhof, in huurgraven die na verloop van tijd kwamen te vervallen. Een vandaag de dag ‘bepaalde’ vrouw, van wie het stoffelijk overschot op deze begraafplaats ter aarde is besteld was de kunstschilderes Judith Leyster op 10 februari 1660. Toen januari 1977 wijkhuis ‘de Pauwehof’ werd gebouwd stuitte de aannemer bij graafwerkzaamheden op een knekelveld. Talrijke beenderen en schedels kwamen met een bulldozer aan de oppervlakte. Het bleek een verzamelgraf te zijn, gemaakt na het ruimen van graven op het kerkhof. De gevonden skeletten en schedels zijn -voor zover niet als souvenir meegenomen- daarna afgevoerd naar de Algemene Begraafplaats aan de Herfstlaan.

't Oude kerkhof

In verscheidene publicaties heeft mr. J.W. Groesbeek (2) geschreven over het raadsel van het "oude kerkhof" dat in Heemstede moet hebben gelegen. In een opgave van landerijen van oktober 1544 is sprake van een stuk land, groot 489 roeden en genoemd "dat oude kerkhof", dat nog niet zo lang geleden "in die meer (is) gespoelt". Tevens vond hij een akte in het Haarlemse stadsarchief van 27 november 1303 waarin melding wordt gemaakt van een rente die gevestigd is op een stuk land "an 't oude kerckhof te Zutsparne" dat toen als weiland werd verhuurd. Het moet hebben gelegen op de plaats waar het oude Spaarne in het Haarlemmermeer uitkwam. Omstreeks 1440 is de monding van het Spaarne door het hoogheerraadschap van Rijnland rechtgetrokken ofwel gekanaliseerd ("de Scra-vesloot" ook wel "nye vaert after Heemste" geheten). Kerkhof duidt op een kerk, doch hiervan is in de archieven niets gevonden. De Heemstedse kapel, welke overigens niet over een begraafplaats beschikte, is pas in 1346 gebouwd en ook een verband met de slotkapel in het kasteel is zeer onwaarschijnlijk. Van een grote scheepsramp op het Haarlemmermeer waarvan men de omgekomen drenkelingen op een plaats aan de oever heeft begraven is niets bekend. Groesbeek houdt de mogelijkheden open van een nederzetting waarvan elke heugenis verloren ging.

Geen begraafrecht voor de Maria-kapel tot 1601

In de middeleeuwen ressorteerde Heemstede kerkelijk onder de parochie van Sint Bavo in Haarlem. Het Haarlemmerambacht strekte zich uit van Spaarndam tot Hillegom, o.a. Haarlemmerliede, Schoten, Zandvoort, Tetterode (Overveen), Aelbertsberg (Bloemendaal), Aerdenhout en Vogelenzang omvattend. Bennebroek maakte deel uit van het ambacht Heemstede. De zuidelijke grens lag toen bij de Kennerbeek. De parochiekerk in Haarlem bestond al in de 12e eeuw. In 1245 verkreeg Haarlem stadsrechten van graaf Willem II en tussen omstreeks 1284 en 1290 is Heemstede door graaf Floris V in leen gegeven aan ridder Reinier van Holy, zich sindsdien noemende van Heemstede. Uit een oorkonde in het heerlijkheidsarchief, gedateerd maandag na Pasen 1347 (= 14 april 1348), van hertog Willem V, blijkt van de stichting van "die nywe Capelle" en het plan om een parochie te stichten. De aan de heilige maagd Maria Hemelvaart gewijde kerk is tot stand gekomen ter herinnering aan graaf Willem IV

die in 1345 door de Friezen in de slag van Warns ten oosten van Stavoren om het leven kwam. Uit het feit dat de toenmalige ambachtsheer ridder Gerard van Heemstede met zijn zegel heeft ondertekend mag worden verondersteld dat laatstgenoemde een rol van betekenis heeft gespeeld ten aanzien van fundatie en dotatie en het bedehuis ongetwijfeld mede financieel heeft ondersteund (3). Deze ambachtsheer en edelman verkeerde in hofkringen en maakte een aantal jaren als beheerder van het zegel deel uit van de Grafelijke Raad van Holland. In voornoemd charter staat vermeld dat de nieuwe kerk in Heemstede met een aanbeveling van pastoor Henricus de Geldonia van Haarlem wordt gescheiden en tot parochiekerk verheven met de daaraan verbonden voorrechten. Aan Jan van Arkel, bisschop van Utrecht, wordt gevraagd dit verzoek te confirmeren. Op 1 mei volgde een nadere bevestiging daar van door graaf Willem, de bisschop van Utrecht en geestelijkheid van Haarlem. Nadien raakten de graaf en

De Oude Kerk na de restauratie van 1938. Op de achtergrond het koor met de graf tombe van Adriaan Pauw. Niet zichtbaar zijn de nissen van de oude kapel uit 1347 aan weerszijden van het grafmonument, die in vroegere staat werden hersteld.

bisschop met elkaar in oorlog en is een noodzakelijke goedkeuring door de bisschop achterwege gebleven. Tevens laaide ook de strijd om de erfopvolging tussen Hoeken en Kabeljauwen op, waarbij de plattelandsedelen zoals Brederode en Heemstede de kant kozen van gravin Margaretha (die het onderspit delfde) en de steden die van haar zoon Willem V. Heemstede werd aldus geen zelfstandige kerkelijke gemeente en bleef onderhorig aan de parochiekerk van Sint Bavo. Dat gold tevens voor 15 andere kapellen in de stad (ook kloosters en ziekenhuizen) en omgeving, waaronder Schoten, Tetterode, Zandvoort en de aan Sint Nicolaas gewijde kapel van het Huis te Heemstede. In de kapel zijn erediensten gehouden, maar voor de sacramenten zoals dopen en trouwen bleef men aangewezen op de pastoor van Haarlem. Inwoners van Heemstede mochten ook enkel in Haarlem begraven worden. Uit oude ordonnanties blijkt dat het kerkhof een geliefde speelplaats was voor de Haarlemse jeugd. Regelmatig moest de vroedschap hiertegen optreden. Ook was in sommige gevallen sprake van een vluchtplaats voor misdadigers, omdat de rechterlijke macht geen bevoegdheid had hier iemand te arresteren. Volgens predikant Samuel Ampzing, auteur van het boek 'Beschrijvinge ende lof der stad Haerlem in Holland' (1628), was op de toegangsdeur van het kerkhof aan de Vismarkt het volgende vers aangebracht:

"De dood waerachtig

Weest dit indachtig

Een doorgang is

Tot God Almagtig

Weest niet neerslachtig

Dit gaet gewis"

In 1558 is door ambachtsvrouw Cornelia van Driebergen en de buurlieden van Heemstede aan de deken te Utrecht (als proost van de kerk te Haarlem) wederom verzocht toe te staan hun doden in de kapel te mogen begraven. Tevens is toestemming voor de Heemsteedse kapelaan gevraagd om de sacramenten te mogen toedienen. Men wijst o.a. op de afstand naar Haarlem die twee uur gaans bedraagt. Vagelijk wordt een recognitie ofwel periodieke betaling toegezegd. Wellicht omdat de Haarlemse Sint Bavoparochie hiermede inkomsten zou derven is in een omslachtig schrijven van de secretaris der bisschop, waarin de praktische bezwaren zijn omzeild, het request afgewezen. In 1571 heeft de toen nieuwbenoemde bisschop van Haarlem, Godfried van Mierlo, aan het stadsbestuur gevraagd of men genegen was de

kapellen in Tetterode, Zandvoort, Spaarndam, Heemstede e.d. tot zelfstandige parochies te maken. Wegens de Opstand een jaar later werd een en ander op de lange baan geschoven. Tijdens het Beleg van Haarlem is de kerk in Heemstede "gedistruueerd". Onduidelijk is gebleven of de antipapistische watergeuzen - zoals de overlevering wil - dan wel de Spanjaarden voor deze wandaad verantwoordelijk zijn geweest.

Ook nadat de Haarlemse vroedschap zich de geestelijke goederen had toegeëigend gaf zij geen toestemming huwelijken in de kapel toe te staan.

Wel is op 22 september 1601 door de burgemeesters van Haarlem gunstig beschikt op een verzoek van schout en schepenen van Heemstede om in de kapel van Heemstede te mogen begraven (4). Dat gebeurde omdat de kerkhoven in de stad weinig ruimte meer boden. Hiermee schijnt onmiddellijk een aanvang te zijn genomen waardoor

Opening van de grafkelder in de Heemsteedse kapel van de voormalige Sint Janskerk in september 1976. In aanwezigheid van archeologen en archivarissen. Met pijp zien we ex-stadsarchivaris J.J. Temminck. (Foto J.H. Fielmich).

de kapel spoedig overvol raakte. Op 14 oktober 1614 gelastte het burgerlijk bestuur van Heemstede aan de kerkmeesters van de dorpskapel "dat sij niet meer souden gedoogen of toelaten, dat eenige vreemde, uitheemsche of buitenlandsche lieden in de Capelle begraven wierden of eenige graeven voor deselve geopent, maar dat sij de graeven souden houden ten behoeven en gerieven van de Ingesetenen" (5). Nadat in 1696 door overstroming van de Meer de bewoners van Nieuwerkerk van hun begraafplaats beroofd waren heeft de Vrouwe van Heemstede toegestaan dat men voor hetzelfde bedrag als Heemstedenaren in of om de kapel van Heemstede mocht worden begraven (6). Volgens een eerdere ordonnantie van 1684 moesten zij aanzienlijk meer betalen voor hun doden dan de ingezetenen van Heemstede.

Familiekapel Van Heemstede in de Sint Janskerk te Haarlem

In 1310 vestigden zich de St.Jansridders, een geestelijke ridderorde, met een klooster en kerk in Haarlem. Vroeger Johanniters, tegenwoordig Maltezer ridders geheten. Een vergelijkbare orde der Tempeliers was omtrent dezelfde tijd kortstondig met een klooster in de Hout gevestigd. In de Sint Janskerk aan de Jansstraat beschikten de vroegere ambachtsheren van Heemstede over een eigen kapel, waar zijzelf en hun familieleden konden worden begraven. "Uit schenkingen van roerend en onroerend goed door de burgerij en de adellijke en riddermatige families uit de omgeving blijkt, dat het klooster van de Johanniters ook bij hen geliefd was. Als begraafplaats was de kerk van de commanderij, gewijd aan Johannes de Doper, zeer in trek onder de ridders uit de omgeving. Dirk van Matenesse lag er begraven, leden van de familie Van Heemskerk, Van Benthuizen, Van Heemstede, Van Assendelft, Van Brederode en Van Schoten. Twee van deze families hadden een eigen kapel, namelijk de Van Heemstedes en de Van Assendelfts. Ook de Haarlemse burgers lieten zich graag in het Jansklooster begraven, de rijkeren in de kerk en de minder draagkrachtigen op het kerkhof" (7). In 1524 is door de commandeur van de Sint Jansheren en de voogd van de nagelaten kinderen van het echtpaar Jan van Heemstede bepaald "dat ten eeuwige dagen vier missen per week gedaan worden en ten Eewigen dage op een dag in Juli een memorie voor de zielen gehouden worden voor wijlen Jan van Heemstede, zijn huysvrouw en Philippe van Heemstede en op denzelfden dag vier lezende missen van requiem gehouden worden en aan

de armen uitgedeeld worden aan schoon brood één pond, aan schoen 15 st. en aan grof lijnwaad 45 st". In ruil hiervoor ontving de commandeur een jaarlijkse rente van 31 pond, een zilveren kelk en enige andere kostbaarheden. Rond het Beleg van Haarlem is het Godshuis van Sint Jan ten dele verwoest. De wederopbouw geschiedde op kosten van Vincent van Lockhorst, heer van Heemstede, overleden in 1593. In 1640 werd de Heemstedse kapel door de kerkmeesters overgeboekt aan Adriaan Pauw en heeft men hem een graf verkocht (getekend XIII). Pauw liet de kapel "merkelijk veranderen en verbeteren". Hij wilde immers dat zijn oudste zoon Nicolaas, die in dat jaar overleed, hier zou worden begraven. De burgemeesters van Haarlem onthielden hiervoor nochtans hun goedkeuring en het lijk van Nicolaas is uiteindelijk in de kerk van zijn laatste woonplaats Beverwijk ter aarde besteld. Ofschoon sinds lang niet meer gebruikt voor begrafenissen werd de kapel nog op 7 maart 1764 overgeschreven op toenmalig ambachtsheer Jan Diderik Pauw, geboren Hoeufft. Drie jaar later is de kelder grondig gereinigd en zijn geen kisten maar enkel botten aangetroffen. Als laatsten zijn hier begraven mevrouw Marthe Demassé, echtgenote van de Waalse predikant Jean Louis Magnet, op 23 december 1769. Ten slotte de predikant zelf op 21 december 1670 nadat hij een dag eerder op de preekstoel door een beroerte was getroffen. Beiden waren in leven goede bekenden geweest van de Heemstedse ambachtsheer, die het kasteel bewoonde en tot 1787 als burgemeester van de stad Haarlem werkte (8). In september 1976 zijn de graven van de middeleeuwse Heemstedse kapel opengelegd tijdens een verbouwing van de voormalige Sint Janskerk in het Gemeentearchief van Haarlem.

Hans Krol

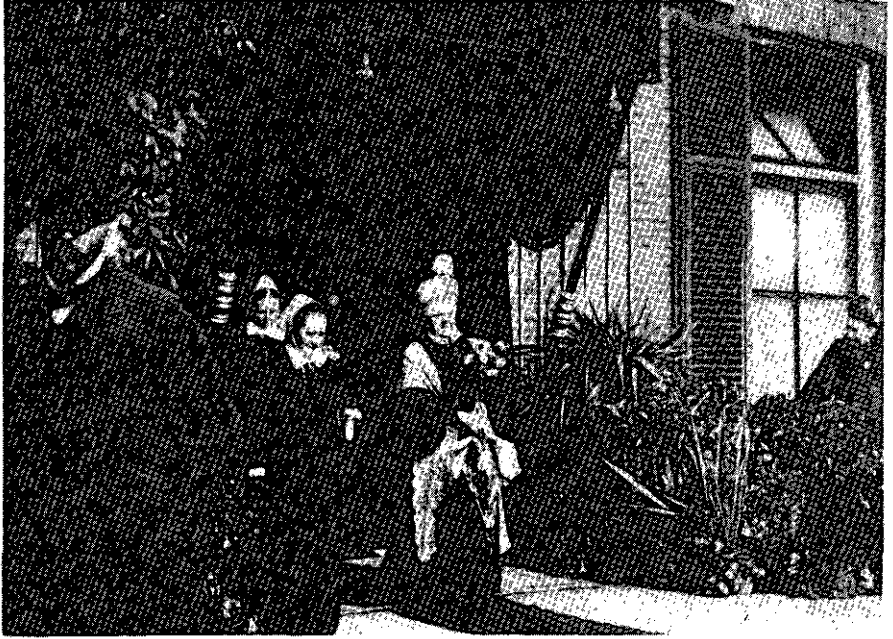
Bronnen

Dolleman. Verhaal van al het geen merkwaardig is voorgevallen en omtrent de Heerlijkheid van Heemstede. Chronologische opsomming tot 1863 in handschrift.

P.N.van Doorninck. Inventaris van het archief van de Heerlijkheid Heemstede. Haarlem, 1911.

Noten

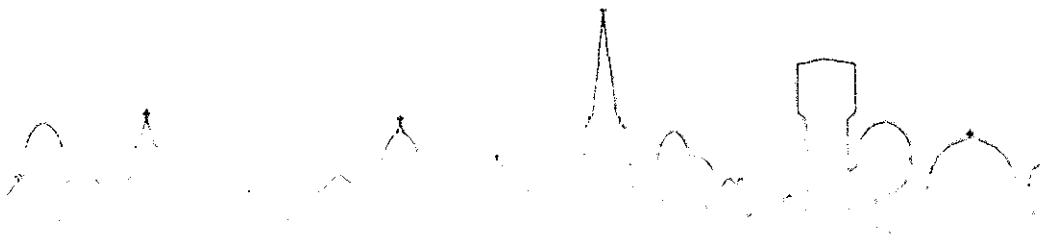
- (1) B.J.van Houten. Gedenkboek bij gelegenheid van het twee honderd en vijftig jarig bestaan van de St.Bavo parochie te Heemstede (Berkenrode). 1944, pp.86-87.
- (2) Zie o.a. Bennebroek-Vogelenzang; bijdragen tot de geschiedenis en volkskunde van een voormalig blekersdorp. Meppel, 1965,pp.32-33.
J.W.Groesbeek. Heemstede in de historie. Heemstede, 1972,p.15
J.W.Groesbeek. Bennebroek; beeld van een dorpsgemeenschap. 1982,p. 157.
- (3) De kapel beschikte over vicariegoed in Heemstede maar ook o.a. in Wateringen (pas in 1792 verkocht), waarvan de opbrengst van landerijen ten goede kwam voor het levensonderhoud van de Heemstedse kapelaan. Zie o.a.: dr.H.Bruch . De kerk op het dorpsplein te Heemstede. In: Haarlem jaarboek 1986 (1987), pp.47-58.
- (4) Van Doorninck. Nummer 371.
- (5) Van Doorninck. Nummer 373.
- (6) Van Doorninck. Nummer 395.
- (7) C.L.Verkerk. De parochie en de religieuze stichtingen binnen haar grenzen. In: Deugd boven geweld; een geschiedenis van Haarlem, 1245-1995. Haarlem, 1995, pagina 78.
- (8) Van Doorninck. Nummers 417-418. Dolleman, pp.23-24; 155-156.

Bezoek van koningin-moeder Emma von Waldeck Pyrmont aan de instellingen 'Bethesda' in Haarlem en 'Meer en Bosch' te Heemstede op 25 juni 1903. (fotoarchief Meer en Bosch)

Heerlijk- heden

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek
26e jaargang No. 105 Augustus 2000

Bestuur:

Mr. F.Th.J. Harm, voorzitter
Adriaan Pauwlaan 7,
2101 AH HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 07 40

J.L.P.M.Krol, archivaris
Johannes Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 29 77

Ir. P.L. van Daalen, secretaris
Valkenburgerlaan 11,
2103 AK HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 32 91

Mevr. drs. A. Meddens-
van Borselen
Jan van Galenlaan 1
2121 XG BENNEBROEK
tel. 023 - 584 50 44

Mevr. M. A. van der Eem-
Wildschut, ledenadministratie
Eemlaan 18
2105 XA HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 96 09

Ing. J.M.M. Balink
De Ruyterlaan 49,
2121 VH BENNEBROEK
tel. 023 - 584 80 23

A.Koopman, penningmeester
Meijerslaan 14,
2105 PC HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 05 30

Mevr. A.J.M. Kroon-van Helden
Crayenesterlaan 126,
2012 TL HAARLEM
tel. 023 - 528 10 08

Redactie:
H. Krol
C. Peper (eindredactie)

Redactie-adres: Meerweg 6
2103 VC Heemstede
023 - 528 75 93

Het lidmaatschap wordt jaarlijks automatisch verlengd, behoudens schriftelijke opzegging via de ledenadministratie **vóór 1 november**

Contributie minimaal *f.* 20,-

Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester v.d. Vereniging Oud-Heemstede Bennebroek te Heemstede.

ISSN: 0297-8451

Foto voorzijde: In het achterhuis van pand Keizersgracht 20 woonde jonkheer Adriaan Pauw (1672-1745) (foto Horst Neeb)

INHOUD	pagina
Behoud het oude postkantoor/politiebureau!	122
Open Monumentendag	124
Rondleiding Leiduinterrein	126
Post uit huize 'Berkenrode' in Australië	127
De Algemene Ledenvergadering van het jaar 2000	128
Contributieverhoging 2001	131
De lezing "De watervoorziening van Heemstede en Bennebroek"	132
Jisperveld en Edam	134
Recente regio-uitgaven	137
FotoMonument 2000	140
De Glip in Schilderijen	141
Een honderdjarige in Bennebroek	144
De neringen van het Wilhelminaplein	147
Het dagboek van Appie	153
Een zwemgelegenheid met landelijk karakter; de eerste jaren van de Heemstedse zwemvijvers	158
Toen en nu: de Valkenburgerlaan	163
De Heemsteders en hun laatste rustplaats tot 1829; deel 2	164
Nieuwe leden in 2000	176

Behoud het oude postkantoor/politiebureau!

Enige tijd geleden kwam het bestuur ter ore, dat de kans bestaat, dat het voormalige politiebureau aan de Raadhuisstraat 27 gaat verdwijnen. De vorige bewoner, de uitgeverij Big Balloon, is vertrokken, waarna het pand met dat, waarin Automobielbedrijf Gratama B.V. op de hoek van de Provinciënlaan en de Raadhuisstraat zit, is overgegaan in handen van een projectontwikkelaar.

Voorzover wij weten heeft deze de mogelijkheden bestudeerd om het pand van het voormalige politiebureau te behouden, maar zou handhaving daarvan een exploitatie, zoals de huidige eigenaar voor ogen staat, bemoeilijken.

Het bestuur van de VOHB zou het zeer droevig vinden, als Raadhuisstraat 27 zou moeten verdwijnen. Zoals u weet is de commissie Karakterbehoud van de VOHB in 1997 gestart met een inventarisatie van behoudenswaardige panden en andere objecten in Heemstede. En Raadhuisstraat 27 staat óók op de lijst. Uit het onderzoek is het volgende gebleken:

“In 1889 werd aanbesteed de bouw van een gebouw ingericht voor post- en telegraafkantoor met directeurswoning voor de som van f. 12.245,-”. Gebouwd in de stijl van de neo-renaissance naar een ontwerp van Johannes Wolbers. Van 1889 tot 1921 bevond zich hier het postkantoor. In 1899 werd het verbouwd in verband met de vervanging van ‘rijkstelefoonkantoor’ door een ‘rijkstelegraafkantoor’ in vereniging met de postdienst. In 1923, twee jaar na de bouw van het nieuwe Post-en Telegraafkantoor werd het verbouwd tot politiebureau. Het zou deze functie behouden tot 1966 toen op 14 februari het bureau van politie aan de Cruquiusweg werd geopend.”

In de Tweede Wereldoorlog speelde het pand een rol vanwege een liquidatie, zoals in onze jaarpremie van 1995 ‘Heemstede 1940-1945’ is beschreven.

Wij hebben het gemeentebestuur voorzien van de informatie uit ons onderzoek en er op aangedrongen om met de projectontwikkelaar te proberen dit karakteristieke gebouw te handhaven. Helaas is er nog geen gemeentelijke monumentenlijst, zodat de wettelijke bescherming in dit geval aan de magere kant is, om het maar eufemistisch uit te drukken. Vlak voordat deze editie naar de drukker ging kregen wij van de gemeente het bericht, dat er toch nog naar een oplossing wordt

gezocht, waardoor minimaal de voorgevel in stand kan worden gehouden. Er is dus nog hoop.

Eerder kwamen wij dit probleem al tegen, onder meer toen bekend werd, dat de woonhuisjes aan de Binnenweg tegenover de Binnendoor gesloopt zouden worden. Het zijn ongetwijfeld geen indrukwekkende gebouwen, maar zij geven toch een beeld van de sfeer in Heemstede in vroeger jaren.

Sloop van Raadhuisstraat 27 zou opnieuw verlies aan sfeer betekenen!

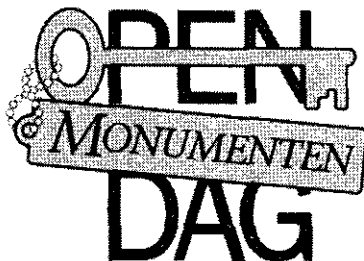
Het bestuur.

9 september 2000 Open Monumentendag

Het thema van de landelijke Open Monumentendag is dit jaar "Nederland Waterstaat". Op deze dag(en) worden in het hele land monumenten belicht, die op een of andere manier met het water zijn verbonden.

In Heemstede bent u welkom op de volgende locatie:

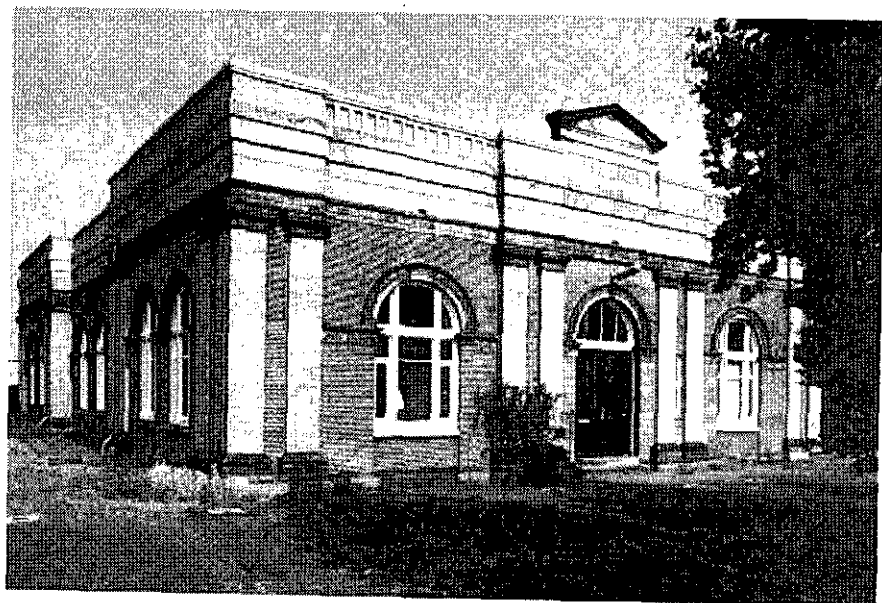
Pompstation 1853
Leidsevaartweg 73, Heemstede

Dit Pompstation uit 1853, dat eigendom is van Gemeentewaterleidingen Amsterdam, is geopend op **zaterdag 9** en **zondag 10 september** van **11.00 uur tot 16.00** uur. (Let op de afwijkende openingstijden!)

Tijdens deze openstelling zal een tentoonstelling te zien zijn met de titel: *Gezond drinkwater uit de kraan, al anderhalve eeuw.*

De tentoonstelling geeft een overzicht van de wijze waarop de Gemeentewaterleidingen en haar voorganger, de Duinwater Maatschappij, Amsterdam voorzien heeft van goed en gezond drinkwater. De tentoonstelling behandelt niet alleen de productie van drinkwater, maar gaat ook in op de wijze waarop dit met een uitgebreid buizenstelsel gedistribueerd werd en het sanitair dat in de 19^e eeuw in gebruik was. Met behulp van geluidsfragmenten, reconstructies, objecten, foto's en audiovisuele programma's wordt de bezoeker op boeiende wijze betrokken bij de manier waarop in de loop van de 19^e eeuw steeds weer nieuwe technieken werden toegepast om Amsterdam van water te voorzien.

Na de Open Monumentendagen is de tentoonstelling nog geopend t/m 1 oktober 2000, alleen in de weekenden, op dezelfde openingstijden. De tentoonstelling wordt georganiseerd door de Stichting Vaarwel Negentiende Eeuw, die komend najaar ook andere tentoonstellingen rond het thema "Negentiende eeuw" zal organiseren. (www.negentiende-eeuw.nl)

Het gebouw waarin de tentoonstelling te zien is ligt op het Leiduinterein aan de rand van de Amsterdamse Waterleidingduinen bij de Leidsevaart. Dit eerste waterleidingpompstation in Nederland werd in 1853 in gebruik genomen om van hieruit water naar Amsterdam te pompen.¹

Bij het oprichten van de Duinwatermaatschappij speelde de familie Van Lennep een belangrijke rol. De familie bezat gronden aan de rand van de duinen bij Vogelenzang. Professor Mr. D.J. van Lennep stelde grond van zijn landgoed Huis te Manpad beschikbaar, onder andere voor aanleg van een pijpleiding naar Amsterdam. Mr. H.A. van Lennep gaf toestemming om water over zijn buitenplaats Leyduin te vervoeren en Mr. Jacob van Lennep, de bekende literator en landsadvocaat, richtte samen met Christiaan Dirk Vaillant in 1851 de Duinwatermaatschappij op. Van Lennep en Vaillant zochten technische ondersteuning in Engeland, waar de civiele technologie al verder gevorderd was. Behalve technische kennis kregen zij uit Engeland ook financiële steun. Het gevolg hiervan was, dat in de architectuur van het Pompstation 1853 en de arbeiderswoningen die, in 1855 gebouwd zijn, Engelse invloeden merkbaar zijn. Deze woningen zijn iets zuidelijker aan de Leidsevaartweg haaks op de spoorlijn gebouwd. Zij waren bestemd voor de arbeiders van het bedrijf en zijn nu particulier bezit.

Het pompstation is een beschermd monument en heeft als pompstation dienst gedaan tot 1900. Het gebouw is symmetrisch opgezet in classicistische stijl. De gevels worden geleed door dubbele pilasters, een doorlopende kroonlijst rond de ramen en een attiek. Ook heeft het gebouw opvallende rondboogvensters. Het gebouw werd in 1908-1909 verbouwd, waarbij onder andere de entree in de voorgevel een bekroning kreeg in de vorm van een driehoekig fronton met daaronder de inscriptie 1853-1909. Verder werden ook de basementen, plinten en kroonlijst hoger gemetseld. De ramen en deuren kregen hardstenen dorpels en de plinten en toegstukken werden verstevigd met Bremer zandsteen. Het interieur is verbouwd in 1908-1909 en nogmaals in 1927. In dat jaar zijn de gietijzeren raamkozijnen vervangen door houten met een andere indeling.

De arbeiderswoningen laten ook invloed van het Engelse classicisme zien. Hier zijn namelijk de afzonderlijke woningen ondergeschikt gemaakt aan het totaalbeeld. Het vooruitspringende middendeel, waarin zich vroeger waarschijnlijk een smederij en timmermanswerkplaats bevonden, zorgt met de terugspringende vleugels van de woningen voor een monumentaal effect. In dit middendeel zijn ook weer rondboogvensters te zien. De ramen en de deuren worden omgeven door houten lijsten op consoles en de hele voorgevel wordt bekroond door een boogfries met gootlijst. De twee buitenste woningen zijn samenge-trokken.

Rondleiding Leidunterrein

Op het Leidunterrein zijn, behalve het Pompstation 1853, nog veel meer interessante gebouwen te zien.

Dit terrein is tijdens de Open Monumentendagen niet toegankelijk. Daarom zijn wij verheugd dat de hr. ir. A.J. Roebert, die ook de lezing na de algemene ledenvergadering van dit jaar gehouden heeft, de leden van de vereniging rond wil leiden langs de bijzondere architectuur op dit terrein.

Deze rondleiding zal plaatsvinden op zaterdagochtend 7 oktober 2000 om 11 uur.

U wordt ontvangen in de lezingzaal van het hoofdgebouw van Waterleidingen Gemeente Amsterdam. De ingang van het waterleidingbedrijf is aan de Vogelenzangseweg (richting spoorweg)

Na de ontvangst volgt een rondwandeling van ongeveer een uur.

Aan deze excursie zijn geen kosten verbonden

U kunt zich opgeven vanaf 21 augustus bij Anja Kroon.(tel. 528 10 08) of Frans Harm (tel. 528 07 40)

Er kunnen 25 deelnemers mee.

De Evenementencommissie

Post uit huize 'Berkenrode' in Australië

Lilidale (Victoria), 15 juni 2000,

"Door de ouders van Henk Rietbroek kwam ik in contact met uw blad Heerlijkheden. Ik heb het van A tot Z gelezen en herlezen! Het roept vele herinneringen bij mij op, van plaatsen en namen die ik kende toen ik zelf nog in Heemstede woonde. Mijn naam is Jan van Rooden en ben nu 73 jaar oud. Mijn grootvader Serafinus had een groot maatkleidingbedrijf en textielzaak in de Raadhuisstraat 26, waar nu geloof ik de radio + tv zaak is van Theo van Amerongen, naast het vroegere postkantoor.

Het artikel "In gesprek met een molenaar" in uw nummer 99 van februari 1999 herinnerde mij weer, dat ik met een broer, Wim Höcker in de klas zat op de Sint Joseph school op de Herenweg. Dat is allemaal verdwenen, is het niet? Ik zie hem zo nog voor me staan. Ja het blad bracht vele beelden uit mijn kinderjaren te voorschijn, uit mijn Heemstedse jeugd zo vrij en blij. Graag wil ik mij abonneren. In 1955 zijn mijn vrouw en ik naar Australië vertrokken en hebben hier een goed bestaan opgebouwd. Ik hoop spoedig van u te mogen horen, met vriendelijke groeten",

Jan van Rooden

De Algemene Ledenvergadering van het jaar 2000.

Op 10 mei 2000 vond de ALV, ofwel de gebruikelijke Jaarvergadering van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek, plaats in het Trefpunt te Bennebroek.

Hiervan een verslag:

1. Opening en mededelingen.

Na de opening deelde de Voorzitter, de heer Harm, mede welke leden zich afgemeld hadden en heette hij de aanwezigen hartelijk welkom.

2. Het verslag van de Jaarvergadering van 20 mei 1999 werd door de aanwezigen nogmaals bestudeerd met de uitgedeelde afdrucken. Het werd goedgekeurd.

3. Dan kwam het verslag over het Verenigingsjaar 1999 aan de beurt, dat verschenen was in Heerlijkheden 104. Naar aanleiding hiervan meldt de Voorzitter dat de Molen van Höcker in de Glip uiteindelijk de verlangde monumentenstatus gekregen heeft, op de valreep van 1999. Enige aandrang in Den Haag was daarbij wel nodig. Verder meldt hij dat de Bollenschuur aan de Herenweg nu geschikt wordt gemaakt voor bewoning. Er komen 5 appartementen en een kantoor in. Ook dat is de bevredigende afloop van een ontwikkeling waarin de Vereniging enigszins kon "meesturen". Het Jaarverslag werd door de aanwezigen goedgekeurd, met dank en vriendelijke complimenten van de Voorzitter aan de Secretaris.

4. Bij het verslag van de Commissie Karakterbehoud van de Vereniging vertelde de Voorzitter hoe de Commissie aan een zeer groot project bezig is: de inventarisatie voor de cultuurhistorische kaart van Heemstede. Zo mogelijk alle markante en van plaatselijk historisch belang zijnde gevels, straten, groenpartijen, zelfs elementen van gebouwen worden op een lijst gezet, gedocumenteerd en kort beschreven. Ook de Gemeente Heemstede kijkt reikhalzend uit naar het resultaat. Hopelijk kan het project na de zomer afgerond worden. De kleine huisjes op de Heemstedse Binnenweg, tegenover de Binnendoor, staan op de nominatie gesloopt te worden. De huisjes

hebben geen monumentenstatus. Er komen 6 appartementen en een winkeltje voor in de plaats. Over de IJskelder bij Kennemeroord is een gesprek gevoerd met eigenaar Zorgbalans. Of deze gerestaureerd wordt is onduidelijk gebleven. Een en ander zal wel verband houden met de kosten.

5. De Jaarcijfers.

De Penningmeester lichtte de Jaarrekening en de Balans toe. Er is geld in kas om de jaaractiviteiten voort te zetten, maar nog steeds is het eigen vermogen negatief, als gevolg van de uitgaven in het jubileumjaar 1997. Het resultaat over 1999 is weliswaar ruim f5.000,- negatief, waardoor het vermogen nog verder in de min zou komen. Maar dit kon enigszins opgevangen worden door het vrijvallen van enkele reserves die niet gebruikt hoefden te worden en door een legaat. Het eigen vermogen steeg van min f19.314 naar min f11.725. De Penningmeester wees erop dat de voorraad boeken e.d. van de Vereniging nu in geldswaarde op de balans staan. De verkoop uit deze voorraad loopt goed. Alleen al op Koninginnedag 2000 werd er bijvoorbeeld voor enkele honderden guldens geïncasseerd, terwijl op de laatste Voorjaarsmarkt voor meer dan het dubbele hiervan verkocht is.

6. De Kascontrolecommissie.

De heren Buiter en Prins hebben de boeken gecontroleerd en de heer Buiter bracht verslag uit van hun bevindingen. De Penningmeester werd uitvoerig geprezen en de cijfers waren in orde. De Commissie stelde dan ook voor, de Penningmeester onder grote waardering décharge te verlenen over het laatste boekjaar. Dit werd door de vergadering gesteund.

7. Zoals elk jaar was het dan nodig, de Kascontrolecommissie aan te vullen met een nieuw lid. De Vergadering hoefde niet lang te wachten want Mw. J. Postma wil zich hiervoor wel beschikbaar stellen. Zodat de commissie ook volgend jaar weer verder kan.

8. Vervolgens werd gesproken over de noodzaak een iets hogere jaarcontributie (nu f20,- als minimum) te moeten treffen. Naast de kosten van het blad Heerlijkheden en de verzending ervan blijft er slechts een paar gulden per lid per jaar over om activiteiten te ontplooiën terwijl alles duurder wordt. Niettemin doet de VOHB met

haar uitvoerige jaarprogramma heel wat meer voor haar leden dan de naburige zusterverenigingen, zo bleek uit een onlangs gehouden vriendschappelijk overleg.

Thans sluiten we steeds het jaar af met een negatief resultaat. Het Bestuur stelde een verhoging voor van een rijksdaalder per jaar, maar werd daarna verrassend ingehaald door een voorstel vanuit de Ledenvergadering dat per acclamatie werd aangenomen. Beter is, direkt maar f25,- als minimum-contributie te vragen, vonden de Leden, wat eigenlijk niet eens zo hoog is, vergeleken bij andere historische verenigingen. Er zal in het Kwartaalblad apart aandacht aan worden gegeven.

9. In het verslag van de vorige ALV stond: "Het Restauratiefonds moet volgens het reglement in de ALV van 2000 besproken worden. Dit kan eventueel benut worden om de vermogenspositie te verbeteren." Er werd op het Fonds de laatste 5 jaar geen beroep gedaan en het blijkt daarmee niet aan de verwachtingen te voldoen. Alleen de redding van het Peeperkorn-tableau is er 6 jaar geleden uit bekostigd, hetgeen de Vergadering als een zinvolle besteding kon waarderen. Het al lang stabiele saldo van f18.655,- is dus dood kapitaal. Gezien de toestand van de financiën mag het Bestuur, de Vergadering gehoord hebbende, besluiten het Fonds op te heffen. Dit werd voorgesteld en de Vergadering liet met applaus horen, daar mee in te stemmen

10. De Rondvraag.

Vanuit de Vergadering kwam het verzoek, de leden van het Bestuur nog eens voor te stellen. Dit gebeurde en kennelijk was men er tevreden mee, welke kwaliteiten de Bestuursleden meebrengen. Een kiene lezeres gaf aan dat de foto in "Heerlijkheden" van de Oude Kerk in Heemstede niet van na 1938 is, zoals vermeld. Duidelijk is de oude inrichting te zien. Met dank!

Een oude villa in de Camplaan van Heemstede, tegenover de Pinksterkerk, is nu voorzien van een grote glazen kast als uitbouw. De Leden verschillen hierover van mening met de Commissie Welstand en Monumenten. De Voorzitter meldde dat de VOHB een zomerexcursie georganiseerd heeft voor de leden, voor zaterdag 24 juni a.s. Het doel is de stad Edam en het Jisperveld. De reis is volgeboekt; er zijn enkele leden op de reservelijst geplaatst. Voor de deelnemers: Neem een verrekijker mee voor de vogels!

11. Dan volgde de sluiting van de Algemene Ledenvergadering van de VOHB, onder dank aan de Leden voor hun actieve bijdrage. De Voorzitter gaf aan dat na de pauze het openbare gedeelte van de vergadering zou beginnen, met een lezing van de heer Roebert, voormalig directielid van het Amsterdams Waterleidingbedrijf.

P.L.van Daalen

Contributieverhoging 2001.

In het verslag van onze laatste ledenvergadering van woensdag 20 mei jl. -elders in dit nummer- wordt vermeld, dat de contributie van de VOHB zal worden verhoogd. Omdat dit onderwerp aan uw aandacht zou kunnen ontsnappen willen wij daar voor diegenen onder u, die daar niet aanwezig konden zijn, in dit stukje enkele regels aan wijden.

In de agenda voor de vergadering werd alleen vermeld 'Voorstel contributieverhoging (toelichting ter vergadering)'. Bij het begin van de vergadering heeft het bestuur een schriftelijke toelichting uitgereikt en daar tijdens de mondelinge behandeling nog het een en ander aan toegevoegd. Het komt er -kort samengevat- op neer, dat de uitgaven de laatste jaren meer gestegen zijn dan de inkomsten. Vooral de kosten van ons kwartaalblad drukken zwaar op ons budget; u kunt dit ook terugvinden op bl. 81 van het kwartaalnummer 104 van april jl. Voor besteding aan de andere begrotingsposten blijft dus steeds minder over.

Het bestuur stelde voor de (minimum)contributie van fl. 20,- te verhogen naar fl. 22,50, maar op een voorstel uit de vergadering en na een korte gedachtenwisseling werd een verhoging naar fl. 25,- per 1 januari 2001 met algemene stemmen aanvaard.

Dit zal dan ook het bedrag worden, dat u op de acceptgiro voor het volgende kalenderjaar tegemoet kunt zien. Wij hebben dit bedrag nog eens vergeleken met de bijdragen, die andere vergelijkbare verenigingen hanteren en kwamen tot de conclusie dat -zelfs na de aanstaande verhoging- onze vereniging op dit gebied nóg aan de gematigde kant is.

Wij meenden er goed aan te doen dit apart onder uw aandacht te brengen.

Het bestuur.

De lezing “De Watervoorziening van Heemstede en Bennebroek.”

De heer A.J. Roebert, voormalig directielid van het Amsterdamse Waterleidingbedrijf, presenteerde na de pauze van de Algemene Ledenvergadering op 10 mei 2000 deze lezing in het kader van het thema van het Monumentenjaar 2000: Water. Hier vindt U een korte samenvatting:

1. Het verleden.

Met een lange lijst jaartallen vertelde de spreker de ontwikkelingen sinds Floris de Vijfde en Adriaen Pauw in Heemstede en Bennebroek. En dan met name over water, pompen en badhuizen.

Een paar opmerkelijke jaren waren: Een rapport uit 1876 meldt dat het pomp- en welwater in onze dorpen gezond en lekker van smaak is. De Heemstedse dokter Droog ijvert in 1896 voor het slaan van Nortonputten om meer inwoners van goed water te voorzien, ter bevordering van hygiëne en gezondheid. Begin 20^e eeuw heeft iedereen thuis een wateraansluiting en staat er een watertoren. Het jaar 1924 verwelkomde het eerste badhuis, in de Heemstedse Postlaan. Van 1919 tot 1926 daalt het sterftegetal van jonge kinderen van 120 naar 30 per duizend inwoners, waarvan Heemstede er toen ca. 10.000 had.

Geleidelijk aan wordt er steeds meer water betrokken van het Amsterdamse Waterleidingbedrijf. Bennebroek krijgt zijn water sinds 1921 van de Provinciale Watervoorziening Noord-Holland (PWN) , hoewel ook dit “Amsterdams” water is.

2. Organisatie.

In 1920 wordt de PWN opgericht. In 1994 is een eigen Heemstedse Watervoorziening gesticht. Deze is in 1999 overgenomen door het Amsterdamse Waterleidingbedrijf.

De watertoren is weliswaar economisch eigendom van het AW, maar staat op Heemstedse gemeentegrond. Er is bedongen dat bij buitengebruikstelling de toren aan de Gemeente toevalt.

Er zijn nu nog drie bedrijven over in deze regio: De Provinciale, de Amsterdamse en de Amstelveense Watervoorziening. Net als in Bennebroek wordt het dagelijkse water in Heemstede nu geregeld door de PWN.

3. Waterbehandeling en zakelijke trends.

Het waterbedrijf voor onze gemeenten ligt op de grens tussen Heemstede en Bloemendaal.

Het water gaat na de winning (met aanvulling uit Utrecht) door filters met onder meer zand en actieve koolstof. Er wordt niet met chloor gewerkt. Daarna volgt ontharding en ozonisatie.

Heemstede ligt op een kruispunt van allerlei waterpijpen van grote diameter!

In de toekomst, denkt de heer Roebert, gaan bedrijven als NUON, PEN of KPN een rol spelen in de Watervoorziening. Voortdurende efficiëntieverbetering, verzelfstandiging en besturen op afstand is de trend. Verder richt de aandacht, zoals onlangs duidelijk in de pers te zien, zich op de verhouding tussen de waterwinning en de natuur.

De aanwezigen konden een brochure meenemen van de Gemeentewaterleidingen Amsterdam, het eerste waterbedrijf in Nederland. Daarin wordt gemeld dat naast Heemstede ook Muiden en Diemen hun water van Amsterdam krijgen. "Produktie West" levert 70 miljoen kubieke meter water per jaar. En dat allemaal uit de wandelduinen vlak bij Heemstede en Bennebroek, dankzij de initiatieven van de Van Lenneps. Gelukkig zien we een deel van dat water weer terug, dat - zoal we gelukkig allemaal weten - nog steeds gezond en lekker van smaak is.

We zijn de heer Roebert zeer dankbaar voor zijn enthousiaste presentatie over -zoals de brochure aangeeft- het best gecontroleerde levensmiddel van Nederland.

P.L.van Daalen

Jisperveld en Edam

Op 24 juni reed om 9 uur een volle bus richting Wormer. Daar lag de busboot op ons te wachten. Een platte schuit met daarop het bovenstel van een oude bus. Omdat het water van het Jisperveld soms maar 20-30 cm diep is, kunnen alleen boten met een zeer beperkte diepgang er varen. Het was even passen en meten, maar uiteindelijk kon iedereen erin. Alleen Anja zat half in en buiten de boot. Een zeer enthousiaste gids toonde ons de schoonheid van het gebied met zijn zeer bijzondere vogels en planten. Hij toonde ons zelfs hoe verend de veengrond is door erop te gaan springen.

In de boot

Hij nam ook iets voor ons mee om te bekijken: de bijzondere flora van het gebied in een pol met veenmos, heide, en het vleesetende plantje zonnedauw. En net als de koffie ging dat de hele boot door zodat ieder dat goed kon bekijken.

Ook aan de geschiedenis van het gebied en de toekomst werd uitgebreid aandacht besteed.

Enthousiast geworden door het eerste deel, gingen we de bus in op weg naar Edam. Vanwege de file kwamen we wat later aan in Edam,

Maaltijd

maar het buffet stond al klaar in een aparte zaal van het Damhotel. Omdat we wat verlaat waren wilden onze gidsen iets later beginnen, zodat ieder toch op zijn gemak de maaltijd af kon maken.

Om kwart voor twee startte de rondleiding onder leiding van twee bekwame stadsgidsen. Het was echter muziekdag in Edam en jammer genoeg niet met kleine orkestjes maar met bands met flinke versterkers. Dat maakte het voor de gidsen niet gemakkelijk, maar even verder lopen en alles was weer goed te verstaan. Als je door Edam loopt, zie je getuigenissen van de bloeitijd in de 16^e en 17^e eeuw. Prachtige stenen huizen met alle bekende gevels (hals-trap enz.) naast elkaar in een straatje, het oudste houten huis (ca. 1530) dat vele stadsbranden heeft overleefd, omdat het aan het water stond. De bijzondere Grote Kerk met het grote glas-in-lood raam, geschonken door Haarlem, als dank dat de Edammers met hen meevochten tijdens de Kruistochten en het beleg van Damiate. We weten nu ook dat Edammers heel anders zijn dan Volendammers. We hebben de kaasmarkt gezien en weten hoe belangrijk de kaasexport nog steeds is voor Edam. En voor we het wisten was het uur van de rondleiding voorbij. Ieder was nu vrij om de stad op eigen gelegenheid te bekijken.

Kaasmarkt

Om vier uur was iedereen in de bus en gingen we weer op weg naar Heemstede. Hoewel het tijdens de ochtendexcursie af en toe regende (gelukkig zat bijna iedereen droog), was het verder prima weer. Bij het afscheid bleek dat iedereen erg had genoten en was de groet: *tot de volgende keer!*

Anja Kroon en Marisca van der Eem

Recente regio-uitgaven

Hilde de Haan en Ids Haagsma, **Gebouwen langs het Spaarne**. Haarlem, 2000. Deze handzame gids beschrijft de gebouwen en natuur langs het Spaarne met de stroom mee: van zuid naar noord. Van Cruquius, via de Westoever (Heemstede), Oostoever (Schalkwijk), en Haarlem naar Spaarndam, uitmondend in het IJ, tegenwoordig via twee vaarten naar het Noordzeekanaal. Bevat tevens een tijdtabel, informatie over het Spaarneplan en een algemene index. Verkrijgbaar bij o.a. Architext en het ABC Architectuurcentrum in Haarlem.

Fietsroutes vanuit Heemstede. 2000. Na een historische inleiding zijn, te beginnen vòòr het gemeentehuis van Heemstede, negen routes beschreven die variëren van 25 tot bijna 80 kilometer. De onlangs verschenen gids **Noord-Holland/zuid** beschrijft o.a. de Manpadroute (nummer 9), van 23 kilometer, welke door bordjes is aangegeven.

Rob Herwig en Modeste Herwig, **Creatieve tuinideeën**. Utrecht, 2000. Bevat: 'een romantische tuin', een beschrijving met illustraties van 'Rustoord' aan de Meerweg in Heemstede.

Herziening Beleidsstrategie Heemstede 2015; Programma Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing. Heemstede, 2000. Actualisering van de in 1991 verschenen nota Beleidsstrategie Heemstede 2015; Op weg naar een nieuwe Heerlijkheid. Beoogd wordt o.a. de cultuurhistorische kwaliteiten van Heemstede te versterken, met name door middel van behoud en herstel van monumenten en landgoederen voor bezoekers met elkaar in verbinding te brengen. Heemstede telt op dit moment 81 door het Rijk beschermde monumenten en 30 Provinciale monumenten. Op basis van een VOHB-inventarisatie zal in de periode 2000-2004 een gemeentelijke monumentenlijst worden samengesteld. Genoemd wordt een totaal van 21 landgoederen/buitenplaatsen – toevallig eenzelfde aantal als in het bekende naslagwerk Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden van A.J.van der Aa uit 1844. Ons zijn er 14 bekend, maar aangeworpen wordt dat hierbij ook Eikenrode, Hagenduin, Hertenduin, Dennenheuvel e.d. gerekend worden. Aan het Oude Slot wordt aanzien

van cultuur en recreatie in de toekomst een meer prominente plaats toebedacht.

Hildebrand (pseudoniem van Nicolaas Beets), **Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout**. Ingeleid en toegelicht door Dick Welsink. Haarlem, 2000. Deze uitgave verscheen bij gelegenheid van de tentoonstelling 'Bladeren door de Haarlemmerhout' (tot en met 1 oktober) in de Hoofdwacht te Haarlem.

De Johannes Vermeerstraat in het Bronsteekwartier te Heemstede tussen 1938 en 1946; door mw.A.von Glahn-IJzer. Hilversum, 1999. Bevat voornamelijk oorlogsherinneringen aan de Joh.Vermeerstraat 1-20 tussen de Jan Steenlaan en Rembrandtlaan.

K.B.J.Keuning, **Geschiedenis van de wegen tussen Rijn en IJ**. Haarlem, Arcadia, 2000, Een goed leesbaar boek over Heerwegen, Buurwegen en Lijtwegen. Hoofdstuk XIII is gewijd aan de verbindingsweg tussen Lisse en Haarlem. Bijna een halve eeuw tegengehouden door eigenaren van buitenplaatsen – die opzagen tegen het geratel van houten wielen - werd de Herenweg pas in 1806 bestraat.

Olga van der Klooster, **Monumenten op Aruba: versteende familie tradities**. In: Heemschut, juni 2000, pp. 25-27.
Freek van Leeuwen, **En nu maar lopen...; twee wandelingen met Godfried Bomans door Haarlem**. Haarlem, Godfried Bomans Genootschap, 2000. De eerste wandeltocht gaat door het centrum; de tweede door de Hout. Bevat buiten de stadspoort ook een bezoek aan Berkenrode in Heemstede, woonhuis van de familie Bomans sinds 1933 woonde. Twee jaar na de dood van zijn vader (20 maart 1941) betrok Godfried (vanuit Nijmegen) zijn huis aan de Haarlemse Zonne-
laan.

Kees Smit, **Pieter Langendijk**. Hilversum, Verloren, 2000. Dissertatie Katholieke Universiteit Nijmegen. Meer een monografie dan een biografie. Pieter Langendijk (1683-1756), is vooral bekend geworden als blijspeldichter. Tevens schreef hij talrijke gelegenheidsverzen voor de bezitters van buitenplaatsen zoals 'Eindhoven', 'Bosch en Vaart' en 'Westermeer'. In het lofdicht 'Lofkrans voor de Stadt Haarlem' komen ook Berkenrode, Bennebroek en het Manpad ter sprake.

*“Voorts doet zich Heemstede op, een ad’lijk slot aan ’t Spaaren,
Waarin men wapens van ’s lands graven ziet bewaaren,
Met vuurslotpieken, en meer ander moordgeweer
Der Spaansche dwing’landy (...)”.*

Spaarneplan. Haarlem, juni 2000. Deze definitieve visie van de Structuurvisie Spaarne en Uitwerking in beeldkwaliteitsplan is identiek aan de conceptversie van februari 1994 met uitzondering van wijzigingen conform het Raadsbesluit van 15 maart 1995. Bevat 14 deelplannen van Hageveld en entree Heemstede (1) tot Spaarndam-Oost (14). Als ambitie wordt opgemerkt dat de reeds aanwezige kwaliteiten die beantwoorden aan het beeld van Heemstede als landgoedgemeente moeten worden veiliggesteld en indien mogelijk versterkt. Zoals bekend heeft men – in tegenstelling tot bij de Hartekamp - het wandelgebied achter Hageveld (nog) niet voor publiek opengesteld

Staal in beeld onder redactie van Eva van Berne en Juliska Kok. Heemstede, 2000. Catalogus bij de beeldtentoonstelling die tot en met 27 augustus is te zien in cultureel centrum Het Oude Slot.

Hans Krol

FotoMonument 2000

Het dagelijks leven van het jaar 2000 gefotografeerd

Wat is Fotomonument 2000?

In september 2000 gaat FotoMonument 2000 van start. Iedereen in Nederland wordt gevraagd, in groepjes van *minimaal twee* personen, foto's te maken van het dagelijks leven en die op te sturen voor de vorming van het FotoMonument. Zo wil men, voor nu en voor later, een waardevol document in beeld nalaten van het jaar 2000.

Deelname VOHB-leden

De Vereniging Oud Heemstede Bennebroek wil graag deelnemen aan dit project en roept leden op foto's te maken van het dagelijkse leven in Heemstede en Bennebroek. Oude en nieuwe panden kunnen een onderwerp zijn, maar ook (winkel)straten, scholen (schoolklassen), sporters in sportaccommodaties (zwembles), evenementen (aankomst Sinterklaas), gebeurtenis (huwelijk, begrafenis, raadsvergadering).

Beschrijving foto's

Alle foto's dienen te zijn beschreven: datum foto, vermelding van naam maker, van straat, namen personen, evenement, school of pand.

Inzending foto's

De foto's dienen in **drievoud** te worden ingezonden op een standaardformaat van **13x18** of **18x24**. Het mogen zowel kleuren als zwart-wit foto's zijn. Een exemplaar van de foto's wordt gebruikt voor een expositie georganiseerd door de organisatoren van Fotomonument 2000. Het tweede exemplaar is het archiefexemplaar, dat voor definitieve bewaring wordt overgedragen aan het Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem. Het derde exemplaar is bestemd voor het archief van de Vereniging Oud Heemstede Bennebroek. De foto's van Heemstede en Bennebroek gemaakt door VOHB-leden kunnen gestuurd worden naar A. Meddens-van Borselen, Jan van Galenlaan 1, 2121 XG Bennebroek.

Een van de organisatoren van Fotomonument 2000 is het Nederlands centrum voor volkscultuur.

De Glip in Schilderijen

Voor het tijdperk van de fotografie werd veel belangwekkends in de vorm van tekening of schilderij vastgelegd. Een blik in de musea is het overtuigend bewijs. Er zijn zeker bijzondere collecties fotografieën samengesteld uit het oogpunt van historisch bewustzijn. Een belangrijk voorbeeld zijn de fotocollecties van Jacob Olie en Bernhard Eilers. Over de dorpen Bennebroek en Heemstede bestaan dergelijke collecties, in bezit van de gemeente of particulieren en voor een deel uitgegeven en daardoor toegankelijk voor een groot publiek.

Zo ook voor Gabe de Vries die een fraaie collectie van dertien paneeltjes heeft geschilderd, ontleend aan zo'n fotocollectie. Van jongs af aan tekende Gabe de Vries. Op school behaalde hij daarmee de hoogste cijfers. Jarenlang deed hij daar verder niets mee, maar de begaafdheid bleef uiteraard. Begin tachtiger jaren, met een druk reizend beroep, nam hij het schilderen ter hand als een rustpunt in zijn drukke bestaan. Een goede vorm van ontspanning. Door zijn werk in de verhandel kwam hij veel in historische gebouwen en bezocht hij musea. Dat leidde weer tot verkenningen in de geschiedenis. Van de grote historie naar de petit histoire werd zijn koers. Voor hem was dat de Glip. Als kind woonde hij eerst in Bennebroek, later in Heemstede. Vanuit Bennebroek op weg naar Heemstede passeerde hij de Glip. Een oude buurtschap met behuizing van oude datum. De molen van Höcker was bepalend voor het aanzien van de Glip. Als kind had Gabe de Vries al een affiniteit met deze buurt. En toen hij daar later zijn vrouw vond werd dit gevoel uiteraard versterkt.

In een periode van gedwongen aan huis gebonden zijn door omstandigheden werd hij als het ware in positieve zin teruggeworpen op de Glip. Hij verdiepte zich in de geschiedenis van de buurtschap en speciaal in de niet meer bestaande karakteristieke panden van weleer. Omdat hij vaardig was in het schilderen van voornamelijk historische onderwerpen ging hij aan de slag om de Glip in schilderijen vast te leggen. Door middel van de bestaande fotocollectie koos hij zorgvuldig de onderwerpen. En zo ontstond in zo'n anderhalf jaar een collectie van twaalf paneeltjes. Een enorme productie als je de nauwkeurigheid van het schilderen ziet. Nostalgische schilderijtjes zijn het geworden die het tijdsbeeld prachtig typeren.

Gabe de Vries is een zorgvuldig werker die de situatie ter plekke bestudeert 'om mij in te leven in het tijdsbeeld.' Hij wil historisch

verantwoord werk leveren. Bovendien wil hij nog de historie proeven van de locaties die hij schildert. Dit is voortreffelijk vertaald in zijn werk. Alsof je een wandeling in de tijd maakt over de Glip. De buurtschap leeft voor hem. Hij noemt zo een reeks namen op van bewoners die daar vroeger woonden.

Opmerkelijk is dat de schilderijen weinig uitgesproken kleuren bevatten. Daardoor ontstaan mooie stemmingsbeelden. "Het verleden is zacht-romantisch", zegt de Vries, maar laat er direct op volgen 'dat het sociaal gezien bepaald niet de goede oude tijd was.'

Dit jaar exposeerde Gabe de Vries in het Raadhuis van Heemstede. Naar aanleiding daarvan kreeg hij diverse opdrachten. Belangrijker vind hij het dat mensen gestimuleerd worden ter plaatse te gaan kijken. 'Kijk eens naar de oude plekjes en wat daar van over is.'

In augustus exposeert hij op verzoek in de Bibliotheek van Heemstede. Gabe de Vries geeft graag informatie over zijn schildersactiviteiten. Meer en Boslaan 33, Heemstede. tel. 023 5284448

Cees Peper

Het woonhuis van molenaar Höcker op de Glip

De Glip naar een situatie in 1909. De eerste twee huisjes zijn gesloopt bij de aanleg van de Patrijzenlaan

Buurtschap De Glip

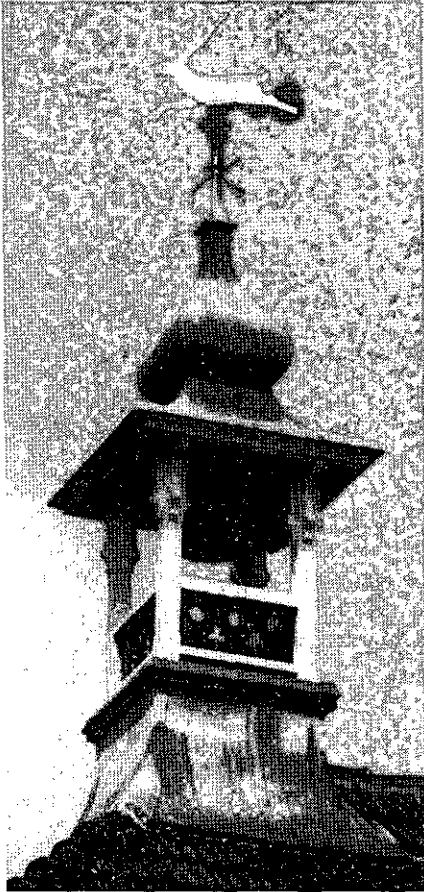
Een honderdjarige in Bennebroek

Dit jaar is het een eeuw geleden dat in Bennebroek het Hofje van Van Verschuer Brants tot stand kwam. Naar een idee van de Hervormde dominee J.A.Gerth van Wijk besloot mevrouw A.M.baronesse Van Verschuer-Brants tot de stichting daarvan. Zij wilde daarmee haar dankbaarheid uiten voor de hulp en de sympathie van de inwoners van Bennebroek, die zij bij de zo geslaagde viering van haar 60-jarig huwelijksfeest had ervaren. Ook wilden de heer en mevrouw Van Verschuer daarmee een verzorgde woonplek realiseren voor bejaard personeel van De Hartekamp, de buitenplaats op de grens van Heemstede en Bennebroek, waar zij de gehele periode van hun huwelijk hadden gewoond. Hun beide kinderen waren lange tijd tevoren al overleden; hun zoon op 7-jarige leeftijd en hun dochter, die geschaakt werd door en trouwde met een Oostenrijkse graaf, toen zij 31 jaar was.

Het Hofje werd ontworpen door de architect J.Wolbers te Haarlem.

Groep eerste bewoners voor de ingang van de regentenkamer.

Torentje met hert (als op 't torentje van De Hartekamp) als windwijzer.

Hij had bestek en tekeningen gereed in mei 1900. De aanbesteding vond plaats op 30 juni 1900. Onder het toezicht van opzichter D.J. van de Wetering werd het complex gebouwd door (vooral) Bennebroekse en Heemstedese ambachtslieden. Met medewerking van de familie Willink op het Huis te Bennebroek kwam een terrein van 1,75 hectare op de zogenaamde Overplaats van De Hartekamp beschikbaar. Een belangrijk deel van dit terrein was (aanvankelijk) bedoeld voor de verbouw van aardappelen en groente door en voor de bewoners van het Hofje. Later is dit deel verkocht waardoor de Stichting een groter bedrag ter beschikking kreeg voor de exploitatie van het Hofje.

Om verschillende redenen had mevrouw Van Verschuer er in moeten toestemmen, dat niet alleen (voormalig) personeel De Hartekamp maar ook andere "behoefstige" bejaarden uit Bennebroek op het Hofje mochten wonen, zij het onder andere strikt gereglementeerde voorwaarden.

Het complex omvatte tien bejaardenwoningen, een woning voor de directrice/verpleegster met daarbij een ziekenzaaltje, en een bestuurs- of regentenkamer.

De gemeentearts van Bennebroek (de eerste was dokter A. Kouwenhoven) kreeg tegen een vast bedrag per jaar de medische zorg van de bewoners tot taak. De verpleegster had de eerste jaren van het bestaan van het Hofje ook de zorg voor de thuis verblijvende zieke bejaarden in Bennebroek. In dringend nodige gevallen mocht zij iemand uit het dorp opnemen in haar ziekenzaaltje. Lang heeft deze situatie niet voortgeduurd. De wijkverpleging Het Witte Kruis, dat ook

Portretten van Baron en Baronesse Van Verschuier - Brants

in Bennebroek een afdeling kreeg, verlangde dat er een verpleegster zou zijn voor alleen de zieken in het dorp, los van het Hofje dus. Een gedenksteen (de eerste steen) werd op 8 oktober 1900 in de voorgevel van het gebouw gelegd door Jeanette M. Gerth van Wijk, dochter van de Hervormde dominee, die de eerste beheerder van het Hofje werd. Begin juli 1901 kwam de bouw van het complex gereed en betrokken de eerste bewoners hun huis. Baron en Baronesse Van Verschuier hebben het gereed komen van het Hofje niet meer mogen beleven. Zij overleden in de eerste maanden van 1901 kort na elkaar op respectievelijk 91 en 83 jarige leeftijd.

In de afgelopen eeuw is er in en rond het Hofje nogal wat veranderd. Het is nu ook geen woonplek meer voor enkel "hulpbehoevende bejaarde lieden", zoals in de in 1900 vastgelegde statuten van de Stichting was aangegeven. De huidige bewoners zijn van verschillende leeftijden. De eigendom en het beheer is in de loop der jaren overgegaan van de Van Verschuier Brantsstichting naar de Diaconie van de Hervormde Gemeente en later naar de Woningvereniging Randstad (nu Pre-woon diensten geheten).

Gelukkig is niet het wooncomplex als monument gewijzigd. De regentkamer is nog altijd in tact gebleven. We zien daar o.a. nog altijd de portretten van de stichters naast de schouw met de familiewapens en foto's van de bouw en de opening aan de wand. Jammer, dat de

smeedijzeren tuinbank, waarin de familiewapens zijn verwerkt, en de bijbehorende stoelen in particuliere handen zijn overgegaan. Verdwenen is ook het grote smeedijzeren toegangshek aan de Binnenweg op de grens met Heemstede. Wanneer en waarheen zou dit hek zijn afgevoerd? Zijn er lezers, die hierover meer kunnen vertellen en misschien wel een foto van het hek in hun bezit hebben? De schrijver van dit artikel houdt zich gaarne aanbevolen hierover te worden geïnformeerd (telefoonnummer 5847243). Mooie verhalen over het openen en sluiten van het hek in combinatie met het gebruik van de klok in het torentje boven de ziekenzaal doen hierover bij oude Bennebroekers nog de ronde. Het vertellen van die verhalen zou dit artikel wat te lang maken. Belangrijk is het Hofje van harte geluk te wensen met zijn honderdste verjaardag. Nog vele jaren toegewenst.

M.Verkaik

De neringen van het Wilhelminaplein

Drogisterij Nan 75 jaar

De passanten op het Wilhelminaplein moeten in 1925 wel vreemd opgekeken hebben dat de nieuw gevestigde drogisterij daar de naam De Gedeh droeg. Een wat ongebruikelijke naam temidden van de andere neringdoenden als banketbakker, postzegel- en pianohandel, kruidenierswaren en textiel. Niet zo verwonderlijk echter als men weet dat de nieuwe eigenaar van de drogisterij J.P.J.M. Nan een paar jaar in Nederlands Indië als apothekersassistent had gewerkt. En wel op Java te Soekaboemi, waar de berg De Gedeh lag. Deze heer Nan was op achttienjarige leeftijd naar Nederlands Indië vertrokken met een betaalde studie voor apothekersassistent aldaar. Na een paar jaar moest hij zijn verblijf daar beëindigen wegens tropische ziekten en keerde terug naar Nederland. Nadat de heer Nan weer was hersteld en geacclimatiseerd vestigde hij zich als vrijgezel op het Wilhelminaplein, nu vijfenzeventig jaar geleden. Met een been stond hij kennelijk nog in Indië en noemde de drogisterij De Gedeh.

Nieuw plein

Het Wilhelminaplein had vijf jaar daarvoor -in 1920- een enorme

Apotheek De Volharding in Soekaboemi te Java

verandering ondergaan. De westzijde van het plein, waar de overslagplaats van de stoomtram lag, ook wel het bielzenlandje genoemd, was bebouwd met de nu nog bestaande panden. De gemeentebestuurders moesten gedacht hebben dat het oude dorpscentrum een winkelcentrum verdiende. Veel van de nieuw gebouwde panden waren zo gebouwd dat er winkels in gevestigd konden worden. Wel klein qua oppervlakte. Men deed het toen nog bescheiden aan. Het voorgedeelte van het woonhuis was bestemd als winkel. Klein dus. Maar het assortiment was lang niet zo omvangrijk als heden.

Aan de ene zijde van de drogisterij De Gedeh was banketbakker Hoeboer, op dezelfde plek als waar al jaren banketbakker Kniese gevestigd is. Voordat de drogisterij in het pand kwam heeft er een jaar, van 1924-1925, een pianozaak onderdak gevonden omdat het pand leeg stond. Leegstand van panden was toentertijd blijkbaar normaal. Om een woning in de verhuur te krijgen werden de kamers gratis behangen en hoefde de eerste maanden geen huur betaald te worden. Aan de andere zijde van de drogisterij was de dames- en kinderkledingzaak van de gezusters de Regt, jarenlang een begrip op het pleintje.

Wilhelminaplein nummer 1, waar de Voorweg begint, was een woon-

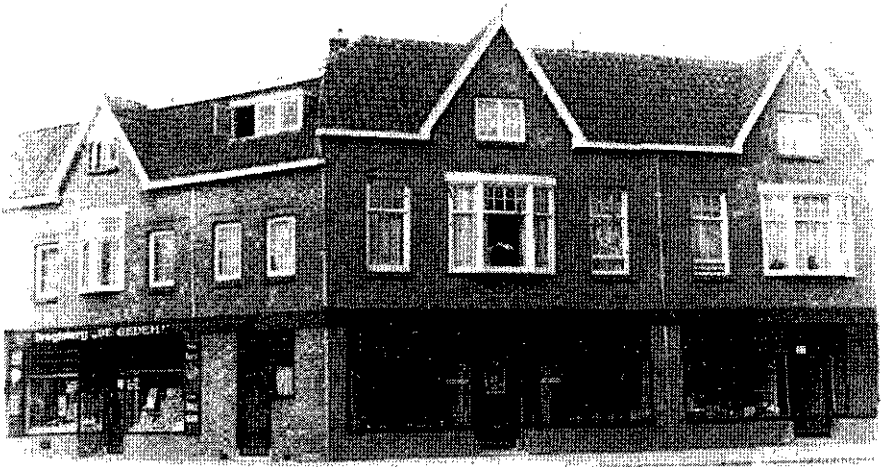
huis met een melkhandel. De laatste lag achter het huis en had een stalling voor de handkarren waarmee de melk werd uitgevent. Wilhelminaplein nummer 3 was het woonhuis van freule van der Goes, die in de laatste wereldoorlog patiënten van Meer & Bosch in huis had toen de inrichting door de Duitse bezetters in beslag was genomen en al de patiënten geëvacueerd moesten worden.

De winkelstand Wilhelminaplein/Camplaan zette zich naast banketbakker Hoeboer, later Kniese, voort met de kruidenierswinkel van Winsen, later Jansen, in de jaren voor de oorlog. Dan volgde een postzegelhandel van Gaikhorst. Gaikhorst Sr. had daar ook een inlijsten kunsthandel. Later werd er een tabakszaak gevestigd. Dan een winkel met uitsluitend porseleinen waren van juffrouw de Swart en daarnaast de rijwielwinkel van Draijer. Daarnaast volgde de textielhandel van Leijsen, die daar jaren gevestigd was. Op de hoek tenslotte de melkhandel van Van Staveren, die daar met twee zusters woonde. De melk werd uitgevent met een bakfiets. Al met al een grote verscheidenheid in winkels. Opvallend is dat aan de overkant van de Camplaan een hotelcafé-restaurant van Van Ree gevestigd was. Waarschijnlijk is daar destijds emplooi voor geweest. Misschien vanwege de stroomstram om de wachttijd te bekorten of men had de laatste tram gemist en nam zijn intrek in het hotel. Daarachter lag een houten gebouw waar de Gereformeerde kerk gevestigd was en later is een nieuwbouw direct aan de laan betrokken. Naast van Ree, in de richting van het Wilhelminaplein, was de slagerij Van der Zijden, thans Vreeburg. Dan volgde het loodgieterbedrijf van Van Bakel met tevens elektrische artikelen.

Daarnaast was de tabakszaak van juffrouw Sporre, die daar woonde met haar broer Kobus. Voorts de winkel van Mevrouw Sleutel in petroleum en huishoudartikelen. Vervolgens de groentezaak van De Zwart, die daar vijfenzeventig jaar gevestigd was. De groentenverkoop ging ook met paard en

Interieur De Volharding. Geheel rechts de heer Nan; september 1922

Drogisterij De Gedeh in 1925. Rechts daarvan loodgietersbedrijf Van Bakel

wagen, later met een vrachtauto. Dan volgde garage Voorham met taxibedrijf. Voor de deur was een Essopomp. Dan volgde de comestibles winkel van Kompier. Bijzonder is dat in een pand naast de tuin jarenlang een vishalletje is gedreven door een Volendammer. Op de hoek Wilhelminaplein/Cloosterweg was het café Het Wapen van de Haarlemmermeer gevestigd. Later kwam daar de BMW-motorenzaak van Okkel Moeke, een bekend coureur. Het was tevens een werkplaats voor reparatie. De politie van Heemstede had daar hun motoren in onderhoud. Om de winkelstand rond het Wilhelminaplein te completeren moet zeker op de Cloosterweg de bakkerij van Van Dijk genoemd worden, voordien Jansen. Het brood werd in een handkar langs de huizen in het dorp bezorgd. Naast de bakkerij kwam de ijssalon van Schoenmaker. Daarnaast was het timmerbedrijf van Booman. Op de hoek van de Cloosterweg/Wilhelminaplein werd de kapperszaak van Rikkers gevestigd. Tegenover de bakkerij was het kruideniers- en snoepwinkeltje van Schultz, waar de schoolkinderen voor een cent snoep konden kopen.

Roggebroodfabriek

Vervolgens staan we weer op het plein waar nog steeds het huis van smederij Wildschut staat, thans al jaren bekend als het huis van Sientje. Aanvankelijk in textiel, thans brocanterie. Achter dit huis is jarenlang

een roggebroodfabriek van Funke geweest. Nog later was daar een steenhouwerij in gevestigd. Daarnaast was de zaad-en visartikelenhandel van Van Wirdum. Voordien was daar een drogisterij. Of dit gelijktijdig was met de drogisterij De Gedeh is niet bekend. Dus wel of geen concurrentie! Overigens is smederij Wildschut van het plein naar de Voorweg gegaan. Dat was nog in de tijd dat daar de paarden beslagen werden. Naast van Wirdum woonde jarenlang de moeder van de gezusters de Regt. Zij had dus zicht op de winkel van haar dochters aan de overkant van het plein. Op de hoek van het plein was jarenlang het Wapen van Heemstede. Eerst onder beheer van de heer Oolders later onder de bezielende leiding van de heer Tholen. Er was toen een compleet hotel-café-restaurant gevestigd. Voorzien van een veranda met tot de jaren twintig een vrij uitzicht op Groenendaal. Later werd aan de pleinzijde naast de veranda nog een terras gemaakt. Waarschijnlijk aangemoedigd door de vroeger altijd zo mooie warme zomers? Met het koetsiersbedrijf, later autohandel van Van Schagen, is het rondje plein compleet. Tante Mien van Schagen ventte destijds met een handkar van daaruit de melk rond. Het overzicht van neringdoenden toont aan welk een diversiteit van winkels, zaken en bedrijven er op en rondom het Wilhelminaplein in de loop der tijd gevestigd waren en nog zijn.

Drogisterij De Gedeh

Keren we thans terug naar het beginpunt van de verkenning van het plein en de Camplaan. Het laatste woord is nog niet gezegd over de drogisterij De Gedeh. Toen de heer Nan zich daar in 1925 gevestigd had als vrijgezel betaalde hij een huur van f. 27.50 per week, die iedere maandag geïncasseerd werd. Daar de totale huur voor hem niet op te brengen was verhuurde hij het bovenhuis. Dit kon zonder problemen omdat het bovenhuis een vrije opgang had naast de winkel. Een winkel heeft als het goed gaat altijd een aanloop van klanten. Zo ook bij de heer Nan. Met een zekere regelmaat kwam daar een jonge vrouw in de winkel die mettertijd de echtgenote van de heer Nan werd. We schrijven dan het jaar 1930. Het echtpaar vestigde zich toen op het bovenhuis van de drogisterij.

De huidige eigenaar de heer M.G. Nan groeide op in de drogisterij. Na het behalen van het Mulodiploma wist hij niet zo precies wat hij zou gaan doen. Maar zijn vader wist wel wat. In de drogisterij komen werken. Zo werden de zaken destijds geregeld! In de zaak van zijn

De oud-Indiënganger de heer Nan in zijn drogisterij.

vader werd de heer Nan als jongste bediende beschouwd die de klusjes moest doen waar zijn vader geen tijd of geen lust in had. Zoals maandelijks met de rekeningen de klanten aflopen op zijn vrije woensdagmiddag toen hij nog op school was. Of op zijn fiets met een mandfles met 25 liter chloor of tien liter creoline voor het ontsmetten van de zwembijver van Groenendaal. Gelijktijdig ging de heer Nan aan de studie drogist. Een zware opleiding wat betreft warenkennis. Op het examen

moesten de kandidaten honderd verschillende kruiden uit elkaar kennen en de eigenschappen benoemen. Veel middelen in de drogisterij werden zelf gemaakt. Verpakte medicijnen waren destijds in de minderheid. Vanaf 1950 kwam hierin een verandering. Na het behalen van het diploma had de heer Nan de mogelijkheid het assortiment uit te breiden met een toen nog bescheiden afdeling parfumerie. Zijn vader als apothekersassistent had deze bevestiging niet, maar de zoon wel. Volgens zijn vader pasten deze geuren niet in een originele drogisterij. Maar de zoon zag daarin een interessante uitbreiding van het assortiment en aldus geschiedde. In 1962 werd de heer Nan firmant en de zaak kwam op zijn naam te staan. Uit nostalgisch oogpunt nog een aantal oude merknamen. Abdij hoestsiroop; Akker-tjes als pijnstillers verpakt in een ouwel, 8 cent per twee stuk. Van oudere datum is de Bayer aspirine, Lekasin, Zwitsaletten en de gorgel-drink van Kan. Veel middelen werden zelf gemaakt zoals verdunde ammonia en Veils water als antisepticum voor onder andere babys. De drogisterijbranche heeft de afgelopen tientallen jaren een enorme vlucht genomen met name door een branchevervaging. Desondanks blijft de heer Nan trouw aan zijn oude beroep. Hij maakt nog steeds een hoestdrank naar eigen recept. Misschien wel 75 jaar oud! Met dank aan de heer M.G. Nan voor het verstrekken van informatie.

Het dagboek van Appie

Of: hoe eenvoudig het ruim een eeuw geleden was om in anderhalve maand naar Parijs te gaan en weer te keren.

In het gemeente-archief van Heemstede ligt in het archief van Berkenrode een oud notitieboekje. Het is lang van vorm, zodat het in de binnenzak van een herenrok paste. Het potlood, dat er bijhoorde en waarmede tal van aantekeningen zijn gemaakt, steekt er nog in. Op de eerste bladzijde staat in sierlijke letters geschreven:

Reis naar Parijs; 15 april 1823

Het is het zakboekje van Mr. Jan Pieter van Wickevoort Crommelin, de eerste

Heer van Berkenrode uit het geslacht der Crommelins, die in 1809 de Heerlijkheid aankocht van de Vrouwe van Heemstede, J.M. Dutry. In de familie is hij bekend geworden als 'Appie', zoals we weten uit de alleraardigste verhandeling, welke van jhr. F. van Lennep in het jaarboek van 'Haerlem' (1960) onder de titel 'Appie en Ampie en hun nakomelingen' is verschenen. Het is een merkwaardige gewaarwording om bijna anderhalve eeuw later die nauwkeurig bijgehouden belevenissen onder ogen te krijgen.

Mr. Jan Pieter van Wickevoort Crommelin was in zijn tijd een man van aanzien en invloed. Geboren in 1763 heeft hij verschillende belangrijke functies bekleed onder Raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck, onder koning Lodewijk Napoleon en later onder koning Willem I. In 1790 trouwde hij Catharina van Lennep en 7 jaar later koopt hij 'Berkenrode', dat hij laat afbreken en waarvoor het huis in plaats komt, dat er thans nog staat aan de Herenweg. In datzelfde jaar wordt Aarnoud Hendrik geboren, waarvan jhr. Van Lennep zegt, dat hij de zeer sterke was, die later leden van 'Trou moet blycken' met stoel en al boven zijn macht zal optillen. Geen wonder dat hij in zijn studententijd 'IJzeren Frits' werd genoemd. 'IJzeren Frits', die speciaal in de paardensport zal uitblinken.

In totaal zal het echtpaar zeven kinderen krijgen, waarvan er één overlijdt als het een jaar is. Allen zien in Amsterdam het levenslicht en

'Ampie'- mevrouw Crommelin – doorstaat – om met Van Lennep te spreken – alle bevallingen met glans. Haar oudste dochter is Maria. De tweede zoon heet Jan Pieter Adolf. Dan wordt Catharina Elizabeth geboren, vervolgens Hester (door de familie Hekkie genoemd) en de jongste zoon is Henri Samuël. Deze opsomming van de kinderschaar is nodig omdat Mr. Jan Pieter met drie zijner kinderen en zijn vrouw in 1823 de grote reis naar de Franse hoofdstad heeft ondernomen. Hoewel blijkbaar maar drie passen nodig waren gingen toch drie kinderen mee namelijk de in 1823 nog niet gehuwden: Jan Pieter Adolf ('Piet' genaamd en 25 jaar oud), Hester (de latere mevrouw Teding van Berkhout, toen 21 jaar) en Hendrik (Henri Samuël, 19 jaar oud).

Het valt natuurlijk onmiddellijk op dat de oudste zoon, Aarnoud Hendrik, 26 jaar, in dit reisgezelschap ontbreekt, hoewel hij ook nog vrijgezel is (hij zou eerst in 1830 trouwen). Wijlen de heer van Lennep, die destijds zo welwillend was mijn aantekeningen door te lezen, meende dat 'Ijzeren Frits' liever alleen op reis ging...

Mr. Jan Pieter heeft alle uitgaven van de heenreis, van het verblijf in Parijs en daarna van de terugreis nauwkeurig genoteerd en komt tot een totale uitgave van f.110,13 plus frs. 1330,- voor de heenreis en voor de terugreis frs.1894,55 plus f.125,50, terwijl het verblijf in Parijs van 22 april tot en met 21 mei hem heeft gekost frs.3456,45.

Boven dit alles komt nog de huur van de koets, welke f.150,- bedroeg.

Het reizen in die dagen was wel wat ingewikkelder dan tegenwoordig. Het kasboekje toont duidelijk aan, dat de reis van 'post' tot 'post' betaald moest worden. Hoewel het nog steeds niet helemaal duidelijk is wat bij het reizen met de postkoetsen en diligences precies onder 'post' werd verstaan mag men wel aannemen, dat dit meestal de afstand was, welke door de paarden in behoorlijk tempo per uur konden worden afgelegd. Dus omtrent 10 km. Maar dat neemt niet weg, dat 'post' ook wel een ander betekenis kan hebben gehad. In het geval waarover we het nu hebben geloof ik dat onder 'post' werd verstaan de eerstvol-

gende wisselplaats, waar de reiskoets dus van verse paarden werd voorzien. Mr. Jan Pieter betaalde zo per traject van 'post tot post' f.12,- tot f.15,-. Maar ook de tollen kwamen voor zijn rekening. Vermoedelijk heeft hij een koets gehuurd voor de heen- en terugreis en moest hij dus de paarden en koetsier van post tot post apart betalen.

Het Hollands Diep werd toen per stoomboot overgestoken en men kan rustig aannemen, dat dit een sensatie van de eerste orde was, want stoomschepen waren er nog maar weinig en het moet één der eerste zijn geweest welke onze binnenwateren bevoer. Overigens was er aan boord gelegenheid om iets te gebruiken, wat dan ook door het gezelschap werd gedaan.

Het geven van fooien was aan de orde van de dag, hetgeen voor Mr. Jan Pieter helemaal geen bezwaar was ook dit alles te noteren. Zo moest voor het smeren van het rijtuig elf cents fooi worden gegeven. De staljongens kregen bij het wisselen der paarden steeds wat toegestopt. Zelfs de douaniers en zij die de paspoorten visiteerden!!

Moelijker is na te gaan wat de maaltijden in die tijd kostten. Ook werd geen menu genoteerd. Wel weten we, dat er dikwijls koffie gedronken werd en dat er van tijd tot tijd ijs werd geconsumeerd. Paspoorten kostten alledrie tezamen f.12,-

De reis heen ging vanuit Heemstede over Rotterdam, Dordrecht, Willemsdorp en Breda, alwaar men aan het einde van de eerste dag aankwam en overnachtte. Daarna werd kwartier gemaakt in Brussel, Doornik, Rijssel, Amiens, Chantilly en 'hoedjes voor de kinderen' ad frs. 48,- kwam men op 22 april om half een te Parijs aan. We weten precies dat in Rijssel hotel de l'Europe 'goed maar duur' was in tegenstelling tot hotel de la Porte in Amiens, waarvan we lezen 'goed en niet duur'.

Eenmaal in Parijs aangekomen kregen de kinderen en ook mevrouw van Mr. Jan Pieter van tijd tot tijd geld naar behoefte. Mr. Jan Pieter hield de beurs en het overzicht: we komen posten tegen: 'aan Piet' of 'aan Hendrik', 'aan mijn vrouw' en aan 'Hecky'. Voorts komt steeds voor een post 'voorschot voor Jean', waarmee vermoedelijk de knecht bedoeld wordt.

Wanneer alle belevenissen in Parijs net zo nauwgezet genoteerd werden als de overige ervaringen dan is het bezoek van de familie zonder grote schokken verlopen. Men heeft verschillende musea bekeken, theaters bezocht, komedies gezien en vooral gewandeld, thee gedronken, ijs gegeten en bezoeken afgelegd. Des zondags werd ter

kerk gegaan en de namen der predikanten genoteerd. Parken werden bewonderd en ook het befaamde kerkhof Père Lachaise, het kasteel van Vincennes, het Hotel des Invalides. Grotere uitstapjes werden per rijtuig ondernomen (eens kostte een calèche frs.18,-). Ook zijn verschillende toen bekende fabrieken bezichtigd, zoals de porceleinfabriek te Sèvres.

' Zaterdag 10 Mey met de familie Temmink naar Montmorency geweest. De kerk te St. Denis gezien en Caveaux der koningen. In de kerk de monumenten van Louis XII en Anna de Bretagne, Francois I en Claude de France, Henry II en Catharina de Medicis. In de caveaux alle monumenten der Koningen. Te Montmorency ontbeten au Cheval Blanc. Het geheel gezelschap is vervolgens op zeven ezels en drie paardjes de Hermitage van J.J. en... in de Valley gaan bezichtigen en vervolgens door het Bois van Montmorency en dat van St. Leu naar St. Leu gereden, alwaar wij het kasteel en Park hebben gezien. Vervolgens wederom langs de benedenzijde naar Montmorency, alwaar wij doornat aankwamen, doch door een goed vuur en een goed diné zijn gerestaureerd, zodat wij ten Elf uren wederom te Parijs zijn gearriveerd...'

Men ziet, dat er momenten waren dat de kroniekschrijver vrij uitvoerig was.

Een der weinige 'avonturen' had plaats op 12 mei, toen men naar St. Germain was geweest om park, kasteel en bloemenkassen te bezichtigen. Men had het kasteel van buiten bekeken, op het terras gewandeld en ook in het bos, waarna men had gedejeuneerd en gegeten in 'Prinse de Galles'. Maar 'in het retour in Neuilly uit de Koets gegaan, uit hoofde van Dronkenschap van den koetsier, wanneer de Dames verders de weg hebben gevolgd met een fiacre...'

Men komt wel tot de slotsom, dat de dagen goed besteed werden. Men zag veel, at en dronk op tijd, wandelde en deed boodschappen. Deze laatste bezigheid wordt alleen maar op het laatst vermeld, maar er zijn enige afzonderlijke bladzijden gewijd aan de inkopen, welke in de wereldstad werden gedaan. Tenslotte kwam men niet elke dag in Parijs en het was aardig om van de gelegenheid gebruik te maken iets mee te nemen naar huis.

Het waren over het algemeen degelijke zaken welke men kocht. Zo kreeg Hendrik een nieuwe hoed van frs.9,-. Een paar kousen voor Hecky kostte frs.6,-, zwart kant 'voor mijn vrouw' frs.16,- en een 'ridicule' van frs.9,-. Bepaald duur waren de corsetten: 66 francs voor twee stuks (voor mevrouw en voor Hecky) !

Piet was blijkbaar door zijn laarzen heen en ook Hecky kreeg een paar nieuwe, welk schoeisel bij elkaar 36 francs kostte. Daar tussen door kwam steeds weer de rekening van de wasvrouw, een rekening welke voor een gezelschap van vijf personen nog aardig opliep.

Voor Itje van Wickevoort Crommelin (een nichtje, waar Jan Pieter verliefd op was, doch waarmee hij niet mocht trouwen) werd een cadeau gekocht, waarover we verder in het ongewisse blijven en voor 'de meiden' werd stof meegenomen voor een totaal bedrag van frs.20,-. Zelf kocht meneer Jan Pieter een grijze hoed en liet zijn oude repareren. Mevrouw kreeg nieuwe schoenen, Hendrik een nieuwe jas, Henny 'broekegoed' van 9 francs. Mevrouw nam nog een lap katoen mee en nieuwe muilen (die toen 3 francs kostten in Parijs). De hoedepluimen moesten na al die wandelpartijen en regenbuien weer eens 'opgemaakt' worden en mevrouw had ook nieuwe handschoenen nodig (2.25 francs). Voor 10 francs is chocolade ingekocht, vermoedelijk voor de reis, Aarnoud, die thuis was gebleven, zou verrast worden met 'broekegoed' en om de nieuwe hoed van de pater familias te vervoeren werd een hoededoos van 2 francs gekocht.

Onderweg op de terugreis in Bergen als op de heenreis, want vóór Le Bourget, brak reeds een der riemen van het rijtuig. Men moet weten, dat de rijtuigen in die dagen nog lang niet alle van veren waren voorzien. De z.g. kast was in lederen riemen schommelend opgehangen. Ook de haspel van een der achterwielen was gebroken. Een en ander moest ter plaatse worden gerepareerd. De reis ging thans langs de oostelijke route: Compiègne, Cambrai, Mons, Namen, Luik en Maastricht, uit welke laatste plaats men vrijdag 30 mei des ochtends om half 9 vertrok naar...Leuven waar men pas om 6 uur in de namiddag aankwam omdat er onderweg ergens op een post geen paarden aanwezig bleken te zijn. Na de paarden rust te hebben gegeven is men toen noodgedwongen maar verder gereisd met dezelfde bespanning. Ook aan de volgende post vond men toen geen paarden. Te Leuven werd na deze vermoeiende en wat vervelende toer in Hotel de Cologne overnacht, doch men kon de volgende morgen pas om half elf vertrekken, omdat er herstellingen aan het rijtuig moesten worden uitgevoerd. Pas om 12 uur in de nacht kwam men te Breda aan nadat in Antwerpen weer iets aan een der wielen had gehaperd en men daardoor twee uur werd opgehouden.

Zo was het dan zondag 1 juni geworden, toen voor de laatste etappe werd ingestapt. En reeds om kwart over acht, zodat men met de stoomboot van 10 uur vanaf de Moerdijk kon overvaren. Toch duurde

het nog tot...half tien in de avond dat men door het inrijhek 'Berkenrode' binnen reed. De 'passage' over de Maas bij Rotterdam uit hoofde der geringe wind en die nog tegen was, meer dan een uur had weggenomen en wij bovendien hier en daar enig oponthoud hebben ondervonden' verklaart deze late thuiskomst. Zo waren 'Appie' en 'Ampie' weer welbehouden thuis, waar de volgende dag allen, die 'tot de club' behoorden – zoals de heer Van Lennep het noemt – wel het naadje van de kous zullen hebben willen weten. De reis zal nog heel lang een gespreksthema in de salons van de Heemstedse buitenplaatsen zijn geweest en IJzeren Frits zal met voldoening later de pantalon hebben laten zien, welke hij zich had laten snijden van 'de broekestof' uit de Lichtstad.

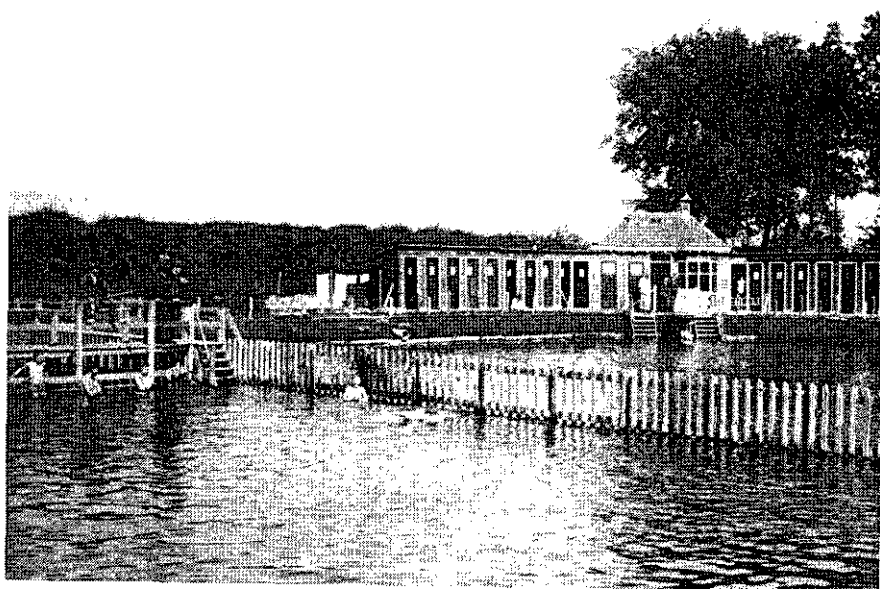
Wouter Slob

Een zwemgelegenheid met landelijk karakter

De eerste jaren van de Heemstedse zwemvijvers

Wie tegenwoordig gaat zwemmen, beseft waarschijnlijk niet, dat hij hiermee *durf, volharding en zelfvertrouwen* kweekt. Toch was karaktervorming een van de redenen, waarom inwoners van Heemstede in 1913 het gemeentebestuur vroegen een zwemgelegenheid te stichten.¹ Zij vonden zwemmen niet alleen goed voor het karakter, ook het gezondheidsaspect speelde een belangrijke rol. Zwemmen is *gymnastiek in haar meest ideale vorm*. Het is belangrijk voor de *volle werking van de spieren*. Daarnaast werd ook de zindelijkheid bevorderd. *Wie zomers regelmatig zwom, had 's winters meer behoefte zich verder te wassen dan alleen gezicht en handen*. Zwemmen was gewoon noodzakelijke kennis in een waterrijk land. En een zweminrichting zou het verboden zwemmen in de openbare wateren, wat veel gebeurde, kunnen voorkomen.

Het gemeentebestuur beaamde dit, maar hield de zaak in overweging, omdat het niet eenvoudig was een geschikt terrein te vinden. Pas in februari 1915, toen er sprake was van uitbreiding van de begraafplaats, werd een ongebruikt liggend perceel aan de Glipperweg bestemd om zwemvijver te worden. Het uitgraven zand werd gebruikt

voor de begraafplaats. Zo had men én goedkoop zand én kon een eenvoudige zwemgelegenheid aangelegd worden voor weinig geld. Daarbij was het plan goed voor de werkverschaffing in deze oorlogsjaren.

Toen het besluit genomen was, handelde het gemeentebestuur voortvarend. Men wilde het bad dezelfde zomer nog openen. Het Hoogheemraadschap Rijnland gaf snel toestemming maar de Gezondheidscommissie, waaraan men wettelijk verplicht was advies te vragen, had bedenkingen. Het water in de vijver stond in verbinding met de van Merlenvaart en deze weer met de vijver op de begraafplaats. Het water in de van Merlenvaart bevatte teveel bacteriën en de commissie maakte zich zorgen over de verversing van het water in de zwemvijver. Het gemeentebestuur meende echter, dat natuurlijke wel en regenval voor voldoende verversing zouden zorgen. De verbindingbuizen tussen de zwemvijver en de van Merlenvaart konden naar behoefte worden geopend en gesloten. En ook zou de verbinding tussen de van Merlenvaart en de vijver op de begraafplaats in het seizoen afgesloten worden. Toch adviseerde de Gezondheidscommissie om water van grote diepte op te pompen en dit regelmatig te controleren. Burgemeester en wethouders volgden dit advies niet op. Zij vonden het belangrijk dat er een zo goed mogelijke inrichting met toezicht kwam.

HEEMSTEDÉ.
— De temperatuur van het water in den
zwembijver in Groenendaal was hedenmorgen
om 8 uur 62° en vanmiddag om 13 uur 67°.

Zij meenden dat het bijna onmogelijk was
een bacterievrije zwembijver te maken. Ook
*zuiver duinwater wordt besmet als er een bacil-
lendrager in gezwommen heeft.*

De zwembijver werd volgens plan aangelegd. Er kwamen twintig kleedkamertjes, twee douches, een ingangsbouw en een ingangshekje. Drie bassins, van 65 cm, 1 meter en 2 meter diep werden uitgegraven. Verder werden er badcostuums, badmutsen en handdoeken aangeschaft en werd er een badmeester aangesteld. Deze badmeester was N. Kerkhoven die aan de Glipperweg woonde. *Hij is een echte waterrot en kan zwemles geven*, schreef de Commissie voor de Zwembijver. Zijn vrouw werd aangesteld om de *zwembenodigheden* te wassen.

Op 19 juli 1915 werd de zwembijver *gezien de tijden zonder feestelijkheden* geopend. Vóór deze datum had de Commissie voor de Zwembijver onder leiding van Dr. Droog al twee rapporten uitgebracht. Zij vond de waterverversing absoluut onvoldoende. Het water zakte wel weg en er stroomde nieuw binnen, maar de bacteriën bleven achter. De commissie adviseerde voor de tijd dat het zwembad nog open kon zijn (10 à 12 weken) bemaling met behulp van een pomp. Ook nu reageerden burgemeester en wethouders weer laconiek. Het water zou wel niet zo vuil worden want de baders moesten eerst onder de douche en ook ingepompt water bevatte bacillen. Zij zagen het eerste jaar als proefjaar en verbeteringen konden later aangebracht worden.

De journalisten van verschillende Haarlemse kranten, die bij de eenvoudige opening aanwezig waren, zagen deze bezwaren niet. Zij waren zeer lovend in hun beschrijving van de zwembijver. *Schilderachtig tusschen opgaand geboomte gelegen, geheel beschut, is het als zwembijver een ideaal. Moeilijk had men een doelmatiger, schooner omgeving kunnen uitkiezen. (...) Voor zijn genoegen zal men daar vertoeven niet alleen in het heldere frisse water, maar ook op het droge, in de natuurlijke omgeving.* De tarieven van de zwembijver waren laag. Op sommige uren kon zelfs kosteloos gezwommen worden en op maandag, woensdag en vrijdag, waren er ook enkele uren alleen voor dames bestemd. De zwembijver voldeed in dat eerste korte seizoen aan de verwachtingen.

Zwembijver Heemstede
NET PERSOON
gevangd, goed kennende zwemmen en duiken. Zich te verree, en bij D. R. de Wildo te Heemstede.
7729 7

gen. Bijna 1000 zwemmers namen een bad van 10 of 25 cent. 22 mensen hadden een abonnement genomen. De handdoeken werden goed gebruikt, 753 keer à 5 cent. Voor hetzelfde bedrag kon ook een zwembroek worden gehuurd, wat 480 keer gebeurde. Van een badcostuum werd 70 keer gebruik gemaakt. Mevrouw Kerkhoven zal er heel wat werk aan gehad hebben. Bij het verslag van de commissie, dat in de gemeenteraad werd besproken op 1 maart 1916 werd geconcludeerd dat de verontreiniging niet was tegengevallen, maar dat verbetering door het bouwen van een filtreerinrichting toch wenselijk was. Verder was het op sommige uren, vooral de kosteloze uren, zo druk geweest, dat baders soms lang moesten wachten.

Het tweede seizoen waarin de zwemvijver geopend was, de zomer van 1916, verliep ook voorspoedig. Na afsluiting van dit zwemseizoen bleek dat ruim 9000 personen een bad hadden genomen. De waterkwali-

teit was maandelijks gecontroleerd. Op 12 oktober 1916 was de conclusie dat *grote verontreinigingen met producten, afkomstig van mensch of dier, blijkbaar in den laatste tijd niet plaats gehad hadden.* De Vereeniging tot Exploitatie van Eene Bad- en Zweminrichting² verzocht het gemeentebestuur, vanwege de grote drukte, een tweede vijver aan te leggen. Dan konden ruimere tijden voor de kosteloze of goedkope baden gereserveerd worden. Nu konden grote groepen jongens er vaak niet in. Daarbij was de werkloosheid nog steeds groot en werk dus welkom.

**Zwemvijver
te Heemstede
SLIPPERWEG,
nabij ingang
„Groenendaal“,
OPENSTELLING voor
het publiek 1692
19
Maandagmiddag
19 Juli om 5 uur.**

Op 9 februari 1917 besliste de gemeenteraad over de aanleg van een tweede

zwemvijver. De raad vond uitbreiding zeer wenselijk in

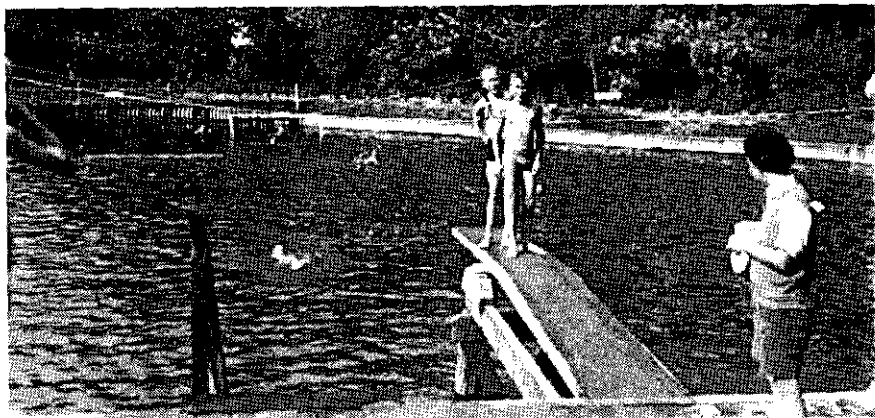
verband met het belang voor de openbare volksgezondheid. De

opening van de tweede vijver vond plaats op 25 juni 1917.

Ook bij de openstelling van deze zwemvijver was de Haarlemse pers weer enthousiast. *Het is voor de Haarlemmers om jaloersch te worden.* In Heemstede kunnen de jongens en meisjes kosteloos leren zwemmen *elken dag 's avonds na 6 uur en 's Woensdags- en Zaterdagmiddags zelfs reeds na 4 uur in de middag.* Het nieuwe

zwembad heeft een afmeting van 31 bij 33 meter met een diepte van twee meter, er is een pierebak van 10 bij 14 meter, in het ondiepe gedeelte 60 c.m. en in het diepste gedeelte 1 meter. Er zijn 26 kleedkamers en 2 douches omheen. Wel betreurde burgemeester Van Doorn, schreef de Oprechte Haarlemsche Courant, dat niet meer vrouwen en meisjes van den werkenden stand te Heemstede de gelegenheid benutten om in dit bad frissche krachten op te doen. Toch hebben nadien vele mannen én vrouwen genoten van de mogelijkheid om in de openlucht te zwemmen, want het zwembad is jarenlang in gebruik geweest.

Op 15 juni 1966 vermeldden de notulen van de gemeenteraad dat besloten was de bassins en de opstallen te slopen. Hoewel het terrein was afgesloten werd er toch door kinderen gespeeld en door de slechte staat van de beschoeiingen was dat gevaarlijk. Eerder, op 21 mei

1965, was al een nieuw openluchtzwembad aan de Sportparklaan geopend. Helaas werd dat in 1991 weer gesloten, waardoor nu alleen nog in Haarlem in zwembad "De Houtvaart" frissche krachten in een buitenbad opgedaan kunnen worden.

Anja Kroon

- (1) Alle gegevens in dit artikel, voor zover niet anders vermeld, zijn afkomstig uit: *Gemeente Heemstede 1907-1919 Gezondheidswet*. Gemeentearchief Heemstede
- (2) Op 20 maart 1916 werd de vereeniging tot Exploitatie van eene Bad- en Zweminrichting opgericht. Inwoners van Heemstede konden lid worden voor de contributie van minstens f 1,- per jaar.

Toen en nu

De Valkenburgerlaan

Het was destijds niet zo'n goed idee om een weg die in elkaars verlengde lag met straat en laan te benoemen. Het stuk weg ten noorden van het Valkenburgerplein werd "straat" genoemd; ten zuiden daarvan "laan". Door gelijke huisnummering raakte de post wel eens in war. Vanaf 1930 werd de hele weg laan. De naam van de laan is afkomstig van de oude buitenplaats 'Valckenburgh' destijds gelegen ten zuiden van de Camplaan.

De huizen op de Valkenburgerstraat werden in 1925 gebouwd. De eerste bewoners waren de familie Riphagen die pand nummer 8 bewoonden. De westzijde was nog niet bebouwd. Daar waren graslanden met struiken en bomen. Een stukje Heemsteedse Wildernis.

Van de eerste bewoners herinnert het jongste kind, mevrouw G.M. de Vries-Riphagen zich, dat zij als vier/vijfjarige onder de bloeiende meidoorn lag. Een paar jaar later werden daar ook huizen gebouwd. In het begin waren er twee winkels gevestigd in de rij huizen. De kunsthandel van H.J. Beck en de boekwinkel van J.W. Daudey. Later werden meer woonhuizen tot winkel omgebouwd.

Boven de boekhandel op nummer 28 woonde de familie Kooymans. In 1933 werd daar Peter Kooymans geboren, de latere staatssecretaris. Begin dertiger jaren woonde op nummer 24 de familie van Dril. Iets bijzonders was dat de heer van Dril in het bezit van een auto was. Mevrouw de Vries mocht met haar zusjes een keer met de auto mee

naar zee, wat een hele belevenis was.

De familie Riphagen is na het overlijden van het hoofd van het gezin in 1933 teruggekeerd naar Amsterdam, met goede herinneringen van mevrouw de Vries aan de Heemsteedse kindertijd.

Met dank voor de informatie van Mevr. G.M. de Vries-Riphagen

Cees Peper

Het aanzien van de Valkenburgerlaan is in de loop van de tijd weinig veranderd. Het wachthuisje van de tram is verdwenen en de auto's zijn duidelijk gedateerd.

De Heemsteders en hun laatste rustplaats tot 1829; deel 2

Het kerkhof rondom en de zerken in de Oude Kerk

Na moeizame en langdurige onderhandelingen kocht ridder Adriaan Pauw de heerlijkheid Heemstede c.a. in december 1620 voor fl. 36.000,- van de erven der overleden ambachtsheer Hendrik van Hovijne. Aldus kwam hij ook in het bezit van de Heemstede-kerk in de Haarlemse Jansstraat. Voorts van de zandgraven VI en VIII in de Grote of Sint Jacobskerk in Den Haag. Deze zijn overgeboekt op Gerard Pauw en nadien overgeërfd aan latere ambachtsheren (1).

Met de komst van Adriaan Pauw – de eerste ambachtsheer van Heemstede die niet het katholieke geloof beleed – is tussen 1623-1625 een calvinistische kerk gebouwd exact op de plaats van de vroegere katholieke kapel. In 1622 is besloten om het kerkhof te omringen door een muur. Gelegen achter de kerk tussen Voorweg en Achterweg tot nabij het huis van Jan Catman (2).

Na de verwoesting van de kerk ontbrak het dak maar waren de muren ten dele blijven staan. Het puin is wat opgeruimd zodat men kon blijven begraven. Als gevolg van onordelijke begrafenissen zijn sommige zerken geopend en de kisten voorlopig schots en scheef in de absis en tegen de muren van de kerk geplaatst. Kisten die vergaan waren dienden te worden opgeruimd en de beenderen van de doden in één of meer graven gelegd. Het gehele koor aan de oostzijde van het pand moest van alle doden, kisten en beenderen worden gezuiverd. De kosten van het ruimen bedroegen 51 gulden (3). Het koor kwam uitsluitend ter dispositie van de Heer van Heemstede en diens echtgenote. Verder descendentes, bloedverwanten en aangetrouwde familieleden van Pauw (4). Op het kerkhof kon men tegen betaling een graf huren en zoals in die tijd gebruikelijk voor een hoger bedrag een graf in de kerk (buiten het koor) kopen. Bij iedere bijzetting werd de stenen vloer van de kerk opengebroken en verspreidde zich de lucht van eerder begraven lijken door het gebouw. Volgens tijdgenoten hing soms een weeïge lucht tijdens de eredienst in het godshuis.

In oktober 1625 is een plattegrond vervaardigd door kaarttekenaar Hendrik Symonsz. Duyndam met een verdeling van 70 graven in de kerk tot Heemstede buiten het achterste deel, waaronder een grafkelder was bestemd voor Adriaan Pauw en zijn familie (5).

Het jaar daarop is het kerkhof van onkruid ontdaan, gefatsoeneerd en met zand opgehoogd. De lege plaatsen zijn met bomen beplant (6). Enige graven met zerken waarvoor door de nabestaanden geen huur meer werd betaald mochten in de toekomst in het openbaar worden verkocht. Lange tijd fungeerde de schoolmeester ook als koster, die bij alle begrafeniszen aanwezig moest zijn, toezicht hield op het openen van graven en moest zorgen, dat alles overeenkomstig vastgestelde regels geschiedde. Hij had hierbij hulp van een doodgraversknecht ("greafmaker"). In een instructie aan de schoolmeester van 17 juni 1662 (die feitelijk tot de Franse Tijd van kracht was) stond onder verordening 9 vermeld: "Sal mede op de graven soo in de kercke als opt kerckhof goede toesicht nemen ende deselve moogen openen in Conformite vande ordonnantie daarop gemaect ofte noghte maecken behalve op Sonnendagen ofte wanneer gepredickt sal worden als naer de tweede ofte gedane predicatie ten eijnde de Ingesetenen int hooren van Gods Heijlige Woort met geen stanck en werden ontvangen" (7). De keur en ordonnantie aangaande het begraven der doden in de kerk en op het kerkhof uit 1623 is op 28 april 1654 en nadien 9 februari 1684 herzien. Hierin zijn ook de tarieven opgenomen, variërend van 12 stuivers voor kinderen van de armen op het kerkhof (na zonsondergang begraven) tot 14 gulden voor buitenlieden welke een graf in de kerk wensten.

Uit 29 december 1812 dateert het volgende besluit van de kerkmeesters: "Gelezen eene Misive van de Maire van Heemstede, daarbij kennis gevende van het besluit van den Prefect van dit departement omtrent het begraven der Lijke na 1 Januarij 1813. Met verdere Last van de Maire, dat na 1 Januarij 1813 het begraven in de Kerk alhier zal ophouden. En dat de openingen der graven zullen met Kalk of Cement worden toegevoegt, ter voorkoming dat door de verpestende Lugt opstijgende uit bedoelde graven nadeel aan de gezondheid der in de Kerk bevindende menschen mogt worden toegebracht". W.g. P. van Keulen, Evert Paradijs, Joost Tibboel, Gerrit Munk Jr. Na het einde van de Franse bezetting in 1813 is het begraven in de kerken weer toegestaan om in 1827 (ingaaude 1-1-1829) bij Koninklijk Besluit definitief te worden verboden (8). Omdat ook het begraven binnen de bebouwde kom in gemeenten met meer dan 1.000 inwoners niet meer werd toegestaan kocht de gemeente een stuk grond van de eigenaar van hofstede 'Westerveer'. Op deze plaats nabij Bosbeek is de algemene begraafplaats aangelegd door tuinarchitect J.D.Zocher.

Bij de grote restauratie van 1938 kwam de steen met het jaartal 1624

te voorschijn en zijn ook de vloeren opengebroken. Bij die gelegenheid zijn de resterende stoffelijke resten in een verzamelgraf gelegd. Hedentendage zijn nog altijd enkele grafzerken met opschriften zichtbaar, die hier worden genoemd (9).

Eén met **N.26** zonder naam.

39 met huismerk (wapen).

Munk No.19 en nogmaals **Munk** op een tweede grafsteen.

Veel voorkomende naam in de 18e eeuw van o.a. bakkers, molenaars en timmerlieden. Albertus Munk was ook kerkmeester van de kerk; Gerrit Munk ouderling en Joh.C.Munk diaken, Pieter Gerrits Munk (diaken 1697-1698, daarna ouderling).

W.Velthuyse Met contouren van een wapen.

Willem Velthuysen was ouderling van de kerk in 1703

K.P.

Enkel deze letters, een huismerk en grafnummer **66**. Ofschoon niet zeker zou hiermee Pieter van Keulen kunnen zijn bedoeld. Deze was kastelein van herberg 'Het Wapen van Heemstede' en kerkmeester rond 1800.

Leonard Marcelis is gestorven den 5 October Ao 1667

Amsterdams handelaar in wapens en broer van Gabriël van Marcelis (eigenaar van Elswout). In 1662 kocht hij een groot en fraai buiten met herenhuis, boomgaard, stalling enz. aan de Jan Lottenlaan op de grens van Berkenrode en Heemstede. Dit buiten heette later 'Duin en Vaart' en lag ter hoogte van de tegenwoordige Geleerdenwijk.

N: 63 Susanna van Duyst Huysvrouw van Iacobus Croesbeek Vanden Bourgondien Heere Gerust Den Februarij Anno 1712

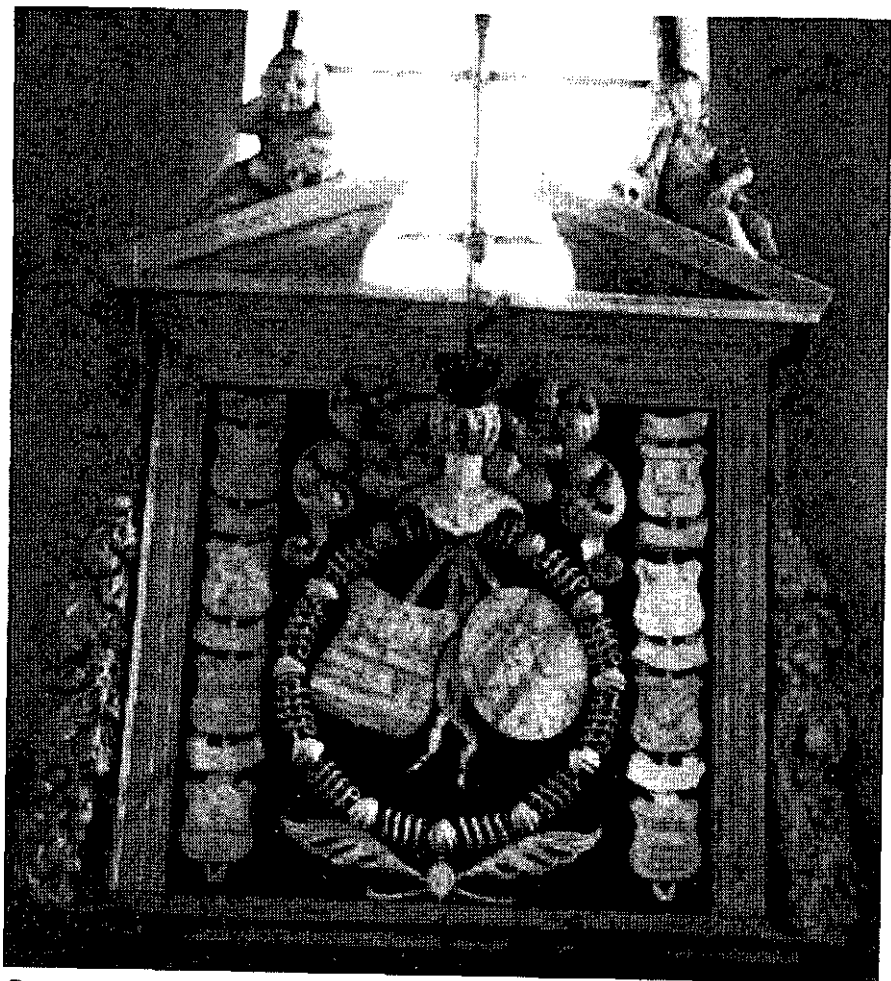
Zij stamde uit een in die tijd bekende Heemsteedse familie woonachtig aan de Voorweg. Huisschilders/glazenmakers en blekers (Barent van Duyst in 1685 als linnenbleker op de Glip) die zich ook als dorpsbestuurder (schepen) en kerkmeester verdienstelijk gemaakt hebben.

De Heer Cornelis van Goor obijt 10 Maart 1724

Bevat tevens twee heraldisch wapens. Cornelis van Goor was de enige zoon van de Amsterdamse koopman Cornelis van Goor, bewoner van Huize te Manpad.

Hier leyt begraven Do. Karolus Georgius Serruus (voorheen predikant in dienst der Ed.Oost Indische compagnie op Amboina geboren int graafschap Vlaanderen den 5 Juny 1683 overleden den 2 September begraven den 8 dito 1734.

Bevat tevens twee wapens onder één helm. Dominee Serruus (Seruis)

Bovendeel van de grafombe van Adriaan Pauw en zijn echtgenote. Sinds 1656 wenen van boven twee marmeren engeltjes. De grafkelder is niet toegankelijk.

kwam 3 augustus 1711 in Batavia aan, werd naar Banda beroepen en vandaar in 1714 naar Ambon. Bij besluit der regering van 23 november 1728 ging hij – met collega-predikant George Henic Werndly - als reviseur van de Maleise bijbelvertaling naar Nederland terug.

Hier leggen begraven de Weled. Gebore Heer Cornelis Gerardus de Wyckersloot van Grevenmachern Raad der stad Amsterdam overleden 31 Juli 1804 te Heemstede op desselfs hofstede 't Clooster en begraven den 14 Augustus en desselfs huisvrouw de Weled. Gebore Vrouwe Geertruida Roest van Alkemade overleden 12 Juny 1807 te Heemstede op deszelfs hofstede 't Clooster en begraven den 18 dito. R.I.P.

Dit graf ligt naast de huidige preekstoel. Ofschoon rooms-katholiek is het echtpaar in de Hervormde Kerk begraven, omdat godshuizen als openbare begraafplaatsen fungeerden. Via zijn echtgenote was C.G.de Wyckersloot bewoner geworden van hofstede 't Clooster en dankzij de erfenis van een tante beheerder van enkele heerlijkheden in Luxemburg waaronder Grevenmachern. Jonkvrouwe Geertruida Maria Roest (1743-1807) had hofstede het Klooster van haar vader geërfd. Zij volgde haar moeder in 1780 op als regentes van het Jongensweeshuis te Amsterdam.

Alleen de grafzerken van Marcelis (1667) Van Goor (1724) en Serruus (1734) zijn destijds geplaatst op de 'Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst, deel V, 1 (de provincie Noordholland uitgezonderd Amsterdam)'(1921).

In de voornoemde ordonnantie "aengaende het begraven in de Kercke en op het Kerckhoff" zijn regels vastgesteld waaraan een ordelijke begrafenis moest voldoen. Een graf mocht enkel na uitdrukkelijke toestemming van de kerkmeesters worden geopend en vanwege de eredienst nooit op zondag. Voor het luiden van de kerkklok moest extra betaald worden, evenals voor het inzetten van een draagbaar voor de doden. Een doodskleed diende van de kerk te worden betrokken en na gebruik altijd goed gereinigd te worden ("schoon af vege, glad opvouden ende weghleggen"). Uit al deze inkomsten zijn de koster (een bijbaan van de schoolmeester) en de doodgraver betaald. Bij overschrijding van de voorschriften moest een boete betaald worden welke ten goede kwam van de Arm- of Schaalmeesters. Op 12 juni 1664 stelde de Heer van Heemstede voor het eerst 3 personen aan tot begrafenis-aanzeggers (ook noders of bidders geheten) en is een ordonnantie uitgevaardigd. Van 5 september 1786 dateert een nieuwe keur op de noders van begrafenissen in Heemstede. De twee door de

ambachtsheer benoemde aanzeggens ontvingen elk 26 stuivers per keer. Voor minvermogenden kwamen de begrafeniskosten (zo'n 3 gulden) voor rekening van de Armmeesters. Een doodskist kostte in 1789 bovendien 5 gulden en 10 stuivers. Voor begrafenissen is ten behoeve van de armen mede de opbrengst van de zogeheten 'doodenbus' aangewend. Deze armenbus op de begraafplaats is officieel pas in 1936 afgeschaft toen die van geen betekenis meer was. In de Hervormde Kerk van Bennebroek is links van de ingang nog het historische amenbusje te vinden, waar men na een begrafenis wat geld kon offeren. Na 1680 is zowel in de kerk onder de vloer, in de grafkelder van de familie Pauw, als op het kerkhof van Benneboek begraven. De heer M.Verkaik heeft daaraan drie artikelen gewijd in de nummers 90-92 (1996-1997) van ons VOHB-tijdschrift.

Grafkelder familie Pauw

Adriaan Pauw die tijdens zijn turbulente leven beslist aan zijn zielenheil moet hebben gedacht liet in het koor van de door hem gestichte Oude Kerk ruimte reserveren ten behoeve van een na zijn dood te vervaardigen grafmonument. Daaronder is een familiegrafkelder aangelegd. Hij kwam op 21 februari 1653 na een kortstondig ziekbed in Den Haag te overlijden en is na een openbare uitvaardienst in de hofstad eind februari op 1 maart "in praesentie van zijne kinderen in de kelder van 't choor in de kerke gedepositeerd" (10). Voordat Adriaan Pauw hier zijn laatste rustplaats had gevonden waren in de grafkelder al vier familieleden bijgezet. Zijn zonen Pieter (ov.1638) en Reinier (ov.1652), echtgenote Anna van Ruitenburg. (ov.1648) en schoonzoon Diederik Huygens, heer van Opvoort (ov.1646). Overeenkomstig een testamentaire beschikking is op kosten van de erfgenamen een tombe in het koor gemaakt met de wapens met acht kwartieren en een opschrift met de kwartieren en eretitels van de Heer Adriaan Pauw " tot meerder luyster van de famille en loffelijke memorie van den geweesene Heer en Vrouwe van Heemstede" (11).

Op de uitvoerige inscriptie van de graftombe staat onder zijn echtgenote Anna van Ruitenburg gegrift: "Ende Begraven tot Heemstede op den 10 Novemb. 1648. Dewelcke neffens verscheyden van Hare kinderen En kints-kinderen in de voorschreven grafstede mede Begraven, de Eeuwige Ruste, alhier Rustende verwachten". De marmeren graftombe - in 1996 grondig gerestaureerd - werd vermoedelijk vervaardigd door Pieter de Keyser, zoon van de bekende Amsterdamse bouwmeester Hendrik de Keyser (12). In het heerlijkheidsarchief

Specificatie van Graven
Liggende in de Kerk Cathedralemstede
Welke de Kerk toebehooren of aan de
zelve vervallen zijn

N ^o	Beschrijving	LENGTE BREETE	
		Voeten Duim	Voet: Duim
N ^o 6, 7 en 8	in de Kerk	5	9 2 4
35	Mind ^e Root van de Kerk op de plaats van de kerk van 1707 met bet.	6	10 2 4
36	de Heer Hermannus de Wessum - Utwip	6	10 2 4
38	Gerrit van Bourgondien	6	10 2 4
26	de Heer Reinier Brand	6	10 2 4
31	de Kerk in de parochie van de Kerk	6	10 2 4
33	van Dirks Schootwijk	6	10 2 4
40 en 52	Willem Thomans	6	10 2 4
42	de Kerk in de parochie van de Kerk	6	10 2 4
44	Nedige & Molige Schootwijk	6	10 2 4
45	Erffgen. v. Just. Cath. Spaartman	6	10 2 4
58	de Erffgen. van Jan Cl. van Kempen	6	10 2 4
59 en 60	de Erffgen. van de Heer van Marcelis	6	10 2 4

Uit het heerlijkheidsarchief, Van Doorninck nummer 385. Enkele namen: Mr. de la Court was eigenaar van Oud-Berkenroede, Catharina Straetmans van Groenendaal, Van Marcelis van de hofstede Duin en Vaart, dr. Herman van Friessen van Zuiderhout en Reinier Brand van Overmeer.

Gerrit Cornelis van Bourgondien stamde uit een blekersfamilie. Willem Thomans werkte van 1683 tot na 1698 als schoolmeester en koster. De in Helmond geboren Cornelis Hendrik van Rijk was van 1735 tot zijn overlijden 24 december 1742 predikant van de Kerk. Cornelis Dirks Schoolwijk en Jan Cl. van Kempen woonden beiden dichtbij de kerk.

der gemeente Heemstede bevindt zich behalve een plattegrondtekening van de grafkelder - op 6 juli 1762 vervaardigd evenals een lijst der lijken bijgezet van 1636 (moet zijn 1638) tot 1776 met George Clifford Henrycz. als laatste (13).

Na diens dood zijn nog 2 zonen van Adriaan Pauw in de grafkelder bijgezet, namelijk Michiel (ov.1658) en Gerard Pauw (ov.1676). Drie andere kinderen vonden elders hun laatste rustplaats: Nicolaas (ov.1640) in Beverwijk, Anna Cornelia (ov.1678) in Den Haag en Adriaan Pauw, heer van Bennebroek (ov.1697) in de door hem gestichte kerk van Bennebroek.

Tot 1747 zijn de stoffelijke overschotten alle zeven opeenvolgende ambachtsheren en -vrouwen in de Pauw-kelder bijgezet (14). Voor zover bekend liggen hier in totaal 49 personen, 26 van het mannelijk en 23 van het vrouwelijk geslacht. In totaal twaalf met de familienaam Pauw en vier van het geslacht Pauw geboren Hoeyff. Van de overige aangehuwde familieleden kunnen worden genoemd: Van Marselis (12), Huygens (6), Clifford (2), Van Kinschot (2) en 11 anderen. Namelijk telgen uit de volgende families: Van Ruitenburg, Jonkheyn, Fassijn, Hartighsvelt, Van Bronkhorst, Fagel, Dutry, Fries, Haring, Hoeyff van Buttingen en Muysart.

Het relatief grote aantal telgen uit het geslacht Van Marcelis kan worden verklaard uit het feit dat Frans van Marcelis (1643-1705), die op de hofstede 'Duin en Vaart' leefde, was gehuwd met Adriana Pauw, Vrouwe van Hogersmilde (1653-1713), een kleindochter van ridder Adriaan Pauw. Uit hun huwelijk sproten 9 kinderen van wie er liefst 7 in de Heemstedse grafkelder hun laatste rustplaats vonden. De wapen- of rouwborden die langs de wanden in de kerk hingen zijn in 1795 op bevel van hogerhand verwijderd. Deze zijn na afbraak van het slot in 1810 helaas opgeruimd.

Uniek is dat de historische ontwikkeling van het kerkgebouw op acht dwarsbalken is vastgelegd.

Tot 1829 geen katholiek kerkhof

“Bedenk de menselijke broosheid, onbestendigheid en veranderlijkheid en dat al het wereldse sterft, vergaat, wegkwijnt, weggevoerd wordt en niets bestendig of duurzaam is”. Aldus de Nederlandse vertaling van een (verdwenen) Latijnse inscriptie in de Grote Poort op het buitenplein van het Huis te Heemstede.

Van zegge en schrijve één plaatsgenoot uit de Middeleeuwen is tot op de dag van vandaag zijn graf bewaard gebleven. De in Vlaanderen

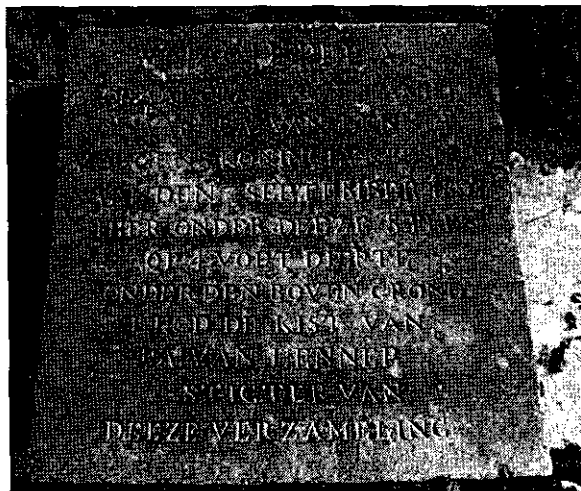
geboren Engelbert van Heemstede was een zoon van Roeland le Fèvre alias Van Heemstede en Hadewy van Heemstede. Hij ambieerde een kerkelijke loopbaan en bracht het tot proost (=hoofd) van de Sint Servatiuskerk in Maastricht. Op 6 november 1539 overleden zijnde, is hij in de middenbeuk van deze kerk begraven onder een grote steen met veel brons. Op een koperen plaat is Engelbert met een gedicht geëerd als 'Inclutus Hemstedius' (= beroemd Heemsteder) (15).

Ronduit tragisch was het leven van Arnoldus Johannes, bijgenaamd de Eremiet. Als slachtoffer van de heer van Lumey, aanvoerder van de watergeuzen, is deze martelaar voor het geloof 1 november 1572 op Heemsteeds grondgebied, na eerst het mannelijk lid te zijn afgesneden, op gruwelijke wijze vermoord. Omdat het niet was toegestaan hem in de Maria-kapel te begraven is hij naar Noordwijkerhout overgebracht en in de kapel van Langeveld ter aarde besteld (16).

De monniken van het Bernardietenklooster 'Porta Coeli', gesticht in 1457 en rond het Beleg van Haarlem opgeheven, zijn bij de abdij begraven. In de nacht van 8 op 9 juli 1573 is een hevige strijd gevoerd tussen Spanjaarden en Hollandse troepen, die minstens 700 dodelijke slachtoffers eiste. De lijken zijn in de duinen begraven (17). Een postuum eerbetoon is de in 1817 door professor D.J.van Lennep opgerichte gedenknaald op de hoek van de Manpadslaan en de Herenweg. Heemstede heeft altijd een katholieke meerderheid gehad en behouden. De blekerijen trokken veel seizoenarbeiders uit Brabant en Limburg die hier trouwden en bleven wonen. Na de Reformatie kwam men bijeen in schuilkerken. In 1694 heeft men in ook voor de bewoners van Heemstede in het ambacht Berkenrode een statie opgericht met (houten) bedehuis en kleine pastorie. In 1817 is een nieuw kerkgebouw ingewijd, dat 20 jaar later werd vergroot. Katholieken, ook de priesters, konden in Heemstede enkel begraven worden op het protestantse kerkhof. Pastoor C.J.Leenders (overleden in 1828) heeft tevergeefs enkele pogingen ondernomen een eigen katholiek kerkhof te vestigen. De gemeente Heemstede, het bestuur van Berkenrode en het Provinciaal bestuur weigerden echter, met als motief dat ook katholieken gebruik moesten maken van een gemeenschappelijke begraafplaats, zoals de protestantse en katholieke kinderen in die tijd ook op één school zaten. Uit protest kocht hij een graf in Vogelenzang dat sinds enige jaren wèl over een eigen katholiek kerkhof beschikte. De tijden veranderden ten gunste van de katholieken. Meer succes dan zijn voorganger der Weyden een eigen katholiek kerkhof tot stand gekomen.

Tot besluit: een qua inschrift belangwekkende grafsteen met jaartal 1827 van Jacob Abraham van Lennep afkomstig van de buitenplaats Meer en Berg (19) heeft enige tijd geleden een plaats gekregen op de Algemene Begraafplaats.

Hans Krol

Grafsteen van J.A. van Lennep van Meer en Berg, verzamelaar van schelpen. (foto V.C.Klep)

Bronnen

Dolleman. Verhaal van al het geen merkwaardig is voorgevallen en omtrent de Heerlijkheid van Heemstede. Chronologische opsomming tot 1863 in handschrift.

P.N.van Doorninck. Inventaris van het archief van de Heerlijkheid Heemstede. Haarlem, 1911.

B.J.van Houten. Gedenkboek bij gelegenheid van het twee honderd en vijftig jarig bestaan van de St.Bavo parochie te Heemstede (Berkenrode). 1944.

Noten

- (1) Hendrik van Hovijne, heer van Heemstede, is op 24 november 1617 in Den Haag overleden. Hij ligt begraven in de Grote Kerk aldaar en op zijn zerk prijkt zijn familiewapen. Dit graf is op 2 maart 1618 door zijn weduwe gekocht en op 1 augustus 1622 op naam gesteld van Adriaan Pauw "Zoo is 't zelve altoos aan den Huyse van Heemstede annex gebleven" (Dolleman, pagina 64). Zie ook: M.G.Wildeman. De grafboeken van de Groote of Sint Jacobskerk te 's-Gravenhage. 's-Hertogenbosch, 1898, pp.16-17.
- (2) Dolleman, pagina 95.
- (3) Dolleman, pp.100-101.
- (4) Van Doorninck. Nummer 389.
- (5) Van Doorninck. Nummer 385. Met de aanbouw van het Noorder Kruijspant konden ongeveer 20 extra zerken geplaatst worden.
- (6) Dolleman, pagina 115.
- (7) G.van Duinen. Geschiedenis van het onderwijs in Heemstede. Deel 1. Heemstede, VOHB, 1953, pagina 7.
- (8) G.van Duinen. Heemstede in de Franse Tijd. VOHB, 1956, pp. 68-69.
- (9) Zie ook: Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Holland. Beschreven door mr.P.C.Bloys van Treslong en mr.J.Belonje. Deel III. Utrecht, 1929, pagina 267.
- (10) Dolleman, pagina 190.
- (11) Dolleman, pagina 194.
- (12) Zeker niet door Rombout Verhulst, zoals abusievelijk vermeld op het ANWB-monumentenbordje. Op een bordje bij het grafmonument staat wel Pieter de Keyser vermeld. Zie: F.T.Scholten. Het grafmonument. In: Nieuwsbrief VOHB, nummer 44, mei 1985, pp.27-31.
- (13) Van Doorninck. Nummer 389. Hierbij zijn enkele namen door elkaar gehaald. Reinier (ov.1636), moet zijn 1652. Ook Adriaan Pauw, heer van Nieuwerkerk, ov.1679 kan niet kloppen. Deze Adriaan is immers tot groot verdriet van zijn gezin in 1664 met de noorderzon naar Oost-Indië vertrokken en daar spoedig overleden.
- (14) Niet meer de volgende ambachtsheer Johan Diderik Pauw geboren Hoeufft, overleden op 23 januari 1792, van wie wèl een wapenbord in de kerk is opgehangen. Dolleman beweert overigens in zijn boek over de geschiedenis van Heemstede op pagina 318 dat J.D.Pauw in het familiegraf te Heemstede is begraven. De genealogie van het geslacht Hoeufft, gebaseerd op authentieke stukken, vermeldt slechts "begraven te Heemstede den 28sten Jan.". Onderzoek in de grafkelder zou mogelijk uitsluitsel kunnen geven.
- (15) Zie: Nieuwsbrief VOHB, 45, augustus 1985, pp.13-15.
- (16) Zie: Nieuwsbrief VOHB, 52, mei 1987, pp.14-16. De priester B.J.van Houten merkte op: "Aan de eerbied, waarmee zij (=Heemsteders) het lijk (van Arnoldus) behandelen zien wij nogmaals hun gevoelens ten opzichte van het oude geloof" (pagina 14).
De kapel van Langeveld is overigens al in de 19e eeuw afgebroken.

- (17) Uit een resolutie van 11 mei 1576 blijkt dat vrijwel geheel Heemstede was geruïneerd. Niet enkel het klooster, de kerk en pastorie, molen bij het Spaarne en het Huis te Berkenrode . Het Huis te Heemstede kwam ongedeerd uit de strijd. De bewoners van de dorpen rond Haarlem die in kelders en hutten leefden vroegen (en verkregen) protectie van de Staten van Holland voor hun schamele goederen en beesten. (resolutie in KB-Den Haag, signatuur 402 A 1-176, den 11 Mey 1576). Een jaar later verliet het Spaanse garnizoen de Spaarnestad. Spoedig braken betere tijden aan met de vestiging van blekerijen in Heemstede en Bennebroek.
- (18) Uit 1854 dateert het eerste lokale geschiedenisboek 'Heemstede', geschreven door (katholiek) onderwijzer H.H.B.Binnewiertz. Deze schrijft op pagina 6: "De gewezen buitenplaats van den Heer Feys is in eene welgelegene en sierlijke begraafplaats veranderd. Op het protestantsche gedeelte vindt men eene keurig uitgewerkte marmeren graftombe van het enig zootje van de baron Verschuur; op het Roomsch-Katholieke gedeelte is eene kapel, en treft men onde anderen aan, de grafzerk van den jubilaris J.J.Tielen, deken van Kennemerland en Pastoor van Berkenrode, Heemstede en Bennebroek'. Pastoor Tielen is hier als eerste – en enige – priester van Berkenrode begraven. In augustus 1906 is bij een hevig onweer de grafzerk verbrijzeld, inclusief de kist "terwijl de beenderen met de resten van de kist door elkaar verspreid lagen" Dankzij de zorgen van toenmalig pastoor Henricus IJzermans zijn de stoffelijke resten met een kistje geborgen en vervolgens bijgezet in het priestergraf van kerkhof Berkenrode. Over dit kerkhof, zie: B.J.van Houten , pp. 74-75 en 80.
- (19) Zie: Oud-Heemstede-Bennebroek, nummer 94, oktober 1997, p.p. 204-205

Correctie:

Zoals terecht opgemerkt door de heer H.L.Burger is in het onderschrift van de foto op pagina 116 van "Heerlijkheden" nummer 104 een fout geslopen. De voorover gebogen man rechts (met sigaar) is oud-gemeentearchivaris J.J.Temminck (en derhalve niet de persoon met pijp). Ten slotte dient gecorrigeerd te worden dat de foto op pagina 114 van vòòr de grote restauratie in 1938 dateert.

Nieuwe leden in 2000

Heemstede

Fam. Th. Röell
Mevr. A.M.J. de Mulder
R.J. Bekendam
A.M.Smit
Mevr. M.B.A. Kuyer-Haringhuizen
P. de Vries
C.Aaftink
G. de Vries
A.Bakker en P. van Schie
Fam. Vercruyse-Schelling
Dhr.H.P. Siegers

Bennebroek

Dhr.A.J.Roebert
Mevr.B.J.Reijnhoudt
Mevr.V.Reijnhoudt

Hillegom

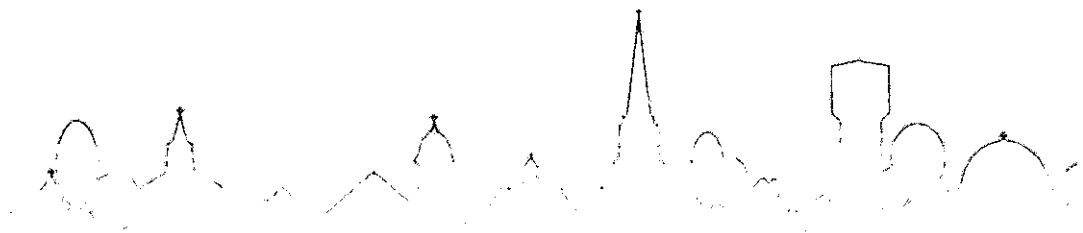
C.de Wreede

Lilydale (Australië)

J.van Rooden

Heerlijk- Heden

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek
26e jaargang No. 106 November 2000

Bestuur:

Mr. F.Th.J. Harm, voorzitter
Adriaan Pauwlaan 7,
2101 AH HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 07 40

J.L.P.M.Krol, archivaris
Johannes Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 29 77

Ir. P.L. van Daalen, secretaris
Valkenburgerlaan 11,
2103 AK HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 32 91

Mevr. drs. A. Meddens-
van Borselen
Jan van Galenlaan 1
2121 XG BENNEBROEK
tel. 023 - 584 50 44

Mevr. M. A. van der Eem-
Wildschut, ledenadministratie
Eemlaan 18
2105 XA HEEMSTEDE
tel. 023 - 528 96 09

Ing. J.M.M. Balink
De Ruyterlaan 49,
2121 VH BENNEBROEK
tel. 023 - 584 80 23

A.Koopman, penningmeester
Meijerslaan 14,
2105 PC HEEMSTEDE
tel. 023 - 529 05 30

Mevr. A.J.M. Kroon-van Helden
Crayensterlaan 126,
2012 TL HAARLEM
tel. 023 - 528 10 08

Redactie:
H. Krol
C. Peper (eindredactie)

Redactie-adres: Meerweg 6
2103 VC Heemstede
023 - 528 75 93

Het lidmaatschap wordt jaarlijks automatisch verlengd, behoudens schriftelijke opzegging via de ledenadministratie **vóór 1 november**

Contributie minimaal *f.* 20,-

Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester v.d. Vereniging Oud-Heemstede Bennebroek te Heemstede.

ISSN: 0297-8451

Foto voorzijde: *De St-Henricus U.L.O. school op de Herenweg te Heemstede rond 1952*

INHOUDSOPGAVE

Premieavond 21 november 2000	178
De jaaruitgave: 'Zorg aan de Duinrand'	180
Excursie naar Gemeentewaterleidingen Leiduin	193
Een cent voor een emmer water en een vleugje Van Lennep	196
Een voetreis in 1823 van Jacob van Lennep opnieuw gemaakt	199
Toekenning Minerva-cultuurprijs	202
Gedenkuitgave 100 jaar katholiek onderwijs	202
E-mail uit Hempstead (USA)	203
Bezoek uit Kaapstad	205
Holzhaus en ECLA	207
"In Vriendschap Bloeyende"	208
's Grayenmade in Bennebroek	209
Volksbadhuis Heemstede	214
Toen en nu; hoek Herenweg/Kerklaan	219
Oproep	221
Nieuwe leden	223

Premie-avond 2000.

Het bestuur van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek nodigt u uit voor de jaarlijkse premie-avond op dinsdag 21 november a.s. in de Burgerzaal van het Raadhuis van Heemstede, Raadhuisplein 1 in Heemstede. De avond begint om 20.00 uur, de zaal is open vanaf 19.30 uur.

De organisatie van deze avond wordt mede gedragen door de stichting ZorgBalans en staat in het teken van de zorg voor behoeftigen vroeger en nu. De keuze is op dit onderwerp gevallen vanwege de verschijning van een beschrijving van o.a. de voormalige buitenplaatsen Kennemerduin en Kennemeroord, die een rol speelden en spelen in de bedrijfsvoering van de stichting ZorgBalans.

Zoals bekend mag zijn exploiteert deze stichting een aantal verzorgings- en verpleeghuizen en thuiszorg in onze naaste omgeving. Deze uitgave verschijnt in opdracht van ZorgBalans ter gelegenheid van de opening van het nieuwe appartementen-complex voor senioren Westerduin aan de Herenweg ter hoogte van de kerk van de H. Bavo. De titel van de publicatie is "Zorg aan de duinrand; de historie van Kennemeroord- Kennemerduin- Parkzicht en het terrein van het nieuwe Westerduin".

De redacteurs zijn de bekende schrijvers H. Krol en M. Bulte, die al meerdere premies voor onze vereniging hebben geschreven.

Programma

1. Opening door de voorzitter, de heer F.Th.J. Harm.
2. Presentatie van de jaarpremie door de vice-voorzitter, de heer H. Krol.
3. Aanbieding van de eerste exemplaren door de heer J.A. Klok ra, lid van de Raad van Toezicht en Advies van de ZorgBalansGroep aan bewoners van Westerduin.

Pauze

In de pauze wordt u een kopje koffie aangeboden.

Het tweede deel van de avond is gewijd aan een voordracht van mevrouw drs. A. C.Brinkgreve over het onderwerp Armen- en Ziekenzorg in Haarlems verleden. Mevrouw Brinkgreve is historica en was in de periode 1973-'83 verbonden aan het Frans Halsmuseum

in Haarlem, waar zij tentoonstellingen over sociaal-historische onderwerpen inrichtte. Tegenwoordig is zij betrokken bij de organisatie van exposities voor diverse instellingen, zoals het Amsterdams Historisch Museum en het Stedelijk Museum Alkmaar. Zij heeft een aantal publicaties op haar naam staan, waaronder een uitgave over 600 jaar Burgerweeshuis van Haarlem uit 1994.

Na afloop van de bijeenkomst kunt u tegen inlevering van de bijgevoegde bon 1 exemplaar van het boek kopen voor de gereduceerde prijs van fl. 15,—. Vanaf woensdag 22 november 2000 tot 1 januari 2001 is de premie op vertoon van de bon verkrijgbaar in de raadhuisen (receptie) en de bibliotheken (informatiebureau) van Heemstede en Bennebroek. Voor niet-leden en voor meer exemplaren is het boek in de boekhandel verkrijgbaar voor omstreeks fl.25,—.

De publicatie verschijnt als deel 54 in de Serie Haarlemse Miniaturen van uitgeverij De Vrieseborch in Haarlem.

Het Bestuur

BON

Uitsluitend bestemd voor leden van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek voor de aankoop van één exemplaar van het boek

"Zorg aan de duinrand; de historie van Kennemeroord- Kennemerduin- Parkzicht en het terrein van het nieuwe Westerduin"

voor de ledenprijs van fl. 15,00

Deze jaarprijs is tegen inlevering van deze bon voor fl. 15,00 te koop tijdens de premie-avond op 21 november 2000 en vanaf woensdag 22 november 2000 tot 1 januari 2001 in de raadhuisen (receptie) en openbare bibliotheken (informatiebalie) van Heemstede en Bennebroek, zolang de voorraad strekt.

De jaaruitgave: "Zorg aan de duinrand"

Van Noord naar Zuid liggen aan de oostzijde van de Herenweg tussen de Koediefslaan en de Kerklaan enkele aaneensluitende terreinen. Hier zijn in de tweede helft van de vorige eeuw drie bejaardenhuizen gebouwd. Respectievelijk Kennemeroord (Nederlands Hervormd) in 1961, Kennemerduin (Gereformeerd) in 1965 en het Overbos (Rooms-Katholiek), geopend in 1968.

Oorspronkelijk maakten Kennemerduin en Kennemeroord deel uit van de zogeheten Heemstedse 'wildernisse', natuurlijke duinen met bomen begroeid, zoals heden ten dage nog te vinden aan de achterzijde van Kennemeroord en in Groenendaal.

DE DORSTIGE KUIL: 'een vermaarde en neringrijcke herreberg'

Omstreeks 1650 was het terrein van het hedendaagse Kennemeroord eigendom van de Heer van Heemstede, ridder Adriaan Pauw. Dirck Huygen (Woelmont), wordt voor het eerst in een akte van 24 juli 1642

De Dorstige ruil, in 1761 getekend door Simon Fokke

genoemd. Hij geldt als de oudst bekende herbergier. Een kwarteeuw later bracht de Toscaanse vorst Cosimo de Medici uit Florence met groot gevolg op reis in de Nederlanden een bezoek aan de uitspanning, in zijn Italiaanse dagboek aangeduid met 'Dorstige Keul' (= keel). Toen Heemstedenaar Adam H. Schouten in 1687 de herberg aankocht voor f 2.500,- stond deze bekend als "vermaard en neringrijck (...) voorsien met vele verscheydenen vertrecken met twee welbeplante tuynen aan beyde sijden met een vijver daer neffens. Item nog een koe-stal en een paardenstal".

Toen de zaken allesbehalve florissant liepen is de tapperij in handen gekomen van de eigenaar der aan de overzijde van de Herenweg gelegen buitenplaats Oud-Berkenroede. Sindsdien is met zetbazen gewerkt.

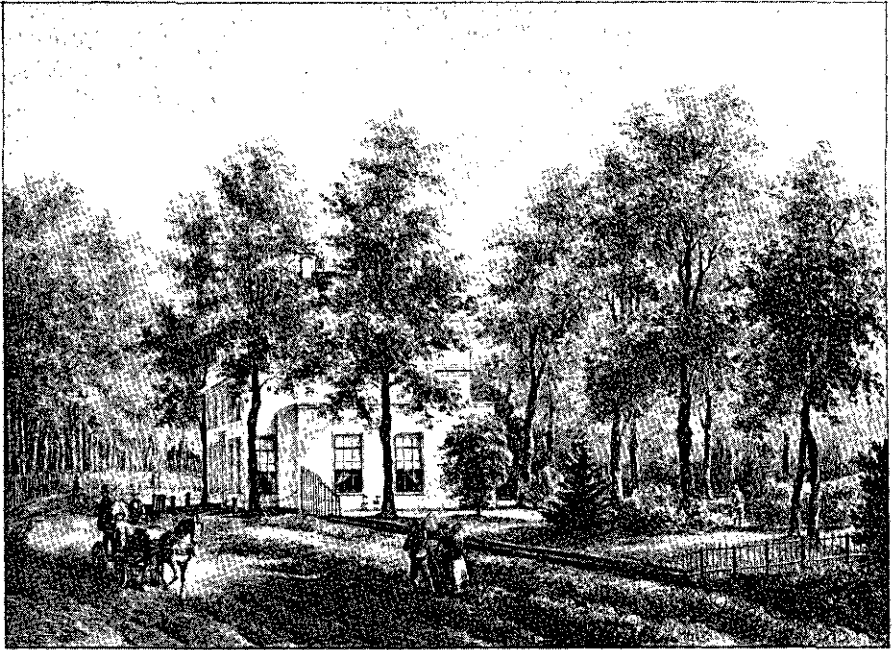
In de periode 1750-1770 was de Dorstige Kuil een trefpunt van kunstenaars. Vooral van leden van de Amsterdamse Tekenacademie zoals John Greenwood, Jan Punt, Simon Fokke, Jan de Beijer, Reinier Vinkeles en anderen, die de herberg hebben getekend.

Eind 18^e eeuw liepen de zaken slecht en heeft de gefortuneerde Amsterdammer Jan Baptist van Keulen de taveerne voor f 9.000,- aangekocht. Deze heeft de herberg blijkens een drankvergunning uit 1794 nog korte tijd voortgezet, doch daarna afgebroken om op deze plaats aan de Herenweg een fraai herenhuis te bouwen. Van Keulen noemde zijn nieuwe bezit toepasselijk Kennemeroord. Een nieuwe Dorstige Kuil is omstreeks 1800 gebouwd in de Koediefsaan, welk pand in 1980 is gerestaureerd en tegenwoordig, in gebruik door de Vereniging voor Christelijk Onderwijs te Heemstede, als Rijksmonumentenlijst bescherming geniet.

BUITENPLAATS KENNEMEROORD

Na 1795 heeft J.B.van Keulen de taveerne laten afbreken om op deze plek een fraai landhuis inclusief een biljartkamer voor hemzelf en zijn familie te bouwen. De naam van de ontwerper is onbekend maar gelet op de stijl van huis en tuin zou dat heel goed de in zijn tijd befaamde architect J.Zocher senior kunnen zijn. Het terrein van Kennemeroord werd in vroeg-landschappelijke stijl aangelegd, wat vandaag de dag nog duidelijk te zien is. In 1803 is de nieuwe hofstede voor f 19.750,- gekocht door de Amsterdammer Herman Rahuzen. De nieuwe bezitter was een succesvol koopman, oorspronkelijk afkomstig uit Leer in Oost-Friesland (Duitsland) en gehuwd met Sara de Clercq, een zuster van de vader van koopman en Réveilauteur Willem de Clercq (1795-1844). Laatstgenoemde verbleef vooral in zijn jeugd jaren met zijn vader veelvuldig op Kennemeroord en schreef daarover in zijn dagboek.

Na nog enkele malen van eigenaar te zijn gewisseld is het toen ruim 7 hectare grote landgoed in handen gekomen van mr. Jan Pieter Adolf Teding van Berkhout, advocaat en penningmeester van de Haarlemmermeerpolder. Gehuwd met de schatrijke Isabella de Wildt bedroeg het gezamenlijk vermogen van dit echtpaar op Kennemeroord aan het

Kennemeroord, circa 1840, litho door P.J.Lutgers

eind van hun leven liefst *f* 1.212.629,-, dat voor een groot deel was belegd in effecten.

De enige zoon en erfgenaam Pieter Teding van Berkhout (1865-1935) ontwikkelde zich evenals zijn vader tot een actief financier, maar verloor evenals jonkheer Deutz van Lennep van 'Meerenberg' al zijn geld met de 'Bulb', welke maatschappij als gevolg van mismanagement alsmede een economische crisis in de bloembollencultuur in 1930 failliet ging.

Kennemeroord kwam via een familierelatie in het bezit van jonkheer Pieter Quarles van Ufford. De Rijkstraatweg (Herenweg) diende met het oog op de Olympische Spelen in Amsterdam van 1928 te worden verbreed tot ongeveer 12 meter. Voor het grootste deel in oostelijke richting met als gevolg dat Kennemeroord – voor *f* 78.000,- door de Provincie aangekocht – moest worden gesloopt.

In 1926 is een nieuw landhuis meer naar achteren gebouwd naar een ontwerp van architect A.A.de Maaker. De tuin is toen op onderdelen

Kennemeroord voor de afbraak circa 1959 (foto: W.Meesters)

gewijzigd door de Haarlemse landschapsarchitect Leonard Springer. In 1948 is het huis met landgoed op initiatief van Ds. G.A.Barger voor een bedrag van f 175.000,- aangekocht door de Diaconie van de Hervormde Kerk Heem-stede. Vervolgens gaf het huis tijdelijk schoolhuisvesting. In 1959 is de solide villa afgebroken om twee jaar later plaats te maken voor de bouw van een bejaardenhuis.

ZORGCENTRUM STICHTING KENNEMEROORD 1961-1999

De Bloemendaler H.W. van Kempen heeft het ontwerp gemaakt voor een nieuw bejaardenhuis. De eerste steen is gelegd door het oudste Kerkeraadslid J.J.Kreutzberg op 22 januari 1960. Deze bevat de tekst: "ANNO DOMINI 1960. Tot de ouderdom ben ik dezelfde en tot de grijsheid zal ik u torsen", afkomstig uit het boek Jesaja 46:1. Eerder was besloten dat de antieke limietsteen, eens de grens aangevend met de gronden van het Haarlemse St. Elisabethgasthuis, in de hal zou worden herplaatst. Ook al was op dat moment de bouw nog niet voltooid vestigden zich in januari 1961 de eerste bewoners op Kennemeroord. Op 18 maart van dat jaar verrichtte mevrouw I.C.A.H. van Rappard-Mundt, echtgenote van Heemsteeds burgemeester, de opening door het luiken van de tuinbel van de oude buitenplaats. In totaal startte Kennemeroord met 82

Voorzijde Kennemeroord in 1987

bejaarden, met een gemiddelde leeftijd van 79 jaar. De leeftijd steeg in de jaren zeventig tot bijna 84. Niet enkel de geestelijke verzorging kreeg aandacht, evenzeer sociale activiteiten zoals ontspanningsavonden, de organisatie van bazaars en dergelijke.

Omstreeks 1980 is een noodzakelijke renovatie in 3 fasen uitgevoerd en kon het zorgcentrum in november 1982 worden heropend. Het huis telde nu 62 eenpersoons- en 4 tweepersoons-kamers en een ziekenboeg met 6 bedden.

Als gevolg van een door de Provincie gewenste vermindering van het aantal verzorgingstehuizen, op basis van nieuw beleid dat ouderen langduriger zelfstandig dienen te wonen, is Kennemeroord in 1999 gesloten en zijn de bewoners naar elders overgegaan, onder andere naar Kennemerduin.

Wat de 'definitieve' toekomst van Kennemeroord zal zijn ligt in de schoot van de toekomst verborgen. Naar het zich thans laat aanzien zullen op deze historische grond senioren-appartementen verrijzen en worden de terreinen van de drie zorgcentra met elkaar verbonden en voor het publiek opengesteld.

HET (OUDE) POSTHUIS

De naam Kennemerduin komen we pas na 1900 tegen toen burgemeester mr. D. J. van Lennep op dit terrein ten noorden van Kennemeroord een villa liet bouwen. De voorgeschiedenis van deze "hoeck uytte wildenis" aan de Herenweg tussen de vroegere herberg 'De Dorstige Kuil' en het duin waar later de Heilige Bavo-kerk is gebouwd, gaat terug op een Posthuis, een wisselplaats voor paarden. Sinds het midden van de 18^e eeuw tevens met een functie als tapperij.

Op initiatief van enkele Haagse magistraten is omstreeks 1662 een officiële postdienst tussen Den Haag en Amsterdam gerealiseerd met kantoren in o.a. Lisse en Heemstede. Een centrale rol speelde aanvankelijk Frans Bisdommer, die tot diens wrede dood goede contacten onderhield met raadpensionaris Johan de Witt. In 1682 nam de Amsterdamse makelaar/koopman Nicolaas van Duyst een deel van de aandelen over. Deze familie behield het octrooi tot ver in de 18^e eeuw. Vooral Gommarus van Duyst (1677-1741) had veel succes en kon zich een fraai buitenhuis 'Post-rust' in Halfweg permitteren. Hij werd 'vereeuwigd' in dichtregels van Willem van der Hoeven en Gysbert Tijmens.

Het Oude Posthuis begin 20^e eeuw

Een nieuw Posthuis in 1743

Omstreeks 1740 is het gebouw mogelijk door een brand verwoest en is een nieuw Posthuis gebouwd op de plaats van de oude fundamenten. Bij de overdracht in 1777 – voor ruim f 10.000,- is sprake van 40 postpaarden, 7 postwagens en 4 chaisen (half open vierwielige voertuigen) die tot de posterij behoorden.

Toen de Bataafse Republiek aanving gingen de zaken niet voor de wind. Postmeester Ledeboer, die in Haarlem in de gevangenis belandde, kon het financieel niet bolwerken, waarna het Posthuis tijdens een publieke verkoping is gekocht door de vermogende Amsterdammer David Cornelis van Lennep.

Ondanks pogingen tot herstel bleef het in financieel opzicht slecht gaan. Teneinde niet op een faillissement af te stevenen moest hij de dienst in 1801 opheffen. Een nieuwe onderneming herrees onder de directie van Van Koppen te Amsterdam, Veldhorst in Den Haag en Hendrik van Leeuwen in Heemstede. De spoorwegen zijn er de belangrijkste oorzaak van dat in 1854 de paardenposterij definitief werd opgeheven. Eerder was al in 1842 een tweede diligencedienst in 'Postrust', gesticht door IJsbrand Soll van Koppen, na een kwijnend bestaan gestopt.

Kennemerduin als burgemeesterswoning

In 1891 werd mr. D.E. van Lennep op 26-jarige leeftijd tot burgemeester van

KENNERDUIN, HEEMSTEDÉ.

M E N U .

den 26 maart 1913
Méchies
Condomine à table
Gratification d'Agneau
à l'orange
Chaudron de postiches
à la crème
Morceau de pâte de pigeon
à l'ail
Fruits confits

Heemstede benoemd. Hij woonde toen met zijn echtgenote in het grote huis 'Oud-Berkenroede'. Op zijn initiatief is op het circa 4 hectare grote terrein dat vroeger met het Posthuis één geheel uitmaakte, het herenhuis 'Kennemerduin' gebouwd. Op 7 juli 1903 heeft de oudste dochter Anna Catharina van Lennep de eerste steen gelegd. In 1976 heeft een kleindochter Wendela Bicker haar herinneringen aan Kennemerduin op papier gezet. Na de Tweede Wereldoorlog toen het ouderlijk paar was overleden en de kinderen naar elders verhuisd is de villa met terrein aanvankelijk verhuurd aan een organisatie voor de opvang van invaliden en chronisch zieken.

Een nieuwe bestemming: Stichting Unicum

De huidige instelling 'Nieuw Unicum' in Zandvoort voor lichamelijk gehandicapten vond haar oorsprong is het huis 'Kareol' te Aerdenhout. Omdat het landhuis niet meer werd bewoond is het door de familie Van Lennep verhuurd aan deze door de heer Chr.J.van Vliet opgerichte stichting, zelf invalide als gevolg van kinderverlamming. In 1952 vielen de Marine-inkomsten weg nadat 35 tbc-patiënten van de Koninklijk Marine naar Amersfoort verhuisden. Vervangende ruimte is gevonden in het aan de overzijde van de Herenweg gelegen rusthuis 'Bloemenhove'. In 1957 kocht de Gereformeerde Stichting Heemstede het landgoed Kennemerduin van de Erven van Lennep.

GEREFORMEERD BEJAARDENHUIS KENNEMERDUIN

Op 1 mei 1954 is de Stichting Kennemerduin tot stand gekomen welke zich ten doel stelde een bejaardenhuis op te richten voor personen die wonen in de classis Haarlem van de Gereformeerde kerken in Nederland. Na de aankoop van het landgoed moesten talrijke problemen overwonnen worden. Het zou nog acht jaar duren alvorens het tehuis kon worden geopend. Alleen al de talrijke overheidsgoedkeuringen vergden veel overleg. Architect J.H.van der Zee uit Bussum is aangetrokken voor een ontwerp, waarna de bouwtekeningen verscheidene malen zijn aangepast. Na vertrek van 'Unicum' kon het landhuis worden gesloopt. Het gehele project heeft in totaal ongeveer 2 miljoen gulden gekost. Begin 1965 arriveerden de eerste bewoners. Donderdag 22 april van dat jaar is het tehuis officieel geopend door de echtgenote van de toenmalige Commissaris van de Koningin in de provincie Noord-Holland. In de loop der jaren steeg de leeftijd voordat men in het huis terechtkwam, hetgeen ook

ties had voor de zorg. De bejaardenhuisjes op het terrein, aangeduid met 'de bungalows' bleken zeer in trek. Midden jaren tachtig deden zich ingrijpende veranderingen in de zorgsector voor. Ouderen kregen minder snel een indicatie voor een tehuis. Het nieuwe beleid was dat men zo lang mogelijk zelfstandig moet kunnen blijven wonen totdat dit fysiek niet meer zou kunnen. Dat noopte de verzorgingshuizen het accent op een hogere verzorgingsgraad te leggen. Kennemerduin speelde in op die veranderde situatie door middel van renovatie en reorganisatie. Een ingrijpende verbouwing ving in maart 1988 aan, die in november van het jaar daarop gereed kwam. Met de nieuwbouw en vermindering van het aantal plaatsen nam de wachtlijst aanzienlijk toe. Op basis van een provinciaal plan mocht Kennemerduin echter niet meer dan 89 kamers exploiteren.

Vernieuwingen en ZorgBalans

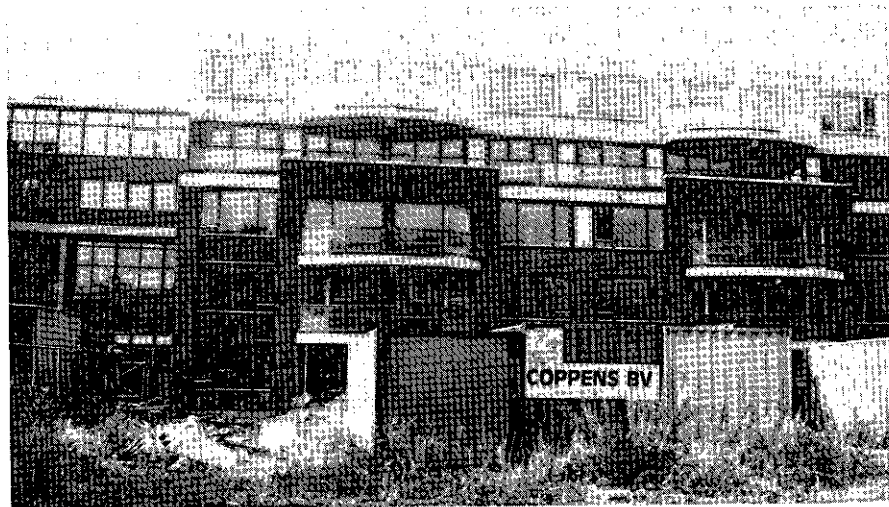
In 1996 ontstond de Stichting KennemerPark door fusie van de verzorgingshuizen Kennemerduin, Kennemeroord en Parkzicht. Een jaar later is ZorgBalans gesticht als overkoepelende organisatie van vijf verzorgings- en verpleeghuizen in de regio. Per 1 januari 2000 trad

consequen‘Vitae Vesper’ in Haarlem tot de nieuwe ZorgBalans Groep toe. Korte tijd daarvoor is een holding in het leven geroepen waarin de stichting ZorgBalans, de Thuiszorg Kennemerland Zuid onder de nieuwe naam ZorgBalans Thuiszorg en zorgcentrum ‘De Heemhaven’ in Heemstede op organisatorisch gebied samenwerken.

Inmiddels is in Kennemerduin een verpleegunit met twintig plaatsen geopend middels een verbouwing van souterrain en begane grond. Dat houdt in dat ouden van dagen – vandaag de dag senioren geheten – hun eigen appartement kunnen behouden, maar toch gebruik kunnen maken van alle zorg en expertise die zij anders in het verpleeghuis zouden ontvangen.

‘Westerduin’

Eind twintigste eeuw was een zoektocht naar nieuwe vormen van hulpverlening een beleidsonderdeel van de Heemstedse stichting ‘ZorgBalans’ geworden. Door de fusies van de jaren negentig, de groeiende vraag naar ‘bedden’ in de zorgverlening ten gevolge van de vergrijzing van de bevolking en de veranderende opvattingen over dienst- en zorgverlening aan de ouder wordende mens had de behoefte van de stichting om het zorgpakket af te stemmen op het zo zelfstandig mogelijk wonen van ouder wordende mensen al dan niet met ‘zorg

Het nieuwe ‘Westerduin’ in aanbouw. Voorzijde (Foto: M.A. Bulte)

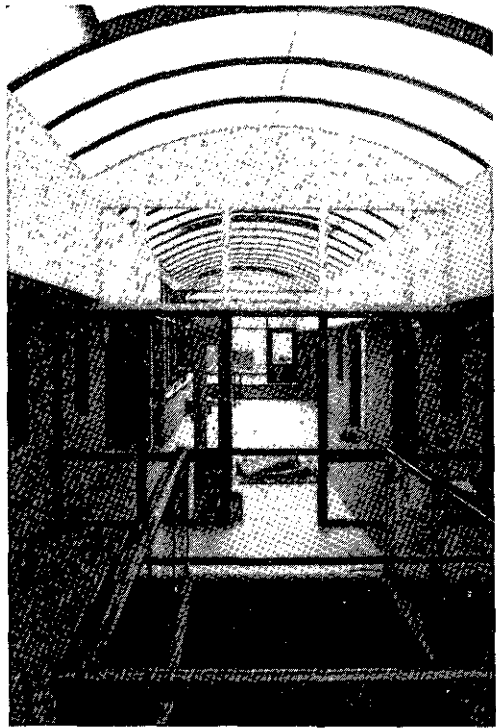
naar wens' of 'zorg naar maat' een grote prioriteit gekregen. Vandaar dat het bestuur van de stichting eind jaren negentig van de twintigste eeuw besloten had om de nieuwe denkbeelden in praktijk te brengen. Dit betekende dat men op basis van reeds opgedane ervaringen en uitgewerkte ideeën had besloten om in het geval van een nieuw te bouwen complex de woonfunctie met de sociale functie samen te laten gaan. De oplevering werd gepland in het najaar van 2000 en de officiële ingebruikneming omstreeks maart 2001.

Om aan de gestelde voorwaarden te voldoen besloot men om het nieuwe complex te bouwen op een langwerpig stuk grond naast het voormalige Verenigingsgebouw aan de westzijde van de Herenweg te Heemstede. De plannenmakers vulden de plannen concreet in door de geplande 88 appartementen op een dusdanige wijze rond een binnentuin te groeperen dat de toekomstige bewoners openheid, vrijheid en gewenstheid dagelijks konden ervaren. Dit laatste was belangrijk om het gevoel van 'geïsoleerd zijn' of 'opgeborgen zijn' zoveel mogelijk te voorkomen. Het gebruik van multifunctionele ruimten nam daarbij een belangrijke plaats in. Om het aanbod zo divers mogelijk te maken werd in de eerste maanden van 2000 voor belangstellenden de mogelijkheid geopend om aan te geven of zij een appartement wilden kopen of huren. Onder overweldigende belangstelling werden inschrijf- en aanvraagformulieren opgevraagd, voorlichting en advies ingewonnen en verzoeken ingediend om in aanmerking te komen voor een van te bouwen woningen. Waarvan de meeste inschrijvers zich niet of nauwelijks realiseerden dat het stuk grond, waarop het appartementencomplex 'Westerduin' thans staat, een lange geschiedenis kent.

Door een relatie te leggen met de geschiedenis van de grond waarop dit nieuwe verzorgingshuis is gebouwd en haar vroegere bewoners is uiteindelijk gekozen voor de naam 'Westerduin' naar de vroegere, daar vlakbij gelegen gelijknamige buitenplaats aan de westzijde van de Herenweg op het grondgebied van Berkenrode. Tegenwoordig heeft het gebouw een andere naam en wordt het 'Berkenrode' genoemd. Het diende in de 20ste eeuw lange tijd als onderkomen voor de Heemstedse handschoenenfabriek Laimböck. Vóór 1797 heette dit pal aan de Herenweg gelegen huis nog 'Westerduin'. Zij werd in de 18^e eeuw in verscheidene koopakten omschreven als een hofstede met herenhuizing, stalling, koetshuis voor 15 paarden, tuinmanswoning, koepel, biljartkamer en boomgaard. Het bijbehorende terrein was later

totaal drie morgen groot. 'Westerduin' werd uiteindelijk in 1797 verkocht aan Mr. Pieter van Wickevoort Crommelin. Deze liet het toenmalige huis 'Berkenrode' afbreken en vestigde zich in huize 'Westerduin', waarvan hij de naam wijzigde in 'Berkenrode'. Hiermee verdween de naam 'Westerduin'.

Omdat het appartementencomplex is gebouwd op de grond waarop voorheen ook zo'n twee eeuwen de r.k. kerk van Berkenrode heeft gestaan en in de 20ste eeuw de ULO-school Henricus, is in het hoofdstuk over 'Westerduin' ook het verhaal van deze kerk en school beschreven, zodat met overtuiging van gewijde grond mag worden gesproken, waarop geestelijke, leerzame en in de toekomst 'rustende' elementen de grond een bijzonder etiket hebben gegeven.

De vierde verdieping van Westerduin in aanbouw (Foto: M.A. Bulte)

'Volksbelang' en 'Parkzicht'

Het vierde deel van het boek handelt over de geschiedenis van het logement 'Volksbelang' en het latere rusthuis 'Parkzicht' aan de Jansweg en de Helmlaan te Haarlem. Omdat 'Parkzicht' in 1933 de voortzetting was van het logement 'Volksbelang' en 'Parkzicht' eind 20ste eeuw een onderdeel werd van de latere stichting 'ZorgBalans' is voor de geschiedenis van deze sociale instellingen eveneens een plaats ingeruimd. Menigeen zal zich de spreuk 'Komt hier en weest goed-schik, Gebruik na uw begeeren: Al is de beurs niet dik. Gij kunt er hier na leven' op de zijgevel van pand Jansweg 40 te Haarlem

herinneren. De bedoeling van het citaat was om de arbeider naar het volkshoogement te lokken en hem de illusie te geven dat hij hier goedkoop kon eten en slapen. Tussen 1895 en 1933 is het hoogement voor vele doeleinden gebruikt. Als hoogement natuurlijk, maar ook als koffiehuis, leeszaal, militair tehuis, tentoonstellingsruimte, jeugdherberg en als wisselwoning voor degenen die vanuit Haarlemse krotten moesten verhuizen naar houten noodwoningen die na de 1ste Wereldoorlog op verscheidene plaatsen in Haarlem werden gebouwd.

In 1933 kwam in het pand op de hoek van de Jansweg en de Parklaan een rusthuis voor bejaarde heren en dames. De directie kwam in handen van de nieuwe 'Stichting Parkzicht' (opgericht op 30 december 1933 bij notaris J. Wildschut te Haarlem) die het onroerend goed huurde van de 'Stichting Volksbelang'. De nieuwe stichting had ongeveer dezelfde grondslagen als de 'Stichting Volksbelang'. Qua doelstelling had het zijn tijd mee. Door de economische depressie waren de vermogens van velen gekelderd, zodat de zorg voor de oude dag voor vele bejaarden een ander aanzien had gekregen. Het verblijf in 'Parkzicht' bood enig soelaas. Zonder grote financiële offers konden meer dan twintig mensen hier hun levensavond doorbrengen en waren voor hun verzorging niet aangewezen op de kinderen.

In de jaren zestig van de 20ste eeuw bleek dat het gebouw eigenlijk niet meer geschikt was om als bejaardentehuis te dienen. Restauratie was niet te betalen, dus besloot men uit te wijken naar een nieuwe locatie. Het nieuwe 'Parkzicht' kwam aan de Helmlaan in de Haarlemse wijk 'Oosterduin' waarvan de huizen vanaf 1935 als onderdeel van een nieuwe Haarlemse forensenwijk zijn gebouwd. De wijknaam 'Oosterduin' was niet uit de lucht komen vallen. Met de hofsteden 'Spiegelenburg', 'Sandenhoef' en 'Duinvlief' lag de voormalige buitenplaats 'Oosterduin' ten westen van de Leidsevaart. In de 18^e en 19^e eeuw was zij vanaf de langs de Leidsevaart lopende weg goed te bereiken via de Munterslaan. Ooit - in 1794 - was het landgoed 'Oosterduin' 250 morgen groot en was het tot in de verre omstreken bekend als een sierlijke en uitgestrekte lustplaats. De ouderen onder ons zullen zich nog kunnen herinneren dat de landerijen ten westen van de Houtvaart nog dienst hebben gedaan als bloembollenvelden. Waar in het voorjaar tienduizenden bollen in bloei stonden en Haarlem nog meetelde in bloembollenland. Uiteindelijk zijn ruim 75 hectaren landerijen en bloembollengronden van het voormalige landgoed 'Oosterduin' met verscheidene woningen en de laan in 1905 ingebracht in de 'N.V.

Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen Boekenrode'. Een deel ervan – ruim acht hectaren - werd in 1933 verkocht aan de 'N.V. Bouw- en Exploitatiemaatschappij Lageduinbebouwing'. Een ander deel in 1935 als 'enige percelen grond projectbestrating' aan de Gemeente Haarlem. In 1971 werd nog een deel van 4.29.50 hectare nabij de Egelantierlaan aan de Gemeente Haarlem verkocht in het kader van het bestemmingsplan 'Tuinbouwgebied' en 'Oosterduin'.

In het voorjaar van 1975 werd het nieuwe gebouwencomplex in gebruik genomen. In de periode van 4 tot en met 6 april werd er verhuisd. Veel steun was gekregen van 'vrijwilligers' uit de wijk 'Oosterduin' en van de kerken. In het begin was het wennen voor de 55 bejaarden. De vertrouwde indeling, het gangenstelsel, de lift en het bellensysteem, alles was nieuw. Niemand wist nog precies hoe het allemaal werkte en niemand had nog tijd om het allemaal uit te leggen. De mensen hadden zelf hun kamer mogen uitzoeken en zaten op alle verdiepingen verspreid. Dat alle kamers waren voorzien van een eigen douche was eveneens een grote vooruitgang.

In de tweede helft van de jaren negentig raakte 'Parkzicht' betrokken bij twee fusies en een ingrijpende renovatie. Tijdens de eerste fusie werd 'Parkzicht' samengevoegd met 'Kennemerduin' en 'Kennemeroord' te Heemstede. Samen gingen ze verder onder de naam 'Kennemerpark'. Door de schaalvergroting waren de overlevingskansen groter, overheadkosten minder en wat wel zo belangrijk was: de keukens konden worden samengevoegd, hetgeen een grote besparing opleverde en wat voor de bewoners nog belangrijker was de 'karbonadelucht' tijdens de koffiepauze was verdwenen.

De tweede fusie in 1997 omvatte het samengaan van de zorgcentra van 'Kennemerpark' met de somatische en psychogeriatrische verpleeghuizen 'Zuiderhout' te Haarlem (121 bedden), 'De Houttuinen' te Haarlem (90 bedden) en 'Den Weeligenberg' te Hillegom (180 bedden) in de Stichting 'ZorgBalans'. Bovendien moest 'Kennemeroord' dicht. Opnieuw moesten er teams in elkaar worden geschoven. Dat gaf nogal wat onzekerheid, zeker bij het personeel. Deze fusie was belangrijk om toekomstige ontwikkelingen beter het hoofd te kunnen bieden.

De laatste vernieuwende impuls voor het zorgcentrum 'Parkzicht' was een ingrijpende verbouwing in de jaren 1998 en 1999. Ingrijpend

omdat de 57 bewoners in april 1998 voor een jaar moesten verhuizen naar de beide andere verzorgingshuizen. Met behulp van een verhuis- en sociaal plan werden de bewoners naar hun tijdelijk onderkomen begeleid. Het grootste deel werd ondergebracht in het zorgcentrum 'Kennemeroord' en een klein deel naar 'Kennemerduin'. Daarvoor was een vergoedingsregeling ontworpen en de bewoners gevraagd naar hun wensen. Ook konden de bewoners van het 'Parkzicht' aangeven of zij na de verhuizing weer terug wilden naar de oude locatie of in 'Kennemerduin' ondergebracht wilden worden of blijven. In april 1999 keerden de bewoners weer terug.

Onder leiding van de stichting 'ZorgBalans' gaat het meer dan 100 jaar oude 'Parkzicht' een gewisse toekomst tegemoet. Door de schaalvergroting kregen de verschillende tehuizen een krachtiger stem. Waardoor ook de toekomstige belangen van 'Parkzicht' beter gewaarborgd zijn.

Ruim een eeuw architectuurontwikkeling; een zonnige excursie over het terrein van de Gemeentewaterleidingen Amsterdam

Op zaterdagmorgen 7 oktober om 11 uur verwelkomt de heer ir.A.J.Roebert ons in het vestigingsgebouw. Na een kop koffie en een korte inleiding over het ontstaan en de uitbreiding van het terrein gaan we naar buiten voor een rondleiding over dit zeer bijzondere terrein. Al 147 jaar is op dit terrein gebouwd, verbouwd, uitgebreid en gesloopt. Iedere uitbreiding brengt andere architectuur. Het is prachtig te zien hoe oud en nieuw elkaar opvolgen, aanvullen. Het landschap er omheen is de bindende factor.

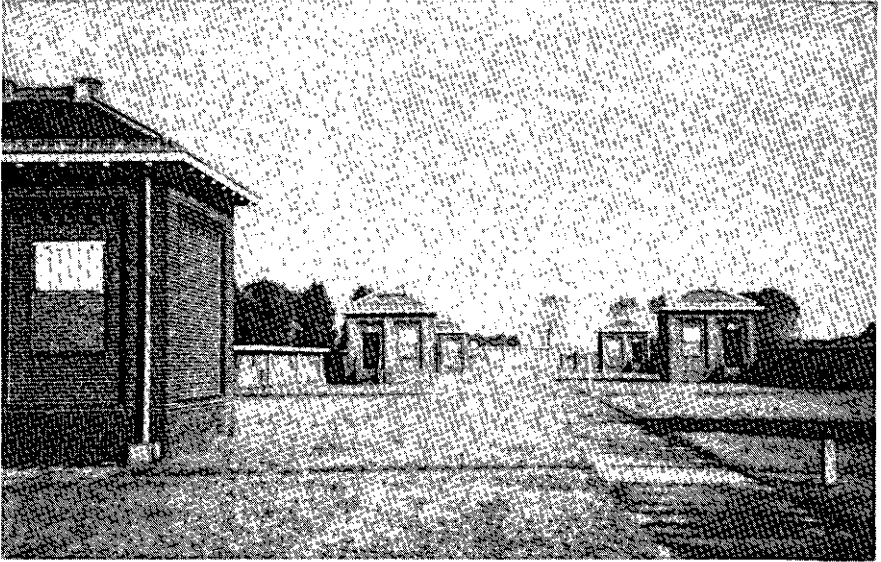
We zien het beeld 'waternimfen' van Bert Kiewiet. Het geeft het einde van de oude beek aan die vroeger ook voor het vervoer van het water werd gebruikt.

Het oudste gebouw is het pompstation aan de Leidsevaart (1853) dat nu een klein museum geworden is.

Het gebouwencomplex van architect C. den Heijer is in de vorm van een schip en de buitenkant van de reinwaterkelder is in de vorm van een blauwe golf die het schip omspoelt.

We lopen langs de 'langzame' zandfilters; vroeger open, nu overdekt. We staan op de zichtas en zien een boeiend landschap van stenen

bakken, geflankeerd door reguletoerhuisjes. Deze zijn nog steeds prachtig om te zien.

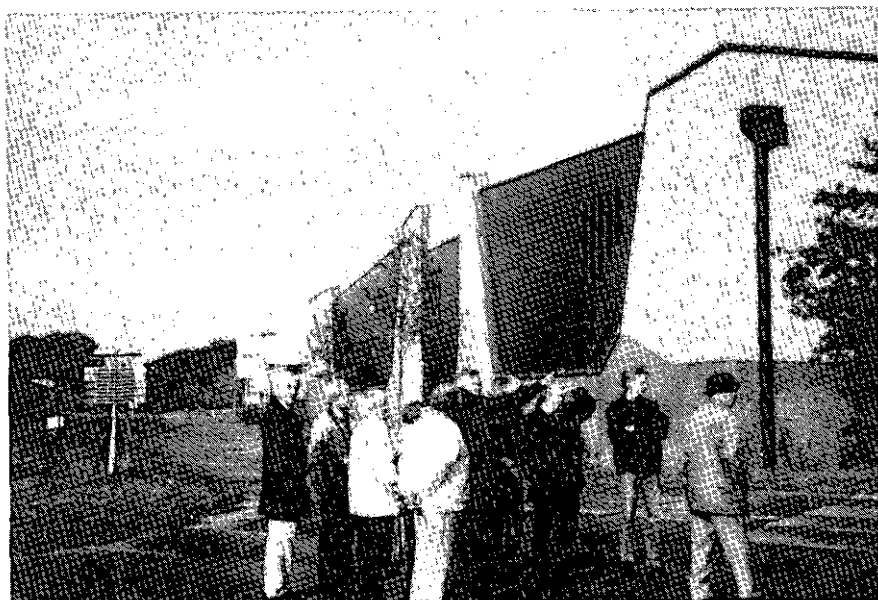

Reguletoerhuisjes en langzame zandfilters

We blijven even staan bij het beeld van 'de vlam', ontworpen door architect van Huut. Minder hoog dan hij gewild had is het geworden, maar met de zon erop extra schitterend. Zo worden op het terrein de vier elementen: water, vuur, aarde en lucht door beeldhouwwerken verbeeld.

Van ieder gebouw weet de heer Roebert te vertellen wat de functie is, wie het gebouwd heeft, waarom het die vorm heeft. En wat een geluk heb je als je rondleider ook de sleutel heeft van die gebouwen. Dan mag je ook binnen kijken. Zo komen we ook in de uitgestrekte waterhal (architect P.J.Elling) met enorme waterbakken waarin de laatste bacteriologische afbraak plaats vindt .

Bij de vroegere gebouwen zie je aan de buitenkant wat er binnen gebeurt. De compartimenten binnen worden buiten in de muur aangegeven. Bij de latere gebouwen zie je buiten niet meer wat er binnen gebeurt.

Groep voor ozon- en koolfiltergebouw

Voor het eerst van ons leven hebben we gekristalliseerd marmer in onze handen gevoeld. We hebben het spoelwaterfiltergebouw, een juweeltje om te zien van architect van Huut, van binnen bekeken. Een van de deelnemers vindt het wel wat weg hebben van een bierfabriek. Begonnen we bij het biologische proces van zuivering in de grote zandfilterbakken, we eindigen in de grote hal waar de chemische zuivering plaats vindt. Degenen die willen mogen ook naar boven om daar een kijkje in 'de keuken' van de waterzuivering te nemen. Hoewel de heer Roebert ons waarschijnlijk nog veel meer zou kunnen vertellen eindigt de rondleiding rond 1 uur. We hebben niet alleen een zeer interessante ochtend gehad, we krijgen ook nog het mooie boek, architectuur op Leiduin 1853-1995 aangeboden. Om thuis nog na te genieten .

Anja Kroon en Marisca van der Eem

EEN CENT VOOR EEN EMMER WATER EN EEN VLEUGJE VAN LENNEP

Op zaterdag 9 september, de jaarlijkse Open Monumentendag, vond de officiële opening plaats van een tentoonstelling "Gezond drinkwater uit de kraan, al anderhalve eeuw". Georganiseerd door de Gemeentewaterleidingen in Amsterdam in het kader van het programma van manifestaties en activiteiten met als motto: "Vaarwel Negentiende Eeuw". Deze expositie die tot 1 oktober duurde was gewijd aan de geschiedenis van het oudste waterleidingbedrijf van Nederland met als centrale figuur Jacob van Lennep, stimulator bij de oprichting en in 1853 eerste directeur van de Duinwatermaatschappij, de voorloper van het huidige bedrijf.

Omdat de bibliotheek meewerkte met boeken en prenten uit de collectie "Lennepiana" was ik hierbij aanwezig. De ontvangst had plaats in de Lezingenzaal van het zogeheten Vestigingsgebouw op de grens van Heemstede en Bloemendaal. Toen ik (met de auto) aankwam viel me op dat bij de Oase, aan de overzijde van de Vogelenzangseweg – toegang tot de Amsterdamse Waterleidingduinen – op de vroege zaterdagochtend zoveel mensen per auto of rijwiel, al joggend of wandelend in de weer waren.

Opmerkelijk in het Vestigingsgebouw was het welkomstwoord door de directeur, die niet enkel obligaat de hoogste burgerlijke autoriteit, maar vrijwel alle ruim 50 genodigden persoonlijk of functioneel noemde. Daarna kwam de voorzitter van de museumcommissie aan het woord, drs. J.C.E.M. Apers, een gulle Brabander en eigenlijk een financieel expert, die deze taak met verve op zich genomen had.

Aangekondigd als nakomeling van Jacob van Lennep sprak vervolgens jonkheer Gerard (Louis) van Lennep, bekend als medewerker

COMMISSARISSEN en DIRECTEURS der DUIN-
WATER-MAATSCHAPPIJ. Besloten bij deze: dat zij
in aanmerking der tijdsomstandigheden, besluiten hebben

HET DUINWATER
tijdelijk verkrijgbaar te stellen, aldagelijks, te beginnen
met MAANDAG 12 DECEMBER c. 1., van des vroe-
gers acht tot des middags vier uren, aan de Functie-
buisen in Willemspoort, zwaer, tegen betaling van

EEN CENT PER EMMER

Niemand zal meer dan Twee Emmers te gelijk kunnen
betrekken.

Amsterdam, den 6 December 1855.

Commissarissen en Directeurs der Duinwater-Maatschappij,
ARTHUR R. ADAMS, J. VAN LENNEP,
Secretaris, Voorzitter,
J. C. FANER, Secretaris.

N.B. Er wordt geen Guld gevraagd.

van de NRC en van *high society* televisieprogramma's, zoals over miljonairs en samenwerkend met Gert-Jan Dröge. Deze columnist en impresario bleek uit een door de heer ir.J.J.van den Broek meegegeven stamboom geen rechtstreekse afstammeling van de 19^e eeuwse schrijver, maar afkomstig uit een zijtak drie generaties eerder.

Zijn toespraak was gelardeerd met anekdotes, op droogkomische wijze gebracht in een melange van *Dichtung und Wahrheit*. Zo sprak hij over zijn grootmoeder, die mooi van lijf en leden geweest moet zijn, maar uit een milieu zonder veel beschaving kwam. Toen zijn grootvader haar bij de familie voorstelde waren de ouders ernstig teleurgesteld. Tijdens het souper bleek ze nooit eerder met vork en mes te hebben gegeten. Om die reden is ze voor haar opvoeding door de aanstaande schoonouders naar een meisjespensionaat in Zwitserland gestuurd. Uiteindelijk heeft zij 11 kinderen gebaard.

Na afloop heb ik de genealogie Van Lennep geraadpleegd. Daaruit blijkt dat zijn grootvader Gerard Louis van Lennep (1854-1906), o.a. directeur van de Maatschappij van Nijverheid is geweest en gemeenteraadslid van Haarlem. Hij huwde in 1878 te Nieuwer-Amstel met Anna Sophia Kreye uit Amsterdam. Inderdaad zijn uit deze echtverbintenis 11 kinderen gesproten, waarvan de eerste zes in Amstelveen en de overige vijf in Haarlem, waaronder als tiende Aernout Hendrik van Lennep, vader van de spreker.

De eigenlijke openingsdaad bij het voormalig pompstation geschiedde door de burgemeester van Heemstede. Voor de gelegenheid had men buiten het vroegere Pompgebouw een kraan geplaatst. Voor een originele negentiende eeuwse cent ontving burgemeester jonkvrouw Nicolien Hobbine van den Broek-Laman Trip een emmer vers duinwater. Zoals vanaf 12 december 1853 de Amsterdammers aan de fontein buiten de Willemspoort tegen betaling van een cent een emmer water ontvingen. In de beginperiode was twee emmers het maximum. Men moest bovendien met gepast geld betalen, want geld wisselen was verboden. De burgemeester zei dat ze de vrije hand had gekregen in de bestemming van het water. Een enkeling verwachtte daarop een koude douche, maar kordaat gooidde onze eerste burgeres de inhoud van de emmer leeg tegen de voordeur van het monumentale gebouw na welke schoonmaakbeurt de expositie kon worden bezichtigd. Deze bleek bescheiden maar oogstrelend ingericht, ondersteund door audiovisueel materiaal. Aan de hand van een foto heeft een decoratieschilder het Huis te Manpad over een gehele wand nageschilderd.

Vanuit Huis te Manpad, waar men het opgepompte water uit de Kennemer Duinen als een delicatessen beschouwde, is het idee geboren voor de duinwaterleiding.

Namens de organisatie 'Vaarwel Negentiende Eeuw' was o.a. professor Marita Mathijssen aanwezig. Dat laatste kwam goed uit. Een dag eerder had ik een postbericht ontvangen van het Roosevelt Study Center in Middelburg. Met het oog op een congres over Californië was dit studiecentrum in een kopie van Jacob van Lennep's kluchtspel "Een droom over Californië" uit 1849 en zocht men naar een Van Lennep-specialist voor een aantal specifieke vragen.

Bij de opening was trouwens nog een Van Lennep-nazaat aanwezig, namelijk jonkheer Hugo van Lennep uit Overveen, een rechtstreekse afstammeling van professor David Jacob van Lennep en van twee Heemstedse burgemeesters. Overigens leven er ook nog rechtstreekse nakomelingen van de dichter Jacob van Lennep, maar geen van de nog talrijke in leven zijnde telgen uit dit roemrijke geslacht draagt op dit moment de voornaam Jacob. Hier moet toch wat aan te doen zijn. De familie Van Lennep heeft in de 18e, 19e en eerste helft van de 20e eeuw over veel grondgebied beschikt in Heemstede en Bloemendaal. Anno 2000 resteert nog slechts één bescheiden herenhoekhuis.

Men vindt troost in de gedachte dat David Jacob van Lennep en zo'n 55 andere mannelijke telgen Van Lennep hun laatste rustplaats hebben gevonden op de Algemene Begraafplaats in Heemstede. Het stoffelijk overschot van Jacob van Lennep ligt nochtans op het stille kerkhof van Oosterbeek met een grafmonument en borstbeeld dat hersteld wordt.

Ten slotte: wie de tentoonstelling heeft gemist heeft tot eind 2000 nog een kans op donderdagen. Nadere informatie verstrekt de heer Leo Esveld (telefoon 020 5802244).

Hans Krol

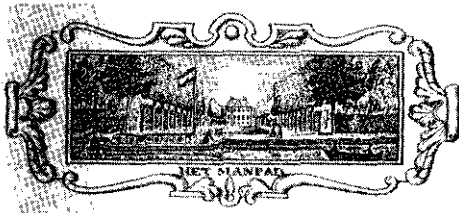
Tijdens de openingsdag (Foto: Frans Steffens)

EEN VOETREIS IN 1823 VAN JACOB VAN LENNEP OPNIEUW GEMAAKT

De RVU zendt vanaf 29 november een 9-delige documentaireserie van Geert Mak uit, getiteld 'De Zomer van 1823'.

De schrijver Geert Mak is momenteel zeer succesvol met zijn boek 'De eeuw van mijn vader'. Behalve de voorbereiding van een boek over Europa is de productieve historicus met een nieuw werk bezig. Mak zegt daarover in het dagblad 'Spits' van 20 oktober in een interview met Eline Verburg: *"Behalve door Europa reisde hij afgelopen zomer door Nederland voor weer een ander bijzonder verhaal. "Ik heb de voettocht nagelopen, die Jacobs van Lennep en zijn vriend Dirk van Hogendorp in 1823 maakten", vertelt Mak enthousiast. Deze tamelijk welgestelde jongens – Van Lennep was schrijver, Van Hogendorp de zoon van de bekende staatsman Gijsbert Karel van Hogendorp – deden gedetailleerd verslag van hun voettocht. De bevindingen van Mak komen vanaf november op televisie, in negen afleveringen en Van Lenneps dagboek zal opnieuw worden uitgebracht onder de titel 'Lopen met Van Lennep'. "Tussen nu en 1823 liggen bijna twee eeuwen, dus je zou verwachten dat het Nederland dat Van Lennep in zijn levendige dagboek beschreef ontzettend is veranderd", vertelt Mak. "Maar tot mijn verrassing viel het mee! Natuurlijk, er wonen nu acht keer zoveel mensen, maar zodra je buiten de Randstad komt, is Nederland nog heel erg mooi. De wegen waarover Van Lennep ging, bestaan nog bijna allemaal, net als veel details. Hij had het bijvoorbeeld over 'de wildernis in Drenthe'. Daar is nog steeds bos, maar nu met een vakantiepark. Ook beschreef hij de Sociëteitstuin in Goes, waar ze flirtten met de meisjes...Ik vond hem precies zo terug. Natuurlijk, op plaatsen waar in zijn tijd nog water kabbelde, ligt nu landbouwgrond of een nieuwbouwwijk, maar ik vond tot mijn verbazing toch veel terug. Met een ANWB-fietskaart van Nederland kan iedereen de tocht uit 1823 nog maken. Ik kan het iedereen aanraden, want ik heb een fantastische zomer gehad. Je weet niet wat je ziet".* Jacob van Lennep maakte de reis op 21-jarige leeftijd met zijn vriend van 28 mei tot 2 september 1823. Zij bezochten alle Nederlandse provincies met uitzondering van Limburg. Het journaal werd gevon-

den in de nalatenschap en is pas in 1942 uitgegeven onder de titel: 'Nederland in den goeden ouden tijd; zijnde het dagboek van hunne reis te voet, per trekschuit en per diligence van Jacob van Lennep met zijn vriend Dirk van Hogendorp door de Noord-Nederlandsche provinciën in den jare 1823 – volgens het nagelaten manuscript van Mr. Jacob van Lennep verzorgd door M. Elisabeth Kluit'. De reis ving op 28 mei aan in Amsterdam, op die dag reisde men naar Purmerend, een dag later is Monnikendam en het eiland Marken met een klein jacht bezocht en 30 mei kwam men in Hoorn aan. Na Enkhuizen (*"De Stad rondwandeland, vonden wij dezelve in een bedroevend en diep verval. Overal waren de schoonste huizen gesloopt en die nog stonden, dreigden in te storten"*) en Medemblik maakte men op 4 juni met een gehuurde visserschuit de overtocht naar Lemmer na eerst nog Urk te hebben bezocht.

Illustratie uit dagboek van Jacob van Lennep (1942).

Vele oudheden, scholen etc. werden bezocht, en in Groningen een gevangenhuis met vier ter dood veroordeelden. Met bekende personen zoals burgemeesters, predikanten, advocaten e.d. zijn gesprekken gearrangeerd. Van de kolonie der Maatschappij van Weldadigheid Frederiksoord, gesticht door

generaal Van den Bosch, deugde volgens Van Lennep niets. Op 14 juli bereikte men Zwolle (*"(...) Van ochtend vermaakten wij ons met het lezen van al de gekheden te Harlem bij gelegenheid van het L.Kosterfeest gedebiteerd..."*).

De uitvinding van de boekdrukkunst was op 10 en 11 juli 1823 met een groots feest, gevierd in de St.Bavo, dat werd ingeleid door professor Van der Palm.

Op 17 juli begaf men zich naar Bad Bentheim even over de grens, waarheen veel reizigers zich in vroeger tijd voor een kuur begaven. Omdat er in heel Oldenzaal maar één rijtuig beschikbaar bleek (dat al door een ander was besproken) reisde men in een mestkar. In Bentheim wordt de sfeer zeer goed beschreven van vreugde, ponkzucht en verveling.

"Wij wandelden niet wegens den regen; ik speelde biljard, haalde een potje, bracht vrolijkheid onder de menschen, nam den toon der

baden aan, noemde elk als een oude kennis bij zijn naam en zegevierde over de verveeling. Van Hogendorp schreef brieven of zat er bij Like patience on a monument. Smiling at grief. (...)

's Avonds was er bal. De schoone dames die hier dansten, loopen 's weeks met bloote voeten achter de koeien. Daar v. Hogendorp nog niet ulug genoeg was en ik mij zelf als een lammen badgast aanstelde, dansten wij niet mede, hoewel mijn vriend razend was, dat hij die ellendigen waltzers niet toonen konde, hoe men in den

Haag danste...". Men ontmoette "den vroolijken" burgemeester Posthuma van Harlingen die overigens zonder een spier te vertrekken een goede honderd gulden in de speelbank verloor. Het verlies van Jacob van Lennep bedroeg op een avond tweëndertig gulden.

Hier en daar is tussen het proza een gedicht opgenomen, bijvoorbeeld naar aanleiding van het bezoek aan de middeleeuwse boekerij in Zutphen.

De biograaf dr. M.F. van Lennep (een kleinzoon van de letterkundige) heeft opgemerkt dat de kennis die de jonge Jacob van Lennep op zijn reizen opdeed

hem later van pas is gekomen bij het schrijven van zijn historische romans. Hij schreef voorts dat beide jongemannen teleurgesteld waren "bij het ontmoeten met name in de noordelijke provinciën, van zooveel onverschilligheid omtrent den godsdienst, zoo platte moraal, zoo burgerlijke zelfverheffing, die hun, als echte discipelen van Bilderdijk en vrienden van Da Costa zeer moesten ergeren en bedroeven".

Hans Krol

Jacob van Lennep

1810

Toekenning Minerva-cultuurprijs

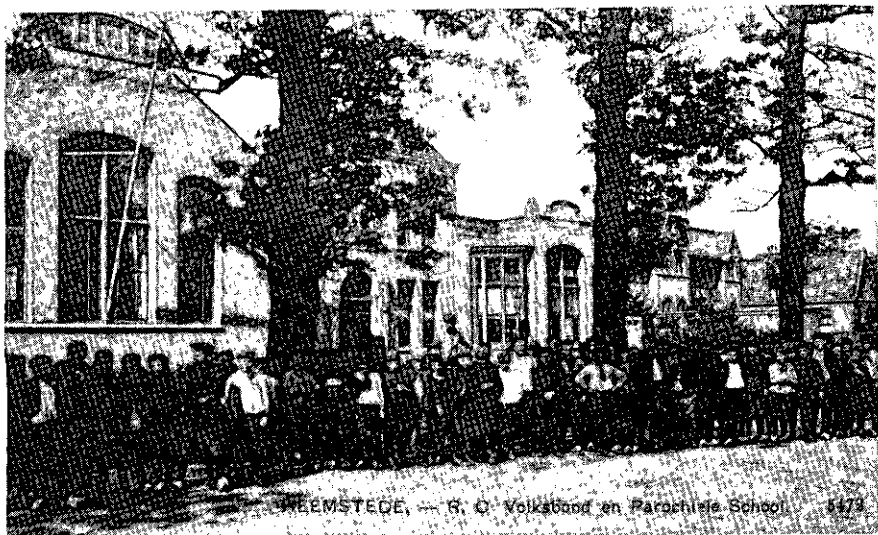
Aan Hans Krol, directeur van de Heemsteedse bibliotheek, is op 21 september in 'de Luifel' de Minerva-cultuurprijs uitgereikt. De culturele onderscheiding, in 1993 ingesteld door de Heemsteedse Kunstkring, is aan hem toegekend vanwege zijn jarenlange inzet voor het cultuurbehoud binnen de gemeente. In het door voorzitter drs.A.H.M.van Amerongen voorgelezen juryrapport werden mede zijn activiteiten voor de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek geprezen.

De laudatio werd in een volle zaal van 'de Luifel' uitgesproken door mr.Wim Cerutti, evenals de jubilaris lid van het bibliofiel en grafisch genootschap 'Het Beschreven Blad'.

GEDENKUITGAVE 100 JAAR KATHOLIEK ONDERWIJS IN HEEMSTEDE

De benoeming van een katholieke hoofdonderwijzer op de openbare school (de huidige Voorwegschool) was voor predikant Nicolaas Beets en enkele andere notabelen aanleiding een Bijzondere Protestantse School op te richten. Die startte met Pieter Vergers als bovenmeester aan de Camplaan in 1852. Hoewel al veel eerder voor een specifiek katholieke lagere school werd gepleit is deze pas op 1 juli 1899 begonnen (nadat een jaar eerder een fröbelschool was geopend): de Sint Antoniusschool voor meisjes. Een katholieke jongensschool (Sint Josef) kwam vervolgens in 1904 tot stand. (Ruim) een eeuw katholiek onderwijs in Heemstede vormde de aanleiding voor een gedenkboekje. Het resultaat is een zeer leesbare uitgave, geschreven door pastor IJs Tuijn en fraai vorm gegeven door de heer Jacques Miltenburg. Zoals bekend hebben behalve de zusters Franciscanessen en de Broeders van de Christelijke Scholen J.B.de la Salle in de 20^e eeuw een belangrijke rol gespeeld binnen het onderwijs in Heemstede. Achtereenvolgens komen de volgende scholen beknopt aan de orde: de St. Antoniusschool, de Sint Josefschool, de Augustinus-, Maria- en Aloysiusschool, de Jacobaschool. In de namen van de tegenwoordige drie r.k.basisscholen zijn de heiligennamen verdwenen: De Ark, Jacoba en Valkenburg. De Jacobaschool werd overigens vernoemd mevrouw Jacoba Preijde-Ruigrok die in 1928 aan de kerk een legaat naliet, waarna twee jaar later een naar haar genoemde school kon worden ingewijd. Noch de heilige Jacoba noch hertogin Jacoba van Beieren

hebben dus iets met de naam van deze school van doen. Ten slotte besteedt de samensteller aandacht aan de Antonius- en Henricus ULO (vernoemd naar pastoor Henricus IJzermans), college Hageveld en aan het in 1998 gesloten schoolgebouw van de vroegere kweekschool/pedagogische academie De la Salle. Het boek is te koop in de boekhandel.

Voormalig verenigingsgebouw en St. Josefschool

E-MAIL UIT HEMPSTEAD (USA)

Op "Long Island" in de staat New York ligt de plaats Hempstead, liefst 142 vierkante mijl groot en vandaag de dag met een inwonertal van ongeveer 725.000. Op het Internet staat een overzicht van "U.S. Towns and Cities with Dutch Names. Ruim 32 geografische namen (1), waaronder Brooklyn (genoemd naar Breukelen), Flushing (naar Vlissingen), Harlem ("named after the important Dutch city Haarlem. Local residents resisted British attempts to rename the town Lancaster") en **Hempstead, New York: after the Dutch city Heemstede**. In VOHB-Nieuwsbrief 37 (augustus 1983) publiceerde ik een artikel over 'Heemstede in U.S.A.', dat intussen na 17 jaar dankzij het wereldwijde net de aandacht aan de overzijde van de Atlantische

Oceaan heeft getrokken. Van een lokale historicus leidde dit tot het volgende elektronisch verzonden bericht:

"I was unaware that there is a place known as Haemstede in Zeeland, Holland. It is certainly possible that either or both of those places (Heemstede) may have played a role in the naming of Hempstead USA. Given the tendency of 17th century scribes to spell phonetically, I'm not surprised at the confusion that modern historians must have encountered during their research into Hempstead's origins. The connection of Governor Kieft to Haemstede would seem to give credence to the idea that it was that place name that influenced the naming of Hempstead USA and not Heemstede. An interesting parallel can be drawn, however, between Heemstede and Hempstead USA; Heemstede is about 25 kilometers from Amsterdam and Hempstead USA is 25 milies from New York (New Amsterdam to you Dutchmen). **Heemstede** is the way the early Duch maps of Long Island (Lange Eylandt) show the spelling of Hempstead. I would have to say that absent any official documentation in either Duch or English records of the colonial period, the origins of the name Hempstead will remain the subject of speculation for generations of historians to come. You added more "food for thought". May I have your permission to publish your article in our historical newsletter?"

James B. York, historian. Inc. Village of Hempstead, N.Y. USA

Hieraan kan worden toegevoegd dat op dit moment vrij algemeen ervan wordt uitgegaan dat Hempstead is vernoemd naar de Engelse gemeente Hemel Hempstead, wat evenals ons 'Heemstede' plaats van het huis betekent. In 1643 zijn Robert Fordman en zijn schoonzoon John Carman vanuit Hemel Hempstead naar Long Island getrokken alwaar zij land overnamen van de aldaar woonachtige Indianen. Op 16 november 1644 kregen zij van de Zeeuwse gouverneur Willem Kieft patent om zich blijvend in Hempstead te vestigen. Het Nederlandse bewind (Nieuw Nederlandt) over Hempstead USA heeft ongeveer 20 jaar geduurd totdat de Britten het bestuur over New York overnamen.

Het Amerikaanse Hempstead onderhoudt jumelagebanden met Hemel Hempstead, tegenwoordig een gemeente met ruim 80.000 inwoners, 40 kilometer ten noorden van Centraal-Londen, gelegen in het graafschap Hertfordshire.

Als aanvulling op mijn eerdere artikel kan als recente publicatie worden vermeld: "Heemstede: An English Town under Dutch Rule" door Martha Dickinson Shattuck, gepubliceerd in het boek: 'The Roots and Heritage of Hempstead Town', edited by Natalie A. Naylor. Interlaken, New York, 1994. Voornoemde publicatie verscheen bij gelegenheid van het 350-jarig bestaan van Hempstead.

(1) Namen als Beverwijck (Albany), Rustdorp (werd Jamaica) en Middelburg (werd Newtown) ontbreken in deze lijst.

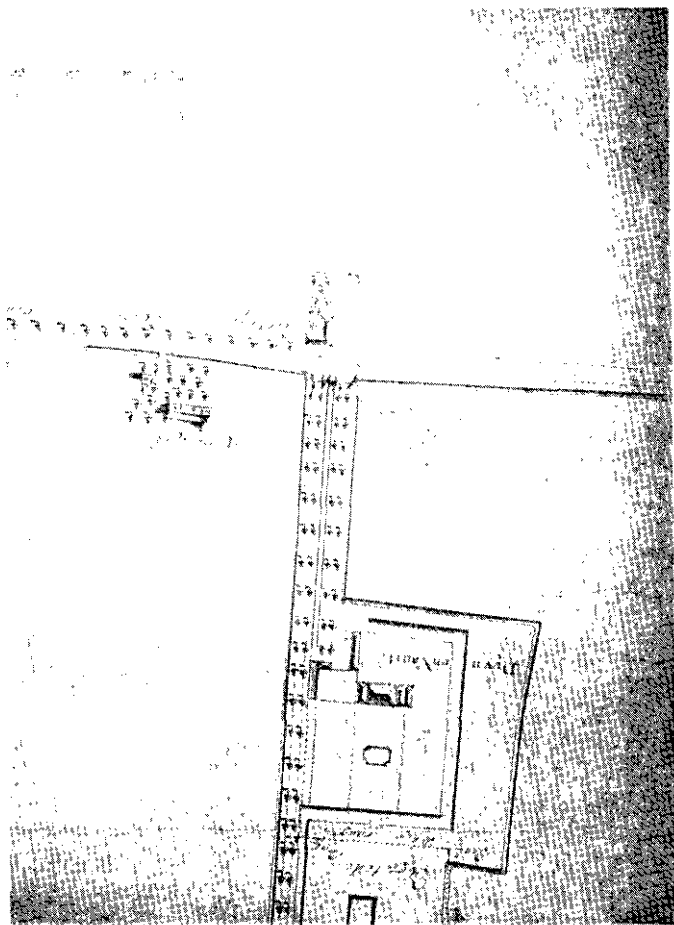
BEZOEK UIT KAAPSTAD

Op 12 september jongstleden bracht de student Nicholas Coetzer uit Kaapstad voor zijn scriptie een bezoek aan de bibliotheek voor informatie over Willem Adriaan van der Stel. Die werd als opvolger van zijn vader Simon van der Stel in 1699 door de V.O.C. tot gouverneur van Kaap de Goede Hoop benoemd. W.A. van der Stel was voordien van 1686 tot 1697 eigenaar van de hofstede Duyn en Vaart onder Heemstede (gelegen ter hoogte van de Geleerdenwijk op de grens van Berkenrode). In 1697 verkocht hij dit fraaie buiten aan Daniël Kick, fabrikant van zijdelaken te Amsterdam. De naam 'Duin en Vaart' is overigens pas later aan het buiten gegeven. Onder Mattheus Lestevenon is het landgoed opgelost in de buitenplaats Berkenrode en het herenhuis gesloopt. Voormelde Willem Adriaan van der Stel (1664-1733) was evenals zijn vader een groot liefhebber van planten. Uit 1697 dateert een 'Catalogus van verscheyde soorten van orangie, limoen....en laurier-boomen....Welke verkocht sullen werden...op de Heere-weg buyten Haarlem. (Amsterdam, 1697). Een en ander betekent dat de belangrijke verzameling planten afzonderlijk is geveild. Daaronder bevonden zich veel Afrikaanse gewassen die door commandeur (sinds 1 juni 1691 gouverneur) van de Kaap Simon van der Stel naar zijn zoon in Heemstede waren gezonden. Regelmatig stuurde

hij zaden, bollen, planten en soms tekeningen en waterverfschilderingen van planten naar Nederland.

Ons VOHB-lid, de heer M.Verkaik, publiceerde in 1993 in eigen beheer een interessant boekje: 'Een grafzerk in Lisse; de geschiedenis van Willem Adriaan van der Stel'. Wegens verrijking en wangedrag ontslagen door de VOC keerde Van der Stel terug naar zijn vaderland om wisselend in Amsterdam en een Lissese buitenplaats te wonen.

Hans Krol

Kaart uit 1750 (Gemeentearchief Heemstede)

HOLZHAUS EN DORPSWINKEL ECLA

In nummer 101 van 'Heerlijkheden' (augustus 1999) stond een foto uit 1945 met toelichting van de R.K. verkennergroep 'De Duintrappers'. Deze afbeelding was aanleiding voor mevrouw J.A.W. Warmerdam-Butter met aanvullende informatie te reageren. Als tweede van links is afgebeeld de jonge Ewald Holzhaus.

"Ook vermeld werd dat zijn vader E. Holzhaus een huishoudelijke artikelen zaak dreef op de Binnenweg nummer 127: ECLA. De familie Holzhaus woonde aanvankelijk aan de Zandvoortselaan in Bentveld. Zij moesten in de oorlogsjaren evacueren naar Heemstede in verband met de bouw van de Atlantic Wall, die staat er nog voor een groot deel o.a. als afscheiding van de tuin van het huis 't Heem op de Zandvoortse- laan in Bentveld.

Ook stond daar een witte manege, de heer Holzhaus was daar de eigenaar van. Die manege is afgebrand in 1958. De heer Holzhaus had een taxibedrijf/rijschool/garage- bedrijf in Amsterdam, maar moest die sluiten in verband met de oorlog. Hij begon toen de huishoudelijke artikelen winkel op de Binnenweg en woonde erboven. De naam ECLA ontstond uit de samen- voeging van zijn "gedachten": Eerst Capituleren en Later Afrekenen!

Het was niet verantwoord, dit aan eenieder nader te verklar- en zijn uitleg was dan: Ik heet Ewald en mijn vrouw Cla-

Programma

REVUE „DO YOU REMEMBER” (Weet je nog wel?)

Revue van oorlog en vrede in één proloog en twee bedrijven
door E. Holzhaus en Th. Verhoeven.

Regie: J. Kraakman.

Dansen onder leiding van de Dames van der Peyl.
Opgevoerd door de Tooneelgroep „BERKENRODE”

Medewerkenden:

de dames: Riet Kolschelte,
Iet Kramer,
Truus Krof,
Toos van der Linden,
Willy Peeparkorn,
Annie Rhee.

de Heeren: J. Beslan,
E. Holzhaus,
A. Hopstaken,
B. Huymans,
Bob Jansen,
J. Stralokwold,
Th. Verhoeven,
J. van der Weiden,
Guus Ysseluiden.

voorts: danseressen, padvindere, huisvrouwen, jochies en meisjes.

1. Proloog.	11. Boomen pikken.
3. De illegale pers.	12. Verlangen.
3. In de huiskamer v. Jansen.	13. Een nacht in Groenendaal.
4. In de mannenzaal.	14. Heerenweg.
5. In de slaapkamer.	15.) Vóór en ná de explosie.
6. Nederland zonder mannen.	16.)
7. Een stukje historie.	17. De oorlogsslachtoffers.
8. Demi-finale.	18. Do you remember?
(weet je nog wel?)
P A U Z E	
9. De vergadering.	19. Happy end.
10. Een pratje.	20. Finale.

Indien deze voorstelling u bevesten is, zal de tooneelgroep „Berkendorp” dan in staat meer voorstellingen te geven, door donateur te worden. Inlichtingen gaarne bij het secretariaat: A. Hopstaken, Zandvoortseelaan 99 Telefoon 26661.

ra, uit die samenvoeging komt het. Toevallig bracht een van zijn dochters (Ewald sr. leeft nog in goede gezondheid op 97-jarige leeftijd in Kaapstad waarheen hij in 1950 vertrok) een bezoek aan haar vader. Het gesprek kwam op de tijd in Heemstede en hij haalde toen papieren voor de dag over een revue uit 1945. De revue werd opgevoerd in College Hageveld en dat het in 1945 was wisten de dochters nog met grote zekerheid omdat tijdens het spel een groep heren de zaal binnen kwam en 'Ausweis' riep, de heren waren gekleed in Duits uniform. De bezoekers schrokken erg en een jaar later zou dat lang niet meer zo spelen. De opbrengst van de revue kwam ten goede aan de H.Bavokerk voor de restauratie van de V1 inslag".

"IN VRIENDSCHAP BLOEYENDE"

Via mevrouw Colien Alleman werd het archief van de VOHB verrijkt met een vijftal schriftjes met lezingen van een anoniem lid van het genootschap 'Door Vriendschap Bloeyende'. Dat was in de tweede helft van de 19^e eeuw (en begin 20^e eeuw) een bloeiende culturele vereniging waarvan intellectuele en prominente rooms-katholieken in Heemstede lid van waren. In de vergaderingen werden voor katholieken nuttige onderwerpen besproken. Een archief is helaas niet bewaard gebleven. De heer R.Gravendeel vond bij de Oudemanhuispoort in Amsterdam bedoelde schriften, welke bijna 1,5 eeuw hebben doorstaan. Vermoedelijk zijn ze oorspronkelijk afkomstig uit familiebezit en toevallig niet bij een boedelruiming vernietigd. De inhoud gaat over de volgende thema's:

Schrift 1: lezing over geschiedenis van Holland 1581-1813 (gedateerd 18 mei 1868).

Schrift 2: een internationale verhandeling over onderwijs in Noorwegen, Zweden, Ierland, Malta en vooral Engeland alsmede over tegenstellingen tussen Protestanten en Katholieken (24 oktober 1864).

Schrift 3: bevat een pleitrede voor een katholieke school in Heemstede naar aanleiding van de schoolwet van 1857. (Ongedateerd).

Schrift 4: bespreekt de geloofsleer van de RK kerk. Voorts wordt gewezen op de dreigende gevaren van de vrijmetselarij. (30 oktober 1865 en 18 mei 1868)

Schrift 5: handelt over het Godsbestaan (29 april 18..?).

Bovendien zijn voor het archief 3 fotoalbums geschonken door mevrouw E.Noomen.

'S GRAVENMADE (1)

Deze eeuwenoude naam van een lang geleden verdwenen boerderij gaat in Bennebroek herleven. De vereniging van eigenaars van de appartementen in de nieuwe woonwijk ten westen van de Rijksstraatweg heeft het plan opgevat het gebied waar 87 luxe appartementen en 14 herenhuizen tot stand komen, PARK 'S GRAVENMADE te gaan noemen. Het gaat om het gebied, dat voorheen behoorde tot het Psychiatrisch centrum Vogelenzang (thans De Geestgronden geheten). Het aangrenzende woongebied, dat evenals het hiervoor bedoelde een onderdeel is van het gemeentelijk bestemmingsplan Bloemveld, wordt een aparte woonwijk. Daar worden 32 eengezinswoningen en 16 senioren-appartementen gerealiseerd. Dit gebied wordt wel aangeduid als het Land van Bijvoet.

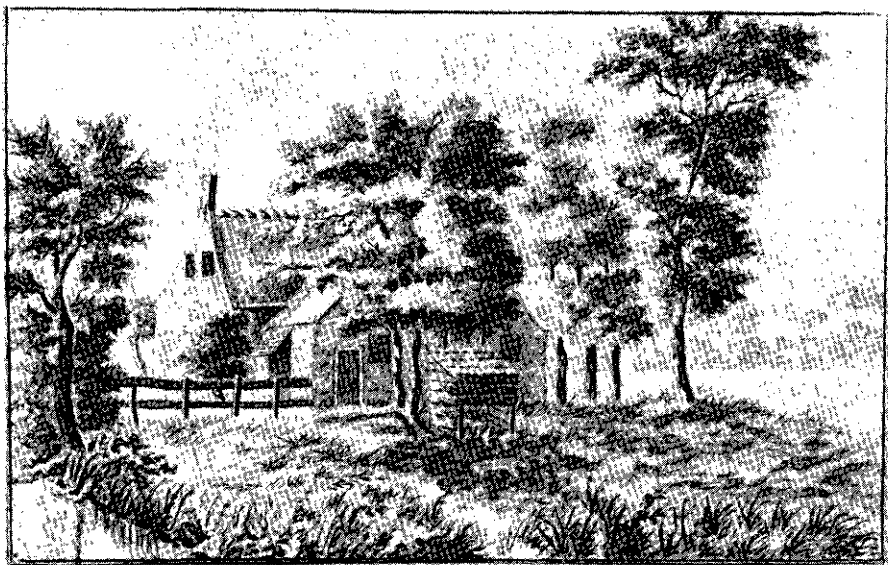
Het idee om de naam Park 's Gravenmade te gaan gebruiken houdt verband met het feit, dat eeuwen geleden de grond, die behoorde bij een boerderij of hofstede in Bennebroek met de naam 's Gravenmade zich uitstreckte tot het gebied waar nu eerstbedoelde nieuwe woonwijk tot stand komt. Het overgrote deel van het terrein van het Psychiatrisch centrum (in 1924 in eigendom verkregen) werd in vroeger eeuwen Lokhorsterduin genoemd. Voor zover dat terrein in de gemeente Hillegom is gelegen heette het Jan van Saanensduin.

Boerderij 's-Gravenmade

In het verre verleden was er ten westen van het Restaurant De Geleerde Man in Bennebroek een boerderij met de naam 's-Gravenmade. De betekenis van deze naam, Des Graven Made, is weiland of hooiland van de graaf. We moeten daarbij denken aan de graven van Holland. Hoe groot de wei- en hooilanden rond deze boerderij in de oude tijd waren is niet geheel duidelijk. In het oosten was de grens de Herenweg, in Bennebroek nu Rijksstraatweg geheten. In het westen strekten die landen zich uit tot de duinen van Brederode (Vogelenzang), zoals die toen werden aangeduid. De in 1657 gegraven Leidse (trek)vaart doorsneed een deel van het westelijk grondgebied. In 1683 werd op een van de boerderij afgeschoten stuk grond (toen nog wildernis genoemd) aan de Herenweg Huis ter Leer gebouwd; later kreeg dit huis de naam Herberg De Geleerde Man.

In 1464 schonk Philips van Bourgondië de boerderij met bijbehorende grond "voor bewezen diensten" aan de burger Willem van Vleuten, kamerdienaar van de hertogen van Beieren. De grond was toen nog droog en arm. Er groeide dus nog weinig. In de duingebieden liepen nog inlandse runderen (oerrund en wisent) in het wild. Deze dieren werden in de winter onder andere gevoed met hooi, dat in de zomer rond de boerderij was geoogst.

's-Gravenmade heeft nadien diverse andere eigenaren gehad. In 1659, enkele jaren nadat Bennebroek onder Adriaan Pauw Jr. een zelfstandige ambachtsheerlijkheid geworden was, was graaf Jan van der Nath eigenaar. Over het eigendomsrecht van de boerderij ontstond in die tijd onenigheid. Deze had tot gevolg, dat gedwongen verkoop moest plaatsvinden. Op de in verband daarmee gehouden veiling kwamen twee bidders, Adriaan Pauw Jr. en Hendrik van de Camp. De eerstgenoemde werd eigenaar van het noordelijke deel, groot ruim tien morgen. Dit deel grensde aan de noordzijde aan de grond rond het Huis te Bijweg. Hendrik van de Camp, wonend op het Huis te broken.

De boerderij Schravenmade achter de herberg De Geleerde Man. We zien hierop onder andere een sloot, die de grens aangaf tussen de boerderij en de herberg. Aquarel van M. Scholten (1820). Uit de Kennemer Atlas.

Manpad, werd eigenaar van het zuidelijke deel, groot zestien morgen. Dit deel werd begrensd door het pad, dat later de naam Zwarteweg kreeg en in zuidelijke richting door het Quadelaantje, een voetpad vanaf de Herenweg (nu Rijksstraatweg) in westelijke richting. Van dit pad is thans niets meer terug te vinden.

De bij de boerderij behorende grond was door de pachters/bewoners, die zich "Van 's-Gravenmade" noemden, in de voorafgaande jaren zo goed mogelijk gecultiveerd. We kunnen dit concluderen uit de wijze waarop toen de boerderij werd omschreven, namelijk: "zekere woninge en landen, van ouds genaamd 's-Gravenmade, groot 26 morgen en 216 roeden, bestaande uit wey- en teelland, mitte boomgaard en huysgen".

Na 1661 is de boerderij nog enkele malen in andere handen overgegaan. Het noordelijke deel bleef vele jaren eigendom van de (opvolgende) ambachtsheren en -vrouwen van Bennebroek. Er zijn aanwijzingen, dat Jan Janse Duyn, die in de jaren 1816 tot zijn dood in 1848 eigenaar van Logement en Stalhouderij De Geleerde Man was, gebruiker en/of mede-eigenaar van 's-Gravenmade is geweest. Het zuidelijke deel wisselde meer van eigenaar. De Waalse dominee Johannes Provoost uit Haarlem kocht het in 1683. In 1692 ging de eigendom over op zijn zuster Johanna Provoost, weduwe van Claude de Heul. In 1726 werd Anna Willink, gehuwd met Jan van Oostenrijk, eigenaar van dit zuidelijke deel, met een "notweg" (een soort recht van overpad) tot op de Herenweg. Het zuidelijke deel van de boerderij werd toen als volgt aangeduid.: "Een huijsmanswoninge met huijs, stalling voor ruijm 20 koeijen, paardestal, hooijberg, wagenschuur en karmolen". Voor die tijd een royale boerderij. In 1780 was het Mr. Herman Gerlings, Schepen en Raad van de stad Haarlem, die 's-Gravenmade in eigendom verkreeg. Hij kocht het voor f 4.350 van Leonard Rutgers Davidsz. Vijf jaar eerder had Gerlings het aangrenzende Huis te Bijweg gekocht en was daar met zijn gezin gaan wonen. Na zijn overlijden in 1808 ging de eigendom van zowel het Huis te Bijweg als de boerderij 's-Gravenmade over op zijn vrouw Sophia Magdalena Crommelin en haar tien kinderen. Een van de zoons, Willem Hendrik Gerlings, werd later burgemeester van Bennebroek. De gegevens over de verdere geschiedenis van 's-Gravenmade zijn wat verwarrend. Bekend is, dat het huis 's-Gravenmade in 1826 is afge-

Dat was dus in de tijd, dat Jan Janse Duyn eigenaar was van De Geleerde Man. Al in de 17e eeuw werd het huis op het noordelijke deel aangeduid als "bouwhuis", wellicht slechts dienend als veestalling en opslagplaats voor hooi en dergelijke. Of het bij de afbraak in 1826 ging om dit bouwhuis of om het (boerderij)-huis op het zuidelijke deel is niet geheel duidelijk. Begin 19e eeuw vond er een grondtransactie plaats, waarbij het noordelijke deel van 's-Gravenmade, tot aan de Zwarte weg dus, werd toegevoegd aan het grondgebied van het Huis te Bijweg.

's-Gravenmade als familienaam

In de tijd dat het nog niet gebruikelijk of voorgeschreven was zogenaamde achternamen te voeren kwam het nogal eens voor, dat de plaats van herkomst werd gebruikt om personen of families aan te duiden. Zo moet het ook gegaan zijn met de naam Van 's-Gravenmade. Niet alleen de pachters/bewoners van die boerderij noemden zich zo, ook hun nazaten bleven die naam of een verbastering of afkorting daarvan gebruiken. Al eeuwen terug zien we ontstaan de namen 's Gravema, Schramade en (vooral) Schrama. Een tak van deze uitgebreide familie is, lang geleden reeds, weggetrokken naar het gebied rond Rijswijk (Delfland). Crijn Dirksz. van 's-Gravenmade, geboren circa 1582, trouwde in 1608 in Rijswijk en ging daar wonen. Zijn vader, Dirk Claesz. was geboren in Bennebroek en in 1582 getrouwd in Heemstede. Genoemde Crijn is mogelijk een van de eerste Van 's-Gravenmade's die buiten het gebied rond Bennebroek ging wonen en werken. Een kleinzoon van Crijn, Cornelis Teunisz. woonde aan de Delftweg in Rijswijk. Als zijn beroep wordt vermeld bouwman, dwz. veeboer of landbouwer. Er is aldaar nu nog altijd een oude uit de 17e eeuw stammende (recent schitterend gerenoveerde) buitenplaats met de naam 's-Gravenmade. De boerderij met veestalling en dergelijke, waar in de 16e eeuw de 's-Gravenmade's en later andere pachters het boerenbedrijf uitoefenden is er niet meer, maar de naam 's-Gravenmade leeft ook daar voort, zowel als naam van daar in de omgeving wonende families als in de naam van de genoemde buitenplaats. De in die omgeving wonende nazaten van de Van 's-Gravenmade's uit Bennebroek en omstreken hebben veel meer dan die uit Bennebroek de naam 's-Gravenmade ('s-Gravemade, Schravemade, Schravenmade en andere) aangehouden. Het voorzetsel "van" is ook daar vrij snel verdwenen; die komt praktisch nergens meer voor.

De "Schrama-boerderij" bij de Bartenbrug over de Leidsevaart, bij de grens Hillegom - Vogelenzang. Aquarel van W. Horstink (1756-1815). Uit de Kennemer Atlas

De Del van Schrama

De familie 's-Gravenmade (Schrama) breidde zich uit. Men trok het land in om zich een bestaan te verwerven. Op meerdere plaatsen in het duingebied van Zuid Kennemerland en ook in zuidelijker streken ging men de grond bewerken, in cultuur brengen. Kleine boerderijen ontstonden op de meest gunstige plaatsen. Zo is er in het zuidelijk deel van de (Amsterdamse) waterleidingduinen, ter hoogte van De Zilk, een gebied, dat nog altijd Schrama genoemd wordt. We vinden die naam nog altijd terug op land- en gebiedskaarten; zie bijv. de Falkplan-uitgave "Bollenstreek" en de kaart van de Duinwatervindplaatsen. Al in de 16e eeuw moet deze zogenaamde Del door Schrama's in cultuur gebracht zijn. Langs de Del liep een pad, dat Schramaweg genoemd werd. Ook de benaming Beek van Schrama (nu een droge bedding)

wordt in oude stukken nog terug gevonden. 2)

Een andere Schrama-boerderij is afgebeeld op een prent uit 1795. Bij de oude Bartenbrug over de Leidse vaart, dicht bij de grens Hillegom/Vogelenzang vinden we van die boerderij nog een en ander terug. Mogelijk zal ook deze plek, die nog aan oude tijden herinnert, niet lang meer in de huidige staat blijven. De oude brug is in een zodanig slechte staat, dat vernieuwing dringend nodig is. Overleg daarover is gaande tussen de gemeente Hillegom en de stad Haarlem, die nog altijd eigenaar van die brug en van dat deel van de Leidsevaart zou zijn. In verband met de bouw van nieuwe woningen aldaar is voor de oude boerderij een sloopvergunning aangevraagd.

M. Verkaik

1) Gegevens voor het schrijven van dit artikel zijn onder andere verkregen uit "Bennebroek, beeld van een dorpsgemeenschap" door Mr. J.W. Groesbeek. Belangrijke informatie verschaften ook enkele leden van de familie Schrama in Heemstede en Leiden.

2) Het Historisch Museum Zuid Kennemerland wijdde in 1993 in Haarlem een tentoonstelling aan "De verdwenen duinboerderijen".

HET VOLKSBADHUIS.

Inleiding.

Ik weet niet wat het is, maar ik heb altijd iets gehad met badhuizen of eerder badhuisjes. Deze kleine pittoreske pandjes waar zich iets afspeelde wat heden ten dage vrijwel in ieder huishouden thuis gebeurt. In sommige plaatsen kan je ze bij toeval tijdens een rondwandeling of na een gerichte zoektocht nog tegen komen. In mijn geboorteplaats Alkmaar staat een prachtig exemplaar van het Witte Kruis op het Kweerenpad, gebouwd in 1892. Het is nu in gebruik door een plaatselijke muziekvereniging. In Heiloo, mijn woonplaats, staat het badhuis nog immer op de Holleweg. Het wordt thans als woonhuis gebruikt. Ook de plaats waar ik werkzaam ben, Heemstede kent een badhuishistorie. Aanvankelijk op de Postlaan waar het pand inmiddels is afgebroken en later tot 1968 aan de Nijverheidsweg in het voormalig pomp-huis aan de watertoren. Over deze twee laatstgenoemde badgelegenheden gaat dit artikel. Daarbij wil ik niet alleen stil staan bij de plaatselijke historie, maar ook in het kort een schets geven van de bijzondere geschiedenis van het fenomeen BADHUIS.

Voorgeschiedenis

Warme en koude baden waren reeds een bekend verschijnsel bij de oude Egyptenaren. De oprichting van openbare badgelegenheden is echter pas in de hellenistische tijd in zwang gekomen. In Europa ontwikkelde zich de eigenlijke badcultuur bij de Romeinen, zodra zij voldoende water door de aquaducten naar Rome konden brengen. Een Romeinse badinrichting was volgens een bepaald plan gebouwd. Veel van deze *thermen* werden geplaatst in oorden met warme, geneeskrachtige bronnen. Zo komen we ze bij opgravingen tegen in het Duitse Aken en Trier en in het Engelse Bath. Het doel van dergelijke baden kon zijn: reinigend, opwekkend, therapeutisch, ritueel en puur voor vermaak. De badhuizen raakten in verval na de grote volksverhuizingen. Echter in kloosters bleef het systeem bestaan als ook in de islamitisch-Arabische cultuur. Via de kruistochten kreeg de badcultuur in het middeleeuwse westen weer bekendheid. Aanvankelijk gescheiden voor mannen, vrouwen en kinderen, maar later vooral aan hoven werd de scheiding ook wel opgeheven. Dit tot weerzin van de geeste

lijkheid. Vanwege protesten tegen zedelijke ongeregelde heden en een besmettingsgevaar verminderde de belangstelling voor het bad. De geneeskrachtige baden bleven wel bestaan, maar pas in de eerste helft van de 19e eeuw kwam er een hernieuwde zorg voor de lichaamsreinheid om reden van sportieve aard. Met name in Engeland vanwaar de vernieuwing van het badwezen uit ging. Langs de diverse stranden kwamen er in populaire badplaatsen instellingen tot reiniging van het lichaam. In 1818 verscheen in Scheveningen het eerste badhuisje. Dit werd een aantal maal vergroot totdat het in 1883 kwam tot de bouw van het Kurhaus. Tot zover een korte introductie over het systeem badhuis. Over nu naar de plaatselijke situatie.

Badhuis Heemstede Postlaan

In de raadsvergadering van 24 juni 1924 werd bij raadsbesluit, genummerd 63, een crediet verleend van ten hoogste f56.000,00 voor de stichting van een badhuis op een terrein, gelegen achter het nieuwe Post- en Telegraafkantoor dat in de Raadhuisstraat, hoek Postlaan zou worden gebouwd. Daarmee was na vele jaren beraadslagen (nog in 1922 gaf de Raad te kennen het belang in te zien van de stichting van een badhuis, maar uit oogpunt van bezuinigen deze plannen nog niet moesten worden uitgevoerd) eindelijk de kogel door de kerk. Reeds in 1921 waren er discussies geweest over het aanwijzen van een terrein voor de stichting van een badhuis. Een tweetal raadsleden, J. Tates en C. Tromp hadden daarbij de voorkeur gegeven voor een locatie in het noorden van de gemeente. Let wel, in die tijd golden de gemeentegrenzen nog van voor de annexatie. Met de term "het noorden" werd bedoeld een perceel bouwgrond

aan de Prinsessestraat in het Bosch en Vaartkwartier. Voor dit doel was in 1919 grond aangekocht van de N.V. Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen "Bosch en Vaart", gevestigd te 's-Gravenhage voor de som van tien gulden per M². De grootte van het perceel, kadastraal bekend bij de gemeente als Sectie B No.

Bouw van het badhuis aan de Postlaan. 1931

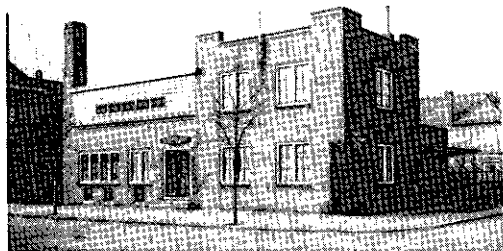
3093 bedroeg 9 aren en 95 centiareen. Het was dr. E.A.M. Droog die reeds jaren dit onderwerp op zijn verlanglijstje had staan. In vergaderingen van het Witte Kruis bracht hij het regelmatig aan de orde, maar het bleef bij plannen. De huisarts en raadslid Droog was juist voor een plaatsing in het centrum van de gemeente omdat het daar - volgens hem - het meest nodig was. Hij dacht hierbij ook aan de bereikbaarheid voor de bewoners van het zuidelijk gedeelte, zoals op de Glip. Deze konden het centrum makkelijker bereiken dan wanneer ze helemaal naar het noorden moesten voor een bad. De gemeente meende dat het zich voorlopig moest beperken tot één volksbadhuis wegens de grote kosten aan de stichting en exploitatie. Men wilde afwachten hoe de exploitatie liep en naar gelang de behoefte kon men later alsnog een tweede badhuis stichten. Uiteindelijk werd het voorstel van burgemeester en wethouders aangenomen met 9 tegen 2 stemmen. Het laat zich makkelijk raden wie deze twee tegenstemmers waren.

Naar aanleiding van het besluit werd de zaak aan een nadere studie onderworpen en werd door architect P.H. van Nifterik uit Haarlem, die op dit gebied ervaring had, plannen uitgewerkt met raming van kosten van een eenvoudig badhuis met 20 douche- en 3 kuipbaden en een bovenwoning voor de badmeester. Het was niet de bedoeling om het badhuis rechtsstreeks door de gemeente te laten exploiteren, maar dit op te dragen aan een vereniging ongeveer op de wijze als geschiedde met de Heemstedse Bad- en Zweminrichting. De exploitatie was met raadsbesluit dd 19 februari 1925 nummer 13 in handen gegeven van de Vereniging tot Exploitatie van eene Bad- en Zweminrichting gevestigd te Heemstede. Genoemde vereniging - die bij Koninklijk Besluit van 26 april 1916 nr. 24 was goedgekeurd - exploiteerde al gedurende verschillende jaren tot volle tevredenheid de gemeentelijke zwemvijvers. Bij de overeenkomst was ondermeer de voorwaarde gesteld, dat vóór het begin van elk kalenderjaar de uren van openstelling, de tarieven en ook de regeling omtrent het gebruik van schoolbaden in overleg en met goedkeuring van burgemeester en wethouders moesten worden vastgesteld. In de vergadering van de Raad op 28 november 1929 werd onder nummer 79 het besluit genomen de overeenkomst tot exploitatie op te zeggen. Dit werd met brief gedateerd 21 januari 1930 bevestigd. Reden hiervoor was de bereidheid van de Vereniging tot Exploitatie om op te treden als Commissie van beheer van de Zwemvijvers en het Badhuis. Burgemeester en wethouders sprak in bovengenoemde brief de wens uit dat in deze nieuwe vorm de belangen

op dezelfde wijze zullen worden behartigd als tot op dat moment het geval was.

De bouwvergunning werd op 7 augustus 1924 afgegeven. De bouw werd opgedragen aan N.J. Tromp uit Overveen. Met de uitvoering van het gewapend beton werd belast de firma Jonker en Van Herwaarden te Haarlem, terwijl voor het maken van de installatie voor de centrale verwarming werd aangenomen door de firma Heringa en Wüthrich te Haarlem.

Op maandagmiddag 4 mei 1925 volgde de officiële ingebruikstelling van het Badhuis. De lijst met genodigden was lang en telde vele namen en belangrijke functies. Natuurlijk was aanwezig burgemeester Jonk-

Badhuis aan de Postlaan. 1931

heer J.P.W. van Doorn die de officiële opening zou verrichten, maar ook voormalig burgemeester Jonkheer mr. D.E. van Lennep gaf acte de presence. Naast de leden van de raad en de secretaris van de gemeente waren er o.a. bestuursleden en enige doktoren van de plaatselijke afdeling van het Witte Kruis.

De gemeente vroedvrouw, mevrouw S.C. Borst-Borst en de wijkzusters waren present alsmede hoofden van scholen en bestuursleden van de Vereniging tot Exploitatie eener Bad- en Zweminrichting. Dr. Droog hield een indrukwekkende toespraak waarin hij o.a. inging op de belangrijke functie van het orgaan, de huid. Daarin liet de huisarts de geachte aanwezigen hernieuwd kennismaken met "... allerlei kwaadaardige bacteriën..." met als onherroepelijk gevolg, "... huiduitslagen, abscessen, steenpuisten, negenoog, huidroos en voetzweeren...". Kortom, Droog nam zijn taak serieus en nam ook deze gelegenheid te baat om de importantie van dit badhuis te benadrukken. Tot slot dankte hij degenen die het goede werk in de afgelopen tijd steunden.

Het badhuis was zo ingericht, dat mannen en vrouwen er tegelijkertijd gebruik van konden maken. De kuipbaden konden door een vernuftige plaatsing van de deuren naar believen bij de mannen of bij de vrouwenafdeling worden getrokken.

Het tarief van de kuipbaden was op maandag, dinsdag en woensdag

50 cent. Op donderdag, vrijdag en zaterdag was dit 60 cent. De douchebaden waren 15 cent doch op donderdag was dit 10 cent duurder. De schoolkinderen mochten van de douchebaden gebruik maken voor slechts 10 cent. In verband met de toekenning van een verhoogd krediet voor de exploitatie van het Badhuis bij de behandeling van de gemeentebegroting voor 1927 werden de tarieven met ingang van 1 januari van datzelfde begrotingsjaar aangepast. Vanaf die datum betaalde men als volwassene een bedrag van 10 cent voor een douche-bad en kinderen beneden de 12 jaar moesten een stuiver van huis meenemen. Op zaterdag kwam daar vijf centen bij voor het verplicht betrekken van een handdoek van de badinrichting. Er werd tevens een uniform tarief vastgesteld voor de kuipbaden van 50 cent en een tien-kuipbaden-kaart bedroeg vier gulden. Voor een stukje badzeep moest je bij de entr ee twee centen neerleggen en de stalling van rijwielen in de daarvoor bestemde ruimte was gratis. Dit laatste was echter wel voor eigen risico.

Wordt vervolgd

Pierre Bussen

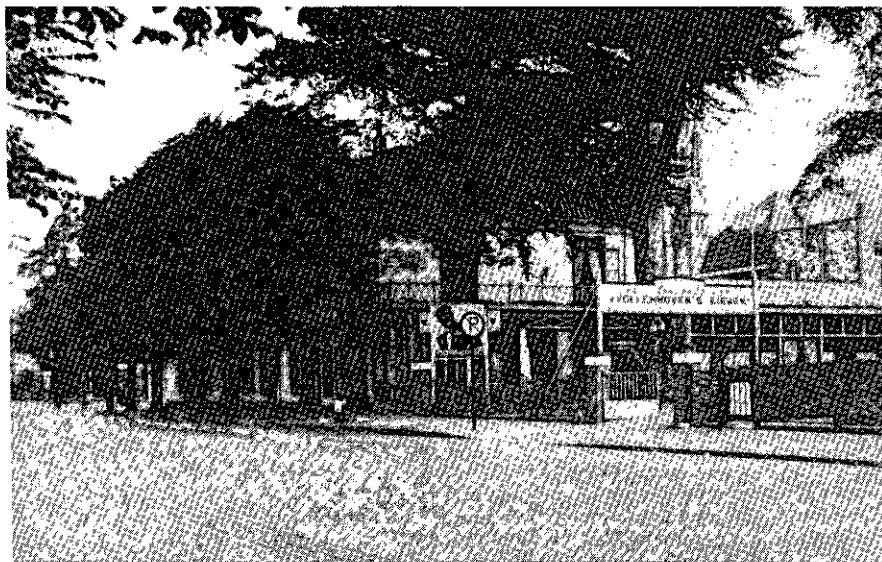
TOEN EN NU

Hoek Herenweg/ Kerklaan

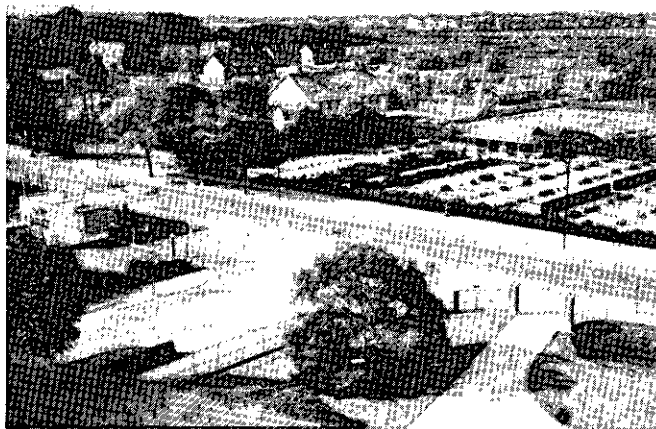
Het enige herkenbare op de foto van 'Lommeroord' is de kerktoeren van de kerk aan de Kerklaan.

Het voormalige hotel-cafe-restaurant lag aan de Herenweg hoek Kerklaan. Het was een geliefd oord voor de Heemstedenaren, waar op zaterdag- en zondagavonden gedanst werd onder de klanken van een ballroomorkest, dat grotendeels bestond uit strijkers en een pianist. Ook van buiten Heemstede trokken de dansavonden veel belangstelling. Tijdelijk heeft 'Lommeroord' nog een bioscoop gekend, waarin onder andere de film 'De student van Praag' draaide. In de bollentijd zaten de terrassen vol met bezoekers, die kwamen genieten van de bollenpracht die op de velden tegenover 'Lommeroord' gelegen waren. In het woonhuis dat naast 'Lommeroord' op de hoek de Kerklaan lag heeft jarenlang dokter Droog gewoond, een van de bekende Heemstedse huisartsen. Op de plaats van woonhuis en "Lommeroord" verrees een benzinstation dat er nu nog steeds gevestigd is.

Cees Peper

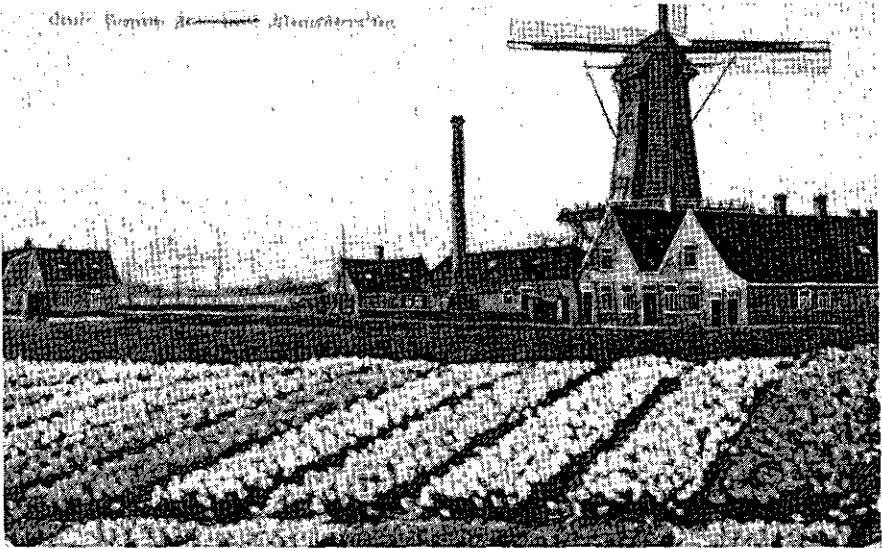
'Lommeroord' gelegen aan de Herenweg hoek Kerkklaan

Het Shell benzinstation gelegen op dezelfde plek als 'Lommeroord'. De bouwstijl van het benzinstation toont de nieuwe zakelijkheid van de jaren vijftig. Dit soort bouwwerken worden tegenwoordig gekoesterd omdat zij een bepaalde stijlperiode vertegenwoordigen.

Tegenover het benzinstation en de Kerkklaan ligt het schooltuinencomplex waar later woonflats zijn gebouwd. (Foto afkomstig uit het boek 'Een eeuw Heemstede, verrassend veranderd').

OPROEP

Ter gelegenheid van de Floriade van 2002 in de naburige gemeente Haarlemmermeer schrijven Marcel Bulte en Wim Post, leden van de Historische Werkgroep van de Vereniging Haerlem, een boek over de geschiedenis van de bloembollenkwekers en hun bedrijven in Zuid-Kennemerland. Heemstede en Bennebroek zullen daarvan een belangrijk deel uitmaken. Velen zullen zich de namen van Heemsteedse en Bennebroekse bedrijven kunnen herinneren als 'Van Meeuwen', 'Nelis', 'Rozenkrantz', 'Kersten', 'Van den Berg', 'Roes en Goemans', 'Schoo' en 'Roozen' aan de Herenweg, 'Thoolen' en 'Van Zadel' aan de Leidsevaartweg, 'Braam', 'Jansen Hendriks', 'Bonkenburg', 'Kramer', 'Philippo' enz. aan de Kadijk, Prinsenlaan en Glijperdreef, 'Van Maris', 'Van der Laan', 'Van Lierop', 'Bakker', 'De Jong', 'Roozen', 'Hoogesteijn' enz. in Bennebroek. Ook minder bekende kwekers zullen worden genoemd.

Vele tientallen bedrijven zullen de revue passeren, waarbij het met name zal gaan over de familieverbanden, de bedrijfsgeschiedenis en een aantal kenmerken van het bloembollenvak zoals de (groene)

veilingen, het transport, de samenwerking, de moeilijkheden en de ontwikkeling tussen pakweg 1570 en heden. Ofschoon heden ten dage nog slechts enkele bollenbedrijven in Zuid-Kennemerland actief zijn, zullen de afbeeldingen van de vele reeds lang niet meer bestaande bedrijven een beeld kunnen geven van hoe het eens geweest was. Uiteraard zullen de verbanden gelegd worden met de bloembollenvelden en -bedrijven in Haarlem – de oorspronkelijke bakermat – en die van Overveen, langs de Jan Gijzenvaart en Santpoort.

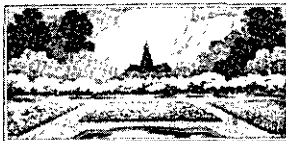
De bedoeling van dit stukje tekst is onder andere om medewerking te vragen bij het tot stand komen van dit boek. Gevraagd wordt namelijk om persoonlijke ervaringen van mannen en vrouwen die in het verleden in het bloembollenvak hebben gewerkt. Dit kan worden gegeven in een mondeling gesprek of via een schriftelijk schrijven. Verder wordt nog gezocht naar foto's over een aantal bedrijven in Heemstede en Bennebroek, oude tentoonstellingscatalogi, drukwerken, briefhoofden enz. die het beeld kunnen completeren. Gedacht wordt onder andere aan foto's van de bollenschuren van 'Thoolen', 'Van den Berg' op de hoek van de Zandvoortselaan, van bollenveilingen ten behoeve van de kerk, van het bloembollencorso in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw, van de bollenvelden aan de Koediefslaan, de Herenweg, de Kerklaan of langs de Bleekersvaart enz. Of gewoon van de kwekers zelf die op een of andere wijze bezig zijn met hun werk.

Wanneer u mee wilt werken aan het onderzoek en/of materiaal ter beschikking heeft of in bruikleen wilt afstaan, gelieve u contact op te nemen met of te schrijven aan Marcel A. Bulte, Elsa Brandströmstraat 228, 2037 LX Haarlem, telefoon 023 – 533.80.98. Bij voorbaat hartelijk dank.

INTERNATIONALE VOORJAARSBLOEMENTENTONSTELLING.
HAARLEM (HEEMSTEDEN) 1925

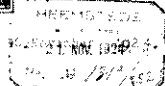
INTERNATIONALE JARIGEFLEWESHOW EXPOSITION INTERNATIONALE D'ORFICULTURE ... INTERNATIONALE PRINTEMPSBLOEMENSTELLING

UITGAANG VAN DE
ALGEMEENE VEREENIGING
VON
BLOEMBOLLENCULTUUR
TE
HAARLEM
...
ALGEMEENTONSTELLING 1925
HAARLEM

TE WOIJEN A HET
WANDELBOEK
BROUWERIAAL
TE HEEMSTEDEN
VAN
15 MEIJAAR 1925
...
STAPSTAP
LANGS BLOEMBOLLENVELDEN
TE HAARLEM

HAARLEM
LAND RECHTSTRAAT 13

NIEUWE LEDEN

Heemstede

Mr.G.J. van Roozendaal
Mevr.A. van Kreuningen
Fam.P.Flieringa
M.Schaay
Fam. J. van Oerle

Bennebroek

Mevr.J.E.Mertens
Dhr.A. van Houten

